

ASM-3026

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
Gauhati University
দূৰ আৰু অনলাইন শিক্ষা কেন্দ্ৰ
Centre for Distance and Online Education

অসমীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম
M.A. in Assamese
(Under CBCS)

তৃতীয় বস্ৰাসিক
Semester- III

পাঠ্যবিষয় : ASM-3026
অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
TRANSLATION STUDIES

SLM Development Team:

Head, Department of Assamese, Gauhati University
Programme Coordinator, MA in Assamese, GUCDOE
Dr. Apurba Kr. Deka, Assistant Professor, GUCDOE
Mr. Dalim Ch. Das, Assistant Professor, GUCDOE

Contributor:

Parimita Bharali Research Scholar, Dept. of Assamese, G.U.	Block- I
Prof. Taranee Deka Dept. of Assamese, G.U.	Block- II
Dr. Pranjal Sharma Basishtha Dept. of Assamese, G.U.	Block- III
Deepjyoti Baruah Research Scholar, Dept. of Assamese, G.U.	Block- IV (Unit- 1)
Kalpajyoti Roy Research Scholar, Dept. of Assamese, G.U.	Block- IV (Unit- 2)
Dr. Anamika Rajbongshi Asstt. Prof., Dept. of Assamese, G.U.	Block- IV (Unit- 3)

Course Coordination:

Dr. Debahari Talukdar	Director, Gauhati University
Prof. Taranee Deka	Programme Coordinator, GUCDOE Dept. of Assamese, Gauhati University
Dr. Apurba Kr. Deka	Asstt. Prof., GUCDOE
Mr. Dipankar Saikia	Editor SLM, GUCDOE

Typesetting & Cover Designing:

Bhaskar Jyoti Goswami	GUCDOE
Nishanta Das	GUCDOE

ISBN: 0000000000000

December, 2024

N.B.: This SLM is under development process.

© Copyright by GUCDOE, All rights reserved. No part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise.
Published on behalf of Gauhati University Centre for Distance and Online Education by the Director, and printed at Gauhati University Press, Guwahati-781014.

বিষয়সূচী (Contents)

প্রথম খণ্ড : ৰ'মান জেক'বচনৰ 'Linguistic Aspects of Translation' নামৰ
বচনাখনৰ প্ৰসঙ্গত অনুবাদৰ ভাষিক দিশ

- প্রথম বিভাগ : অনুবাদ, অনুবাদৰ বিভিন্ন দিশ
দ্বিতীয় বিভাগ : অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব
তৃতীয় বিভাগ : ৰ'মান জেক'বচন : জীৱন আৰু মূল কৰ্ম
চতুৰ্থ বিভাগ : জেক'বচনৰ 'Linguistic Aspects of Translation' : এটি সাৰাংশ
পঞ্চম বিভাগ : জেক'বচনৰ ভাষিক দিশৰ ধাৰণা আৰু অনুবাদ

দ্বিতীয় খণ্ড : কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ 'অনুবাদ কথা' শীৰ্ষক বচনাখনিৰ প্ৰসঙ্গে অনুবাদৰ
সাংস্কৃতিক আৰু জাতীয়তাবাদ দিশৰ ধাৰণা

- প্রথম বিভাগ : অনুবাদ অধ্যয়ন আৰু সাংস্কৃতিক দিশ
দ্বিতীয় বিভাগ : সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ সমস্যা
তৃতীয় বিভাগ : কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈঃ জীৱন আৰু তেওঁৰ অনুবাদৰ লগত মূল কৰ্ম
চতুৰ্থ বিভাগ : সন্দিকৈৰ অনুবাদৰ কথাও প্ৰকাশিত অনুবাদৰ তাত্ত্বিক দিশ
পঞ্চম বিভাগ : 'অনুবাদৰ কথা'ৰ মাজেৰে প্ৰকাশিত জাতীয় সংহতি আৰু
জাতীয়তাবাদৰ প্ৰসঙ্গ

তৃতীয় খণ্ড : অনুবাদৰ প্ৰকাৰ আৰু অন্যান্য

- প্রথম বিভাগ : ক) অনুবাদৰ প্ৰকাৰ
খ) বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ
গ) অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদ (Semantic Translation)
খণ্ডবাক্য অনুবাদ (Idiomatic)
ঘ) বৈজ্ঞানিক বিষয়ক আৰু সাহিত্যিক পাঠৰ অনুবাদ
ঙ) অনুসৃষ্টি, অৱলম্বন আৰু যান্ত্ৰিক অনুবাদ
দ্বিতীয় বিভাগ : সমৰূপতা (Equivalence) আৰু অনুবাদ
তৃতীয় বিভাগ : যান্ত্ৰিক অনুবাদ আৰু এপচ
চতুৰ্থ বিভাগ : অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচান
পঞ্চম বিভাগ : অৱলম্বন আৰু ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ উপন্যাসৰ
আধাৰত ৰচিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিমান'ৰ অধ্যয়ন

চতুৰ্থ খণ্ড : অনুবাদ কৰ্মৰ মূল্যায়ন

- প্রথম বিভাগ : মূল উপন্যাস 'মৃত্যুঞ্জয়'ৰ ইংৰাজী অনুবাদ (একে নাম)ৰ অনুবাদ
মূল্যায়ন
দ্বিতীয় বিভাগ : হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ নিৰ্বাচিত কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্যই কৰা ইংৰাজী
সংকলন 'Ancient Gong'ৰ অনুবাদ মূল্যায়ন
তৃতীয় বিভাগ : মোহন বাকেশৰ মূল হিন্দী নাট 'অশঠ কা এক দিন'ৰ নিৰাহনা
মহন্ত বেজবৰাই কৰা অসমীয়া অনুবাদ 'আহাৰ মাহৰ এদিন'ৰ অনুবাদ মূল্যায়ন

প্রথম খণ্ড

প্ৰথম বিভাগ
অনুবাদ, অনুবাদৰ বিভিন্ন দিশ

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অনুবাদ, অনুবাদৰ বিভিন্ন দিশ
- ১.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ১.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ হৈছে এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ কৰা ভাষান্তৰ কাৰ্য। অনুবাদত উৎস পাঠ আৰু লক্ষ্য পাঠ এই দুই প্ৰকাৰৰ পাঠ থাকে, যাৰ অবিহনে অনুবাদ কাৰ্য সম্ভৱ নহয়। উল্লেখযোগ্য যে অনুবাদত মূলতঃ উৎস ভাষাৰ সমতুল্য ৰূপ লক্ষ্য ভাষাত উপস্থাপন কৰা হয়। এই ক্ষেত্ৰত ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহে অনুবাদ কাৰ্য এটিত যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশ সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।
- অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।
- ব'মান জেক'বচনৰ অনুবাদৰ ভাষিক দিশ সম্পৰ্কে থকা ধাৰণাসমূহৰ বোধগম্য হ'ব।

১.৩ অনুবাদ, অনুবাদৰ বিভিন্ন দিশ

সাধাৰণ অৰ্থত অনুবাদ মানে হৈছে এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ কৰা ভাষান্তৰ কাৰ্য, ব্যাপক অৰ্থত ই হৈছে এটা মাধ্যমৰ পৰা আন এটা মাধ্যমলৈ কৰা ৰূপান্ত কাৰ্য। বুৎপত্তিগত দিশৰ পৰা অসমীয়া 'অনুবাদ' শব্দটো সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা আহিছে। সংস্কৃত 'বদ' স্বত্বৰ লগত 'ঘঞ' প্ৰত্যয় যোগ হৈ 'বাদ' শব্দটো হৈছে আৰু ইয়াৰ লগত

‘অনু’ উপসৰ্গ লগ হৈ ‘অনুবাদ’ শব্দটোৰ সৃষ্টি হৈছে। অনুবাদৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ ‘Translation’ শব্দটো লেটিন ভাষাৰ ‘Translatio’ৰ পৰা আহিছে। এই ‘Translatio’ শব্দটো ‘trans’ আৰু ferre এই দুই শব্দৰে গঠিত। ‘trans’ মানে হৈছে অন্য ফালে আৰু ‘ferre’ মানে হৈছে কঢ়িওৱা। গতিকে অনুবাদ হৈছে ভাষান্তৰ, তাতকৈও ব্যাপক অৰ্থত ৰূপান্তৰ কাৰ্য। অনুবাদ কাৰ্যত দুটা ভাষা বা দুটা পাঠ জড়িত থাকে। ই হৈছে— উৎস ভাষা বা উৎস পাঠ আৰু লক্ষ্য ভাষা বা লক্ষ্য পাঠ। যিটো মূল পাঠ অৰ্থাৎ যিটো পাঠৰ বা ভাষাৰ পৰা অনুবাদ কৰা হয়, ই হৈছে উৎস পাঠ। আনহাতে মূল পাঠৰ পৰা যি পাঠলৈ বা ভাষালৈ অনুবাদ কৰা হয় ই হৈছে— লক্ষ্য ভাষা বা লক্ষ্য পাঠ। অনুবাদ কাৰ্য এই দুই পাঠ অবিহনে সম্ভৱ হৈ উঠিব নোৱাৰে।

অনুবাদ মৌখিক আৰু লিখিত দুয়ো ধৰণৰ হ’ব পাৰে। মৌখিক অনুবাদ সচৰাচৰ থিতাতে বা তাৎক্ষণিকভাৱে কৰা হয় আৰু এই অনুবাদ কাৰ্য সাধাৰণতে দোভাষীৰ জৰিয়তে কৰা হয়। লিখিত অনুবাদ প্ৰধানতঃ সাহিত্যিক অনুবাদ আৰু সাহিত্যভিন্ন অনুবাদ এই দুই প্ৰকাৰৰ হ’ব পাৰে।

অনুবাদ এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া লগতে এক কষ্টসাধ্য প্ৰক্ৰিয়াও। এই জটিল কাৰ্য সম্পন্ন কৰোঁতে অনুবাদে মূলতঃ দুটা দিশ সামৰি লয়। এই দুটা দিশ হৈছে— ভাষিক দিশ আৰু সাংস্কৃতিক দিশ। ভাষিক দিশে ভাষাৰ লগত জড়িত কথাসমূহ সামৰি লয়। অনুবাদ কাৰ্যত ভাষাই হৈছে মূল মাধ্যম আৰু ভাষাবিজ্ঞানৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব, অৰ্থতত্ত্ব, প্ৰসংগাৰ্থ বিজ্ঞান আদি সকলো দিশে অনুবাদ কাৰ্যক প্ৰভাৱিত কৰে। এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে যাতে উৎস পাঠক লক্ষ্য পাঠত সমতুল্য ৰূপত উপস্থাপন কৰিব পাৰে, এই কথাতেই গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। আনহাতে দুটা ভাষাৰ ভাষিক প্ৰণালী এইক্ষেত্ৰত পৃথক হ’ব পাৰে। তেনেস্থলত অনুবাদকে মূল ভাষাৰ অৰ্থৰ বিশেষ ক্ষতি নোহোৱাকৈ অনুবাদ কাৰ্য সমাধান কৰিব লাগে।

অনুবাদ কাৰ্যত গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰভাৱ পেলোৱা আন এক দিশ হৈছে সাংস্কৃতিক দিশ। এখন সমাজৰ বিভিন্ন সাংস্কৃতিক উপাদানসমূহ ভাষা এটাত ৰক্ষিত হয়। সমাজৰ ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰাৰ লগতে ভৌতিক সংস্কৃতিৰ লগত জড়িত উপাদানসমূহক অনুবাদ কৰোঁতে অনুবাদক যথেষ্ট সচেতন হ’বলগীয়া হয়, লগতে ই প্ৰায়ে অনুবাদ কাৰ্যত সমস্যাৰো সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে অসমীয়া সমাজৰ জাতীয় উৎসৱ বিহুৰ লগত জড়িত পৰম্পৰাৰ অনুবাদ আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে অনুবাদকে অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ’ব পাৰে। এনে ক্ষেত্ৰত তেখেতে দুটা কাম কৰিব পাৰে— লক্ষ্য ভাষাত সমতুল্য উৎসৰ সন্ধান কৰিব পাৰে নতুবা মূলৰ সৈতে একে ৰাখি তাক ফুটনোটৰ জৰিয়তে ৰাখ্যা কৰিব পাৰে। এনে কৰিলে মূলতঃ সমতুল্যতা ৰক্ষিত হয়।

১.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদ হৈছে ভাষান্তৰ ব্যাপক অৰ্থত ৰূপান্তৰ কাম। অনুবাদৰ সৈতে বিভিন্ন কথা জড়িত হৈ থাকে। ই ভাষিক দিশৰ লগতে দুটা ভাষাৰ সাংস্কৃতিক দিশ সমূহৰো তাৎপৰ্য বহন কৰে। এই বিভাগটোৰ জৰিয়তে আমি অনুবাদ কি, তাৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ লগতে অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক আৰু সংস্কৃতিক দিশ, সমতুল্যতা ইত্যাদি সম্পৰ্কে সংক্ষিপ্তভাৱে জানিবলৈ সক্ষম হ'লো।

১.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১। অনুবাদ কি? ইয়াৰ বুৎপত্তিগত অৰ্থ সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।
- ২। অনুবাদত সমতুল্যতাৰ ধাৰণা সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।

১.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

অসমীয়া :

বেজবৰুৱা, নীৰাজনা মহন্ত

লেইচ, আবুল

শৰ্মা, মদন

অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

অনুবাদৰ কথা

অনুবাদ অধ্যয়ন : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

ইংৰাজী :

Bassnett, Susan

Das, Bijay Kumar

Translation Studies

A Handbook of Translation Studies.

xxx

xxx

দ্বিতীয় বিভাগ
অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব
- ২.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ২.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ যিহেতু প্ৰধানতঃ ভাষান্তৰ কাৰ্য, গতিকে স্বাভাৱিকতেই ইয়াত মূল ভূমিকা পালন কৰে ভাষাই। এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে ভাষাৰ বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতি দৃষ্টিনিষ্ক্ৰেপ কৰিবলগীয়া হয়। কোনো এটি দিশৰ প্ৰতি আওকাণ কৰিলে সফল অমপবাদ সম্ভৱপৰ হৈ নুঠে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব,
- সংস্কৃতিৰ সৈতে জড়িত ভাষাৰ বিভিন্ন দিশৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।

২.৩ অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব

অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব আৰু ভূমিকা নিঃসন্দেহে অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ কিয়নো অনুবাদ কাৰ্যটোত মূল মাধ্যম হৈছে ভাষা অৰ্থাৎ ভাষাৰ জৰিয়তেই অনুবাদ কাৰ্যটো সমাধা হয়। গতিকে ভাষাৰ সৈতে জড়িত প্ৰতিটো কথাই অনুবাদত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ভাষাবিজ্ঞানৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব, অৰ্থতত্ত্ব, প্ৰসংগাৰ্থবিজ্ঞান ইত্যাদি সকলো বিভাগেই অনুবাদ কাৰ্য এটিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। অনুবাদৰ মূল কথাই হ'ল উৎস ভাষাক সমতুল্য ৰূপত লক্ষ্য ভাষাত দাঙি ধৰা। এনে ক্ষেত্ৰত অনুবাদক জনে উৎস ভাষাৰ ভাষিক প্ৰণালীৰ সৈতে লক্ষ্য ভাষাৰ ভাষিক প্ৰণালীৰ সাদৃশ্য আৰু বৈসাদৃশ্য

সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব লাগিব। অনুবাদ কাৰ্যত কেতিয়াবা এনেকুৱা হয় যে উৎস ভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য লক্ষ্যভাষাত নেথাকে অথবা লক্ষ্যভাষাত থকা ৰূপগত ভাষিক প্ৰণালী উৎস ভাষাত নেথাকে। উদাহৰণ স্বৰূপে অসমীয়া ভাষাত থকা পুৰুষ বাচক বিভক্তি ইংৰাজী ভাষাত নাই। ঠিক সেইদৰে অসমীয়া ভাষাত থকা পুৰুষৰ ধাৰণাও ইংৰাজী ভাষাত নাই। এনেক্ষেত্ৰত অসমীয়াৰ পৰা ইংৰাজী ভাষালৈ অথবা ইংৰাজীৰ ভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে অনুবাদজন সচেতন হ'ব লাগে। তদুপৰি কেনে প্ৰসংগত ভাষাটোৰ প্ৰয়োগ হৈছে এই কথাবোৰৰ প্ৰতিও অনুবাদকজনে গুৰুত্ব দিব লাগে। শব্দগত আৰু অৰ্থগত দিশৰ ক্ষেত্ৰতো অনুবাদকজন সচেতন হ'ব লাগে। কিয়নো কেতিয়াবা একে নামৰ শব্দবো প্ৰয়োগ বা অৰ্থ দুটা ভাষাত বেলেগ হ'ব পাৰে।

প্ৰতিটো ভাষাৰে কেতবোৰ নিজস্ব কালিকা থাকে। ঠিক সেইদৰে খণ্ডবাক্য, জতুৱা ঠাঁচ, ফকৰা-যোজনা এইসমূহেও ভাষাক এক সুকীয়া ৰূপ প্ৰদান কৰে। অনুবাদ কৰোঁতে ভাষাৰ এই দিশসমূহ ৰক্ষা হোৱাটো নিতান্তই প্ৰয়োজন। এনেক্ষেত্ৰত অনুবাদকে ভাষিক অনুবাদতকৈ ভাৱানুবাদক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিলেহে সাৰ্থক অনুবাদ হ'ব।

এখন সমাজৰ সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্যসমূহো ভাষাটিৰ জৰিয়তেই প্ৰকাশ হয়। গতিকে এনে সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাসমূহৰ অনুবাদ কৰোঁতে অনুবাদকে মূলৰ ক্ষতি নোহোৱাকৈ অৰ্থাৎ মূল শব্দটো ৰক্ষিত হোৱাত গুৰুত্ব দিব লাগে। পূৰ্বেও উল্লেখ কৰা হৈছে অনুবাদৰ মূল কামেই হৈছে দুটা ভাষাৰ মাজত সমতুল্যতা ৰক্ষা কৰা। গতিকে উৎস ভাষা হানি নোহোৱাকৈ অনুবাদ কাৰ্য কৰিব লাগে।

২.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

এই বিভাগটোৰ জৰিয়তে আমি অনুবাদ কাৰ্য এটিত ভাষাৰ ভূমিকা তথা গুৰুত্ব সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'লো। ভাষাৰ বিভিন্ন বিভাগ সমূহৰ লগতে সংস্কৃতিৰ সৈতে জড়িত ভাষিক গোট সমূহৰ অনুবাদ সম্পৰ্কীয় কথাও জানিবলৈ সক্ষম হ'লো।

২.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১। অনুবাদত ভাষাৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।
- ২। কোনো এটা ভাষাৰ জতুৱা ঠাঁচ, ফকৰা-যোজনা আদিৰ অনুবাদ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অনুবাদকে কেনে নীতি গ্ৰহণ কৰা উচিত, সংক্ষেপে লিখক।

২.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

অসমীয়া :

বেজবৰুৱা, নীৰাজনা মহন্ত

লেইচ, আবুল

অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

অনুবাদৰ কথা

শর্মা, মদন
ইংবাজী ঃ

Bassnett, Susan
Das, Bijay Kumar

অনুবাদ অধ্যয়ন ঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

Translation Studies
A Handbook of Translation Studies.

xxx

তৃতীয় বিভাগ
ৰ'মান জেক'বচন : জীৱন আৰু মূল কৰ্ম

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ ৰ'মান জেক'বচন : জীৱন আৰু মূল কৰ্ম
- ৩.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ৩.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ সম্পৰ্কীয় চিন্তা-চৰ্চা আৰু আলোচনাত বহুজন বিজ্ঞালোকে বৰঙণি আগবঢ়াইছে। এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য বৰঙণি আগবঢ়োৱা এজন লোক হ'ল ৰাছিয়ান-আমেৰিকান ভাষাবিজ্ঞানী ৰ'মান জেক'বচন। তেওঁ অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক আৰু আৰু সংস্কৃতিক দিশ সমূহৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছিল। এই সম্পৰ্কীয় তেওঁৰ এক বিখ্যাত বচনা হ'ল— 'On Linguistic Aspects of Translation'।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- ৰ'মান জেক'বচনৰ জীৱনপঞ্জী সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব,
- ৰ'মান জেক'বচনে ভাষা আৰু অনুবাদ তথা সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা অৱদান সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৩.৩ ৰ'মান জেক'বচন : জীৱন আৰু মূল কৰ্ম

ৰ'মান জেক'বচন এজন ৰাছিয়ান-আমেৰিকান ভাষাবিজ্ঞানী আৰু সাহিত্যতাত্ত্বিক আছিল। তেওঁৰ জন্ম হয় ১৮৯৬ চনৰ ১০ অক্টোবৰত ৰাছিয়াৰ মস্কো চহৰত। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল অচিপ জেক'বচন (Osip Jakobson) আৰু মাতৃৰ নাম আছিল ভলপাৰ্ট জেক'বচন (Volpart Jakobson) তেখেতে লেজাৰেভ ইনষ্টিটিউট অৱ অৰিয়েণ্টেল লেংগুৱেজজ (Lazarev Institute of Oriental Languages) শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল

আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত মস্কো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ (Moscow University) হিষ্টৰিকেল-ফিল'লজিকেল ফেকাল্টিত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰে। ছাত্ৰ-জীৱনতে তেওঁ ভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰতি আগ্ৰহী হৈ উঠে আৰু মস্কো লিংগুইষ্টিক চাৰ্কো'লৰ (Moscow Linguistic Circle) এজন সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণকাৰী আছিল, য'ত তেওঁ এভেনগাৰ্ডে আৰ্ট (Avent-Garde Art), কবিতা আৰু ৰাছিয়ান ভৱিষ্যবাদ (Russian Futurism), ইটালীয়ান ভৱিষ্যবাদ (Italian Futurism) আদিৰ দৰে সাহিত্যিক আন্দোলনৰ প্ৰতি আগ্ৰহী আছিল।

ৰ'মান জেক'বচনে ভাষাতত্ত্ব, সাহিত্যতত্ত্ব, অনুবাদ, কবিতা এই ক্ষেত্ৰসমূহত যথেষ্ট অৱদান আগবঢ়াইছে। তেখেতে সংযুতিবাদৰ (Structuralism) অন্যতম প্ৰধান হোতা আছিল। তেখেতে ৰাছিয়ান ভাষাবিদ আৰু ইতিহাসবিদ নিক'লাই ট্ৰাবেজ্কই (Nikolai Trubetzkoy)ৰ সহযোগত ধ্বনিতত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰখনলৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ অৱদান আগবঢ়ায়। ইয়াৰোপৰি ৰূপতত্ত্ব, অৰ্থতত্ত্ব, বাক্যতত্ত্ব এই ক্ষেত্ৰসমূহলৈও তেখেতৰ অৱদান অপৰিসীম।

তেখেতৰ উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থসমূহ হ'ল— Language in Literature (1988), Linguistics and Poetics (1974), On Language (1990), Fundamentals of Languages (1956), Six Features on Sound and Meaning (1978), My Futurist Years (1997), Verbal Art, Verbal Sign, Verbal Time (1985), Linguistica, Poetica, Cinema (1970), The Sound Shape of Language (1979), Studies on Child Language and Aphasia (1971) ইত্যাদি। তেখেতৰ ১৯৮২ চনৰ ১৮ জুলাইত মৃত্যু হয়।

৩.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

এই বিভাগটোৰ জৰিয়তে আমি ৰ'মান জেক'বচনৰ ভাষা তথা সাহিত্যৰ জগতখনলৈ আগবঢ়োৱা বৰঙণি লগতে তেওঁৰ জীৱনপঞ্জী সম্পৰ্কে জানিবলৈও সক্ষম হ'লো।

৩.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১। ৰ'মান জেক'বচনৰ সাহিত্যিক তথা ভাষিক অৱদান সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।
- ২। ৰ'মান জেক'বচনে ভাষাৰ চৰ্চা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ভূমিকা চমুকৈ লিখক।

৩.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

অসমীয়া :

বেজবৰুৱা, নীৰাজনা মহন্ত

অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

লেইচ, আবুল
শৰ্মা, মদন
ইংৰাজী :
Bassnett, Susan
Das, Bijay Kumar

অনুবাদৰ কথা
অনুবাদ অধ্যয়ন : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
Translation Studies
A Handbook of Translation Studies.

xxx

চতুৰ্থ বিভাগ
জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' ৰ
এটি সাৰাংশ

বিভাগৰ গঠন ৰূ

- 8.1 ভূমিকা (Introduction)
- 8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)
- 8.3 জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation'
- 8.4 সাৰাংশ (Summing Up)
- 8.5 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- 8.6 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

8.1 ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ কাৰ্য এটিৰ সৈতে তাৰ ভাষিক দিশ সমূহ জড়িত হৈ থাকে। এই সম্পৰ্কে ৰোমান জেক'বচনে তেওঁৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটোত বিষদভাৱে আলোচনা আগবঢ়াইছে, ম'ত অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহৰ ব্যাখ্যা আছে।

8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- ৰোমান জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটোৰ সাৰাংশ সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব।
- অনুবাদ সম্পৰ্কীয় ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক সমস্যা আৰু তাৰ সমাধান সম্পৰ্কে জেক'বচনে আগবঢ়োৱা ব্যাখ্যা সমূহ জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।

8.3 জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation'

ৰোমান জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটি অনুবাদ কাৰ্য এটিৰ সৈতে জড়িত ভাষিক দিশসমূহৰ এটি সাৰগ্ৰাহী আলোচনা। এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ যেতিয়া অনুবাদ কৰা হয়, তেতিয়া দুটা ভিন্ন ভাষাৰ বিভিন্ন ভাষিক দিশৰ সৈতে অনুবাদকজন মুখামুখি হ'বলগীয়া হয়। এই ভাষাগত দিশৰ

সৈতে অংগাঙ্গীভাৱে সাংস্কৃতিক দিশটোও জড়িত হৈ থাকে। সাংস্কৃতিক দিশটোৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ হয় ভাষাৰ জৰিয়তে। গতিকে ভাষাৰ অনুবাদে সংস্কৃতিৰ সৈতে জড়িত কথাসমূহো সামৰি লয়। জেক'বচনে এই প্ৰবন্ধটিত অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক-সাংস্কৃতিক দিশসমূহ সামৰি লৈছে।

ৰ'মান জেক'বচনৰ মতে অনুবাদ কাৰ্যত উৎস ভাষাটোৰ কোনো শব্দ লক্ষ্য ভাষাটোৰ কোনো শব্দৰ সৈতে ভাষাগতভাৱে অৰ্থাৎ প্ৰত্যক্ষভাৱে পৰিচিত নহ'লেও ভাষিক বৰ্ণনাৰ জৰিয়তে তাক বুজিব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে তেওঁ cheeseৰ বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। তেওঁ কৈছে যে cheese শব্দটোৰ অনুবাদ কৰিবৰ বাবে cheeseৰ সৈতে অভাষাগতভাৱে পৰিচিত হোৱাৰ পৰিৱৰ্তে তাক বৰ্ণনাৰ জৰিয়তেও অনুবাদ কৰিব পৰা যায়।

জেক'বচনৰ মতে যিকোনো শব্দ বা খণ্ড বাক্যৰ অৰ্থ এটা ভাষাগত বা সূক্ষ্মভাৱে ক'বলৈ গ'লে এটা চিহ্নগত ঘটনা। চিহ্ন অৰ্থাৎ নাম নোহোৱাকৈ অৰ্থ পাব পৰা নাযায়। এইক্ষেত্ৰত তেখেতে কৈছে যে— 'There is no signatum without signum.' Signum অৰ্থাৎ চিহ্নক অবিহনে signatum অৰ্থাৎ চিহ্নিত থাকিব নোৱাৰে।

ৰ'মান জেক'বচনে বাখ্যা আগবঢ়াইছে যে কোনো ভাষাবিদ বা সাধাৰণ মানুহে কোনো এটা ভাষিক চিহ্নক তাৰ বিকল্প চিহ্নৰে অনুবাদ কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে তেওঁ 'Bachelor' শব্দটোৰ উল্লেখ কৰিছে। 'Bachelor' শব্দটোক অধিক স্পষ্ট আৰু বিস্তাৰিত ৰূপত জানিবৰ বাবে একেটা ভাষাতে 'unmarried man' হিচাপে অনুবাদ কৰা হয়। জেক'বচনে এনেধৰণৰ অনুবাদক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিছে—

- ১) আন্তঃভাষাগত (Intralingual Translation or Re-wording) : একেটা ভাষাৰ মাজতে কোনো এক মৌখিক চিহ্নক আন এক চিহ্নলৈ কৰা অনুবাদ।
- ২) আন্তঃভাষাগত (Interlingual translation or translation) : এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ কৰা অনুবাদ।
- ৩) আন্তঃচিহ্নিক (Intersemiotic translation or transmutation) : এটা চিহ্নৰ পৰা আন এটা চিহ্নলৈ কৰা অনুবাদ।

প্ৰবন্ধটিত জেক'বচনে অনুবাদ কাৰ্যত সমতুল্যতাৰ ধাৰাটোৰ প্ৰসংগ আনিছে। তেওঁৰ মতে পাৰ্থক্যৰ মাজত সমতা ভাষাৰ এটা প্ৰধান সমস্যা হোৱাৰ লগতে ভাষাবিজ্ঞানৰো ই এক প্ৰধান আলোচ্য বিষয়। তেওঁ বাখ্যা আগবঢ়াইছে যে এটা ভাষাৰ ভিতৰতে এটা চিহ্নৰ সলনি অন্য এটা চিহ্নলৈ অনুবাদ নকৰাকৈ অথবা অন্য এটা প্ৰণালীৰ অনুবাদ নকৰাকৈ কোনো ভাষিক নিদৰ্শনকে ভাষাবিজ্ঞানে বাখ্যা কৰিব নোৱাৰে। জেক'বচনৰ মতে অনুবাদ কাৰ্যত বাগাড়ম্বৰতাই সদৰ্থক ভূমিকা পালন কৰে।

জেক'বচনে অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষাতত্ত্বিক সমস্যাসমূহৰ বিষয়ে প্ৰবন্ধটিত উল্লেখ কৰিছে। ভাষাৰ অনুবাদ্যতাৰ সমস্যাসমূহক জেক'বচনে 'গডীয়ান গাঁঠি' বুলি কৈছে।

তেওঁৰ মতে এই গাঁঠি সদৃশ অনুবাদৰ সমস্যাসমূহ সমাধান কৰিব পৰা যায়।

এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে কেতিয়াবা অনুবাদযোগ্য শব্দৰ অভাৱ হয়। এনেক্ষেত্ৰত ধাৰকৃত শব্দ বা ধাৰকৃত অনুবাদ (loanwords or loan translations), কোনো এটা শব্দক নতুন অৰ্থ জ্ঞাপন বা অৰ্থান্তৰ (Neologism or semantic shifts) আৰু বাগাড়ম্বৰ (circumlocutions)ৰ জৰিয়তে অনুবাদজনিত শব্দগত সমস্যা দূৰ কৰিব পৰা যায় বুলি জেক'বচনে মত প্ৰকাশ কৰিছে। ঠিক সেইদৰে সংযোজক অধ্যায়, সংখ্যাবাচক শব্দ আদিৰ ক্ষেত্ৰত দুটা ভাষাৰ মাজত হোৱা অনুবাদজনিত সমস্যাসমূহো সমাধান কৰিব পৰা যায়।

কোনো এটা ভাষাৰ ব্যাকৰণগত লিংগৰ সৈতে সেই ভাষা কোৱা সমাজখনৰ বা ভাষা সম্প্ৰদায়টোৰ মিথ্ সম্পৰ্কীয় কথাসমূহো জড়িত হৈ থাকে। প্ৰসংগত্ৰমে জেক'বচনে জাৰ্মান আৰু ৰাছিয়ান ভাষাসমূহ এটাৰ পৰা আনটোক অনুবাদ কৰোঁতে ব্যাকৰণগত লিংগৰ সৈতে মিথ্ সম্পৰ্ক থকাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। ফলস্বৰূপে অনুবাদ কাৰ্যত যথেষ্ট সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হয়।

ৰ'মান জেক'বচনৰ মতে কবিতাৰ অনুবাদ আটাইতকৈ কঠিন কাৰ্য। কিয়নো কবিতাৰ ধ্বনিগত অৰ্থগত সকলো কথাই একাকাৰ হৈ পৰে। এনেস্থলত আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰিলে মূল ধ্বনিগত আৰু অৰ্থগত উভয় দিশতে সমতুল্যতা ৰক্ষা কৰাটো এক ডাঙৰ প্ৰশ্ন। এনে ক্ষেত্ৰত জেক'বচনে সৈছে যে কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত অনুবাদতকৈ সৃজনীশীল স্থানান্তৰ হৈ অধিক প্ৰযোজ্য হ'ব।

8.8 সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক সমস্যা আৰু তাৰ সমাধান সম্পৰ্কে ৰোমান জেক'বচনে যি ব্যাখ্যা আৰু মন্তব্য আগবঢ়াইছে, এই সম্পৰ্কে এই বিভাগটোত আমি শিকিবলৈ সক্ষম হ'লো।

8.9 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- 1। ৰোমান জেক'বচনে 'On Linguistic Aspects of Translation' প্ৰবন্ধটোত অনুবাদৰ ভাষিক দিশ সম্পৰ্কে কি আলোচনা আগবঢ়াইছে বহলাই লিখা।
- 2। অনুবাদৰ সাংস্কৃতিক দিশ সম্পৰ্কে লিখা।

8.8 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

অসমীয়া :

বেজবৰুৱা, নীৰাজনা মহন্ত

অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

লেইচ, আবুল

শৰ্মা, মদন

ইংৰাজী :

Bassnett, Susan

Das, Bijay Kumar

অনুবাদৰ কথা

অনুবাদ অধ্যয়ন : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

Translation Studies

A Handbook of Translation Studies.

xxx

পঞ্চম বিভাগ
জেক'বচনৰ ভাষিক দিশৰ ধাৰণা আৰু অনুবাদ

বিভাগৰ গঠন :

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ জেক'বচনৰ ভাষিক দিশৰ ধাৰণা আৰু অনুবাদ
- ৫.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ৫.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ কৰা ভাষান্তৰ বা ব্যাপক অৰ্থত ই এটা মাধ্যমৰ পৰা আন এটা মাধ্যমলৈ কৰা ৰূপান্তৰ কাৰ্য। অনুবাদ কাৰ্যটি দৰাচলতেই এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া। অনুবাদ এটিত ভাষিক দিশ সমূহৰ গুৰুত্ব আটাইতকৈ অধিক। অনুবাদৰ ভাষিক দিশসমূহৰ বিষয়ে ভাষাবিদ ৰোমান জেক'বছনৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰবন্ধ আছে, য'ত তেওঁ অনুবাদ কাৰ্যত এজন অনুবাদকে সন্মুখীন হোৱা ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক সমস্যা আৰু সমান্তৰালভাৱে সমাধানৰো উল্লেখ আছে।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- অনুবাদত ভাষিক দিশৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব,
- অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক সমস্যাসমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব,
- ৰোমান জেক'বছনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' প্ৰবন্ধটি অধ্যয়নৰ জৰিয়তে অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক সমস্যাৰ সমাধানৰ বিষয়ে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৫.৩ জেক'বচনৰ ভাষিক দিশৰ ধাৰণা আৰু অনুবাদ

অনুবাদ কাৰ্য এটিত ভাষাৰ ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। অনুবাদ কাৰ্যৰ সৈতে জড়িত ভাষাৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ ব'মানে জেক'বছনৰ 'On Linguistic aspects of translation' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটিত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

প্ৰবন্ধটোৰ আৰম্ভণিতেই জেক'বছনে বিখ্যাত দাৰ্শনিক, গাণিতজ্ঞ বাৰ্ট্ৰাণ্ড ৰাছেলৰ

ভাষা সম্পর্কীয় এটি উক্তিৰ প্ৰত্যুত্তৰত কোনো এটা ভাষাৰ শব্দ আন এটা ভাষাত বোধগম্য হ'বৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কথাৰ যুক্তি দাঙি ধৰিছে। বাছেলে কৈছিল যে কোনো এজন ব্যক্তিয়েও 'চীজ' (cheese) শব্দটো বুজিবলৈ সক্ষম নহ'ব যদিহে 'চীজ' শব্দটোৰ সৈতে তেওঁৰ অভাষাগত পৰিচিতি (nonlinguistic acquaintance) নেথাকে। বাছেলৰ এই উক্তিৰ খণ্ডন কৰি জেক'বচনে কৈছে যে সাংস্কৃতিক বা অভাষাগতভাৱে পৰিচিত নহ'লেও সেই ভাষাৰ সৈতে পৰিচিত হ'লেও কোনো শব্দ সম্পৰ্কে বোধগম্য হ'ব পাৰে। তেওঁ উদাহৰণৰে যুক্তি দাঙি ধৰি কৈছে যে চীজৰ প্ৰচলন নথকা এখন সমাজৰ মানুহেও চীজ শব্দটো বুজি পাব, যদিহে অন্ততঃ 'দৈ' (curd) শব্দটো বুজি পায়। 'দৈ' শব্দটোৰ বোধগম্য হ'লেই তেওঁ 'দৈ'ৰ হেঁচা প্ৰয়োগ কৰি বনোৱা খাদ্য 'চীজ'ক বুজিব পাৰিব। ঠিক সেইদৰেই অমৃত (Ambrasia), মৌ (Nectar), ঈশ্বৰ (God) আদি শব্দসমূহো অভাষাগতভাৱে পৰিচিত নোহোৱা স্বত্বেও তাৰ ভাষিক পৰিচিতিৰ জৰিয়তে বোধগম্য হ'ব পৰা যায়। গতিকে জেক'বচনৰ মতে ভাষা এটা বুজিবৰ বাবে সেই ভাষাটোৰ ভাষিক দিশসমূহৰ জ্ঞানহে অধিক প্ৰয়োজনীয়।

জেক'বচনৰ মতে কোনো শব্দ বা খণ্ডবাক্যৰ অৰ্থ প্ৰকৃত অৰ্থত এক ভাষাগত ঘটনা বা সূক্ষ্মভাৱে ক'বলৈ গ'লে এক চিহ্নগত ঘটনা। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ চিহ্ন, চিহ্নক আৰু চিহ্নিতৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ প্ৰসংগ আনিছে। জেক'বচনৰ মতে চিহ্নক অৰ্থাৎ কোনো এটা বস্তু নোহোৱাকৈ চিহ্নিত অৰ্থাৎ সেই বস্তু বিশেষৰ অৰ্থ থাকিব নোৱৰে (There is no signatum without signum) তেওঁৰ মতে কোনো এটা শব্দৰ পৰিচয় দিবলৈ হ'লে ভাষিক চিহ্নৰ নিতান্তই প্ৰয়োজন হয়। অভাষাগত ভাৱে কোনো বস্তুৰ অৰ্থ জ্ঞপনৰ চেষ্টা কৰিলে ই বোধগম্য নহ'বও পাৰে। এইক্ষেত্ৰত তেওঁ কৈছে যে কেৱল আঙুলিয়াই দেখুৱাই দিলেই 'চীজ' প্ৰকৃত অৰ্থত কি সেয়া মানুহৰ বোধগম্য নহ'বও পাৰে। ভাষিক বৰ্ণনাইহে 'চীজ' সম্পৰ্কে বোধগম্য হোৱাত সহায় কৰিব।

জেক'বচনৰ মতে ভাষাতত্ত্ববিদ বা সাধাৰণ মানুহে কোনো ভাষিক চিহ্নৰ অৰ্থ নিৰূপন কৰোতে তাৰ বিকল্প চিহ্নৰে (Alternative sign) অনুবাদ কৰে, য'ত অৰ্থটো সম্পূৰ্ণৰূপত প্ৰকাশিত হয়। তেওঁ 'Bachelor' শব্দটোৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰি কৈছে ইয়াক অধিক স্পষ্ট আৰু বিতং ৰূপত জানিবলৈ 'unmarried man' হিচাপে কোৱা যাব। তেওঁৰ মতে কোনো মৌখিক চিহ্ন (Verbal sign)ক তিনিধৰণে বাখ্যা কৰিব পৰা যায়। এটা শব্দক একেটা ভাষাৰে অন্য চিহ্নলৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পৰা যায়, এটা ভাষাত থকা মৌখিক চিহ্নক অন্য এটা ভাষাৰ মৌখিক চিহ্নলৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পৰা যায় নাইবা কোনো মৌখিক চিহ্নক অনা-মৌখিক চিহ্নলৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পৰা যায়। এই তিনিধৰণৰ অনুবাদত তেওঁ ক্ৰমে অন্তঃভাষাগত (Intralingual translation or rewording), আন্তঃভাষাগত (Interlingual translation or translation proper) আৰু আন্তঃচৈহ্নিক (Intersemiotic translation or transmutation) নামকৰণ কৰিছে।

আন্তঃভাষাগত অনুবাদক বাগাড়ম্বৰৰ সহায় লোৱা হয়। তেওঁৰ মতে কোনো শব্দৰ সমার্থকতা থাকিলেও সম্পূৰ্ণৰূপত সমতুল্যতা নেথাকিবও পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে ব্ৰহ্মাচাৰী আৰু অবিবাহিত লোকৰ অৰ্থৰ মিল থাকিলেও ই সম্পূৰ্ণ একে অৰ্থ বহন নকৰে। সকলো ব্ৰহ্মাচাৰীয়েই একোজন অবিবাহিত মানুহ, কিন্তু সকলো অবিবাহিত মানুহেই ব্ৰহ্মাচাৰী নহয়। গতিকে আন্তঃভাষাগত অনুবাদ কৰোঁতে যিকোনো সমার্থক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে মূল শব্দৰ অৰ্থৰ ওচৰ চপা এক বা একাধিক শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব।

আন্তঃভাষাগত অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হৈছে যে দুটা ভাষাৰ শব্দপুঞ্জৰ মাজত সম্পূৰ্ণ সমতুল্যতা নেথাকে। এনেক্ষেত্ৰত মূলৰ সৈতে একে অৰ্থ বুজোৱা শব্দৰ সন্ধান কৰাৰ পৰিৱৰ্তে মূলত থকা শব্দই প্ৰদান কৰা বাৰ্তা দিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে তেওঁ ইংৰাজী 'চীজ' (cheese)ৰ উদাহৰণ দি কৈছে চীজক ৰাছিয়ান ভাষাত অনুবাদ কৰিবলৈ চীৰ (сыр) শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিলে ইংৰাজী 'চীজ' আৰু ৰাছিয়ান 'চীৰ' দুয়ো সম্পূৰ্ণ ৰূপত একে অৰ্থ বহন নকৰে। গতিকে আন্তঃভাষাগত অনুবাদ কাৰ্যত মূলত প্ৰদান কৰা বাৰ্তা দিবলৈহে প্ৰয়াস কৰা হয়। অন্যাৰ্থত অনুবাদ এক প্ৰকাৰৰ পৰোক্ষ উক্তি।

জেক'বচনৰ মতে পাৰ্থক্যৰ মাজত সমতুল্যতা ভাষাৰ মূল সমস্যা হোৱাৰ লগতে ভাষাবিজ্ঞানৰো গুৰুত্বপূৰ্ণ বিচাৰ্য বিষয়। এটা ভাষাৰ ভিতৰতে এটা চিহ্নৰ সলনি অন্য চিহ্নলৈ অনুবাদ নকৰাকৈ অথবা অন্য এটা ভাষা প্ৰণালীৰ অনুবাদ অবিহনে ভাষাবিজ্ঞানে কোনো ভাষিক নিদৰ্শনৰ বাখ্যা কৰিব নোৱাৰে। আন্তঃভাষাগত অনুবাদত দুটা ভাষাৰ মাজৰ তুলনা কাৰ্যত অননুবাদ্যতাই মূল ভূমিকা পালন কৰে। প্ৰতিটো ভাষাৰে নিৰ্দিষ্ট ব্যাকৰণগত প্ৰণালীসমূহৰ তুলনা কৰোঁতে সন্মুখীন হোৱা অননুবাদ্য দিশসমূহৰ প্ৰতি অনুবাদকে অধিক দৃষ্টি আৰোপ কৰে। এই অননুবাদ্যতাৰ সমস্যাটোক জেক'বচনে গৰ্ভীয়া গাঁঠি (Gordian knot) বুলি কৈছে। অনুবাদৰ তাত্ত্বিক আৰু প্ৰায়োগিক উভয় দিশেই কেতবোৰ সূক্ষ্ম ঘটনাৰে পৰিপূৰ্ণ সমস্যাৰে পূৰ্ণ এই ঘটনাবোৰক গৰ্ভীয়া গাঁঠি বুলি কোৱা হয়। পূৰ্বে উল্লেখ কৰা অননুবাদ্যতাৰ জৰিয়তে এই গাঁঠিসমূহ খুলিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়।

অনুবাদত অনেক ভাষাতাত্ত্বিক সমস্যা থাকিব পাৰে আৰু ই অনুবাদ কাৰ্যত হেঙাৰ হৈ থিয় দিব পাৰে। কিন্তু অধিভাষাই (Metalanguage) এই সমস্যা সমাধানত সহায়ক হ'ব পাৰে। অধিভাষা মানে হৈছে এটা ভাষা সম্পৰ্কে থকা জ্ঞান। কোনো এটা ভাষা সম্পৰ্কে থকা ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক, শব্দতাত্ত্বিক, অৰ্থতাত্ত্বিক ইত্যাদি জ্ঞানে অনুবাদ কাৰ্যত সন্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহ সমাধান হোৱাত সহায়ক হয়।

জেক'বচনৰ মতে অনুবাদ কাৰ্যত সকলো ধৰণৰ সংজ্ঞানাত্মক অভিজ্ঞতা এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ প্ৰেৰিত হ'ব পাৰে। তেওঁ পুনৰ পৰিভাষাগত সমতুল্যতাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। যেতিয়া উৎস ভাষাৰ কোনো সমতুল্য শব্দ লক্ষ্য ভাষাত সন্ধান কৰিব পৰা নেযায়, তেনেস্থলত তিনি ধৰণে এই সমস্যাৰ সমাধান কৰিব পৰা যায়।

সেইসমূহ হৈছে— ঋণ অনুবাদ বা ধাৰকৃত অনুবাদ (Loanwords or loan translation), অৰ্থান্তৰ (Neologism or semantic shifts) আৰু বাগাডম্বৰ। জেক'বচনে উদ্ভৱ-পূৰ চাইবেৰীয় ভাষা চাকচিৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰি কৈছে যে এই ভাষাটোৱে পহিলাতে সাহিত্যিক ৰূপ প্ৰদান কৰোঁতে কেতবোৰ নতুন শব্দৰ সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁলোকে 'screw' শব্দটোক 'rotating nail', 'steel'ক 'hard iron', 'tin'ক 'thin iron', 'chalk'ক 'writing soap', 'watch'ক 'hammering heart'ৰূপে অনুবাদ কৰিছিল। ঠিক সেইদৰে 'horseless street car'ক ৰাছিয়ান ভাষাত 'electrical horsecar' নামেৰে অনুবাদ কৰা হৈছিল। ঠিক সেইদৰে কৰয়াক (koryok) ভাষাত 'air plane'ক 'flying steamship'ৰূপে অনুবাদ কৰা হৈছিল।

ৰ'মান জেক'বচনে দুটা ভাষাৰ মাজত থকা সংযোজক অব্যয়ৰ সমতুল্যতাৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। তেওঁৰ মতে কোনো এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে সেই ভাষাটোৰ সমগ্ৰ ধাৰণাগত তথ্য মূলৰ দৰে ছবছ একে ৰাখি যথাযথ ৰূপত ৰাখিব পৰাকৈ ব্যাকৰণগত আহিলা নেথাকিবও পাৰে। তৎসত্ত্বেও অনুবাদ কাৰ্য সম্ভৱপৰ। প্ৰসংগক্ৰমে তেওঁ পৰম্পৰাগত সংযোজক অব্যয় 'আৰু' (and) আৰু 'নাইবা' (or)ৰ বিকল্পধৰ্মী নতুন সংযোজক অব্যয় আৰু/নাইবা (and/or)ৰ উল্লেখ কৰিছে। চেমুৱদ ভাষাত (samoyed languages) এই তিনিটা সংযোজক অব্যয়ৰ ভিতৰত শেষৰটোহে ব্যৱহৃত হয়। এই তিনি প্ৰকাৰৰ সংযোজক অব্যয় ফেডাৰেল প্ৰ'জ (Federal Prose) তহে দেখা যায় যদিও পৰম্পৰাগত ইংৰাজী আৰু চেমুৱদ ভাষাতো অনুবাদ কৰিব পৰা যায়। জেক'বচনে এই তিনি ধৰণৰ অনুবাদৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে এনেদৰে— ফেডাৰেল প্ৰ'জ (Federal Prose)—

John and Peter will come

John or Peter will come

John and/or Peter will come.

পৰম্পৰাগত ইংৰাজী (Traditional English) John and Peter or one of them will come

চেমুৱদ ভাষা (Samoyed ভাষা) —

John and/or Peter both will come

John and/or Peter, one of from will come.

জেক'বচনে উৎস ভাষাৰ পৰা লক্ষ্য ভাষালৈ অনুবাদ কাৰ্যত সন্মুখীন হোৱা বচনগত সমাৰ্থকতাৰ সমস্যাৰ বিষয়েও আলোচনা আগবঢ়াইছে। তেওঁৰ মতে যদি উৎস ভাষাৰ কোনো ব্যাকৰণগত শ্ৰেণী লক্ষ্যভাষাত উপস্থিত নেথাকে, তেন্তে তাক সংখ্যাবাচক শব্দৰ জৰিয়তে অনুবাদ কৰিব পৰা যায়। দ্বি-বচন বুজোৱা পুৰণি ৰাছিয়ান ভাষাৰ 'браты' শব্দক দ্বি-বচন নথকা ইংৰাজী ভাষালৈ সংখ্যাবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰি 'two brothers'

হিচাপে অনুবাদ কৰা হয়। জেক'বচনৰ মতে যেতিয়া উৎস ভাষাত কোনো এক ব্যাকৰণগত শ্ৰেণী নেথাকে আনহাতে অনুবাদ কৰিবলগীয়া ভাষাটোত অৰ্থাৎ লক্ষ্য ভাষাত ব্যাকৰণগত শ্ৰেণী উপস্থিত থাকে, তেতিয়াহে সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে তেওঁ কৈছে যে— ইংৰাজী 'she has brothers' বাক্যটো দ্বি-বচন আৰু বহুবচনৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ কৰা কোনো ভাষালৈ অনুবাদ কৰিলে এনেদৰে অনুবাদ কৰিব লাগিব— 'she has two brothers', 'she has more than two' নাইবা কিমানজন ভাতৃ আছে এই সিদ্ধান্তটো শ্ৰোতাৰ হাতলৈ এৰি দি এইদৰে ক'ব লাগিব— 'she has either two or more than two brothers' ঠিক সেইদৰে ব্যাকৰণগত সংখ্যা নথকা কোনো ভাষাৰ পৰা ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰোঁতে 'brother' নাইবা 'brothers' এই দুইধৰণে নাইবা 'she has either one or more than one brother' এইদৰে অনুবাদ কৰিব পৰা যাব।

জেক'বচনে অনুবাদ কাৰ্যত সন্মুখীন হোৱা ভাষিক প্ৰাপ্তি আৰু ক্ষতিৰ দিশটোৰো আলোচনা আগবঢ়াইছে, লগতে ভাষিক ক্ষতিৰ হাৰ হ্রাস কৰিব পৰা উপায়ৰো সন্ধান চলাইছে। তেওঁৰ মতে উৎস ভাষাটোত যিমানহে আনুষংগিক বা অতিৰিক্ত তথ্য সন্নিবিষ্ট হ'ব, লক্ষ্য ভাষাত সিমানহে ভাষিক ক্ষতিৰ পৰিমাণ হ্রাস পাব। উদাহৰণ স্বৰূপে তেওঁ কৈছে যে ইংৰাজী ভাষাৰ 'I hired a worker' এই বাক্যটো ৰাছিয়ান ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে অন্য কেতবোৰ তথ্যৰ প্ৰয়োজন হয়। যেনে— বনুৱাজন পুৰুষ নে মহিলা আৰু কামটো বৰ্তমানেও চলি আছেনে ইতিমধ্যে শেষ হৈছে? এনেদৰে সন্মুখীন হোৱা সমস্যাক উৎস ভাষাৰ অতিৰিক্ত তথ্য প্ৰদানে লক্ষ্যভাষাৰ অনুবাদৰ ভাষিক ক্ষতিৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব বুলি তেখেতে মন্তব্য প্ৰদান কৰিছে।

জেক'বচনৰ মতে ভাষাসমূহৰ মাজৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ হয় ভাষাটোৰে কোনটো কথা নিশ্চিতভাৱে ক'ব তাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিহে, কোনটো কথা বুজাব পাৰে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নহয়। তেওঁৰ মতে ভাষাসমূহ তাৰ ব্যাকৰণগত প্ৰণালীৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰশীল হয়।

জেক'বচনৰ মতে ব্যাকৰণগত লিংগয়ো অনুবাদ কাৰ্যত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। দৰাচলতে ব্যাকৰণগত লিংগই কোনো এটা ভাষিক সম্প্ৰদায়ৰ পুৰাকথা সম্পৰ্কীয় (mythological) দৃষ্টিভংগীত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ৰাছিয়ান ভাষাত স্ত্ৰীলিংগবাচক শব্দই কেতিয়াও পুৰুষক নুবুজায় আৰু পুৰুষবাচক শব্দয়ো স্ত্ৰীক নুবুজায়। ঠিক সেইদৰে ৰাছিয়ান ভাষাত ব্যক্তিকৰণ কৰোঁতে বা অপ্ৰাণীবাচক নামপদৰ বাখ্যাও লিংগৰ জৰিয়তে কৰা হয়। মস্কো ছাইক'লজিকেল ইনষ্টিটিউটে কৰা এটি পৰীক্ষাৰ পৰা জনা গৈছে যে ৰাছিয়ানসকলে সপ্তাহৰ বাৰসমূহক ব্যক্তিকৰণ কৰে য'ত সোম, মংগল আৰু বৃহস্পতি পুংলিংগ আৰু বুধ, শুক্ৰ আৰু শনিবাৰ স্ত্ৰীলিংগ। শুক্ৰবাৰ কেতবোৰ স্লাৱীয় ভাষাত পুৰুষকবাচক শব্দ আনকেতবোৰ ভাষাত স্ত্ৰীবাচক শব্দ। এনে পাৰ্থক্য তেওঁলোকৰ লোকবিশ্বাসজনিত কাৰণৰ বাবে হয়। ৰাছিয়ান লোকবিশ্বাসত এই কথা

ব্যাপকৰূপত প্ৰচলিত যে ঘৰত কটাৰী সৰি পৰিলে পুৰষ অতিথিৰ আগমন হয় আৰু কটা চামুচ সৰি পৰিলে মহিলা অতিথিৰ আগমন হয়। এনে হোৱাৰ কাৰণ হৈছে ৰাছিয়ান ভাষাত কটাৰীক পুংলিঙ্গৰূপে আৰু কটা চামুচক স্ত্ৰীলিঙ্গৰূপে গণ্য কৰা হয়। এনেধৰণৰ লিঙ্গ নিৰূপণে অনুবাদ কাৰ্যত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। কিয়নো উৎস ভাষাৰ পুংলিঙ্গবাচক শব্দই লক্ষ্যভাষাত স্ত্ৰীলিঙ্গ বুজাব পাৰে। এইক্ষেত্ৰত জেক'বচনে ৰাছিয়ান আৰু জাৰ্মান ভাষাৰ শব্দৰ মাজত থকা লিঙ্গগত পাৰ্থক্যৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে। জাৰ্মান শিল্পীয়ে 'পাপ' (sin)ক নাৰীৰূপত অংকণ কৰাত, ৰাছিয়ান চিত্ৰকৰ কেজিন আচৰিত হৈছিল কিয়নো ৰাছিয়ান ভাষাত 'পাপ'ক পুংলিঙ্গ হিচাপে জনা যায়। আকৌ এটি শিশুৱে জাৰ্মান সাধুকথাৰ অনুবাদ পঢ়িলে 'মৃত্যু' (Death)ক বৃদ্ধ পুৰুষ হিচাপে অংকিত কৰা দেখি নিশ্চিতভাৱে আচৰিত হ'ব কিমান ৰাছিয়ান ভাষাত 'মৃত্যু'য়ে মহিলাক বুজায়। ঠিক সেইদৰে বৰিছ পেষ্টাৰনেকৰ কবিতাপুথিৰ শিৰোনাম 'My sister life' গ্ৰহণযোগ্য কিয়নো ৰাছিয়ান ভাষাত 'জীৱন' (Life)এ স্ত্ৰীলিঙ্গক বুজায়, কিন্তু চেক্ কবি য়োচেফ হোৰা (Josef Hora)ই এই গ্ৰন্থৰ শিৰোনাম অনুবাদ কৰোঁতে অসুবিধাৰ সন্মুখীন হৈছিল কিয়নো চেক্ ভাষাত 'জীৱন'এ পুংলিঙ্গ বুজায়। গ্ৰীক ভাষাত তৰা আৰু নদীয়ে পুংলিঙ্গ বুজায়, আনহাতে স্লাভীয় বা আন ভাষাত স্ত্ৰীলিঙ্গক বুজায়। এনে ধৰণ লিঙ্গৰ পাৰ্থক্যই অনুবাদ কাৰ্যত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। ব্যাকৰণত লিঙ্গৰ এনে পাৰ্থক্যৰ বাবে শব্দই প্ৰতীকাত্মক অৰ্থ হেৰুৱাই পেলায়। এনেক্ষেত্ৰত শব্দসমূহৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰাতকৈ অৰ্থৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা উচিত। তেতিয়াহে মূলৰ অৰ্থ অনুবাদত একে থাকিব।

ৰ'মান জেক'বচনৰ মতে অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আটাইতকৈ ডাঙৰ সমস্যা হয় কবিতা অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত। কিয়নো কবিতাত শব্দগত, বাক্যগত, অৰ্থগত, ধ্বনিগত এই সকলোবোৰ উপাদান সংযুক্ত হৈ থাকে। কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত আংগিকে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ঠিক সেইদৰে অলংকাৰসমূহেও কবিতাৰ গঠনত প্ৰভাৱ পেলায়। শ্লেষালংকাৰে কবিতাৰ গঠনত প্ৰভাৱ পেলায়। এনেক্ষেত্ৰত অন্য ভাষা এটালৈ অনুবাদ কৰাটো তেনেই দুৰূহ কাৰ্য। গতিকে জেক'বচনে কবিতাক অনুবাদ নুবুলি সৃজনীশীল স্থানান্তৰহে আখ্যা দিছে।

এনেদৰেই জেক'বচনৰ এই প্ৰবন্ধটিত তেওঁ অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক দিশসমূহৰ আলোচনা কৰাৰ লগতে ভাষিক দিশৰ সৈতে জড়িত সমস্যাসমূহৰো সামাধানৰ সন্ধান কৰিছে।

৫.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদ কাৰ্যত ভাষিক ক্ষেত্ৰত অনুবাদকজনে বিভিন্ন সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হয়। পিছে অনুবাদৰ সৈতে জড়িত ভাষিক সমস্যাসমূহ সমাধানৰ উৰ্ধত নহয়। এইসমূহ বিভিন্ন পন্থা অৱলম্বন কৰি সমাধা কৰিব পৰা যায়। সমাধানৰ এই উপায়সমূহৰ সম্পৰ্কে আমি এই অধ্যায়টিত জানিবলৈ সক্ষম হ'লোঁ।

৫.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১) ৰ'মান জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' প্ৰবন্ধটিত উল্লিখিত অনুবাদৰ ভাষিক দিশসমূহৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা।
- ২) অনুবাদ কি? ইয়াৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা।
- ৩) ভাষাৰ ব্যাকৰণগত প্ৰণালীয়ে অনুবাদ কাৰ্য এটিক কেনেদৰে প্ৰভাৱিত কৰে? ৰ'মান জেক'বচনৰ 'On Linguistic Aspects of Translation' পাঠটোৰ আধাৰত লিখা।
- ৪) ৰ'মান জেক'বচনৰ মতে অনুবাদ কেইপ্ৰকাৰ আৰু কি কি? উদাহৰণসহ বাখ্যা কৰা।
- ৫) কবিতা অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত সন্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহৰ সম্পৰ্কে ৰ'মান জেক'বচনে কি মত প্ৰকাশ কৰিছে, আলোচনা কৰা।
- ৬) চমু টোকা লিখা।
  - (ক) গভীৰ গাঁঠি
  - (খ) অধিভাষা
  - (গ) ধাৰকৃত অনুবাদ
  - (ঘ) বৰ্ত্তাণ্ড ৰাছেল
  - (ঙ) অনুবাদৰ সন্মুখীন হোৱা সংযোজক অব্যয়ৰ সমস্যা।

৫.৬ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

অসমীয়া :

বেজবৰুৱা, নীৰাজনা মহন্ত

লেইচ, আবুল

শৰ্মা, মদন

ইংৰাজী :

Bassnett, Susan

Das, Bijay Kumar

অনুবাদ : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

অনুবাদৰ কথা

অনুবাদ অধ্যয়ন : তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ

Translation Studies

A Handbook of Translation Studies.

×××

দ্বিতীয় খণ্ড

প্ৰথম অধ্যায় অনুবাদৰ তাত্ত্বিক দিশ

বিভাগৰ গঠনঃ

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অনুবাদৰ কথাৰে অনুবাদৰ তাত্ত্বিক দিশ
- ১.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

এই গোটটোত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অনুবাদৰ প্ৰকাৰ, পদ্ধতি তথা প্ৰকাৰৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে। অনুবাদ অধ্যয়নৰ সমালোচকে বিচৰা ধৰণে তেওঁ অসমীয়া অনুবাদৰ মানদণ্ড বন্ধা নকৰিলে হ'ব বুলি কৈছে। তেওঁৰ মতে ৰূপান্তৰ বা ভাবানুবাদ আমাৰ দৰে নিশকটীয়া সাহিত্যত দৰকাৰ। তেওঁ প্ৰথমে ফৰাচী দাৰ্শনিক চাৰ্লচ বাট্ৰৰ দুবিধ অনুবাদৰ কথা কৈছে- এবিধ অবিকল, মূলৰ দৰেই। আনবিধ অৰ্থ হৃদয়ঙ্গম কৰিবলৈ কৰা অনুবাদ। ড্ৰাইডেনৰ তিনিবিধ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ যেনে- মেটাফ্ৰেজ, পাৰাফ্ৰেজ আৰু অনুকৰণৰ কথা কৈছে। সাহিত্যৰ সংখ্যা বঢ়াবলৈ অনুবাদৰ প্ৰয়োজন আছে বাবে তেওঁ জাৰ্মান মহাকাব্য গ্যাঠেৰ অনুবাদ নীতিকে মানি লবলৈ কৈছে। অৰ্থাৎ মোটামুটি অৱলম্বন জাতীয় অনুবাদ- য'ত মূলৰ সাৰানুবাদ খিনি থাকিব। তাৰোপৰি ইংৰাজসকলে এলিজাবেথ প্ৰথমৰ দিনত প্ৰচুৰভাৱে চলোৱা অৱলম্বন জাতীয় অনুবাদৰ দৰকাৰ বুলি কৈছে। স্বাৱলম্বী অৱলম্বন সাধাৰণ অনুবাদতকৈ কঠিন হলেও দৰকাৰী বুলি তেওঁ ভাবে। কাব্য, নাটক, শিশুসাহিত্যৰ অনুবাদৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু অনুবাদৰ পদ্ধতি সম্পৰ্কেও তেওঁৰ জ্ঞানলব্ধ মত আগবঢ়াইছে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

- কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অনুবাদৰ প্ৰকাৰ সম্বন্ধে কি কৈছে জানিব পাৰিব।
- অনুবাদৰ তাত্ত্বিক দিশ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।

১.৩ অনুবাদৰ কথাৰে অনুবাদৰ তাত্ত্বিক দিশ :

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ 'অনুবাদৰ কথা' শীৰ্ষক ৰচনাখনৰ মাজেৰে লেখকে অসমীয়া অনুবাদৰ প্ৰয়োজনীয়তা, সাংস্কৃতিক আৰু জাতীয়তাবাদী দিশ আদিৰ লগতে অসমীয়া সাহিত্যত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে অনুবাদৰ তাত্ত্বিক কথা কিছুমানৰো অৱতাৰণা কৰিছে। ১৯২০ চনতে প্ৰকাশিত এই ৰচনাখনৰ জৰিয়তে সন্দিকৈদেৱে তাত্ত্বিক কথাৰ উল্লেখৰে

ভাৰতীয় অনুবাদ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত এটি অগ্ৰগামী ভূমিকা লৈছে। যি সময়ত অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই তাকে লৈ অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ ‘চেতনা’ আলোচনীত এটি বিতৰ্কৰ সূচনা হৈছিল। সেই সময়তে কিছুমান তাত্ত্বিক ধাৰণাই অসমীয়া অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আহি পৰা বিতৰ্কৰ অৱসানৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ নিৰ্ণয় কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্য সন্মিলনীৰ সভাপতিৰ ভাষণৰ সমালোচনা কৰি কৈছে যে “অনুবাদৰ বাহিৰে বৰ্তমান শ্ৰিয়মান অসমীয়া সাহিত্যৰ আন গতি নাই।” গতিকে মৌলিক ৰচনাৰ লগতে শ্ৰিয়মান সাহিত্য এটা অনুবাদৰ যে প্ৰয়োজন আছে সেই কথাটো নুই কৰিব নোৱাৰি, কিন্তু কথা হ’ল কেনেধৰণৰ অনুবাদে আমাৰ জাতীয় সাহিত্যক সমৃদ্ধিশালী কৰিব পাৰে সেইটো এটা ডাঙৰ প্ৰশ্ন। লগতে কেনে ধৰণৰ কিতাপ অনুবাদ কৰিলে অসমীয়া সাহিত্যৰ দৰে উন্নয়নশীল সাহিত্য এটাৰ কামত আহিব সেইটো ঠিক কৰি ল’ব লাগে। আনহাতে সাহিত্যিক আৰু অনা সাহিত্যিক বিষয়বিলাকৰ ক্ষেত্ৰত কেনেপ্ৰকাৰৰ অনুবাদৰ প্ৰয়োজন সেইটোও সঠিকভাৱে নিৰ্ণিত হ’ব লাগে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ ১৯২০ চনৰ আগ-পিছৰ অবস্থাটোলৈ চাই কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে ভাবে যে সমৰস্বৰ পৃথিৱীৰ অন্যান্য সাহিত্য যেনে, চেক্ , চাৰ্ভিয়া, জাপান আদিৰ ভাষাৰ সাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যতো যিমান পাৰি সিমান অনুবাদ কৰিব লাগে। সন্দিকৈয়ে অৱস্থাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত অনুবাদ শব্দটো অলপ বহল অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিছে। অৰ্থাৎ, তেওঁ ইয়াৰ ফলত অৰ্থ ‘ৰূপান্তৰ’ বুলিলেই ভাল হ’ব বুলি ভাবে। তেওঁৰ মতে প্ৰকৃত অনুবাদ বৰ কঠিন। মহাকাব্য ভাৰ্জিলৰ এয়াৰ সুপ্ৰসিদ্ধ ৰচনাৰ উদ্ধৃতি দি কৈছে যে হাৰকিউলাচৰ গদা কাঢ়ি অনাতকৈ হ’মাৰ অনুবাদ কৰাটো বেছি টান। অৰ্থাৎ ভীমৰ হাতৰ পৰা গদা কাঢ়ি অনাতকৈ কালিদাস অনুবাদ কৰাটো বেছি টান কাম। এনেদৰে কোৱাৰ অৰ্থ হ’ল অনুবাদ অধ্যয়নৰ নীতি-নিয়মমতে অনুবাদ কৰিব গ’লে কাৰ্যটো কঠিন হৈ পৰে। অনুবাদ কেনে হ’ব লাগে সেই সম্পৰ্কত তেওঁ জাৰ্মান সমালোচক কাৰাৰ, চাৰ্লচ বাট্ট, জন ড্ৰাইডেন আদি অনুবাদৰ সমালোচকসকলৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে দাঙি ধৰাৰ সংজ্ঞাৰ উল্লেখ কৰিছে। কাৰাৰ মতে “সৰ্বাংগসুন্দৰ অনুবাদ ঠিক মূলৰ নিচিনাই হ’ব।” আন এজন জাৰ্মান লেখকে কৈছে “প্ৰত্যেক গাই-গুটীয়া বাক্যৰে প্ৰত্যেক গাই-গুটীয়া শব্দৰে অবিৰল চাব (impression), ভাৱ আৰু অনুভূতিৰ অলপো লৰচৰ নোহোৱাকৈ ৰূপান্তৰ কৰিলেহে অনুবাদকে মূলৰ সম্পূৰ্ণ অৰ্থ বোধগম্য কৰিবৰ আশা কৰিব পাৰে।” এই দুজন অনুবাদ অধ্যয়নৰ সমালোচকৰ অনুবাদৰ সংজ্ঞাৰ প্ৰতি সন্দিকৈদেৱে পূৰ্ণ সমৰ্থন আগবঢ়োৱা নাই। তেওঁৰ মতে প্ৰথমটো অত্যুক্তি হৈছে আৰু দ্বিতীয়টোত থকা ভাৱ আৰু ভাষাৰ পৰস্পৰ সম্পৰ্কত বান্ধ খাই থকা সত্ত্বেও যদি ইউৰোপীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰত যদি সঠিক অনুবাদ সম্ভৱ নহয়, তেনেহ’লে এটা ডাঙৰ ভাষাৰ পৰা এটা সৰু ভাষালৈ অনুবাদ কিদৰে কৰা হ’ব। এনেধৰণৰ সমালোচকৰ সংজ্ঞা অনুসৰি অনুবাদ কৰিবলৈ অসমীয়া সাহিত্যৰ দৰে নিশকটীয়া সাহিত্যত যোগ্য অনুবাদকৰটো অভাৱ হ’বই আনকি সমৃদ্ধিশালী ইউৰোপীয় ভাষাটো এনেকুৱা অনুবাদক পাবলৈ টান হ’ব। সেইবাবে সন্দিকৈদেৱে এই দুজন সমালোচকৰ মতে নচলি অসমীয়া সাহিত্যৰ দৰে নিশকটীয়া সাহিত্যত অষ্টাদশ শতিকাৰ ফৰাচী দাৰ্শনিক আৰু আলংকাৰিক চাৰ্লচ বাট্টৰ তেওঁৰ

‘সাহিত্য-তত্ত্ব’ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰা অনুবাদ ৰীতি অনুসৰণ কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিছে। তেওঁৰ মতে অনুবাদ দুবিধ, এবিধ হ’ল অবিকল আৰু সুন্দৰ সেই কাৰণে সি ছবছ মূলৰ নিচিনা হয়। অৱশ্যে এনে ধৰণৰ অনুবাদ কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰি। আনহাতে আনবিধ অনুবাদ মূলৰ দৰে নহ’লেও হয়। কেৱল এনে অনুবাদে পাঠৰ অৰ্থ বুজি পোৱাৰ ক্ষেত্ৰতহে সহায় কৰে। জন ড্ৰাইদেনে এনে ধৰণৰ অনুবাদক কৈছে ‘পাৰাফ্ৰেজ’ (Paraphrase) বুলিছে। জন ড্ৰাইদেনে প্ৰথমবিধ অনুবাদক ‘মেটাফ্ৰেজ’ (Metaphrase) বুলিছে। সন্দিকৈৰ মতে Paraphrase শব্দটো বেয়া হ’লেও আমাৰ পাঠকক বুজোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ভাৱ অনুবাদৰ প্ৰয়োজন আছে। লেখকৰ মতে মেটাফ্ৰেজ বা শব্দানুবাদ ঠায়ে ঠায়ে হব পাৰে কিন্তু সকলো ক্ষেত্ৰতে শব্দানুবাদ কৰিলে সাহিত্যৰ সৌন্দৰ্য নষ্ট হয়। কিন্তু কিছুমান অসাহিত্যিক বিষয় যেনে— মূল দৰ্শন, প্ৰাচীন গ্ৰন্থ, আইন গ্ৰন্থ আদি পাণ্ডিত্যমূলক ৰচনাবিলাকৰ শব্দানুবাদ হ’লে ভাল হয়। অসমীয়া সাহিত্যত বাণীকান্ত কাকতিৰ দ্বাৰা ৰচিত ‘Assamese its formation and Development’ শীৰ্ষক গৱেষণামূলক গ্ৰন্থখনি বিশিষ্ট ভাষাবিদ বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাদেৱে মূলৰ সমসংখ্যক শব্দ, সমসংখ্যক বাক্য তথা সমসংখ্যক যতি চিহ্নৰে ছবছ শব্দানুবাদ কৰিছে। ধৰ্মীয় গ্ৰন্থবিলাকৰ এনেকুৱা অনুবাদ দেখা যায়। কিন্তু এনেধৰণৰ গ্ৰন্থবিলাক সৰ্বসাধাৰণ পাঠকে কিদৰে বুজি পাব সেয়া এক ডাঙৰ সমস্যা। গতিকে সন্দিকৈৰ মতে তেনেধৰণৰ গ্ৰন্থবিলাক সৰ্বসাধাৰণৰ কাৰণে সৰল আৰু চুটি হ’ব লাগে। স্কুল-কলেজৰ উপযোগী অনুবাদ সাধাৰণতে অতি শব্দানুবাদ হয়, কাৰণ ইয়াৰ প্ৰধান লক্ষ্য অবিকল সূক্ষ্মতা, কিন্তু সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে কৰা অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰটো এনে শব্দানুবাদ কৰিলে লক্ষ্য ভ্ৰষ্ট হ’ব পাৰে, কাৰণ এই অনুবাদৰ প্ৰধান লক্ষ্য সৌন্দৰ্য। গতিকে সেইবোৰ গ্ৰন্থও সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ কাৰণে সহজ আৰু চুটিকৈ বেলেগ ৰূপত কৰিব লাগিব।

অনুবাদ তত্ত্বৰ আধাৰতে যদি কিছুমান গ্ৰন্থ সমালোচনা কৰা হয়, তেতিয়া দেখা যায় যে বিখ্যাত অনুবাদ গ্ৰন্থও সঠিক হোৱা যেন নালাগে। লেখকে কৈছে যে মাৰ্কিন সাহিত্যিক বেয়াৰ্ড টেইলাৰে গ্যাঠেৰ ‘ফাউণ্টেইন ইংৰাজীলৈ’ ভাঙনি কৰাৰ পিছত জুলিয়ানা হেঙ্কোল নামৰ সমালোচক এজনে কৈছে যে তেওঁৰ অনুবাদত গ্যাঠেৰ ভাব ভাষাও ৰক্ষা হোৱা নাই বা ভাল অনুবাদো হোৱা নাই। আনহাতে হ’মাৰৰ ছখন অনুবাদৰ ওপৰত মন্তব্য দি বিখ্যাত সমালোচক মেথু আৰ্নল্ডে কৈছে যে অনুবাদবিলাক ভাল হোৱা নাই। কিন্তু এই অনুবাদ গ্ৰন্থৰ দ্বাৰা সৰ্বসাধাৰণ পাঠকে বহুতো লাভৱান হৈছে, তেওঁলোকে একো একোজন বিদেশী লেখকৰ ৰচনাৰ আভাস পাইছে। গতিকে সি এমুঠি পাঠক সৃষ্টিতো সহায় কৰিছে। সেইকাৰণে সন্দিকৈদেৱে তেওঁৰ ৰচনাখনত অনুবাদ তত্ত্বৰ বিষয়ে এনেধৰণৰ মত-অভিমতৰ বিপৰীতে কোনটো পন্থা লোৱা যাব সেই সম্পৰ্কে জাৰ্মান মহাকবি গ্যাঠেৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে থকা মতটোকে দাঙি ধৰিছে। মহাকবি গ্যাঠেই তেওঁৰ আত্মজীৱনীত উল্লেখ কৰিছে যে তেওঁলোকে ডাঙৰ ডাঙৰ বিদেশী গ্ৰন্থৰ পৰিচয় প্ৰথমতে উজু আৰু হৃদয়গ্ৰাহী ৰূপত পাইছিল। এটা জাতিৰ সাহিত্যৰ দুৰ্বল অৱস্থাত মূলৰ লগত অৰিয়া-অৰি নকৰি সৰল ভাৱানুবাদ কৰাই ভাল। গ্যাঠেৰ মতে সূক্ষ্ম অনুবাদবিলাক পণ্ডিত সমাজৰ মাজত আৱদ্ধ ৰাখি ভাৱানুবাদবিলাক সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ কাৰণে কৰিব লাগে। সাহিত্যৰ

সমৃদ্ধিশালী অৱস্থাত এনেধৰণৰ উজু বা হৃদয়গ্ৰাহী অনুবাদৰ বৰ প্ৰয়োজন নাই। কিন্তু এটা জাতিৰ দুৰ্যোগৰ সময়ত জাতীয় সাহিত্যক অনুপ্ৰেৰণা যোগাবলৈ বা অন্ততঃ এচাম পাঠক সৃষ্টি কৰিবলৈ সুন্দৰ বা ভাবানুবাদৰ প্ৰয়োজন আছে। আচলতে এনেধৰণৰ অনুবাদৰ উপৰিও আন এবিধ অনুবাদ অৱলম্বন (Adaptation)ৰ ওপৰতো সন্দিকৈয়ে গুৰুত্ব দিছে। এইবিধ অনুবাদ অনুবাদৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বেলেগ যদিও ড্ৰাইডেনৰ মতে ই অনুবাদৰে এটা প্ৰকাৰ। আচলতে এনেধৰণৰ অনুবাদ সাহিত্যত লেখকৰ প্ৰতিভাৰ দৰকাৰ, কিয়নো এনেকুৱা অনুবাদ সাহিত্যত মৌলিকতাৰ প্ৰয়োজন আছে। লেখকৰ মতে এনেকুৱা অৱলম্বনত লেখকৰ প্ৰতিভাৰ লগতে অন্যান্য সাহিত্যিক গুণৰো দৰকাৰ হয়। এই শ্ৰেণীৰ অনুবাদ প্ৰথমে সাহিত্যিক তাৰ পিছতহে অনুবাদক। উদাহৰণস্বৰূপে এলিজাবেথ যুগৰ ইংৰাজী সাহিত্যৰ অনুবাদসমূহ এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ আদৰ্শৰ নিচিনা। তাৰোপৰি লেখকে বিখ্যাত ৰুচ কবি জুকভ্‌স্কিৰ উদাহৰণ হিচাপে দিছে। জুকভ্‌স্কিয়ে হ'মাৰৰ 'অডিচি'ৰ ৰুচ অনুবাদ কৰিছিল, কিন্তু তেওঁ অনুবাদত মূলৰ পৰা ইমান ফালৰি কাটি নিজস্বতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে যে সেয়া হ'মাৰৰ অডিচি নহয় জুকভ্‌স্কিৰ অডিচি। জুকভ্‌স্কিৰ সৃষ্টিশীলতাই সেই অনুবাদত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছে। তেওঁ হ'মাৰৰ কাহিনীটোৰ ক্ৰম বৰ্ণনা একেই ৰাখি ভাষাৰ আৰু নৈতিকতাৰ ৰহন সানি এটা নিজস্ব স্বৰূপ দাঙি ধৰিছে। সেইবাবে তেওঁৰ অনুবাদ ওমৰ খায়ামৰ ৰুবায়টৰ অনুবাদ ইংৰাজী অনুবাদ ৰুবিয়েটৰ নিচিনা হ'লগে। লেখকৰ মতে অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ মানৰ আক্ৰমণৰ অধ্যায়টোক অৱলম্বন কৰি ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়ে লিখি উলিয়াইছে এখন বিখ্যাত উপন্যাস 'মনোমতি'। বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ লগত ঔপন্যাসিক বৰদলৈয়ে তেওঁৰ কাল্পনিক শক্তি আৰু সৃষ্টিশীলতাৰে পদুমীৰ দৰে বুৰঞ্জীত নথকা চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰি এখন অনবদ্য ঐতিহাসিক অসমীয়া উপন্যাস ৰচনা কৰিছে। ইয়াত অসমৰ ইতিহাস এটি জুমুঠিহে মাথোন, কিন্তু তাকে অৱলম্বন কৰি মৌলিকত্বৰে জিলিকি উঠিছে 'মনোমতি' উপন্যাস। গতিকে মহাকবি গ্যাঠেই যিদৰে ভাবানুবাদৰ জৰিয়তে জাতীয় সাহিত্যৰ পাঠক সৃষ্টি কৰিব বিচাৰিছিল ঠিক একেদৰে কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়েও অৱলম্বনৰ জাতীয় অনুবাদ সাহিত্যৰ জৰিয়তে অনুবাদ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিবলৈ মত পোষণ কৰিছে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা অনুবাদ তত্ত্বৰ আলোচনাৰ উপৰি সন্দিকৈৰ দৰে এজন লেখকে কেনেধৰণৰ কিতাপ অনুবাদ কৰিব লাগে সেই সম্পৰ্কেও অভিমত দিছে। তেওঁৰ মতে অসমীয়া সাহিত্যৰ সেই সময়ৰ প্ৰেক্ষাপটত এজন লেখকৰ সকলোবিলাক গ্ৰন্থ অনুবাদৰ কাৰণে উপযোগী নহ'বও পাৰে। উদাহৰণ হিচাপে তেওঁ গ্যাঠেৰ সাহিত্যৰাজীৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। গ্যাঠেৰ ৰচনা বহুত, কিন্তু তেওঁৰ মতে অসমীয়া ভাষালৈ গ্যাঠেৰ অনুবাদ কৰিবলগীয়া প্ৰথম কিতাপখন হ'ল "ডেকা ভাৰ্থাৰৰ শোকৰ কাহিনী"। ১৭৭৪ চনত গ্যাঠেৰ দ্বাৰা লিখা এইখনত এটা ত্ৰিকোণীয় প্ৰেমৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। য'ত প্ৰেম, ভালপোৱা আদি মানুহৰ মহৎ গুণবোৰৰ প্ৰয়োজনীয়তা ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। উল্লেখযোগ্য যে এইখন গ্ৰন্থ নেপলিয়নে ৭ (সাত) বাৰ পঢ়িছিল। লেখকৰ মতে অনুবাদ কৰিবলগীয়া গ্যাঠেৰ দ্বিতীয় সাহিত্যখন হ'ল 'ক্লাভিগো' ১৭৭৪ চনতে ৰচিত এইখন হ'ল গ্যাঠেৰ দ্বাৰা ৰচিত এখন পাঁচ অংকীয়া বিয়োগাত্মক নাটক। ইয়াত ক্লাভিগো নামৰ

এজন ডেকা মানুহে তেওঁৰ কাৰ্লছ নামৰ এজন বন্ধুক ব্যক্তিগত লাভালাভৰ কাৰণে ঠগায়। ইয়াতো কিছুমান মানৱীয় প্ৰমূল্য দাঙি ধৰা হৈছে। সন্দিকৈৰ মতে গ্যঠেৰ তৃতীয় অনুবাদ কৰিবলগীয়া গ্ৰন্থখন হ'ল— 'Elective affinities' আৰু চতুৰ্থতে গ্যঠেৰ আত্মজীৱন চৰিত। এইবোৰ গ্ৰন্থত কাহিনীৰ উপৰিও কোৱা ভাষা, লিখা ভাষা আদিৰ বহুত নিদৰ্শন আছে। সন্দিকৈৰ মতে এইকেইখন গ্ৰন্থৰ উপৰিও গ্যঠেৰ আন গ্ৰন্থবিলাক অনুবাদ কৰিবলৈ যথেষ্ট কঠিন হ'ব, আনকি 'ফাউণ্ট'ৰ দৰে গ্ৰন্থ খাটি ইউৰোপীয় ইতিহাস আৰু আখ্যানমূলক হোৱা বাবে অনুবাদ কৰা সহজ নহ'ব। গতিকে এজন লেখকৰ নিৰ্বাচিত গ্ৰন্থহে অনুবাদ কৰাটো দৰকাৰ। ইয়াৰ উপৰিও এজন লেখকৰ এখন গ্ৰন্থৰ মূল ভাষাটো নাজানিলেও ইংৰাজী অনুবাদৰ পৰাও অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিব পৰা যায়। বহুতো ইউৰোপীয় ভাষাত লিখিত সাহিত্যৰ ইংৰাজী অনুবাদ আছে। সেইবোৰক অৱলম্বন কৰিও আমি অসমীয়া অনুবাদ বা অন্যান্য ভাষাৰ অনুবাদ চলাই নিব পাৰোঁ।

১.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ 'অনুবাদৰ কথা' শীৰ্ষক ৰচনাখনৰ মাজেৰে লেখকে অসমীয়া অনুবাদৰ প্ৰয়োজনীয়তা, সাংস্কৃতিক আৰু জাতীয়তাবাদী দিশ আদিৰ লগতে অসমীয়া সাহিত্যত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে অনুবাদৰ তাত্ত্বিক কথা কিছুমানৰো অৱতাৰণা কৰিছে। ১৯২০ চনতে প্ৰকাশিত এই ৰচনাখনৰ জৰিয়তে সন্দিকৈদেৱে তাত্ত্বিক কথাৰ উল্লেখৰে ভাৰতীয় অনুবাদ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত এটি অগ্ৰগামী ভূমিকা লৈছে। যি সময়ত অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই তাকে লৈ অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ 'চেতনা' আলোচনীত এটি বিতৰ্কৰ সূচনা হৈছিল। সেই সময়তে কিছুমান তাত্ত্বিক ধাৰণাই অসমীয়া অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আহি পৰা বিতৰ্কৰ অৱসানৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ নিৰ্ণয় কৰিছে।

১.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ক) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অনুবাদৰ প্ৰকাৰ সম্বন্ধে কি কৈছে?
- খ) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অনুবাদৰ কথাত কোনবিধ অনুবাদত বেছি গুৰুত্ব দিছে?
- গ) গেটে ভালপোৱা কোনবিধ অনুবাদৰ প্ৰসঙ্গ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে দাঙি ধৰিছে, সেই সম্পৰ্কে চমু আলোচনা কৰা।

১.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

মদন শৰ্মাঃ	অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাঞ্চ	অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
কৰবী ডেকা হাজৰিকাঃ	তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ-কলা

*****

द्वितीय विभाग अनुवाद आरु संस्कृति

विभागर गठनः

- २.१ भूमिका (Introduction)
- २.२ उद्देश्य (Objectives)
- २.३ अनुवाद प्रसंग
- २.४ संस्कृति प्रसंग
- २.५ अनुवाद आरु संस्कृति
- २.६ सारांश (Summing Up)
- २.७ आर्हि प्रश्न (Sample Questions)
- २.८ प्रसङ्ग ग्रन्थ (References and Suggested Readings)

२.१ भूमिका (Introduction)

उत्सु भाषायाः परा लक्ष्य भाषाले भाषान्तर कर्वाटोरे केरल अनुवाद नहय । लक्ष्यभाषायाः लगत जडित संस्कृतिओ अनुवादर लक्ष्यर भितरत परे । एजन अनुवादके उत्सु आरु लक्ष्य दुरोटा भाषायाः लगत जडित जातिटोर संस्कृति भालदरे जानिब लागे । भाषा यिदरे भिन्न, संस्कृतिओ भिन्न । वहतरे मते, दुई भाषायाः भाल ज्ञान थका ब्यक्तिओओ सांस्कृतिक अनुवादर श्केत्रत उजुटि खाय । एटा भाषायाः लगत जडित संस्कृति आन एटि भाषात प्रकाश करिबले हले संस्कृति अधायन अरश्यामञ्जवी स्वरु । एजन अनुवादकर एहिटो गुण नाथाकिले एटा जातिर संस्कृतिर लगत जडित कथाबोर लक्ष्य भाषायाः अनुवादत खेलिमेलि हव पावे ।

२.२ उद्देश्य (Objectives)

- अनुवाद प्रसंग सम्पर्के जानिब पाबिब ।
- संस्कृति प्रसंग सम्पर्के जानिब पाबिब ।
- अनुवाद आरु संस्कृति सम्पर्के जानिब पाबिब । सम्पर्के जानिब पाबिब ।
- अनुवादर लगत संस्कृतिर किवा सम्पर्क आछे नेकि जानिब पाबिब ।

२.३ अनुवाद प्रसंग

अनुवाद अधायन वर्तमान विद्यायतनिकजगतत एटा नतून विषय हिचापे ब्यापक चर्चा लाभ करिछे । विश्वर वर्तमान सामाजिक, बजनैतिक, सांस्कृतिक तथा अर्थनैतिक प्रेक्षापटतत अनुवादे विशेष गुरुतु लाभ करिछे । आन्तर्जातिक बूजाबुजि, भतुतुबोध, बाष्ठीय ँक्य, मानरताबोध आदि प्रसंगत अनुवादेहि हेछे एकमात्र गुरुतुपूर्ण माध्यम ।

যাৰ দ্বাৰা এই প্ৰসংগ সমূহৰ বাস্তৱত ৰূপায়ণ হ'ব পাৰে। অনুবাদৰ ইতিহাস বহু পুৰণি আৰু ভাৰতীয় সকলো ভাষাৰ সাহিত্যতে প্ৰধানকৈ বাৰ্মায়ণ, মহাভাৰত, উপনিষদ, পুৰাণ আদিৰ সম্পূৰ্ণ বা আংশিক অনুবাদ বা অৱলম্বনৰ জৰিয়তে প্ৰাচীন ভাৰতীয় সাহিত্য গঢ় লৈ উঠিছে। আধুনিক যুগতো এতিয়া অনুবাদে তাতোকৈও বেছি গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছে। কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অনুবাদ অধ্যয়ন শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটোত অনুবাদৰ প্ৰয়োজনীয়তা তথা তাত্ত্বিক দিশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি কৈছে যে, অনুবাদ হ'ল এটি কঠিন কাৰ্য। এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে কেৱল অনুবাদৰ গুণগত মানদণ্ডৰ ওপৰতে লাগি নাথাকি সহজ সৰলকৈ লক্ষ্য ভাষাৰ পাঠকে বুজি পোৱাকৈ মূল পাঠৰ সাৰানুবাদবা ৰূপান্তৰ কৰিলেই বহুতো কামত আহে। অনুবাদ শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল কোনো এটা পাঠ আগত লৈ তাক লক্ষ্য ভাষাৰ জৰিয়তে পুনৰাবৃত্তি কৰা। মূল লেটিন শব্দ 'Translation' য়ে 'Trans' আৰু 'Latum' ৰ দ্বাৰা গঢ়ি উঠিছে। 'Trans' শব্দৰ অৰ্থ হ'ল— Across বা beyond আৰু 'Latum' শব্দৰ অৰ্থ হ'ল Carried on board across লেটিন ভাষাৰ দুয়োটা শব্দ লগ লগাই অৰ্থ কৰিলে অসমীয়া ভাষাত হ'ব 'এফালেলৈ যোৱা'। অৰ্থাৎ, এটা পাঠক বাণী আন এটা পাঠৰ মাজলৈ লৈ যোৱা। আনহাতে সংস্কৃত 'বড' ধাতু 'ঘঞ' প্ৰত্যয় আৰু 'অনু' উপসৰ্গ যোগ হৈ অনুবাদ শব্দটোৰ সৃষ্টি হৈছে। 'অনু' মানে পিছত 'বড' মানে পোৱা। গতিকে ব্যুৎপত্তিগত দিশৰ আৰু পৰা চাবলৈ গ'লে অনুবাদ মানে এটা কৈ যোৱা কথাৰ পুনৰ কৈ যোৱা'। পাশ্চাত্যৰ অনুবাদ অধ্যয়নৰ লগত জড়িত পণ্ডিত সকলে অনুবাদ সম্পৰ্কে নানা ধৰণত তাত্ত্বিক মত দাঙি ধৰিছে। ইয়াৰে ভিতৰত দুজন বিশিষ্ট তাত্ত্বিক হ'ল জে.চি কেটফৰ্ড আৰু ইউ.জিনএ.নিডা। এওঁলোকৰ অনুবাদ সম্পৰ্কীয় ব্যাখ্যা আৰু চিন্তা-চৰ্চাই অনুবাদ অধ্যয়নক ভালেখিনি মৰ্যাদা প্ৰসন্ন কৰিছে। এওঁলোকৰ লগতে জেকভচনৰ অনুবাদৰ ভাষা সম্পৰ্কীয় অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাই অনুবাদ অধ্যয়ন বিষয়টোক ভালেখিনি আগবাঢ়াই নিছে। 'A linguistic theory of translation' গ্ৰন্থত ডে.চি. কেটফৰ্ডে অনুবাদ মানে কি তাক এইদৰে কৈছে— 'The replacement of toxical material in one language by equivalent textual material in another language' অৰ্থাৎ এটা ভাষাৰ মূল সামগ্ৰীখিনি লক্ষ্যভাষাত সমতুল্য বা পৰ্যায়বাসীৰ দ্বাৰা পুনঃস্থাপন কৰাটোৱে হ'ল অনুবাদ। তেওঁৰ মতে অনুবাদৰ সামগ্ৰীসমূহ অৰ্থগতভাৱে উৎস আৰু লক্ষ্য ভাষাত একে নহয়। সেইবাবে তেওঁ অৰ্থৰ স্থানান্তৰণৰ কথাটো মানি লোৱা নাছিল। অনুবাদ আৰু স্থানান্তৰকৰণৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখুৱাই তেওঁ কৈছে যে অনুবাদত লক্ষ্য ভাষা অৰ্থৰ পৰিপূৰণ ঘটে আৰু স্থানান্তৰকৰণত উৎসভাষাৰ অৰ্থ লক্ষ্য ভাষাৰ সামগ্ৰীলৈ পুনঃ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। অৱশ্যে তেওঁৰ এই মত কিছুমান পণ্ডিতসকলে এইখিনি অস্বীকাৰ কৰিছে যে কেটফৰ্ডৰ মতে চলিব লাগিলে উৎসপাঠৰ সম্পূৰ্ণ অৰ্থ আৰু বৈশিষ্ট্যবিলাক কেতিয়াও লক্ষ্য কৰালৈ আনিব পৰা সম্ভৱ নহব। আনহাতে ইউজিন. এ. নিডাই অনুবাদৰ ব্যৱহাৰিক দিশটোত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। তেওঁৰ মতে— "Translating consist in producing in the receptor language the

closest natural equivalent to the message of the source of language first in meaning and secondly style” অৰ্থাৎ অনুবাদ এনে এক প্ৰক্ৰিয়া উৎস ভাষা আৰু লক্ষ্য ভাষা দুয়োটাৰে সমানে দক্ষ। ব্যক্তি বিশেষে উৎস ভাষাৰ কথাখিনি নিজৰ মনত আত্মসাৎ কৰি নিজে ভৱা ধৰণে উপযুক্ত ৰূপত লক্ষ্য ভাষাত পৰিতিষ্ঠা কৰ। নিডাই ‘Science of translation’ আৰু ‘Bible translating’ নামৰ প্ৰৱন্ধ দুটিত তেওঁৰ অনুবাদ সম্পৰ্কীয় তত্ত্বগত দিশবোৰ দাঙি ধৰিছে। আনহাতে আৰু জেকবচনে ‘On linguistic aspect of translation’ শীৰ্ষক প্ৰৱন্ধৰ জৰিয়তে আন্তঃভাষিক, অন্তঃভাষিক অনুবাদৰ কথা বিশেষভাৱে আলোচনা কৰিছে আৰু অনুবাদৰ ভাষিক দিশটোৰ ওপৰত বিশেষ জোৰ দিছে।

গতিকে অনুবাদ সম্পৰ্কীয় অভিমতবোৰ বিভিন্ন হলেও কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে সদায় জাৰ্মান মহাকাব্য গ্যেঠেএ মতামতকে ভাল বুলি মন্তব্য দিছে। অৰ্থাৎ সকলোৱে বুজি নোপোৱাকৈ মূল গ্ৰন্থৰ সাৰ কথাৰ অনুবাদখিনিয়েই লক্ষ্য ভাষাৰ পাঠকক বহুতো আনন্দ যোগায়।

২.৪ সংস্কৃতি প্ৰসংগ

এটা জাতিৰ সংস্কৃতি হ’ল জাতিটোৰ পৰিচয়। নিৰ্দিষ্ট জাতি একোটাই একে ভাষা, একে ভৌগলিক সীমাৰ মাজত থাকি জীৱন ধাৰণৰ বাবে কৰা সকলো কামেই সংস্কৃতিয়ে সামৰি লয়। কি ভাষা কয়, স্থান অনুযায়ী ভাষা ভিন্নতা কি কাপোৰ পিন্ধে, কি কি খাদ্য খায়— এইবোৰেই হ’ল সকলো জনগোষ্ঠীৰ মানুহে দৈনন্দিন কৰি থকা সংস্কৃতিৰ লগত জড়িত কাৰ্য। আনহাতে কৃষিজীৱি সমাজত কৃষিয়েই মূল জীৱিকা। কৃষিৰ লগত জড়িত বিভিন্ন কাৰ্য যেনে— মাটি চহোৱা সঁজুলি, শইচ সিঁচা পদ্ধতি, শইচ চপোৱা, মৰণা মৰা ইত্যাদিৰ লগত লোকসংস্কৃতিৰ বহু দিশ জড়িত হৈ থাকে। পূজা-পাতল, উৎসৱ পাৰ্বন আদি কৃষিজীৱি সমাজত থাকেই, যিবোৰ কৃষিৰ লগত জড়িত সংস্কৃতি। তেনেকৈ নৃত্য বা গীত মাতৰো সৃষ্টি হয় লোকসমাজত। তাৰোপৰি বিশ্বাস, অন্ধবিশ্বাস, গালি শপনি, দ্বন্দ খৰিয়াল আদিয়ে কৃষিজীৱি গ্ৰাম্য সমাজৰ লগত জড়িত লোক সংস্কৃতিক উপাদান, যিবোৰ সমাজখনত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি থাকে। তাৰোপৰি বাসগৃহ বা সকলো প্ৰকাৰৰ গৃহ নিৰ্মাণৰ লগতো বহুতো দিশ থাকে। ভৌগলিক স্থান আৰু জলবায়ু অনুযায়ী পৃথিৱীৰ সকলো জাতি বা জনগোষ্ঠীৰে খাদ্য, বস্ত্ৰ, গৃহ বেলেগ বেলেগ হয়। সকলো জনগোষ্ঠীয়ে ধৰ্মীয় উৎসৱবোৰ নিজৰ নিজৰ উপাসনা কৰা দেৱ-দেৱীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ আয়োজন কৰে। খেল-ধেমালীবোৰ নিজৰ নিজৰ ধৰণে খেলে। বিবাহ বা অন্যান্য পৰিয়ালকেন্দ্ৰিক উৎসৱবোৰ নিজৰ ধৰণে পালন কৰে। এইবোৰত ভিন্নতা থাকেই। এখন গ্ৰন্থৰ মাজত লেখকে নিজৰ জাতিৰ সংস্কৃতিৰ বহুতো দিশ সুমুৱাই দিয়ে। বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ দ্বাৰা ৰচিত ‘জীৱন বাটত’ উপন্যাসখন পঢ়িলেই গম পাই যে স্বাধীনতাৰ আগৰ অসমৰ গ্ৰাম্য সমাজখন কেনেকুৱা আছিল। ব্ৰিটিছসকল অহাৰপিচতো গ্ৰাম্য সমাজৰ, বিশেষকৈ গাঁওৰ কৃষক বাইজৰ দুখ দুদৰ্শাৰ অন্ত নপৰিল।

নিজৰ মাজতে তেওঁলোক বোকাত লেটিপেটি হৈ থাকিল। তাৰোপৰি নিজৰ ভিতৰতে হিংসা, ওসুৱা, অন্ধবিশ্বাস, কাজিয়া-পেচাল আছেই। লেখকে অসমীয়া গ্ৰাম্য সংস্কৃতিৰ বহু দিশ উপন্যাসখনত সুমুৱাই লৈছে। এইবোৰ হ'ল আমাৰ গঁঞা জীৱনৰ লগত জড়িত নানা বৰণীয়া লোক সংস্কৃতিৰ দিশ। এইবোৰ কথা এজন অনুবাদকে বুজি নাপালে তেওঁ কিদৰে 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখন অসমীয়াৰ পৰা আন ভাষালৈ অনুবাদ কৰিব?

২.৫ অনুবাদ আৰু সংস্কৃতি

অনুবাদ হ'ল দুটা ভাষাৰ মাজত চলা ৰূপান্তৰ প্ৰক্ৰিয়া। এই ৰূপান্তৰৰ প্ৰক্ৰিয়া সাধন কৰোতে উৎস ভাষা আৰু লক্ষ্য ভাষাৰ মাজত ভাষিক বা পাঠৰ অৰ্থৰ ৰূপান্তৰ ঘটে। এটা ভাষাৰ পাঠৰ পৰা আনটো ভাষাৰ পাঠলৈ অনুবাদ কৰোতে অনুবাদকে নিজৰ অনুবাদ ৰীতি ঠিক কৰি লয়। এই ভাষিক ৰূপান্তৰৰ লগত দুটা বেলেগ বেলেগ ভাষাৰ লগত জড়িত দেশ, ৰাজ্য বা সম্প্ৰদায় বিশেষৰ সংস্কৃতিও লগত জড়িত হৈ পৰে। অৰ্থাৎ এজন অনুবাদকে কেৱল এটা পাঠৰ পৰা আন এটা পাঠলৈ ৰূপান্তৰ কৰোঁতে সংশ্লিষ্ট ভাষা দুটাৰ বিশেষকৈ লক্ষ্য ভাষাৰ সংস্কৃতি বা তাৰ আনুসংগিক দিশবোৰ জনাটো অতি দৰকাৰী। অনুবাদক এজনে লক্ষ্য ভাষাৰ সংস্কৃতিটো সম্পৰ্কে জ্ঞান আহৰণ কৰি তাক আয়ত্ব কৰি উপযুক্তভাৱে ৰূপান্তৰ সাধন কৰিব লাগে। অৰ্থাৎ এজন অনুবাদকে তেওঁৰ নিজৰ ভাষাৰ সংস্কৃতিটোৰ দৰে লক্ষ্য ভাষাৰ সংস্কৃতিও জ্ঞানৰ আয়ত্বলৈ আনিব লাগিব। এইটো কাৰ্য বৰ কষ্টকৰ, কিন্তু দুঃসাধ্য নহয়। ফিট্‌জাৰ্বেল্ডে যেতিয়া ওমৰৰ মূল ফাৰ্চী 'ৰুবিয়াৎ' খন ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰে তেওঁ এই সমস্যাটোৰ আটাইতকৈ বেছি সন্মুখীন হৈছিল। দুখন কেৱল দেশৰ কথাই নহয়, দুটা ভিন্ন সভ্যতাৰ কথা ইয়াত আহি পৰে। ইউৰোপীয় সভ্যতাত নথকা বহু কথা ওমৰৰ 'ৰুবিয়াৎ'ত আছে। ফিট্‌জাৰ্বেল্ডে দুয়োখন দেশৰ সভ্যতা ভালদৰে অধ্যয়ণ কৰিহে অনুবাদত আগবাঢ়িছে। ইংৰাজী অনুবাদ 'The Rubiyat of Omar Khayam' ত তেওঁ ইংৰাজী পাঠকৰ বাবে মূলত থকা বহু সাংস্কৃতিক কথা সলনি কৰিছে। মদিৰা গৈ Wine হৈছে। সেইবুলি এনেকুৱা সাংস্কৃতিক সমস্যা থকা স্বত্বেও তেওঁ মূলৰ ভাৱটো অব্যাহত ৰাখিছে। গতিকে অনুবাদকৰ দক্ষতা আৰু কৰ্মকুশলতাই সাংস্কৃতিক দিশৰ লগত জড়িত দিশবোৰ লক্ষ্যভাষাত সফল ভাৱে স্থাপন কৰিব পাৰে। বহুতে এই ক্ষেত্ৰত 'Domestication' বা ঘৰুৱাকৰণ তত্ত্বও প্ৰয়োগ কৰে।

২.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদ হ'ল দুটা ভাষাৰ মাজত চলা ৰূপান্তৰ প্ৰক্ৰিয়া। এই ৰূপান্তৰৰ প্ৰক্ৰিয়া সাধন কৰোতে উৎস ভাষা আৰু লক্ষ্য ভাষাৰ মাজত ভাষিক বা পাঠৰ অৰ্থৰ ৰূপান্তৰ ঘটে। এটা ভাষাৰ পাঠৰ পৰা আনটো ভাষাৰ পাঠলৈ অনুবাদ কৰোতে অনুবাদকে নিজৰ অনুবাদ ৰীতি ঠিক কৰি লয়। এই ভাষিক ৰূপান্তৰৰ লগত দুটা বেলেগ বেলেগ ভাষাৰ লগত জড়িত দেশ, ৰাজ্য বা সম্প্ৰদায় বিশেষৰ সংস্কৃতিও লগত জড়িত হৈ পৰে। অৰ্থাৎ

এজন অনুবাদকে কেবল এটা পাঠৰ পৰা আন এটা পাঠলৈ ৰূপান্তৰ কৰোঁতে সংশ্লিষ্ট ভাষা দুটাৰ বিশেষকৈ লক্ষ্য ভাষাৰ সংস্কৃতি বা তাৰ আনুসংগিক দিশবোৰ জনাটো অতি দৰকাৰী।

২.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ক) অনুবাদৰ লগত সংস্কৃতিৰ কিবা সম্পৰ্ক আছে নেকি বিচাৰ কৰা।
- খ) এটা জাতিৰ সংস্কৃতিয়ে কোনবিলাক কথা সামৰি লয়?
- গ) অনুবাদ মানে কি সামগ্ৰিক চমু আলোচনা এটি কৰা।

২.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

মদন শৰ্মাঃ	অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাঋ	অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
কৰবী ডেকা হাজৰিকাঃ	তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ-কলা

*****

তৃতীয় বিভাগ সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ সমস্যা

বিভাগৰ গঠন

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ সমস্যা
- ৩.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ কথাটো ভাষান্তৰৰ কেৱল সমস্যা নহয়। ভাষাৰ মাজতে সোমাই থাকে জাতি একোটাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ লগত জড়িত বহুতো দিশ। খাদ্য, বস্ত্ৰ, লোকজীৱন, লোক ভাষাৰ লগত জড়িত ফকৰা যোজনা, জতুৱা ঠাঁচ খণ্ডবাক্য আদি কথাবোৰ। তাৰোপৰি ভৌগোলিক দিশৰ লগত জড়িত জলবায়ু আদি দিশবোৰো সমানে সংস্কৃতিৰ লগত লগ হৈ থাকে। লোকজীৱনৰ আবেগ- অনুভূতিবোৰ জাতিভেদে বেলেগ বেলেগ। লোকজীৱনৰ ভাষাটোও বিভিন্ন গাঁথনি, চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক, এটি লয় ইত্যাদিৰে বন্ধা থাকে। এই গাঁথনি, প্ৰতীক আদিবোৰ লোক জীৱন প্ৰণালীৰ পৰাই আহে। স্বাভাৱিকতে দুটা জাতিৰ দুই লোকজীৱন প্ৰণালীৰ মাজত ৰূপান্তৰ এটা ডাঙৰ সমস্যা। কেতিয়াবা উপযুক্ত সাংস্কৃতিক পৰ্যায়বাসী (Equivalent)-ৰ অভাৱত লক্ষ্য ভাষাৰ ৰূপ বুজাবলৈ পাদটীকা ও দিব লগা হ'ব পাৰে, বা ছবছ একে ৰাখিবও পাৰে। অনুবাদত কেতিয়াবা লক্ষ্য ভাষাৰ সমপৰ্যায়ৰ আন সাংস্কৃতিক পৰিবেশো দাঙি ধৰিব লগা হয়, যিটো মূলৰ লগত পাৰ্থক্য থাকে বা নিমিলিবও পাৰে।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

- সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ সমস্যা সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।

৩.৩ সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ সমস্যা

ভাষাটো সংস্কৃতিৰ অংগ। ভাষাটোৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ জৰিয়তে জাতিটোৰ সাংস্কৃতিক প্ৰসঙ্গবোৰ প্ৰকাশ পাই থাকে। জাতি একোটাৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসৱ-পাৰ্বন, খেলধেমালী, গীতমাত ইত্যাদিৰ পোনপটীয়া বা বাওঁপকীয়া প্ৰকাশ ঘটে। একোখন দেশৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ সাহিত্যিক বা জনসাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ মাজত প্ৰকাশ ঘটে

সাংস্কৃতিক প্ৰসঙ্গবোৰৰ মাজতো কেতিয়াবা পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়। বিশ্বৰ ভিন্ন দেশৰ মাজৰ সাংস্কৃতিক মাজত পাৰ্থক্যৰ কথা ক'বই নালাগে। মিলতকৈও অমিল বেচি সেইবোৰত। কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে 'অনুবাদৰ কথাও' লিখিছে যে জাপানীসকলে বিদেশৰ খবৰ বা ভিন্ন সাংস্কৃতিক প্ৰসঙ্গ বা জীৱন প্ৰণালীৰ আভাস অনুবাদৰ জৰিয়তে প্ৰথম লাভ কৰে। জাপানী ভাষাত বিদেশী লেখকৰ অনুবাদ আৰম্ভ হোৱাৰ পিচতহে অনুদিত সাহিত্যৰ জৰিয়তে বিশ্বৰ বিভিন্ন মানুহ বা জাতিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিলে। তেনেকৈয়ে জাপানৰ ৰাষ্ট্ৰ ব্যৱস্থাই নিজৰ ভৌগলিক পৰিসীমাৰ মাজেৰে গঢ় ল'লে। পাৰ্থক্য থকাৰ বাবেই ভিন্ন এটাৰ সাংস্কৃতিক উপাদানবোৰ অনুবাদৰ কাৰণেও বহুতো ভাবিতিস্তি কৰিব লগা হয়। ভাষাটোৰ কথাই কোৱা যাওঁক। ইংৰাজী ভাষাটো যেনেকুৱা চহকী আৰু সমাৰ্থক শব্দৰে সমৃদ্ধ তাৰ তুলনাও অসমীয়া বা ..... জনগোষ্ঠীয় ভাষাবোৰ তেনেই ক্ষুদ্ৰ। সেইবাবে সমাৰ্থক শব্দ সৰু ভাষাত কম হ'লে ডাঙৰ ভাষাৰ পৰা অনুবাদ কঠিন হৈ পৰে। তাৰোপৰি লোকসাংস্কৃতিৰ লগত জড়িত লোকভাষাৰ জতুৱা ঠাঁচ আৰু ফকৰা যোজনা অন্যতম। জতুৱা ঠাঁচৰ সহায়ত বিষয়বস্তু বুজাত সহায় হয় আৰু ব্যঞ্জনাপূৰ্ণ হয়। জতুৱা ঠাঁচৰ সামগ্ৰিক অৰ্থহে থাকে, শব্দবোৰৰ একক অৰ্থ নাথাকে। যেনে— কুকুৰে ধান বনা। লক্ষ্য ভাষাও এই জতুটোৰ আক্ষৰিক অনুবাদ কৰিলে বেলেগ অৰ্থলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ব। সেইদৰে ফকৰা যোজনাবিলাক এখন সমাজ বা যোজ কাহিনীৰ লগত জড়িত থাকে। গতিকে সেই সমাজখনৰ সংস্কৃতি বা সমাজখন বুজি নাপালে ফকৰা যোজনা বিলাকৰ আচল অস্তিত্বিত অৰ্থ উপলব্ধ কৰিব নোৱাৰে। “হয় গুৱাহাটী নহয় ৰঙামাটি” —বুলি ক'লে অসমৰ ভৌগলিক পটভূমি নজনাকৈ, ৰাজনীতি নুবুজাকৈ কেনেকৈ লক্ষ্য ভাষাত অনুবাদ কৰিব পাৰি সেইটো জটিল কথা। ‘খকুৱাই গ'ল পাত কাটিবলৈ, নিখকুৱাই বোলে মাটিতে এগৰাহ খাওঁ’ আদিৰ সমাৰ্থক ফকৰা ইংৰাজী ভাষাত পাবলৈ নাই। গতিকে ভাষাৰ শৈলী, অৰ্থ কেতিয়াবা লক্ষ্য ভাষালৈ অনুবাদ কৰোতে সমস্যা হ'ব পাৰে। এইবোৰৰ অনুবাদ আচলতে অনুবাদকৰ দক্ষতাৰ ওপৰতে সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৰশীল। ভাল দক্ষ অনুবাদক নহ'লে এইবোৰৰ অনুবাদ শুদ্ধ বা যথাযথ নহয়। উপমা বা অলংকাৰৰ ক্ষেত্ৰতো কথাটো লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

আনহাতে সংস্কৃতিৰ কিছুমান ভাবৰ ব্যঞ্জনা থাকে। মানুহৰ সাংস্কৃতিক কাৰ্যকলাপ বা ব্যৱহাৰৰ মাজেৰে সেই ব্যঞ্জনা প্ৰকাশ পায়। লক্ষ্যহীৰা দাসৰ বহু জনপ্ৰিয় গীত ‘সন্ধিয়াৰ আকাশত বগলী উৰে, আইৰে ঘৰলৈ মনত পৰে’ -গীতটোৰ ব্যঞ্জনা এখন ইউৰোপীয়ান সমাজত ধৰিব নোৱাৰে। সন্ধিয়াৰ লাগে লাগে বগলীয়ে যাকপাতি নিজৰ বাঁহলৈ উভতে। সেই দৃশ্য দেখি কোনোবা আমৰ নকইনাই নিজৰ ঘৰলৈ যাবলৈ আগ্ৰহ জন্মে। কিন্তু তেওঁ যাওঁ বুলিও যাব নোৱাৰে, কিয়নো শহুৰেক- শাহুৰেকৰ ঘৰৰ পৰা তেওঁক নিজৰ মাক- দেউতাকৰ ঘৰখনলৈ মনত পৰিলেও যাব নিদিয়ে। কিন্তু ইউৰোপৰ এগৰাকী মহিলাৰ বাবে এইবোৰ কোনো সামাজিক নিয়ম নাই। ইচ্ছা কৰিলেই যাব পাৰে। সেইবোৰ সাংস্কৃতিক পাৰ্থক্য সমাজৰ নিয়ম আৰু ভাবৰ লগত জড়িত। সেইটো অনুবাদকে জনাব দৰকাৰ।

আনহাতে একেটা বস্তু দুটা ভাষাত থাকিলেও অর্থ বেলেগ হয়। যেনে— হিন্দীত ‘মেহেন্দী’ শব্দটোৱে বিয়াৰ কল্পচিত্ৰ মনলৈ আনে, কিন্তু অসমত ‘জেতুকা’ ই বঙালী বিহুৰ চিত্ৰ এখন মনলৈ আহে। এইবোৰ সমস্যাৰ কথা অনুবাদকে জনাটো প্ৰয়োজনীয়।

সম্বন্ধবাচক শব্দবোৰৰ ক্ষেত্ৰতো দেখা যায় দুটা বেলেগ ভাষাৰ শব্দৰ মাজত পাৰ্থক্য থাকে। অসমীয়াত সম্বন্ধবাচক শব্দ বহুত। মামা, মামী, পেহা, পেহী, খুড়াদেউ, খুড়ীদেউ, জেঠাই ইত্যাদি। ইংৰাজীত এই সকলোবোৰ সম্বন্ধ বুজাবলৈ Uncle আৰু Aunt শব্দ দুটাই আছে। তাৰোপৰি ইংৰাজীত ‘You’ শব্দটো সকলোৱে বুজায়— ডাঙৰ, সমবয়সীয়া বা সৰু। কিন্তু অসমীয়াত ডাঙৰ বুজাবলৈ ‘আপুনি’, সমবয়সীয়াও ‘তুমি’ আৰু গৰু বুজাবলৈ ‘তই’ লিখা হয়। ব্যক্তিৰ বয়স বা স্থিতি লৈ ব্যৱহাৰ হোৱা তিনিটা শব্দক ইংৰাজীত এটা শব্দেৰে বুজোৱা হয়। সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ এইটো এটা ডাঙৰ সমস্যা।

J.C. Catford এ কোৱা অনুবাদৰ এটি সাংস্কৃতিক সমস্যা হ’ল কিছুমান কথা একেবাৰে অনুবাদ কৰিব নোৱাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে ইংৰাজীৰ drinking health আৰু ইয়াৰ লগত জড়িত হৈ মহা toast,— যেনে—The Lord Mayor proposed the toast and then we drank the health of the Queen. এই দুয়োটা বস্তু ইউৰোপত, বিশেষকৈ ইংলণ্ডত আছে। আমাৰ ইয়াত নাই। সেইবাবে এনে কথা অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰা কঠিন।

কেতিয়াবা সাংস্কৃতিক শব্দৰ প্ৰতিশব্দ বিচাৰি নাপালে সেয়া ফুটনোট বা পাদটিকাৰ সহায়েৰে উৎস ভাষাৰ সাংস্কৃতিক শব্দটোকে ৰাখি শব্দটোৰ ব্যাখ্যা পাদটিকাত দিব লাগে। যেনে— অসমৰ বহুতো পৰম্পৰাগত মাছ মৰা সঁজুলি বা খাদ্য আৰু বস্তুৰ লগত জড়িত শব্দ ইউৰোপীয় বা আমেৰিকাৰ ভাষাসমূহত হুবহু প্ৰতিশব্দ পোৱা নাযায়। সেইবোৰ শব্দ পাদটিকাত বুজাই দিবলগা হয়। জাকৈ, পল, খালৈ আদি শব্দবোৰ বা গামোচা, চাদৰ মেখেলা, চাপকন, পাণ্ডৰি বা খাদ্যৰ ক্ষেত্ৰত কলাখাৰ, কলাখাৰৰ বিভিন্ন ব্যঞ্জন আদি শব্দবোৰ বিদেশী ভাষাত পাবলৈ খুব টান। এনেবোৰ শব্দ অনুবাদ কৰোতে আৰু প্ৰতিশব্দ বিচাৰি পোৱা নাযায় ফলত সেইবোৰ শব্দ লক্ষ্যভাষাত ঠিক একেদৰে ৰাখি পাদটিকাৰ জৰিয়তে অৰ্থটো বুজাই দিয়া হয়। ঠিক তেনেদৰে ইংৰাজী ভাষাৰো সম্বন্ধবাচক শব্দবোৰ বিশেষকৈ ‘you’ শব্দটো তিনিওটা পুৰুষতে আৰু বিভিন্ন সম্বন্ধৰ ৰূপ বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু ‘you’ শব্দটো অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিলে অসমৰ সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটত আপুনি, তুমি বা তই হ’ব পাৰে। অনুবাদকৰ বাবে এইটো এটা ডাঙৰ সমস্যা। তাৰোপৰি ‘Cultural Shock’ বিলাক আছেই। এইবোৰ কথাই সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত বহুতো সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে।

৩.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

ভাষাটো সংস্কৃতিৰ অংগ। ভাষাটোৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ জৰিয়তে জাতিটোৰ সাংস্কৃতিক প্ৰসঙ্গবোৰ প্ৰকাশ পাই থাকে। জাতি একোটাৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসব-পাৰ্বন, খেলধেমালী, গীতমাত ইত্যাদিৰ পোনপটীয়া বা বাৰ্ণপকীয়া প্ৰকাশ ঘটে। একোখন

দেশৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ সাহিত্যিক বা জনসাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ মাজত প্ৰকাশ ঘটা সাংস্কৃতিক প্ৰসঙ্গবোৰৰ মাজতো কেতিয়াবা পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়।

৩.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ক) সাংস্কৃতিক অনুবাদৰ প্ৰধান সমস্যাসমূহ কি কি?
- খ) লোকসাহিত্যৰ কিছুমান কথা অনুবাদৰ মাজেৰে ৰূপান্তৰ কৰাৰ সমস্যা কি?
- গ) অসমীয়া সম্বন্ধবাচক শব্দবোৰ ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰোতে কি সমস্যা লিখা।

৩.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

মদন শৰ্মাঃ	অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাঋ	অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
কৰবী ডেকা হাজৰিকাঃ	তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ-কলা

*****

চতুৰ্থ বিভাগ অনুবাদ আৰু জাতীয়তাবাদ

বিভাগৰ গঠনঃ

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ অনুবাদ আৰু জাতীয়তাবাদ
- ৪.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

এই গোটটোত সন্দিকৈয়ে দুটা প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা কৰিছে। অনুবাদ সাহিত্যই একোটা জাতিৰ সাহিত্যলৈ বা সাধাৰণভাৱে জাতীয় জীৱনলৈ কেনেদৰে জাতীয়তাবাদী ভাৱধাৰাৰ সঞ্চাৰণ কৰিব পাৰে আৰু দ্বিতীয়তে এনেধৰণৰ অনুবাদৰ ফলত জাতীয় সাহিত্যৰ স্বকীয়তা ৰক্ষা কেনেকৈ কৰিব পাৰে। জাপানী সাহিত্যৰ উদাহৰণ দি লেখকে কৈছে যে, বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ লগত কোনো সম্পৰ্ক নথকা জাপানীসকলে ১৭শ/১৮শ শতিকাত অনুবাদৰ জৰিয়তে জাতীয় জীৱন আৰু সাহিত্য নিৰ্মাণ কৰিবলৈ লয়। প্ৰথমে অনা-সাহিত্যিক ইংৰাজী গ্ৰন্থ কিছুমান জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। তাৰ পাছত ডাচ ভাষাৰ চিকিৎসা বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় এখন গ্ৰন্থ অনুবাদ হয়। মহাত্মা ফুকুজাৱাই বিদেশী লোকতন্ত্ৰৰ কিতাপবিলাক জাপানীলৈ অনুবাদ কৰে। ৰুচোৰ অমৰ গ্ৰন্থ 'Social Contract'-ৰো অনুবাদ হয়। নকমুৰাই আইল্‌চৰ 'Self Help' আৰু 'Character' নামৰ বিশ্ববিখ্যাত গ্ৰন্থ দুখন অনুবাদ কৰে। তাৰ পিছত ক্ৰমে সাহিত্যৰ অনুবাদ আৰম্ভ হয়। ১৭৭১ চনটো নতুন জাপানৰ জন্ম বছৰ বুলি ড° উকিতাই কৈছে। ১৮৮২ চনত তিনিজন লেখকে মিলি নতুন বিদেশী কবিতা কিছুমান অনুবাদ কৰে। পিছলৈ গল্প-উপন্যাসো অনুবাদ হয়। কিন্তু জাপানীসকলৰ এই অনুবাদ কৰ্মত জাতীয়তাবাদী ভাৱৰ প্ৰকাশ হয়। তেওঁলোকে বিদেশী সাহিত্য আয়ত্ত কৰি সেইবোৰ জাতীয়তাসাধন বা বিদেশীৰ স্বদেশীকৰণ কৰে। জাপানী স্বকীয়তা সম্পূৰ্ণ ৰক্ষা কৰিয়েই এইবোৰ নতুন ধৰণৰ অনুবাদে জাপানীসকলক সকলো দিশতে অনুপ্ৰাণিত কৰে আৰু পিছত এটি জাতীয়তাবাদী ভাৱধাৰাৰে নিজৰ দেশৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে মঙ্গল সাধন কৰে।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

- অনুবাদ আৰু জাতীয়তাবাদ সম্পৰ্কে বিশদভাৱে জানিব পাৰিব।
- অনুবাদৰ জৰিয়তে অসমীয়া জাতীয়তা ভাৱধাৰা সৃষ্টি কেনেকৈ হ'ব জানিব পাৰিব।

৪.৩ অনুবাদ আৰু জাতীয়তাবাদ

অনুবাদে দুটা বেলেগ বেলেগ ভাষা, দুটা বেলেগ বেলেগ সংস্কৃতিৰ মাজত যোগসূত্ৰ হিচাপে কাম কৰে। অনুবাদৰ যিবোৰ লক্ষ্য আৰু কাৰ্য আছে, সেইবোৰে দুটা ভিন্ন ভাষা বা জাতিক ওচৰ চপাই অনাৰ ক্ষেত্ৰত এখন সেতুৰ নিচিনা কাম কৰে। একোখন গ্ৰন্থৰ মাজত সেই ভাষাটোৰ জাতিটোক অনুপ্রাণিত কৰিব পৰাকৈ কেইবাটাও বিষয় জড়িত হৈ থাকে। সৰু সৰু ভাষাবিলাকত লেখকৰ সংখ্যাও কম, স্বাভাৱিকভাৱে কিতাপৰ সংখ্যাও কম। গতিকে মৌলিক গ্ৰন্থৰ অভাৱত একোটা ভাষাৰ শক্তি কমি গ'লে অনুবাদে সেইক্ষেত্ৰত বহুখিনি সহায় কৰিব পাৰে। অনূদিত গ্ৰন্থসমূহে সুপ্ত অৱস্থাত থকা ভাষাটোৰ লেখকসকলক গ্ৰন্থ ৰচনাৰ প্ৰতি অনুপ্রাণিত কৰিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে অসমীয়া প্ৰাক-বৈষ্ণৱ বা বৈষ্ণৱ যুগত মৌলিক গ্ৰন্থৰ সংখ্যা বহুত কম। মাধৱ কন্দলি বা তেওঁৰ পিছৰ শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ আদি বৈষ্ণৱ সন্তসকলে সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত ৰামায়ণ, মহাভাৰত বা মদ্ভাগৱত, গীতাকে ধৰি অন্যান্য ধৰ্মীয় গ্ৰন্থবিলাকৰ অসমীয়া ভাষাত সহজ-সৰলভাৱে ৰূপান্তৰ কৰিছে। শংকৰদেৱে নিজেই কাব্য, নাটক, বৰগীত আদি ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰিছে। তেওঁলোকৰ সৰহভাগ গ্ৰন্থই অনুবাদ ৰীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈছে। সেইফালৰ পৰা শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱে কীৰ্তন, দশম বা অন্যান্য সাহিত্যসমূহ ৰচনা কৰি এটি অনুবাদ ৰীতিৰ নতুন আৰু সৃষ্টিশীল প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ কৰে। শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱক দেখি তেওঁলোকৰ সমসাময়িক বা পিছৰ বৈষ্ণৱ সন্তসকলে বিভিন্ন ধৰণৰ পুথি ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল সমৃদ্ধ কৰিছে। একশৰণ নামধৰ্মৰ দৰ্শনেৰে অনুপ্রাণিত হৈ এটি সাহিত্যিক আন্দোলনৰ সৃষ্টি হৈছিল। যিটো পৰৱৰ্তী সময়ত অসমীয়া সাহিত্যৰ সোণালী যুগ হিচাপে স্বীকৃত হৈছে। ভাগৱতৰ অনুবাদৰ জৰিয়তে এটা আন্দোলন বা সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ পৰম্পৰা গড়ি উঠাত সহায়ক হৈছে। পৃথিৱীত বহুতো ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতে এনেকুৱা ঘটনা ঘটিছে। ইউৰোপতো নৱজাগৰণৰ সময়ত গ্ৰীক, লেটিন আদি প্ৰুপদী ভাষাসমূহ ইংৰাজী বা অন্যান্য ইউৰোপীয় ভাষালৈ অনুবাদ কৰাত এটা স্বাভাৱিক আন্দোলনলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল। বাইবেলকে ধৰি অন্যান্য ধৰ্মীয় গ্ৰন্থও ইংৰাজী ভাষালৈ ৰূপান্তৰিত কৰাৰ প্ৰৱণতা পিছৰ যুগসমূহত দেখা যায়। অনুবাদ কাৰ্যই সৃষ্টিশীল লেখকবিলাকক এনেধৰণে অনুপ্রাণিত কৰিলে যে উৎসভাষাৰ গ্ৰন্থবিলাকৰ দৰে আধুনিক মৌলিক গ্ৰন্থ ৰচনা কৰাৰ এটা পৰিবেশ সৃষ্টি হ'ল। প্ৰত্যেকে নিজৰ নিজৰ ভাষাত যেতিয়া গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিব তাৰ নেপথ্যত থকা শক্তিটোৱে হ'ল জাতিটোৰ প্ৰতি থকা প্ৰেম। এইদৰে একো একোটা জাতীয়তাবাদী সাহিত্যিক আন্দোলন ইউৰোপৰ বিভিন্ন ভাষাত ১৭শ শতিকাৰ পৰা ১৯শ শতিকালৈ গঢ় লৈ উঠিছিল। ভাষাৰ টানেই লেখকৰ মনত জাতীয়তাবাদী ভাৱধাৰাৰ সঞ্চালন কৰে। যিয়ে তেওঁলোকক জাতীয়তাবাদী সাহিত্য নিৰ্মাণত অনুপ্রাণিত কৰে। ইউৰোপৰ চেকোশ্লাভাকিয়া, ৰাছিয়া আদিৰ সাহিত্যত আৰু জাপানৰ দৰে দেশত এনেকুৱা জাতিত আন্দোলন গঢ়ি উঠা দেখা যায়। গতিকে অনুবাদ এবিধ ভাষান্তৰৰ লগত জড়িত প্ৰক্ৰিয়া

হ'লেও ইয়াৰ প্ৰভাৱ একোটা ভাষাৰ লেখকসকলৰ ওপৰত পৰে। সেইবাবেই সেই লেখকসকলে নিজৰ ভাষাত অনুবাদ কাৰ্য চলাই যোৱাৰ লগতে মৌলিক গ্ৰন্থ ৰচনাৰ চেষ্টা কৰে। অসমীয়া সাহিত্যতো মিছনেৰীসকলে দেখুওৱা পথেৰে গৈ অসমীয়া লেখক আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, গুণাভিৰাম বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদি লেখকসকলে নিজৰ ভাষাটোৰ শ্ৰীবৃদ্ধিৰ বাবে সকলোকে অনুপ্রাণিত কৰিছিল। এনেদৰে জাতীয় সাহিত্য নিৰ্মাণৰ আন্দোলন একোটাৰ গঢ় লৈছিল।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে তেওঁৰ প্ৰবন্ধটোত এটা ডাঙৰ প্ৰশ্ন কৰিছে যে বিদেশী সাহিত্যৰ পৰা অনুবাদ কৰিবলৈ ধৰিলে আমাৰ সাহিত্যৰ জাতীয়তা ৰক্ষাত কিবা বাধা পৰিব নেকি? তেওঁৰ মতে এনেকুৱা আশঙ্কাৰ কোনো যুক্তি বা ভেটি নাই। জাপানী সাহিত্যৰ উদাহৰণ দি তেওঁ যুক্তি দাঙি ধৰিছে যে জাপানী ভাষালৈ অসংখ্য বিদেশী গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰা হৈছে যদিও জাপানী সাহিত্য স্বদেশী গুচি বিদেশী হোৱা নাই। আচলতে বিদেশীৰ যিবিলাক উৎকৃষ্ট আৰু নিৰ্মল গুণ আছে তাৰ ভিতৰেদি স্বদেশী হ'ব লাগিব। অৰ্থাৎ, স্বদেশী ধাৰণাটোৰ ঠেক গতি পাব হৈ অলপ বদলিকৰণ হ'ব লাগিব। উল্লেখযোগ্য যে বিদেশী ভাষাৰ ভিতৰত প্ৰথমে ডাচ্ ভাষা জাপানত সোমায়। খ্ৰীষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা হলেণ্ডৰ বাহিৰে আন কোনো ইউৰোপীয় দেশকে জাপানী চৰকাৰে জাপানৰ লগত বেহা-বেপাৰ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া নাছিল আৰু বিদেশী ভাষা-সাহিত্যৰ লগত কোনো সম্পৰ্ক নাৰাখিবলৈও আদেশ দিছিল। এমুঠিমান জাপানী সাহিত্য ভালপোৱা লোকে নিজাববীয়াকৈ ডাচ্ ভাষা শিকে আৰু ডাচ্ সাহিত্যৰ গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। প্ৰথমতে, চিকিৎসক ন'ৰ (Nero) ই উদ্ভিদ বিদ্যাৰ এখন কিতাপ অনুবাদ কৰিছিল, যিখন জাপানী ভাষাত ইউৰোপীয় বিজ্ঞানৰ প্ৰথম কিতাপ। ১৭৭৪ চনত আন তিনিজন জাপানী লেখক ক্ৰমে মেনো, ছুগিতা, নকগৱাই বৰ কষ্টেৰে আৰু অসুবিধাৰে শৰীৰ-বিদ্যা বিষয়ক ডাচ্ গ্ৰন্থ Tafel Anatomia নামৰ গ্ৰন্থখন জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। এই গ্ৰন্থখনৰ অনুবাদে জাপানী সাহিত্যৰ দিশ পৰিৱৰ্তন কৰি দিয়ে। জাপানী পণ্ডিত ডক্টৰ উকিতাই কৈছে যে এই গ্ৰন্থৰ অনুবাদৰ লগে লগে এখন নতুন জাপানৰ জন্ম হ'ল। লাহে লাহে ডাচ্ ভাষাৰ পৰা অনুবাদ বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰিলে আৰু চৰকাৰৰো এইক্ষেত্ৰত কিছু সচেতনতা আহিল। চৰকাৰে আনকি এখন অনুবাদ সমিতিও পাতি দিয়ে। ১৮২৬ চনত ইউৰোপীয়ান কিতাপ অৱলম্বন কৰি এজনে পদাৰ্থ বিদ্যা সম্পৰ্কীয় এখন কিতাপ লিখিলে, তাৰ পিছত আন এজনে ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ এখন প্ৰাথমিক কিতাপ অনুবাদ কৰিলে। ১৮৪৮ চন মানত চৰকাৰে দেখিলে যে বিদেশী লোকতন্ত্ৰৰ প্ৰভাৱ নিজৰ কাৰণে বৰ সুবিধাজনক নহয় দেখি ডাচ্ চিকিৎসা শাস্ত্ৰৰ অনুবাদ প্ৰায় বন্ধ কৰিলে। টাকান বুলি এজনক চৰকাৰে জেল পৰ্যন্ত দিলে। ১৮৫৪ চনত বিদ্বান ছুগিতাই চৰকাৰী অনুবাদকৰ কাম ইস্তফা দি আঠখণ্ডত বন্দুক প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে এখন কিতাপ অনুবাদ কৰিলে। গতিকে চৰকাৰী বাধা সত্ত্বেও অনুবাদ চলি থাকিল। সন্দিকৈৰ মতে এনেধৰণৰ স্বাস্থ্য সম্পৰ্কীয় কিতাপৰ অনুবাদে জাপানত জাতীয় স্বাস্থ্যৰ উন্নতি সাধন কৰিলে।

লোকতত্ত্ব বা ৰাষ্ট্ৰনীতি ঠিক নহ'লে জ্ঞান, বিদ্যা আৰু সুখৰ স্থিতি ভাল হ'ব নোৱাৰে। পাশ্চাত্য ভাব প্ৰচাৰৰ লগে লগে জাপানীসকলে স্বায়ত্ত্ব শাসন বা লোকতত্ত্ব বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। বহু আবেদন-নিবেদন আৰু আন্দোলনৰ পিছত ১৮৯০ চনত জাপানত সংসদ স্থাপন হয়। জাপানী অধ্যাপক উকিতা, কাউণ্ট ইটাগাকি আদিয়ে কৈছে যে মহাত্মা ফুকুজাৱাই বিদেশী লোকতত্ত্ব ভাৱৰ ৰচনাবিলাক জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰাৰ কাৰণে লোকতত্ত্ব শাসন আৰু স্বায়ত্ত্ব শাসন সম্পৰ্কে জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰবল স্পৃহা জাগে। জনসাধাৰণৰ স্বত্ব, জাতীয় স্বত্ব, ইংৰাজ সংসদৰ বাদানুবাদ প্ৰণালী আদি গ্ৰন্থবিলাক ফুকুজাৱাই জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। মিত্ৰুকাৰিয়ে ফ্ৰান্সৰ চিভিল ক'ড অনুবাদ কৰে আৰু ফৰাচী বিপ্লৱৰ অনুপ্ৰেৰণাকাৰী গ্ৰন্থ ৰুছোৰ ছচিয়েল কন্ট্ৰাকটৰ (Social Contractor) অনুবাদ কৰে আন এজন অনুবাদকে। স্পেনচাৰৰ 'অভিব্যক্তি গুইজ', বাকলেৰ সভাতাৰ ইতিহাস, নকমুৰাৰ ৰচিত মিলৰ 'স্বাধীনতা', 'মাৰ্কিন শাসন তত্ত্ব' অনুবাদ তথা জৰ্জ ৱাচিংটনৰ বিদায় অভিভাষণ আদি বিভিন্ন চিন্তামূলক গ্ৰন্থবিলাক জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ হয়। নকমুৰাই 'স্মাইলচৰ 'Self help' আৰু 'Character' গ্ৰন্থ দুখন জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। জাপানী অনুবাদৰ এই জোৰাৰত চৰকাৰো পিচ সুছকি নাথাকিল। চৰকাৰৰ নেতৃত্বত Chamber's Encyclopedia খন ইংৰাজীৰপৰা জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ হয়। শিক্ষাবিদ ফুজিমাৰো টানাকাই আমেৰিকাৰ স্কুল আইন আৰু শিক্ষা বিষয়ক কিছুমান গ্ৰন্থ জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। এইদৰে পাশ্চাত্য জগতৰ বিষয়ে অনুবাদ গ্ৰন্থই জাপানী জাতিক প্ৰকৃত শিক্ষাৰ বাটেৰে আগবাঢ়ি লৈ গ'ল। আনকি স্কুলত ফৰাছী ভাষা পৰ্যন্ত চলোৱা হৈছিল। সাহিত্যিক বাদ দি এনেবোৰ গ্ৰন্থই জাপানী মানুহৰ জাতীয়তাবাদ বৃদ্ধিত অলেখ অৰিহণা যোগাইছে।

আনহাতে জাপানী অনুবাদকবিলাকে তেতিয়ালৈ সাহিত্যৰ অনুবাদত মনোযোগ দিয়া নাই। ১৭৭১ চনৰ পৰা ১৮৮২ চনলৈ কেৱল শিক্ষা প্ৰচাৰ ৰাজনৈতিক আন্দোলনৰ যুগ চলিছে। জাপানত ফৰাছী, জাপানী, ৰুচ ভাষাৰ শিক্ষা চৰকাৰী-বেচৰকাৰী স্কুলত চলিছে। গতিকে বিদেশী ভাষাৰ গ্ৰন্থেৰে নিজৰ শিক্ষা, স্বাস্থ্য, লোকতত্ত্ব আদি দিশবিলাকৰ জৰিয়তে জাপানী অনুবাদে জাপানী জাতীয়তাবাদ নিৰ্মাণত প্ৰকৃত সহায় কৰিছে। জাপানী মনিষীবিলাকে বুজি পাইছিল যে স্বাস্থ্য, শিক্ষা আৰু লোকতত্ত্বৰ বিকাশ হ'লে বাকীবিলাক স্বাভাৱিকভাৱেই বিকাশ হ'ব। ১৮৭৭ চনত Imperial University of Tokyo স্থাপন হয়। মহাত্মা ইটাগাকিয়ে 'ৰিচিচা' বিদ্যালয় স্থাপন কৰি স্বায়ত্ত্ব শাসনৰ মূলমন্ত্ৰ প্ৰচাৰ কৰিছে। এই সময়ছোৱাত অনুবাদে কেৱল শিক্ষা প্ৰচাৰ কৰাত আৰু নতুন ধাৰণা আৰু নতুন ভাব প্ৰচাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত জাপানীসকলক সহায় কৰিছে। বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ আৰম্ভণিৰ লগে লগে বেন্থামৰ 'হিতবাদ' (Utilitarianism) হেভেলৰ 'মনোবিজ্ঞান আদি দাৰ্শনিক কিতাপৰ অনুবাদ হৈছে এই সময়ছোৱাত। সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰলৈ তেতিয়ালৈ জাপানী অনুবাদকে চাবলৈ সময়ে পোৱা নাই। জাপানী সাহিত্যৰ আৰম্ভণি হয় ১৮৮২ চনত। এই চনতে তিনিজন লেখকে মিলি লংফেল, টেনিছন, গ্ৰে আদি ইংৰাজী কবিসকলৰ

ইংৰাজী কবিতা 'নতুন ধৰণৰ কবিতা' বুলি লিখি উলিয়ায়। সেইবাবে এই চনটোক জাপানী সাহিত্যত যুগান্তকাৰী বুলি ক'ব পাৰি। ইয়াৰ পিছৰ পৰাই বিদেশী নাটক, কবিতা, উপন্যাস, গল্প আদি অনুবাদ হ'বলৈ ধৰিলে। অধ্যাপক চুবোচিকক আধুনিক জাপানী সাহিত্যৰ প্ৰতিষ্ঠাতা বুলে। চুবোচিয়ে তেওঁৰ 'ৱাচেদা বঙ্গাকু' নামৰ আলোচনীখনত ইংৰাজী সাহিত্যৰ অনুবাদৰ আৰম্ভ কৰে। তেওঁ 'জুলিয়াছ চিভাৰ' জাপানী অনুবাদ কৰে আৰু ইংৰাজী ভাষাত জাপানী সাহিত্যৰ এখন বৃহৎ সাহিত্যৰ ইতিহাস লিখে। ১৮৮৩ চনত লিটনৰ এখন উপন্যাস অনুবাদ হয়। তাৰ পিছত জুল্চ ভাৰ্নৰ বৈজ্ঞানিক উপন্যাস কিছুমানৰো অনুবাদ হয়। এইক্ষেত্ৰত চুবোচিৰ লগতে সৈনিক বিভাগৰ এজন চাৰ্জন-জেনেৰেল তথা জাৰ্মান ভাষাবিদ অগাইমবিৰ নাম ল'ব লাগিব। ১৮৮৯ চনৰ পৰা অগাইমবিয়ে তেওঁৰ বহুমূলীয়া সাহিত্যৰ অৱদান আৰম্ভ কৰে। তেওঁ গ্যাঠে ক্লাইষ্ট, হাইন আদিৰ কবিতা নিজ মাতৃভাষালৈ অনুবাদ কৰে। জাৰ্মান আদৰ্শ অনুসৰণ কৰি লিখা তেওঁৰ মৌলিক গল্প ৰচনাও আছে। তথাপি ঐশ্বৰ্যশালী জাৰ্মান সাহিত্যৰ পৰা অসংখ্য জাপানী অনুবাদ উলিয়ায় আৰু জাপানী জাতিক সাহিত্য আলোচনাৰ প্ৰণালী শিকাই তেওঁ জাপানী সাহিত্যৰ কল্যাণ সাধন কৰিছে। ১৮৮৭ চনত সাহিত্যিক চহো টকুটমিৰ 'লোকমিত্ৰ' নামৰ আলোচনীখনৰো সৃষ্টি হয়। কাকতখনত বিদেশী সাহিত্যৰ আলোচনা আৰু অনুবাদ প্ৰচুৰ পৰিমাণে হৈছিল। ছিকেন মৰিতাই ফৰাচী ভাষাৰ পৰা অনূদিত, ডিটেক্টিভ জুবেল আৰু ইংৰাজী ভাষাৰ 'লে মিজাবেবল' আদি জাপানীলৈ অনুবাদ কৰি লোকমিত্ৰ কাকতত প্ৰকাশ কৰিছিল।

এই আলোচনীতে অন্যান্য লেখকে বাইৰণ, কেল্‌ডেৰন, শ্বেক্সপীয়েৰ আদি লেখকৰ ৰচনাও জাপানী ভাষালৈ অনুবাদ কৰি প্ৰকাশ কৰে। অগাইমবিয়ে আন এজনৰ লগ হৈ আন এখন আলোচনী উলিয়াইছিল, নাম হ'ল 'ছিগৰমি জোছিত'। ছিগৰমি জোছিত জাৰ্মান সাহিত্যৰ আলোচনা হয়। আনহাতে ১৮৯৫ চনত 'Imperial University'ৰ 'কলেজ আৰু লিটাৰেচাৰ' গ্ৰেজুৱেটসকলে বিদেশী সাহিত্যৰ আলোচনা আৰু অনুবাদেৰে পৰিপূৰ্ণ 'টেইককু বঙ্গাকু' নামৰ আলোচনী উলিয়াই জাপানী সাহিত্যত বিদেশী সাহিত্যৰ প্ৰচাৰৰ ভেটি আৰু বেছি দৃঢ় কৰিলে। অকল সেয়াই নহয় জাপানী সাহিত্যৰ এনেকুৱা জাতীয় জাগৰণে মহিলা সাহিত্যিকৰো জন্ম দিয়ে। অগাইমবিৰ ভনীয়েকে 'স্বৰ্গীয়া ইয়াম'ত', 'ইনক আৰ্দে'ন' নামৰ গ্ৰন্থ জাৰ্মান ভাষাৰ পৰা অনুবাদ কৰিছিল। ১৯০৪ চনত গ্যাঠেৰ 'ফাউষ্ট'ৰ নিচিনা গ্ৰন্থও অনুবাদ হ'ল। অগাইমবি আৰু ভনীয়েকে লগ হৈ শ্বেক্সপীয়েৰ অনুবাদ কৰিছে। আন এগৰাকী মহিলা অনুবাদিক স্বৰ্গীয় কোয়েই মৃত্যু শয্যাতো 'NotreDame' অনুবাদ কৰিছিল। পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ লগে লগে বিদেশী উপন্যাসৰ জৰিয়তে জাপানী উপন্যাসো অনুবাদ কৰা দেখা গ'ল।

জাপানী সাহিত্যত অনুবাদৰ জৰিয়তে এটা জাতীয় সাহিত্য আন্দোলনৰ কিদৰে সৃষ্টি হ'ল তাক আমি ওপৰৰ উদাহৰণৰ পৰা গম পাব। কিন্তু লেখকৰ প্ৰশ্ন হ'ল জাপানী সাহিত্যৰ এনেধৰণৰ অনুবাদে জাপানী সাহিত্যক বিদেশী কৰিছে নেকি বা জাপানী

সাহিত্যৰ স্বকীয়তা লোপ পাইছে নেকি? অধ্যাপক হগাই জাপানী অনুবাদবিলাকৰ বিষয়ে যথেষ্ট আলোচনা কৰিছে আৰু তেওঁ মত দিছে যে জাপানী সাহিত্যই পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ স্বতন্ত্ৰীয়া সৌন্দৰ্য আৰু ভাল গুণবিলাক অতি সাধুভাৱে নিজৰ কৰি লৈছে যাৰ ফলত জাপানী সাহিত্যৰ ব্যক্তিগত বিশেষত্ব সকলো হ্ৰাস পোৱা নাই। এজন জাপানী লেখকে অধ্যাপক ডক্টৰ ইনাজো নিটেবে জাপানী অনুবাদ সম্পৰ্কত কৈছে যে আচলতে সেইবিলাক ইউৰোপীয় প্ৰভাৱৰ ফলত জাপানীকৰণহে হৈছে। ইউৰোপীয় প্ৰভাৱ ওপৰে ওপৰে অনুকৰণ কৰা হোৱা নাই, সেইবিলাকে জাপানী ভাষাৰ নিজৰ ভাল ভাল সম্পদবোৰ আৰু ভাৱবিলাক উৎপাদন কৰাত সহায় কৰিছে মাথোন। জাপানী লেখকৰ এনেধৰণৰ মন্তব্যই প্ৰমাণ কৰে যে বিদেশী সাহিত্যৰ পৰা অনুবাদ কৰিবলৈ ধৰিলে সাহিত্য কেতিয়াও বিদেশী হৈ নাযায়। বৰং এনেধৰণৰ অনুবাদে আধুনিক জাপানী সাহিত্যৰ ভেঁটি অধিক শক্তিশালীহে কৰিছে। লেখকৰ মতে কেবাটাও কাৰণত বিদেশী বস্তুক স্বদেশী কৰি লোৱাৰ সুবিধা আছে। প্ৰথমতে বিদেশী শিক্ষা আৰু সভ্যতাৰ অবশ্যস্তাৰী নিত্য প্ৰভাৱৰ গুণত আমি বিদেশীৰ মাজতে আমাৰ আত্মবোধ জগাই তুলিব পাৰো। দ্বিতীয়তে সাহিত্যিক সাৰ্বজনীনতা, যিটোৰ সহায়ত আমি সাহিত্যৰ উমৈহতীয়া গুণবিলাক দাঙি ধৰি বিদেশীবিলাক বাদ দিব পাৰো। তৃতীয়তে, অনুবাদ আৰু অৱলম্বন প্ৰণালীৰ স্বাতন্ত্ৰ্য আৰু মৌলিকত্ব অথবা আত্মীয়তাসাধন।

আত্মীয়তাসাধন বা বিদেশীৰ স্বদেশীকৰণ কৌশল অৱলম্বন কেৱল জাপানীসকলেই কৰা নাই। প্ৰাচীন লেটিন সাহিত্যৰ আৰম্ভ প্ৰকৃততে গ্ৰীকৰ পৰা কৰা অনুবাদেৰেই আৰম্ভ হৈছিল। জাপানীসকলতকৈ তেইশ বছৰ আগতেই খ্ৰীঃপূঃ তৃতীয় শতিকাত লিভিয়াচ এম্পনিকাচে গ্ৰীকৰ পৰা লেটিনলৈ অনেক ট্ৰেজেদি অনুবাদ কৰে। তেওঁ হ'মাৰৰ সাহিত্যও লেটিনলৈ অনুবাদ কৰিছে। আন এজন প্ৰথিতযশা অনুবাদক হ'ল নাট্যকাৰ প্লতাছ, যিয়ে গ্ৰীক নাটকৰ অনুবাদ আৰু স্বাধীন অৱলম্বন কৰে। ৰোমান জাতীয় সাহিত্যৰ পিতৃস্বৰূপ এনিয়াচেও গ্ৰীক নাটক লেটিনলৈ অনুবাদ কৰে। বিখ্যাত চিচিৰ'য়ো অনুবাদ কৰিছিল বিশেষকৈ গ্ৰীক কবি আৰাতচ্ আৰু ঐতিহাসিক জেনফনৰ ৰচনা। গতিকে অধ্যাপক তয়ফেলে তেওঁৰ ৰোমান সাহিত্যৰ ইতিহাসত মত দিছে যে বিদেশী ধাৰণাৰ আত্মীয়তা সাধনৰ ক্ষেত্ৰত চিচিৰৰ অসাধাৰণ প্ৰতিভা আছিল। খুব উজু আৰু হৃদয়গ্ৰাহীভাৱে অনুবাদক সজাই পৰাই তুলাৰ কৌশল তেওঁৰ আয়ত্ত আছিল। এইদৰেই গ্ৰীক সাহিত্যৰ ওপৰত ভেজা দিয়েই লেটিন সাহিত্যই প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছিল। গতিকে লেটিন বা জাপানী সাহিত্যই অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যকো অনুপ্ৰাণিত কৰিব পাৰে।

লেখকৰ মতে এইটো ঠিক যে অনুবাদ সাহিত্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি এটা জাতিৰ সাহিত্যৰ মৌলিকত্ব নিৰূপণ নহয়। আমাক মৌলিক ৰচনা লাগিবই। কিয়নো সাহিত্যৰ সাহিত্যিকতা আৰু তাৰ গৌৰৱ মৌলিক ৰচনাতহে নিৰ্ভৰশীল। মৌলিক ৰচনা কেৱল গল্প বা উপন্যাস হ'লেই নহয়। শিক্ষা, সমাজ, বিজ্ঞান, ৰাজনীতি, স্বাস্থ্য আদি বিষয়ৰ

বিদেশী গ্ৰন্থৰ অনুবাদৰো প্ৰয়োজন আছে। মৌলিক ৰচনা আৰু অনুবাদৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কটো মৌলিক ৰচনাই নিকপণ কৰিব। এটা ভাষাত যেতিয়া শক্তিশালী লেখক, কবি, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, গৱেষণাকাৰী লেখক আদিৰ সংখ্যা বাঢ়ে তেতিয়া স্বাভাৱিক অনুবাদৰ স্থান কমি যায়। কিন্তু মৌলিক ৰচনাইন এটা জাতিৰ সাহিত্যত অনুবাদে কিদৰে অনুপ্ৰেৰণামূলক পৰিবেশ এটাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে সেয়া নুই কৰিব নোৱাৰি। গতিকে যেতিয়ালৈ এনেকুৱা পৰিবেশ থাকিব, তেতিয়ালৈ অনুবাদৰো গুৰুত্ব থাকিব। লেখকে ৰুচ সাহিত্যৰ সাম্ৰাজ্যৰ দিনৰ সাহিত্যৰ কথা উল্লেখ কৰি কৈছে যে অসমীয়া সাহিত্যয়ো তেওঁলোকৰ পথ অনুধাৱন কৰা উচিত। অষ্টাদশ শতিকাত ৰুচ সাম্ৰাজ্যী কেথেৰিণে এটা অনুবাদৰ আন্দোলন গঢ়ি তোলে। অসমীয়া সাহিত্যৰ তুলনাত তেতিয়াৰ ৰুচ সাহিত্য আগবাঢ়া হ'লেও তেওঁলোক ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ মানদণ্ডৰ তুলনাত বহুত পিছপৰা আছিল। ১৭৬৮ চন মানৰ পৰা বিদেশী ভাষাৰ পৰা গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰিবলৈ তেওঁ ৫০০০ ৰুবল (ভাৰতীয় টকাৰ হিচাপত সেই সময়ত ৮০০০ টকা) ঠিক নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়ে তাৰ ফলস্বৰূপে অনুবাদ সভা বা বিজ্ঞান পৰিষদ আদিৰ জন্ম হ'ল আৰু সেইবিলাকৰ জৰিয়তে নানা ধৰণৰ বিদেশী গ্ৰন্থ ৰুচ ভাষালৈ অনুবাদ হ'বলৈ ধৰিলে। প্ৰায় ৬০০ বিদেশী উপন্যাস এই প্ৰকল্পৰ জৰিয়তে অনুবাদ হ'ল। আনকি ফৰাচী ভাষাৰ ডিডৰৰ গোটেই বিশ্বকোষটো ৰুচ ভাষালৈ অনুবাদ হ'ল। সাম্ৰাজ্যী কেথেৰিণৰ নেতৃত্বত হোৱা এনেধৰণৰ ৰুচ সাহিত্যৰ অনুবাদ ৰুচ সাহিত্যৰ গৌৰৱ হ'ব নোৱাৰে। কিন্তু এনেধৰণৰ অনুবাদ প্ৰচেষ্টাই ভিন্ন ৰুচিৰ ৰাছিয়ান পাঠক সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিছে আৰু ৰুচ সাহিত্যৰ ভেঁটি মজবুত কৰাতো সহায় কৰিছে। গতিকে জাপানী, লেটিন বা ৰুচ অনুবাদ সাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যয়ো অনুবাদ আৰু অবলম্বনৰ দ্বাৰা অসমীয়া সাহিত্যত মৌলিক সাহিত্য সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত নিশ্চয় সহায় কৰিব।

৪.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদে দুটা বেলেগ বেলেগ ভাষা, দুটা বেলেগ বেলেগ সংস্কৃতিৰ মাজত যোগসূত্ৰ হিচাপে কাম কৰে। অনুবাদৰ যিবোৰ লক্ষ্য আৰু কাৰ্য আছে, সেইবোৰে দুটা ভিন্ন ভাষা বা জাতিক ওচৰ চপাই অনাৰ ক্ষেত্ৰত এখন সেতুৰ নিচিনা কাম কৰে। একোখন গ্ৰন্থৰ মাজত সেই ভাষাটোৰ জাতিটোক অনুপ্ৰাণিত কৰিব পৰাকৈ কেইবাটাও বিষয় জড়িত হৈ থাকে। সৰু সৰু ভাষাবিলাকত লেখকৰ সংখ্যাও কম, স্বাভাৱিকভাৱে কিতাপৰ সংখ্যাও কম। গতিকে মৌলিক গ্ৰন্থৰ অভাৱত একোটা ভাষাৰ শক্তি কমি গ'লে অনুবাদে সেইক্ষেত্ৰত বহুখিনি সহায় কৰিব পাৰে।

৪.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

ক) এটি জাতিৰ সাহিত্যত অনুবাদৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই সেই সম্পৰ্কে সন্দিকৈৰ অভিমত কি চমু ব্যাখ্যা কৰা।

খ) জাপানী সাহিত্যক অনুবাদে কিদৰে আগবঢ়াই লৈ গ'ল, সেই সম্পৰ্কে চমু আলোচনা কৰা।

গ) অনুবাদৰ জৰিয়তে অসমীয়া জাতীয়তা ভাবধাৰা সৃষ্টি কেনেকৈ হ'ব? এনে ভাবধাৰাই জাতীয় সাহিত্য নিৰ্মানত কিবা সহায় কৰিব পাৰে নে নোৱাৰে চমুকৈ লিখা।

৪.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

মদন শৰ্মাঃ	অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাঋ	অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
কৰবী ডেকা হাজৰিকাঃ	তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ-কলা

*****

পঞ্চম অধ্যায়
কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতি

বিভাগৰ গঠন

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতি
- ৫.৪ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

বিশ্ববিশ্ৰুত পণ্ডিত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ আছিল একেধাৰে এজন শিক্ষাবিদ, প্ৰাচ্যতত্ত্ববিদ, প্ৰবন্ধ লেখক আৰু সম্পাদক। তেওঁ অসম সাহিত্য সভাৰ ১৯৩৭ চনৰ গুৱাহাটী অধিবেশনৰ সভাপতি আছিল। ১৮৯৮ চনত তেওঁৰ যোৰহাটত জন্ম হয়। মৃত্যু হয় ১৯৮২ চনত। গ্ৰীক, লেটিন, ফৰাচী, ইংৰাজী, সংস্কৃত, জাৰ্মান, ৰুচ ইত্যাদি বিভিন্ন ভাষাত তেওঁ পাৰ্গত। তেওঁৰ জীৱনৰ অন্যতম কীৰ্তি হ'ল নিজৰ পাদটিকাসহ অনূদিত নৈষধচৰিত, প্ৰৱৰসেনৰ সেতুবন্ধ, আৰু যশস্তিতিলক আৰু ইণ্ডিয়ান কালচাৰ। তেওঁ 'বাঁহী' আলোচনীত ৪ টা কবিতা আৰু ১০ টা মান গান প্ৰকাশ কৰিছিল। তাৰোপৰি তেওঁ জীৱনী, শিশুসাহিত্য, পৃথিৰ পাতনি আদিও ৰচনা কৰে। তেওঁৰ প্ৰবন্ধবোৰ অতি গভীৰ আৰু জ্ঞানগভী। এইবোৰত নিজস্ব একোটা গদ্যৰীতি দেখা যায়। তেওঁ জে.বি. কলেজৰ ১৮ বছৰ কাল অধ্যক্ষ হোৱাৰ উপৰি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিস্থাপক উপাচাৰ্য আছিল। বিংশ শতিকাৰ অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ তেওঁ এজন গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তি।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

- কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ জীৱন সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ সাহিত্য সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ সকলো ধৰণৰ ৰচনাৱলীৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব।

৫.৩ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতি

বিশ্ববিশ্ৰুত পণ্ডিত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ আছিল তীক্ষ্ণধী, অসাধাৰণ প্ৰতিভাসম্পন্ন তথা প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ সংমিশ্ৰণ ঘটাই এজন স্বগামধন্য ব্যক্তি। তেখেতৰ জন্ম হৈছিল ১৮৯৮ চনৰ ২০ জুলাই তাৰিখে যোৰহাটত। পিতৃ বাধাকান্ত সন্দিকৈ আৰু মাতৃ নাৰায়ণী সন্দিকৈৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে ১৯১৩ চনত যোৰহাট চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী

স্কুলৰ পৰা প্ৰবেশিকা আৰু ১৯১৫ চনত কটন কলেজৰ পৰা আই.এ. পৰীক্ষা পাছ কৰি কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যায়। তেওঁ ১৯১৭ চনত বি.এ. পৰীক্ষাত সংস্কৃতত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ প্ৰথম স্থান লাভ কৰি কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰসন্নকুমাৰ সৰ্বাধিকাৰী স্বৰ্ণপদক লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়তে তেওঁ সংস্কৃতৰ বৈদিক শাখাত এম.এ. শ্ৰেণীত ভৰ্তি হয় আৰু ১৯১৯ চনত এম.এ. পৰীক্ষাত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ প্ৰথম স্থান লাভ কৰি উত্তীৰ্ণ হয়। ইয়াৰ পাছতেই তেওঁ শিক্ষা লাভৰ উদ্দেশ্যেই ১৯২০ চনত বিলাতলৈ যায়। তেওঁ অক্সফ'ৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ত 'মডাৰ্ন হিষ্টৰী' বিষয় লৈ বি.এ. অনাৰ্চ শ্ৰেণীত অধ্যয়ন কৰে আৰু ১৯২৩ চনত সেই পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ এম.এ উপাধি লিখাৰ যোগ্যতা অৰ্জন কৰে। লণ্ডনত থকা কালছোৱাতে তেওঁ ভাষা-স্কুলত ফৰাচী আৰু জাৰ্মান ভাষা আয়ত্ত কৰে। ইয়াৰ উপৰি ডাকযোগে গ্ৰীক আৰু লেটিন ভাষাও শিকে। জ্ঞানপীপাসু কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ সংস্কৃতত বিদগ্ধ পণ্ডিত হোৱাৰ লগতে পাশ্চাত্যৰ বিভিন্ন ভাষা-সাহিত্যৰ জ্ঞান আহৰণৰ প্ৰতিও আগ্ৰহী আছিল। তেওঁ লণ্ডনৰ বৃটিছ মিউজিয়াম, অক্সফ'ৰ্ডৰ বডনীয়ান লাইব্ৰেৰীত থকা পুৰণা কিতাপবোৰ পঢ়ি জ্ঞানৰ চৰ্চা কৰিছিল। পেৰিছত থকা কালছোৱাত তেওঁ জাৰ্মান, ইটালীয় আৰু ৰুছ ভাষা-সাহিত্য অধ্যয়ন কৰাৰ উপৰিও পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ত ফৰাচী ভাষা আৰু সাহিত্য চৰ্চাতো একাণপতীয়াকৈ লাগে। ১৯২৫ চনৰ মাজভাগতে তেওঁ বাৰ্লিনলৈ গৈ তাৰ ৰাজ্যিক পুথিভঁৰালত গ্ৰীক আৰু ৰুছ সাহিত্য অধ্যয়ন কৰে। এনেদৰেই তেওঁ ইউৰোপত বিভিন্ন ভাষা শিকি, সাহিত্য অধ্যয়ন কৰি ১৯২৭ চনত স্বদেশলৈ ঘূৰি আহে।

পাশ্চাত্যৰ শিক্ষাৰে শিক্ষিত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে কোট-পটলুঙৰ সলনি ধূতি-চাদৰহে পৰিধান কৰিছিল। তেওঁ ১৯২৮ চনত নগাঁওৰ উমাচৰণ গোহাঁইৰ কন্যা হেমলতা আইদেউক বিয়া কৰায়। তেওঁলোকৰ তিনিটা সন্তান— প্ৰমীলা গগৈ, বিজয়কৃষ্ণ সন্দিকৈ আৰু অহল্যা গগৈ। ১৯৬১ চনত সন্দিকৈৰ পত্নীৰ মৃত্যু হয়। তেখেতে পত্নীৰ স্মৃতিত যোৰহাটত 'হেমলতা হেন্দিক মেম'ৰিয়েল ইনষ্টিটিউট' নামৰ এখন শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন কৰে।

তেওঁ ১৯৩০ চনৰ পৰা ১৯৪৮ চনলৈ জগন্নাথ বৰুৱা কলেজৰ অধ্যক্ষৰ পদ আৰু ১৯৪৮ চনৰ পৰা ১৯৫৭ চনলৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাচাৰ্যৰ পদ অলংকৃত কৰে। অসমৰ শিক্ষা জগতত নৱপ্ৰতিষ্ঠিত এই শিক্ষানুষ্ঠান দুখনৰ দায়িত্ব বহন কৰি তেওঁ উচ্চ শিক্ষা বিস্তাৰৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ বৰঙনি যোগায়। সেয়েহে অসমৰ শিক্ষাজগতত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ এটা স্মৰণীয় নাম। উপাচাৰ্যৰ কাৰ্যকাল শেষ হোৱাত তেওঁ ১৯৫৭ চনত যোৰহাটলৈ ঘূৰি আহি অধ্যয়নৰ মাজেৰে সময় পাৰ কৰে। প্ৰৱৰসেনৰ 'সেতুবন্ধ' অনুবাদত অধিক পৰিশ্ৰম কৰাৰ কাৰণে তেখেতৰ স্বাস্থ্য অৱনতি ঘটে। ১৯৮২ চনৰ ৭ জুন তাৰিখে ডিব্ৰুগড়ৰ জি.এম. হস্পিতেলত তেখেতে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে।

জ্ঞানৰ সাধক কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ পণ্ডিত আনন্দৰাম বৰুৱাৰ আৰ্হিৰ দ্বাৰা যথেষ্ট অনুপ্ৰাণিত হয়। তেওঁ 'নৈষধচৰিত' গ্ৰন্থখনো আনন্দৰামৰ নামতে উছৰ্গা কৰে।

‘নৈষধচৰিত’ (সটীক অনুবাদ, ১৯৩৪), ‘যশস্তিলক এণ্ড ইণ্ডিয়ান কালচাৰ’ (১৯৪৯) আৰু ‘প্ৰবৰসেনৰ ‘সেতুবন্ধ’ (সটীক অনুবাদ, ১৯৭৬) এই তিনিখন গ্ৰন্থ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ জীৱনজোৰা সাধনাৰ পৰিচায়ক। এই গ্ৰন্থসমূহ প্ৰণয়ন কৰি তেওঁ বিশ্ববিখ্যাত পণ্ডিত হিচাপে খ্যাতি অৰ্জন কৰিছে।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ১৯৬৮ চনত পুণাৰ ডেকান কলেজৰ ‘অনাৰেবী ফেল’ হয়। এই বছৰতে তেওঁক গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডি-লিট উপাধি প্ৰদান কৰা হয়। ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰাও তেওঁক ১৯৭২ চনত ডি-লিট উপাধিৰে বিভূষিত কৰে। তেওঁক ভাৰত চৰকাৰে পদ্মশ্ৰী (১৯৫৫) আৰু পদ্মভূষণ (১৯৬৭) সন্মান যাচে। ১৯৭৮ চনত অসম সাহিত্য সভাই সদস্য মহীয়ান উপাধিৰে বিভূষিত কৰে। তেওঁ অসম সাহিত্য সভাৰ সপ্তদশ অধিবেশনৰ (গুৱাহাটী, ১৯৩৭) সভাপতিৰ আসন অলংকৃত কৰে। তেওঁ অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰো পৰম শুভাকাংক্ষী আছিল। এই সন্মিলনৰ চতুৰ্দশ অধিবেশনৰ (গোলাঘাট, ১৯২৩) আৰু যোৰহাট ছাত্ৰ সন্মিলনৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিক অধিবেশনৰ সভাপতি আছিল।

তেখেতে কলেজীয়া জীৱনত কবিতা আৰু প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়াই গৈছে। তেওঁ বাঁহী আৰু আলোচনী কাকতত কবিতা আৰু গান ৰচনা কৰাৰ লগতে উচ্চমাপৰ প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্য সমৃদ্ধ কৰিছে। আলোচনীত প্ৰকাশিত তেখেতৰ সাহিত্যৰাজি তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি—

(১) কলেজ আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ত থকা কালৰ ৰচনা :

- (ক) কবিতা : (১) আবেগ-অন্তৰ (২) গৌৰীশংকৰ
(৩) দেৱী আসাম আৰু (৪) আনন্দৰাম বৰুৱা।

তেওঁৰ চাৰিটা কবিতাৰ ভিতৰত দুটা সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত। ‘আবেগ-অন্তৰ’ কবিতাত সন্দিকৈৰ ৰোমাণ্টিক দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰকাশ পাইছে। এই আটাইকেইটা কবিতাই ‘বাঁহী’ আলোচনীত প্ৰকাশ পাইছিল।

- (খ) গান : (১) প্ৰতিমা (২) বন্দনা
(৩) আজি মুখ ৰজনী বনফুল ৰাণী (৪) কুসুম নিকুঞ্জ প্ৰফুল্ল সাজে
সাদৰে
(৫) বাজে কত বীণা নৰ জীৱনে (৬) মনমোহা ঝঙ্কাৰ নন্দন
ৰাগিনী
(৭) উলাহ-গীত (৮) লোৱা হৃদয়ৰ প্ৰীতি
(৯) গুণেন্দ্ৰবিগুণেশানং (১০) আজি মনমোহা
মহামিলনে আৰু

(১১) ভাৰতী গীতসম্পুতং।

এই গানসমূহ বাঁহী আৰু আলোচনীৰ পাতত প্ৰকাশ হৈছিল। ‘উলাহ-গীত’টিত উৎসাহ-উদ্দীপনা প্ৰকাশ পাইছে। এই গীতটো অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ বাৰ্ষিক অধিবেশনত গোৱা হৈছিল।

- (গ) শ্ৰদ্ধাঞ্জলি : (১) সঙ্গীত-অধ্যাপক লক্ষ্মীৰাম বৰুৱা (বাঁহী, ৫ম বছৰ)
 (২) ৰায় বাহাদুৰ কালীপ্ৰসাদ চলিহা (বাঁহী, ৫ম বছৰ)?
- (ঘ) জীৱনী : (১) অনৰ্বেবল ড° সতীশচন্দ্ৰ বন্দ্যোপাধ্যায় (বাঁহী, ৬ষ্ঠ বছৰ)
 (২) ৰায় বাহাদুৰ কালীপ্ৰসাদ চলিহা (বাঁহী, ৬ষ্ঠ বছৰ)
- (ঙ) প্ৰবন্ধ : (১) আত্ম-বিচাৰ (২) মোগল ৰাজকন্যাৰ
 কবিত্ব-প্ৰতিভা
 (৩) অমৰ-প্ৰকাশ (৪) ভাৰতীয় চিন্তা
 (৫) প্ৰাচীন বেবিলনৰ বেদ (৬) সাংখ্য দৰ্শন

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে সম্পাদনা কৰা সন্মিলন প্ৰবন্ধাবলীৰ ভূমিকাত তেওঁ কৈছে যে— “সন্মিলনে বছৰি বছৰি এইদৰে প্ৰবন্ধ লিখাব আৰু এই প্ৰবন্ধ লিখোঁতে লেখকসকলে নানা কথা অনুসন্ধান কৰি উলিয়াবলগাত পৰিব, কাৰণ সন্মিলনলৈ লিখা প্ৰবন্ধ সাধাৰণতঃ ‘বাঁহী’, ‘আলোচনী’লৈ লিখি পঠোৱা প্ৰবন্ধতকৈ অনেক গুণ গৱেষণাপূৰ্ণ হ’ব লাগিব।” অসমীয়া সাহিত্যৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ ক্ষেত্ৰত ই এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ। সেয়েহে তেওঁ সন্মিলন প্ৰবন্ধাবলীৰ প্ৰথম ভাগ আৰু দ্বিতীয় ভাগ প্ৰকাশৰ দায়িত্ব লৈছিল। এই পুথিৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় ভাগত সন্দিকৈৰ ‘ভাৰতীয় চিন্তা’ আৰু ‘প্ৰাচীন বেবিলনৰ বেদ’ নামৰ দুটি মূল্যবান প্ৰবন্ধ প্ৰকাশিত হয়। ‘ভাৰতীয় চিন্তা’ প্ৰবন্ধত ছান্দোগ্য উপনিষদে কিদৰে বেদান্ত দৰ্শনৰ বাট মুকলি কৰিছে সেই কথা আলোচনা কৰিছে। তেওঁৰ ‘সাংখ্য দৰ্শন’ প্ৰবন্ধত জগতৰ প্ৰথম দাৰ্শনিক কপিল মুনিৰ আৱিৰ্ভাৱকালৰ আলোচনা কৰাৰ লগতে ‘প্ৰাচীন বেবিলনৰ বেদ’ত ইতিহাস, মানৱতত্ত্ব, তুলনামূলক ধৰ্মতত্ত্ব আৰু সাহিত্য-সমালোচনা, প্ৰত্নতত্ত্ব আৰু লিপিতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় আলোচনাই ঠাই পাইছে।

- (চ) ভাষণ : অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ দ্বিতীয় অধিবেশনৰ অভ্যর্থনা সমিতিৰ সম্পাদকৰ
 একাষাৰ (১৯১৭)।
- (ছ) শিশু-সাহিত্য : (১) সবস্বতীৰ বৰ (২) জীৱজন্তু
 (৩) সদাশিৱৰ অনুগ্ৰহ
- (জ) বিবিধ টোকা : (১) অসমীয়া ন-লিখাৰ মহাবিদ্যা (বাঁহী)
 (২) এটি কথাৰ বিষয়ে একাষাৰ (বাঁহী)।

২। ইউৰোপত থকা কালৰ ৰচনা :

- (ক) প্ৰবন্ধ : (১) অনুবাদৰ কথা (চেতনা) (২) গ্ৰীক ভাষা (বাঁহী)
 (৩) ইউৰোপৰ ভাষা আৰু সাহিত্য (চেতনা) (৪) ৰুছ অভিনয় (বাঁহী)

“অনুবাদৰ কথা” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত অনুবাদৰ আৱশ্যকতা প্ৰতিপন্ন কৰি কয় যে— অনুবাদেহে অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেঁটি তোলাত প্ৰকৃত সহায় কৰিব। ইউৰোপত থকা সময়ছোৱাত যিকেইটা ভাষা অধ্যয়ন কৰিছিল, তাকে লৈ “ইউৰোপৰ ভাষা আৰু সাহিত্য” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটো ৰচনা কৰে। “গ্ৰীক ভাষা” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত তেওঁ এই ভাষাৰ বিষয়ে বিশদভাৱে আলোচনা কৰাৰ উপৰি গ্ৰীক আৰু সংস্কৃত ভাষাৰ সাদৃশ্যৰ বিষয়েও আলোচনা কৰি গৈছে।

(খ) টোকা : ঋগ্বেদত তিবোতা কবিসকলৰ বিষয়ে একাষাৰ (চেতনা)।

(গ) চিঠি : চন্দ্ৰকান্ত অভিধান আৰু ব্যাকৰণৰ বিষয়ে একাষাৰ (বাঁহী)।

৩। যোৰহাটত থকা কালৰ ৰচনা :

প্ৰবন্ধ : (১) চক্ৰেটিচৰ মতে কবিৰ প্ৰকৃতি, (২) জাৰ্মানীৰ জ্ঞান সাধনা, (৩) স্পেনিছ সাহিত্যৰ ৰমিঅ'-জুলিয়েট, (৪) গদ্য-চিত্ৰ, (৫) জাৰ্মান সাহিত্যৰ সপোন নাটক, (৬) গ্ৰীক নাটকৰ গান, (৭) নৈষধচৰিত আৰু ভাৰতীয় চিত্ৰকলা, (৮) পঞ্চাশ বছৰৰ আগেয়ে, (৯) পুৰণি স্মৃতি।

তেওঁ ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ যি ৰস গ্ৰহণ কৰিছিল তাৰ সোৱাদ আন কেইটামান প্ৰবন্ধতো পোৱা যায়। সেইকেইটা হ'ল— চক্ৰেটিছৰ মতে কবিৰ প্ৰকৃতি, স্পেনিছ সাহিত্যৰ ৰমিঅ'-জুলিয়েট, জাৰ্মান সাহিত্যৰ সপোন নাটক ইত্যাদি। তুগেনিভ, টলষ্টয়, পুস্কিন আৰু আক্চাকফৰ চাৰিটা 'পদ্য-চিত্ৰ'ৰ অনুবাদ যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাৰ 'কথা-কবিতা'ৰ ভাষাৰ দৰে মিঠা আৰু জতুৱা। দুৰুহ মহাকাব্য 'নৈষধ চৰিত'ৰ পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ অনুবাদ কৰি কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে পৃথিৱী বিখ্যাত পণ্ডিতসকলৰ মাজত সমাদৰ লাভ কৰিলে। 'নৈষধ চৰিত আৰু ভাৰতীয় চিত্ৰকলা' প্ৰবন্ধত ভাৰতীয় চিত্ৰকলাৰ বিষয়ে সকলো কথা পুংখানুপুংখভাৱে আলোচনা কৰিছে।

(খ) টোকা : টোকা : ভাগৱত, বানাময় (আৱাহন)

(গ) শিশু সাহিত্য : (১) প্ৰাচীন মিচৰৰ উপাখ্যান, (২) তামৰ গৰু, (৩) সাগৰৰ মাজৰ দুৰ্গ।

(ঘ) ভাষণ : (১) অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ ১৯৩৭। (২) অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ, ১৯২৯। (৩) যোৰহাট ছাত্ৰ সন্মিলনৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ, ১৯২৭।

অসম সাহিত্য সভাৰ সপ্তদশ অধিবেশনৰ সভাপতিৰ অভিভাষণখিনিও পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ, জ্ঞানগৰ্ভ আৰু চিন্তাগধুৰ। ইয়াক 'বিশ্বসাহিত্যৰ এটি সমীক্ষা' বুলিব পাৰি। তেওঁৰ অভিভাষণত পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ প্ৰভাৱৰ ফলত হোৱা পৰিৱৰ্তন, জাতীয় মৰ্যাদা আৰু আত্মসন্মানৰ বোধ আৰু ব্যক্তিত্ববিকাশ, শাৰীৰিক উৎকৰ্ষ সাধন, ইউৰোপীয় আৰু ভাৰতীয় শিক্ষাৰ পাৰ্থক্য, পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ প্ৰভাৱ, সামাজিক দায়িত্ব আদি কথা আলোচনা কৰে।

(ঙ) পুথিৰ পাতনি : (১) শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ শকুন্তলা নাটক, (২) নলিনীবালা দেৱীৰ সপোনৰ সুৰ, (৩) সন্মিলন প্ৰবন্ধাৱলী, প্ৰথম ভাগ (৪) ভৱভূতি আৰু সংস্কৃত সাহিত্যত তেওঁৰ ঠাই।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে ইউৰোপীয় ভাষাসমূহৰ গভীৰ আৰু বিস্তৃত জ্ঞান লাভ কৰিও মাতৃ-কথাই যিদৰে অসমীয়া হৈ থাকিল, সেইদৰে তেওঁৰ ৰচনা-বীতিও পূৰ্বৰ দৰে সহজ-সৰল, নিৰ্ভাজ আৰু প্ৰাঞ্জল হৈয়ে ৰ'ল। চিন্তাৰ স্পষ্টতা আৰু ধাৰাবাহিকতা, বাচ্যৰ স্পষ্টতা, মননশীলতা আদি তেখেতৰ ৰচনাৰাজিৰ বৈশিষ্ট্য। সেইবাবে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ

বিকাশত অশেষ বৰঙণি যোগাইছে। তেওঁৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থ ‘যশস্তিতিলক’, ‘নৈষাধচৰিত’ হ’ল ভাৰতীয় প্ৰাচ্য সাহিত্যলৈ অনবদ্য অৱদান। তাৰোপৰি এটি সুকীয়া গদবীতি হ’ল তেওঁৰ ৰচনাৱলীৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। ‘অনুবাদৰ কথা’ প্ৰবন্ধটো এটা উৎকৃষ্ট উদাহৰণ।

৫.৪ সাৰাংশ (Summing Up)

বিশ্ববিশ্ৰুত পণ্ডিত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ আছিল একেধাৰে এজন শিক্ষাবিদ, প্ৰাচ্যতত্ত্ববিদ, প্ৰবন্ধ লেখক আৰু সম্পাদক। তেওঁ অসম সাহিত্য সভাৰ ১৯৩৭ চনৰ গুৱাহাটী অধিবেশনৰ সভাপতি আছিল। ১৮৯৮ চনত তেওঁৰ যোৰহাটত জন্ম হয়। মৃত্যু হয় ১৯৮২ চনত।

৫.৫ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ক) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ শিক্ষাৰ আদিছোৱাৰ চমু বৰ্ণনা কৰা।
- খ) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ সকলো ধৰণৰ ৰচনাৱলীৰ এটি চমু আভাস দিয়া।
- গ) কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু কৃতিত্বপূৰ্ণ অনুবাদ ৰচনাৰাজিৰ আভাস দিয়া।

৫.৬ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

মদন শৰ্মাঃ	অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাঋ	অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ
কৰবী ডেকা হাজৰিকাঃ	তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ-কলা

*****

ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ

প্ৰথম বিভাগ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ আৰু অন্যান্য

বিভাগৰ গঠনঃ

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ (Types of Translation)
- ১.৪ বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ (Faithful Translation)
- ১.৫ অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদ (Semantic Translation)
- ১.৬ খণ্ডবাক্য অনুবাদ (Translation of Proverbs)
- ১.৭ বিজ্ঞান-পাঠ আৰু সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ (Translation of Scientific and Literary Texts)
- ১.৮ অনুসৃষ্টি (Transcreation)
- ১.৯ অভিযোজনা বা অৱলম্বন (Adaptation)
- ১.১০ যান্ত্ৰিক অনুবাদ (Machine Translation)
- ১.১১ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.১৩ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

আমি ইতিমধ্যে এই কাকতৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় গোটত অনুবাদ সম্পৰ্কত কিছু কথা আলোচনা কৰিছোঁ। অনুবাদ অধ্যয়ন নামৰ নতুন বিদ্যাত্মক শাখাটোৰ দ্বাৰা চৰ্চিত অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহৰ বিষয়েও ৰোমান যাকবছন আৰু কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ একোখনকৈ ৰচনাৰ সহায়ত জানিব পাৰিছোঁ। সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত মূলতঃ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ সম্বন্ধে আলোচনা কৰা হৈছে। ইয়াত অনুবাদৰ অন্যান্য কিছু দিশ সম্বন্ধে গাইগুটীয়াকৈ আলোচনা কৰা হোৱা নাই যদিও প্ৰকাৰ সম্বন্ধীয় আলোচনাত এনে কিছু দিশ উদ্ভাসিত হৈছে। প্ৰকাৰ সম্বন্ধীয় আলোচনাই বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ, অৰ্থ-সম্বন্ধীয় অনুবাদ, খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ, বিজ্ঞান-পাঠ আৰু সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ, অনুসৃষ্টি, অভিযোজনা বা অৱলম্বন, আৰু যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ চমু আলোচনা সামৰি লৈছে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

সাম্প্ৰতিক বিভাগটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ হৈছে—

- অনুবাদ অধ্যয়নত আওতাত আলোচিত অনুবাদৰ প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে অৱগত হোৱা,

- বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা,
- অৰ্থ-সম্বন্ধীয় অনুবাদ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা
- খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা,
- বিজ্ঞান-পাঠ আৰু সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা,
- অনুসৃষ্টি সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা,
- অভিযোজনা বা অৱলম্বন সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা, আৰু
- যান্ত্ৰিক অনুবাদ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা।

১.৩ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ (Types of Translation)

অনুবাদ কাৰ্য বহু শতিকাজুৰি কৰা হৈ আহিছে। অনুবাদ সম্বন্ধে বহু আগেয়ে দুই-একে কিছু মন্তব্যও দিছে। পিছে অনুবাদ সম্পৰ্কে প্ৰণালীবদ্ধ বিদ্যাতনিক অধ্যয়ন বিংশ শতিকাৰ সপ্তম দশকৰ পৰাহে কৰা হৈছে। এই প্ৰণালীবদ্ধ বিদ্যাতনিক অধ্যয়ন শাখাটোক 'অনুবাদ অধ্যয়ন' (Translation Studies) নামেৰে জনা যায়। অৰ্থাৎ, অনুবাদ অধ্যয়নৰ আওতাত অনুবাদ সম্পৰ্কে বিজ্ঞানভিত্তিক চৰ্চা যোৱা মাত্ৰ কেইটামান দশকৰহে কথা।

অনুবাদ অধ্যয়নৰ ইতিহাস চুটি হ'লেও বৈচিত্ৰ্যে সমৃদ্ধ। আদিৰে পৰা ১৯৯০ চনমানলৈ ই অনুবাদৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক (Linguistic) দিশসমূহৰ আলোচনাত গুৰুত্ব দিছিল। তাৰ আভাস এই কাকতৰ প্ৰথম গোটৰ অন্তৰ্গত ৰোমান যাকবছনৰ ৰচনা সম্পৰ্কীয় আলোচনাত পোৱা গৈছে। ১৯৯০ চনৰ পাছত দৃশ্যপট সলনি হ'ল। এই সময়ছোৱাত উদ্ভৰ-ঔপনিৱেশিক সাহিত্য আলোচনাই পূৰ্বতো অধিক গুৰুত্ব পালে। ফলত সংস্কৃতি সম্বন্ধ অধিক আলোচনা হ'বলৈ ধৰিলে। এই পৰিৱেশত অনুবাদ অধ্যয়নেও অনুবাদৰ সাংস্কৃতিক দিশসমূহৰ চৰ্চাত গুৰুত্ব দিবলৈ ধৰিলে। এই কাকতৰ দ্বিতীয় গোটৰ অন্তৰ্গত কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ ৰচনা সম্পৰ্কীয় আলোচনাত তাৰ আভাস পোৱা গৈছে। অৱশ্যে উল্লেখ্য যে কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈৰ ৰচনাখন অনুবাদ অধ্যয়নৰ জন্মৰ আগেয়েই ৰচিত। তথাপি সেইখন ভাব-বাষাৰ ফালৰ পৰা ১৯৯০ চনৰ পাছৰ সাংস্কৃতিক গুৰুত্ব দি লিখা অনুবাদ অধ্যয়ন সম্বন্ধীয় ৰচনাবোৰৰ দৰে।

অনুবাদ অধ্যয়নে ভাষাবৈজ্ঞানিক আৰু সাংস্কৃতিক— এই দুয়োটা দিশৰ চৰ্চাৰ পৰ্যায়ত অনুবাদৰ প্ৰকাৰসমূহৰ বিষয়েও আলোচনা কৰিছে। এনে আলোচনাত বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ, অৰ্থ-সম্বন্ধীয় অনুবাদ, খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ, বিজ্ঞান-পাঠ আৰু সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ, অনুসৃষ্টি, অভিযোজনা বা অৱলম্বন, আৰু যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ প্ৰসংগই প্ৰমুখ্য স্থান অধিকাৰ কৰিছে।

১.৪ বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ (Faithful Translation)

বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ অনুবাদের এটা প্ৰকাৰ। একে সময়তে ই অনুবাদের গুণমান নিৰ্দেশক এটা ধাৰণাও। এই কথা আনি তলত আলোচনা কৰিম।

অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াৰ আৰম্ভণিতে অনুবাদকৰ হাতত এটা পাঠ থাকে। এয়া হৈছে তেওঁ অনুবাদ কৰিবলৈ লোৱা পাঠটো। ই পূৰ্বলিখিত (কোনোবাই আগেয়ে লিখি থৈছে) আৰু আদৰ্শৰ ফালৰ পৰা অপৰিবৰ্তনীয় (অনুবাদকে ইয়াৰ সাল-সলনি কৰা উচিত নহয়)। অনুবাদ অধ্যয়নৰ পৰিভাষাত এই পাঠটোক উৎসপাঠ (Source Text, চমুকৈ ST) বোলে। উৎসপাঠ যি ভাষাত লিখা, সেই ভাষাক উৎসভাষা (Source Language, চমুকৈ SL) বোলা হয়।

অনুবাদৰ আৰম্ভণিৰ এই পৰ্যায়ত অনুবাদকে এটা অৰ্পিত পাঠ সৃষ্টি কৰিব খুজিছে, কিন্তু তাৰ সৃষ্টি হ'বলৈ এতিয়াও বাকী। এই পাঠটোক লক্ষ্যপাঠ (Target Text, চমুকৈ TT) বোলা হয়। অনুবাদ কাৰ্য অলপ অলপকৈ আগবঢ়াৰ লগে লগে লক্ষ্যপাঠে এটা স্পষ্ট ৰূপ পাবলৈ ধৰে। অনুবাদ কাৰ্য শেষ হ'লে লক্ষ্যপাঠটোৱে চূড়ান্ত ৰূপ পায়। অৱশ্যে চূড়ান্ত ৰূপ মানেই যে সৰ্বশুদ্ধ বা পৰিপূৰ্ণ ৰূপ, এনে নহয়। তাৰ বহু ত্ৰুটি বা সীমাবদ্ধতা থাকিব পাৰে। যি হওক, চূড়ান্ত ৰূপটোৱেই সহজ ভাষাত অৰ্পিত পাঠ (Translated Text)। এনেদৰে দেখা যায় যে লক্ষ্যপাঠ আৰু অৰ্পিত পাঠ দুটা পৰ্যায়সূচক অভিধা। তথাপি, লক্ষ্যপাঠেই এসময়ত অৰ্পিত পাঠত পৰিণত হয় বাবে দুয়োটা অভিধা কেতিয়াবা সমাৰ্থক ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

অৰ্পিত পাঠ যেতিয়া মূল বা উৎসপাঠৰ দৰে হ'ব (অৰ্থাৎ যেতিয়া ভাষাটো বা ভাষাৰূপটো স্বাভাৱিকতে বেলেগ হ'ব, কিন্তু ভাব, সাহিত্যিক ভাষা, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদিৰ বঢ়া-টুটা নহ'ব), তেতিয়া অনুবাদটোক বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ বুলি কোৱা হয়। এনেদৰে চালে বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ অনুবাদের এটা প্ৰকাৰ।

পিছে বিশ্বাসযোগ্যতা এটা গুণ। অৰ্পিত পাঠ হয় বিশ্বাসযোগ্য হ'ব, নহয় বিশ্বাসযোগ্য নহ'ব— এয়ে শেষ কথা নহয়। ভাব, সাহিত্যিক ভাষা, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদিৰ অলপ বঢ়া-টুটা হ'ব পাৰে, বেছিকৈও বঢ়া-টুটা হ'ব পাৰে। তেনেহ'লে, অৰ্পিত পাঠ কম বিশ্বাসযোগ্য বা বেছি বিশ্বাসযোগ্য হোৱাটো সম্ভৱ। কেইবাটাও অৰ্পিত পাঠ বিচাৰ কৰিলে সেইবোৰৰ বিশ্বাসযোগ্যতা ভিন ভিন হ'ব। তেতিয়া এইবোৰ পাঠ বিশ্বাসযোগ্যতাহীন, অলপ বিশ্বাসযোগ্য, বেছ বিশ্বাসযোগ্য, প্ৰায় বিশ্বাসযোগ্য, বিশ্বাসযোগ্য— এনে (বা ইয়াতকৈও বেছি বিতং) স্কেলৰ সহায়ত বিচাৰ কৰিব পৰা যাব। এনেদৰে চালে দেখা যায়, বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ এটা গুণমান নিৰ্দেশক অভিধাও। অৰ্পিত পাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাত্ৰা বাঢ়িব তেতিয়া, যেতিয়া—

- অনুবাদকে উৎসপাঠটো ভালদৰে বুজি পাব
- তেওঁৰ বোধশক্তি প্ৰখৰ হ'ব

- তেওঁৰ অনুভৱ শক্তিও প্ৰখৰ হ'ব
- তেওঁৰ উৎসভাষাত ভাল দখল থাকিব
- উৎসভাষা প্ৰয়োগৰ ইতিহাস তেওঁ ভালদৰে জানিব
- তেওঁৰ উৎসপাঠৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক ইত্যাদি প্ৰেক্ষাপটৰ বিষয়েও ভাল জ্ঞান থাকিব
- তেওঁ উৎসপাঠৰ কথাবোৰ লক্ষ্যপাঠত ভালদৰে প্ৰকাশ কৰিব পাৰিব
- তেওঁৰ লক্ষ্যভাষাত ভাল দখল থাকিব
- লক্ষ্যভাষা প্ৰয়োগৰ ইতিহাস তেওঁ ভালদৰে জানিব
- লক্ষ্যপাঠৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক ইত্যাদি প্ৰেক্ষাপটৰ বিষয়েও তেওঁৰ ভাল জ্ঞান থাকিব
- তেওঁ সৃজনীশীল প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী হ'ব, ইত্যাদি।

১.৫ অৰ্থ সম্বন্ধীয় বা অৰ্থতাত্ত্বিক অনুবাদ (Semantic Translation)

যি অনুবাদে শব্দ, বাক্য, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি পোনপটীয়াকৈ অনুবাদ নকৰি সেইবোৰৰ অন্তৰ্নিহিত অৰ্থ উদ্ধাৰ কৰে আৰু সেই অৰ্থহে জ্ঞাপন কৰে, তেনে অনুবাদক অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদ বোলে।

শব্দ পোনপটীয়াকৈ অনুবাদ কৰিলে (উদাহৰণ স্বৰূপে, 'It is raining' বাক্যটো 'এইটোৱে বৰষুণ দি আছে' বুলি অনুবাদ কৰিলে) তাক শব্দানুগ অনুবাদ বোলে। ই অত্যন্ত বেয়া প্ৰকাৰৰ অনুবাদ। বিপৰীতে, অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদ এবিধ ভাল প্ৰকাৰৰ অনুবাদ, কিয়নো অনুবাদ মূল লক্ষ্য হৈছে ভাব-জ্ঞাপন, আৰু অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদে ভাব-জ্ঞাপনতে গুৰুত্ব দিয়ে। অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদক সাধাৰণতে ভাবানুবাদ বুলিও কোৱা হয়।

অৰ্থ সম্বন্ধীয় অনুবাদৰ নেতিবাচক দিশ এই যে অৰ্থত গুৰুত্ব দিবলৈ যাওঁতে ই প্ৰায়ে ছন্দ, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদিৰ ক্ষেত্ৰত আপোচ কৰিবলগীয়া হয়।

১.৬ খণ্ডবাক্য অনুবাদ (Translation of Proverbs)

খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ কৰা অনুবাদ-প্ৰকাৰকে খণ্ডবাক্য অনুবাদ। খণ্ডবাক্যসমূহ পোনপটীয়াকৈ অনুবাদ কৰা অনুচিত। Rome was not built in a day— এই বাক্যৰ অসমীয়া অনুবাদ 'ৰোম একেদিনাই নিৰ্মিত হোৱা নাছিল' নহ'ব, 'ভুকুতে কল নপকে হৈ হ'ব, কিয়নো উৎসভাষাৰ খণ্ডবাক্য অনুবাদ কৰোঁতে লক্ষ্যভাষাত ব্যৱহৃত সমধৰ্মী খণ্ডবাক্যহে বাছি লোৱা উচিত।

এই চয়ন কাৰ্যৰ বাবে অনুবাদকৰ দুয়োটা ভাষাৰে ভাল জ্ঞান থকাটো প্ৰয়োজনীয়। উৎসপাঠৰ মনোযোগী অধ্যয়নো প্ৰয়োজনীয়, অন্যথাই খণ্ডবাক্য একোটি সাধাৰণ বাক্য

হিচাপে ধৰা হ'ব পাৰে আৰু তাৰ পোনপটীয়া অনুবাদ কৰা হ'ব পাৰে।

১.৭ বিজ্ঞান-পাঠ আৰু সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ (Translation of Scientific and Literary Texts)

বিজ্ঞানৰ বা বিজ্ঞানভিত্তিক পাঠৰ অনুবাদক বিজ্ঞান-পাঠ অনুবাদ আৰু সাহিত্যৰ বা সাহিত্যভিত্তিক পাঠৰ অনুবাদক সাহিত্য-পাঠ অনুবাদ বোলে।

বিজ্ঞানৰ বা বিজ্ঞানভিত্তিক পাঠৰ ভাষা সাধাৰণতে সৰল, পোনপটীয়া, নিৰলংকাৰ আৰু দ্ব্যর্থহীন। এইবাবে বিজ্ঞান-পাঠৰ অনুবাদ কৰা সাধাৰণতে সহজ। বিপৰীতে, সাহিত্যৰ বা সাহিত্যভিত্তিক পাঠৰ ভাষা সাধাৰণতে জটিল, আওপকীয়া, ছন্দ-অলংকাৰেৰে ভৰা আৰু দ্ব্যর্থবোধক। সেয়ে সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদ কৰা সাধাৰণতে কঠিন।

কেতিয়াবা কোৱা হয়— বিজ্ঞান-পাঠৰ অনুবাদ জটিলতৰ, কিয়নো তাৰ পৰিভাষা পৰ্যাপ্ত নহয়। সাহিত্যৰ বহু শব্দৰো প্ৰতিশব্দ বিচাৰি পোৱা নাযায়। পিছে পৰিভাষাৰ সমস্যা নাইকিয়া কৰিলেও বিজ্ঞানৰ বা বিজ্ঞানভিত্তিক পাঠৰ ভাষা সৰল, পোনপটীয়া, নিৰলংকাৰ আৰু দ্ব্যর্থহীন হৈয়েই থাকিব আৰু সাহিত্যৰ বা সাহিত্যভিত্তিক পাঠৰ ভাষা প্ৰায়ে জটিল, আওপকীয়া, ছন্দ-অলংকাৰেৰে ভৰা আৰু দ্ব্যর্থবোধক হৈয়েই থাকিব। ফলত সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদো জটিলতৰ হৈয়েই থাকিব।

১.৮ অনুসৃষ্টি (Transcreation)

উৎসপাঠ এটা পোনপটীয়াকৈ অনুবাদ নকৰি তাৰ অৰ্থ, ভাব, মেজাজ ইত্যাদি গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰাৰ যোগেদি বা আত্মস্থ কৰাৰ যোগেদি তাৰ কথ্য নিজাকৈ প্ৰকাশ কৰি লক্ষ্যপাঠ সৃষ্টি কৰিলে অনুসৃষ্টি ('কোনো সৃষ্টিৰ অনুসৰণ কৰি কৰা আন এটা সৃষ্টি') বা পুনৰ-সৃজন কৰা বুলি কোৱা হয়।

অনুসৃষ্টিৰ বাবে অনুবাদকগৰাকী বেছ অনুভৱ ক্ষমতা আৰু সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী হ'ব লাগে, কিয়নো তেওঁ উৎসপাঠৰ অৰ্থ, ভাব, মেজাজ ইত্যাদি গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰাৰ প্ৰয়োজন আৰু উৎসপাঠৰ কথ্য নিজাকৈ লিখি পেলোৱাৰ দায়িত্বৰে দায়িত্বপূৰ্ণ।

উৎকৃষ্ট অনুসৃষ্টি পাঠ দেখাত উৎসপাঠতকৈ বেলেগ হ'ব পাৰে, পিছে অৰ্থ, ভাব, মেজাজ ইত্যাদিৰ ফালৰ পৰা ই উৎসপাঠৰ সমগোত্ৰীয়।

অনুসৃষ্টি ঘাইকৈ কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত কৰা হয়, কিয়নো কবিতা সাধাৰণতে জটিল, ভাবপূৰ্ণ, ঘনসন্নিবদ্ধ, ছন্দ-অলংকাৰপূৰ্ণ আৰু দ্ব্যর্থবোধক (ইত্যাদি) হোৱা বাবে আন প্ৰকাৰৰ অনুবাদেৰে তাৰ অৰ্থ, ভাব, মেজাজ ইত্যাদি ভালদৰে প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাযায়।

১.৯ অভিযোজনা বা অবলম্বন (Adaptation)

কোনো বিশেষ উদ্দেশ্য আগত বাখি উৎসপাঠৰ কিছু পৰিবৰ্তন ঘটাই লক্ষ্যপাঠ সৃষ্টি কৰা অনুবাদ-প্ৰকাৰবিধক অভিযোজনা বা অবলম্বন বোলে। অভিযোজনা সাধাৰণতে কোনো বিশেষ শ্ৰেণীৰ পঢ়ুৱৈ বা দৰ্শকক উদ্দেশ্য কৰা হয়। তাৰ প্ৰক্ৰিয়াত কেতিয়াবা (সদায় নহয়) উৎসপাঠৰ বিধা (genre), ভাষা (language) আদি সলনি হয়।

অভিযোজনা সন্দৰ্ভত পৰৱৰ্তী বিভাগ এটাত বিতংকৈ আলোচনা কৰা হৈছে।

১.১০ যান্ত্ৰিক অনুবাদ (Machine Translation)

যন্ত্ৰৰ সহায়ত কৰা অনুবাদক যান্ত্ৰিক অনুবাদ বোলে। এনে অনুবাদ সাধাৰণতে কম্পিউটাৰ, ইণ্টাৰনেট, মোবাইল এপ আদিৰ দ্বাৰা কৰা হয়। এনে অনুবাদ কাম চলা বিধৰ। ইয়াৰ দ্বাৰা যোগাযোগমূলক উদ্দেশ্যও সাধিত হ'ব পাৰে। পিছে মানুহৰ মগজুৰ সূক্ষ্মদৰ্শিতা, সৌন্দৰ্যবোধ আদি যন্ত্ৰৰ নাথাকে বাবে যান্ত্ৰিক অনুবাদ আজিকোপতি মানুহে কৰা অনুবাদৰ সমান সুন্দৰ হৈ উঠিব পৰা নাই।

যান্ত্ৰিক অনুবাদ সন্দৰ্ভত পৰৱৰ্তী বিভাগ এটাত বিতংকৈ আলোচনা কৰা হৈছে।

১.১১ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ। এই প্ৰকাৰভেদসমূহ উৎসপাঠৰ বৈশিষ্ট্য (জটিলতা, দ্ব্যৰ্থবোধকতা ইত্যাদি), লক্ষ্যপাঠৰ উদ্দেশ্য (অভিযোজনা, যান্ত্ৰিক অনুবাদ), অনুবাদকৰ সামৰ্থ্য (খণ্ডবাক্যৰ অনুবাদ) আদি বিভিন্ন দিশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। অনুবাদ অধ্যয়নে এই প্ৰকাৰসমূহ পদ্ধতিগতভাৱে অধ্যয়ন কৰিছে। অনুবাদৰ মূল্যায়নৰ প্ৰসংগত প্ৰকাৰ চিনাক্তকৰণৰ প্ৰয়োজন আছে।

১.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। অনুবাদৰ প্ৰধান প্ৰকাৰসমূহৰ বিষয়ে লিখা।
- ২। শাব্দিক আৰু অৰ্থতাত্ত্বিক অনুবাদৰ পাৰ্থক্য প্ৰদৰ্শন কৰা।
- ৩। বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ সম্পৰ্কে এটা নিবন্ধ প্ৰস্তুত কৰা।
- ৪। বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদৰ চৰ্তাৱলী নিৰ্দেশ কৰা।
- ৫। অনুসৃষ্টি/অভিযোজনা/যান্ত্ৰিক অনুবাদ সম্বন্ধে আলোচনা কৰা।

১.১৩ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰা

অনুবাদ অধ্যয়নঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— মদন শৰ্মা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ কলা— কৰবী ডেকা হাজৰিকা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ— প্ৰফুল্ল কটকী

Translation Studies– Susan Bassnett

Translation, a Multidisciplinary Approach– J. House

দ্বিতীয় বিভাগ সমৰূপতা (Equivalence) আৰু অনুবাদ

বিভাগৰ গঠনঃ

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ সমৰূপতা (Equivalence) আৰু অনুবাদ
- ৩.৪ সমৰূপতাৰ সংজ্ঞা, ধাৰণা আৰু চৰ্তাৱলী
- ৩.৫ সমৰূপতা, হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক
- ৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৰতী গোট দুটাত আমি একোখনকৈ ৰচনাৰ আধাৰত অনুবাদ অধ্যয়ন নামৰ নতুন বিদ্যায়তনিক জ্ঞানশাখাটিৰ চমু ইতিহাসৰ দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰ্যায় সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰি আহিছোঁ। এই দুটা পৰ্যায়ত অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহ উন্মোচিত হৈছিল। গোট দুটাই আলোচিত ৰচনাকেইখনৰ আধাৰত এই দুটা দিশত আলোকপাত কৰিছিল।

সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত অনুবাদ অধ্যয়নৰ আওতাত আলোচিত এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ধাৰণা বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰি চোৱা হ'ব। ধাৰণাটো সমৰূপতা (Equivalence) সম্পৰ্কীয়। অধ্যায়টোত সমৰূপতা কি, ইয়াৰ চৰ্তাৱলী কি, ইত্যাদি দিশ আলোচিত হ'ব। আকৌ, ধাৰণাটোৰ ইতিপূৰ্বে তৃতীয় গোটৰ প্ৰথম বিভাগত আলোচিত হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতা বোলা অনুবাদ সম্পৰ্কীয় ধাৰণা দুটাৰ সৈতে সম্পৰ্ক আছে বাবে সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত সেই সম্পৰ্কও উন্মোচিত হ'ব।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

সাম্প্ৰতিক বিভাগটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ হৈছে—

- অনুবাদ অধ্যয়নত আলোচিত সমৰূপতা সম্পৰ্কীয় ধাৰণাটো বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰি চোৱা,
- সমৰূপতাৰ সংজ্ঞা, ধাৰণা চৰ্তাৱলী আদি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা,
- হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সৈতে সমৰূপতাৰ সম্পৰ্ক উন্মোচন কৰা।

৩.৩ সমকপতা (Equivalence) আৰু অনুবাদ

সমকপতা (Equivalence) এটা তুলনামূলক অৱস্থা বা গুণ। এই অৱস্থা বা গুণৰ উমান লৈ অনুবাদৰ সফলতা-বিফলতা বা মূল্যমান বা গুৰুত্ব নিৰ্ণয় কৰা হয়। অৰ্থাৎ সমকপতাৰ ধাৰণাটো অনুবাদ-বিচাৰৰ বাবে অত্যাৱশ্যকীয়। সেয়েহে অনুবাদৰ প্ৰসংগত এই ধাৰণা সঠিকভাৱে আয়ত্ত কৰিব পৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অপৰিসীম।

সমকপতাৰ অৱস্থাটো বা সমকপতা গুণটো প্ৰত্যেক আদৰ্শ অনুবাদকৰে পৰম কাম্য। অৱশ্যে এই কামনা প্ৰায়ে সিদ্ধ নহয়। ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক বিভিন্নতাসমূহৰ বাবেই এই সীমাবদ্ধতাৰ সৃষ্টি হয়।

সমকপতা কষ্টসাধ্য। বহু সময়ত সমকপতাৰ অৱস্থাত উপনীত নোৱৰাত, বা সমকপতাৰ গুণ লাভ কৰা নৌহওঁতে, কেৱল সমকপতাৰ কাষ চপা অৱস্থাতে অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াৰ গুৰু পেলাবলগীয়া হয়। ফলত কোনে সমকপতাৰ কিমান কাষ চাপিব পাৰিছে, তাতে নিৰ্ভৰ কৰি একাধিক অৰ্পিত পাঠৰ সফলতা-বিফলতা বা মূল্যমান বা গুৰুত্ব নিৰ্ণয় কৰিবলগীয়া হয়।

সমকপতাৰ কিছুমান চৰ্ত আছে। তদুপৰি, এই ধাৰণাৰ সৈতে পূৰ্বে আলোচিত হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সৈতে সম্পৰ্ক আছে। এই সকলোখিনি সম্পৰ্কে জনাটো অনুবাদকৰ লগতে অনুবাদ অধ্যয়নৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

৩.৪ সমকপতাৰ সংজ্ঞা, ধাৰণা আৰু চৰ্তাৱলী

৩.৩.১ সমকপতাৰ সংজ্ঞা

সমকপতাৰ সকলো দিশ সামৰা সংজ্ঞা এটা দিয়াটো কঠিন। তথাপি, তলত ইয়াৰ দুটা সাধাৰণ সংজ্ঞা দিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে।

প্ৰথম সংজ্ঞাঃ অনুবাদৰ উৎসপাঠ আৰু লক্ষ্যপাঠ ভাষাৰ ফালৰ পৰা বেলেগ হ'লেও আন সকলো দিশৰে ফালৰ পৰা একে হ'লে পাঠ দুটাৰ মাজত সমকপতাৰ অৱস্থা এটাৰ সৃষ্টি হৈছে বোলা হয়।

দ্বিতীয় সংজ্ঞাঃ লক্ষ্যপাঠে তাৰ নিজা ভাষাত উৎসপাঠৰ সমস্ত ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি জ্ঞাপন কৰিব পৰা গুণ লাভ কৰিলে সি সমকপতা গুণ আয়ত্ত কৰিছে বুলি কোৱা হয়।

ওপৰৰ সংজ্ঞা দুটালৈ মন দি চালে দেখা যাব যে প্ৰথমটো সংজ্ঞাত সমকপতাক এটা অৱস্থা বুলি কোৱা হৈছে। তদুপৰি, এই সংজ্ঞাত দুয়োটা পাঠৰে গুৰুত্ব সমান যেনকৈ কোৱা হৈছে। পাঠ দুটাই একে বা সমান ৰূপ লাভ কৰা বা সমকপী হোৱা অৱস্থাতোৱেই সিহঁতৰ সমকপতা। যি মুহূৰ্তত সিহঁত একে বা সমান বা সমকপী হয়, সেই মুহূৰ্ততে সিহঁতে সমকপতাৰ অৱস্থাত উপনীত হোৱা বুলিব পাৰি।

মন কৰিবলগীয়া যে সমৰূপতাৰ ধাৰণাটো অকল উৎসপাঠৰ ক্ষেত্ৰত বা কেৱল লক্ষ্যপাঠৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়। দুয়োটা পাঠৰ তুলনা কৰিহে সিহঁত সমৰূপতাৰ অৱস্থাটোত উপনীত হৈছে বুলি ক'ব পৰা যায়।

কেতিয়াবা “লক্ষ্যপাঠটোৱে সমৰূপতা আয়ত্ত কৰিছে” বা “লক্ষ্যপাঠ সমৰূপী হৈছে” বুলি কোৱা হয় যদিও তেনে মন্তব্যতো লক্ষ্যপাঠৰ উৎসপাঠৰ সৈতে কৰা এটা তুলনা নিহিত হৈ থাকে। উৎসপাঠৰ সৈতে তুলনা নকৰাকৈ এনে মন্তব্য দিয়াই অসম্ভৱ। এতেকে, সমৰূপতা সদায়েই এটা তুলনামূলক অৱস্থা।

শেহতীয়া দফাটোত থকা মন্তব্য দুটা লক্ষণীয়। এই মন্তব্য দুটা ওপৰত দিয়া সমৰূপতাৰ দ্বিতীয়টো সংজ্ঞা সন্দৰ্ভত বিচাৰ্য। মন কৰিবলগীয়া যে সমৰূপতাৰ দ্বিতীয়টো সংজ্ঞাত সমৰূপতাক এটা গুণ বুলি কোৱা হৈছে। তদুপৰি, এই সংজ্ঞাত লক্ষ্যপাঠে কেন্দ্ৰিকতা লাভ কৰিছে। লক্ষ্যপাঠেহে সমৰূপতাৰ গুণ আয়ত্ত কৰে, বা সমান ৰূপ লাভ কৰে, বা সমৰূপী হৈ পৰে। লক্ষ্যপাঠৰ দৃষ্টিকোণেৰে চাই সংজ্ঞাটো দাঙি ধৰা বাবে এনে লগাটো স্বাভাৱিক। পিছে, লক্ষ্যপাঠে সমৰূপতাৰ গুণ আয়ত্ত কৰাটো বা সমান ৰূপ লাভ কৰাটো বা সমৰূপী হৈ পৰাটো কিদৰে বুজিব পৰা যায়? নিশ্চিতভাৱে তুলনাৰ যোগেদি। উৎসপাঠৰ সৈতে তুলনা নকৰাকৈ এনে কথা বুজিব নোৱাৰি। অৰ্থাৎ সমৰূপতা এটা গুণ হ'লেও উৎসপাঠৰ সৈতে তুলনা অবিহনে সেই গুণৰ উপলব্ধি অসম্ভৱ। গতিকে, এইক্ষেত্ৰতো সমৰূপতা এটা তুলনামূলক গুণ।

৩.৩.২ সমৰূপতাৰ ধাৰণা

সমৰূপতা ধাৰণাটো কেনেকুৱা? এটা উদাহৰণৰ সহায়ত ধাৰণাটো অলপ বিতংকৈ আলোচনা কৰা যাওক।

ধৰা হওক, ‘ক’ এটা উৎসপাঠ। আদৰ্শ অনুবাদক এগৰাকীয়ে তাৰ অনুবাদ কাৰ্যত লিপ্ত হৈছে। তেওঁৰ বাবে ‘খ’ হৈছে এই উৎসপাঠটোৰ লক্ষ্যপাঠ। অৰ্থাৎ ‘ক’ পাঠটো সাধাৰণতে আনে লিখা ‘কেতিয়াবা অৱশ্যে অনুবাদকে নিজৰ লেখা অনুবাদ কৰে’ আৰু তাৰ অস্তিত্ব পূৰ্বেৰে পৰা আছে। পিছে ‘খ’ পাঠটো পূৰ্বেৰে পৰা নাই। অনুবাদকগৰাকীয়ে ‘খ’ পাঠটো সৃষ্টি কৰিবহে খুজিছে। তেওঁ যিহেতু এগৰাকী আদৰ্শ অনুবাদক, ‘খ’ক তেওঁ এটা পূৰ্ণ ৰূপ দিব খোজে। অৰ্থাৎ তেওঁ ‘খ’ক সম্পূৰ্ণৰূপে ‘ক’ৰ দৰে কৰি তুলিব খোজে। ‘ক’ৰ সকলোখিনি ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি তেওঁ ‘খ’ত প্ৰকাশ কৰিব খোজে।

অনুবাদকগৰাকীৰ এই তাড়না অনুবাদৰ প্ৰক্ৰিয়াত প্ৰতি মুহূৰ্ততে জাগৰুক হৈ থাকে। তেওঁ অনুবাদ কাৰ্যত হাত দিয়াৰ লগে লগে ‘খ’ পাঠটোৰ এটা আদিৰূপ (শিশুৰ ক্ষেত্ৰত তাৰ ভ্ৰূণটো যেনেকুৱা, তেনেকুৱা এটা আদিৰূপ)ৰ সৃষ্টি হয়। অনুবাদ কাৰ্য আগ বাঢ়ি যোৱাৰ লগে লগে আদিৰূপটো বিকাশমান হৈ থাকে (ভ্ৰূণটো একলা-দুকলাকৈ বাঢ়ি অহাৰ দৰে)। এটা সময়ত অনুবাদকে অনুবাদ কাৰ্য সমাপ্ত কৰে। এই সময়ত ‘খ’ই এটা বিকশিত ৰূপ লাভ কৰে শ্ৰেণীৰ পৰা শিশু এটাৰ দৰে।

পিছে এই বিকশিত ৰূপটো পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ হ'বও পাৰে আৰু নহ'বও পাৰে। নোহোৱাৰে আশংকা অধিক। তাৰ কাৰণ হৈছে ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক বিভিন্নতাসমূহ (এই সম্পৰ্কে পূৰ্বৱৰ্তী গোট দুটাত আলোচনা কৰা হৈছে)। ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক অন্তৰায়সমূহৰ বাবে উৎসপাঠৰ সকলোবোৰ কথা ভালদৰে বুজি পোৱাটো অনুবাদকৰ পক্ষে সম্ভৱ নহ'ব পাৰে আৰু সম্ভৱ হ'লেও এই সকলোবোৰ কথা তেওঁ লক্ষ্যপাঠত ভালদৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিব পাৰে। তেনেক্ষেত্ৰত 'খ' সম্পূৰ্ণৰূপে 'ক'ৰ দৰে নহয়গৈ।

উদাহৰণ স্বৰূপে, ধৰি লোৱা হ'ল 'ক'ত এটা বাক্য আছে— "After her husband died, she pined for a second." বাক্যটোৰ দুটা অৰ্থ হ'ব পাৰে— "স্বামীৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁ এক ছেকেণ্ডৰ বাবে দুখ কৰিলে" আৰু "স্বামীৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁ দ্বিতীয় এজনৰ বাবে মন কৰিলে"। উৎসপাঠত এইধৰণৰ দ্ব্যৰ্থবোধকতা বা শ্লেষ থাকিলে অনুবাদকে কথটো ভালদৰে নুবুজিবও পাৰে। ধৰা হওক, আলোচ্য অনুবাদকগৰাকীয়ে ইয়াৰে প্ৰথম অৰ্থটো গ্ৰহণ কৰি অনুবাদ কৰিলে। তেনেক্ষেত্ৰত 'খ' নামৰ লক্ষ্যপাঠটোত মূলৰ দ্ব্যৰ্থবোধকতা বা শ্লেষ নাথাকিল, মূলৰ বাক্যটোৰ এটা অৰ্থহে থাকিল। অৰ্থাৎ এইক্ষেত্ৰত 'ক'ৰ সকলোখিনি কথা 'খ'ত প্ৰকাশ নাপালে। 'খ'ত এইখিনি হানি (loss) হ'ল।

আকৌ, কেতিয়াবা অনুবাদকে লক্ষ্যভাষাৰ কালিকা বা সাংস্কৃতিক বোধ্যতা ৰক্ষা কৰিবলৈ যাওঁতে উৎসপাঠত নথকা কথাও লক্ষ্যপাঠত সংযোগ কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ধৰি লোৱা হ'ল 'ক'ত এটা বাক্য আছে— "Please add some saccharine." অসমীয়া পঢ়ুৱৈৰ বাবে ছেকাৰিণ বৰ পৰিচিত নহয় বাবে অনুবাদকে বাক্যটো এনেকৈ অনুবাদ কৰিলে— "অনুগ্ৰহ কৰি ছেকাৰিণৰ মিঠা অলপ যোগ কৰি দিয়া।" এনে অৱস্থাত ইয়াত "মিঠা" শব্দৰ সংযোগৰ ফলত উৎসপাঠত নথকা কথা এটাও লক্ষ্যপাঠত সংযোজিত হ'ল। লক্ষ্যপাঠৰ পঢ়ুৱৈৰ বাবে এয়া প্ৰাপ্তি (gain) বুলি বিবেচিত হ'ব।

মতাদৰ্শগত কাৰণতো অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াত হানি বা প্ৰাপ্তিয়ে দেখা দিয়ে। উদাহৰণ স্বৰূপে, বিশেষ মতাদৰ্শত বিশ্বাসী অনুবাদক এগৰাকীয়ে সেই মতাদৰ্শৰ লগত মিলা কথা কিছুমান লক্ষ্যপাঠত নিজাকৈ যোগ দিব পাৰে বা নিমিলা কথা কিছুমান অনুবাদ নকৰাকৈ এৰি দিব পাৰে। তেনে অৱস্থাতো পাঠত হানি বা প্ৰাপ্তিয়ে দেখা দিব পাৰে।

এনেদৰে, 'খ' কেতিয়াবা সম্পূৰ্ণৰূপে 'ক'ৰ দৰে নহয়গৈ। এনেক্ষেত্ৰত আমি 'ক' আৰু 'খ' সমৰূপতা অৱস্থাত উপনীত হোৱা নাই বুলি ক'ব লাগিব বা 'খ'ই সমৰূপতা গুণ আয়ত্ত কৰিব পৰা নাই বা 'খ' পাঠটো 'ক' পাঠৰ সমান বা সমৰূপী হোৱা নাই বুলি ক'ব লাগিব।

এনেকৈ কোৱাৰ অৰ্থ হৈছে— অনুবাদকগৰাকীৰ অনুবাদটো ভাল হোৱা নাই। এনেদৰে, সমৰূপতাৰ ধাৰণাৰে আমি লক্ষ্যপাঠ বা অপৰ্দিত পাঠ এটাৰ গুণ বিচাৰ কৰিব পাৰোঁ।

অনুবাদ অধ্যয়নৰ বিশিষ্ট তাত্ত্বিক ছুজান বেছনেটে আন এগৰাকী একে বিষয়ৰ তাত্ত্বিক ইউজিন নিডাৰ প্ৰসংগত আলোচনা কৰি দেখুৱাইছে— সমৰূপতা দুই ধৰণৰ।

প্ৰথমটো ধৰণ আনুষ্ঠানিক। ই পাঠৰ কথাত গুৰুত্ব দিয়ে। তদুপৰি, ই পাঠৰ ৰূপতো কিছু মন দিয়ে। কথ্য আৰু পাঠৰ জ্ঞাপনেই এই ধৰণৰ সমৰূপতাৰ বৈশিষ্ট্য।

দ্বিতীয়বিধ সমৰূপতা গতিশীল। ই উৎসপাঠৰ ৰচক আৰু পঢ়ুৱৈৰ সম্পৰ্ক আৰু লক্ষ্যপাঠৰ ক্ষেত্ৰতো বৰ্তি থকাটো বিচাৰে। এই প্ৰকাৰৰ সমৰূপতা সৃষ্টি কৰাটো বেছি জটিল কাম।

সমৰূপতাক কেৱল জ্ঞাপনৰ ফালৰ পৰাই নহয়, আন ধৰণেও বিচাৰ কৰি চোৱা হৈছে। যেনে, বিশিষ্ট তাত্ত্বিক মাৰিয়া কালজাদাই কৈছে— অনুবাদৰ আদিতে অনুবাদকে মনতে পোষণ কৰা উদ্দেশ্য অনুবাদৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ শেষ পৰ্যন্ত কিদৰে আৰু কিমান পৰিমাণে সলনি হয়, ইয়ো সমৰূপতাৰ বিচাৰৰ এটা দৃষ্টিকোণ।

৩.৩.৩ সমৰূপতাৰ চৰ্তাৱলী

এটা উৎসপাঠ আৰু এটা লক্ষ্যপাঠৰ সাজত সমৰূপতা সৃষ্টি হ'বলৈ হ'লে বা এটা লক্ষ্যপাঠ উৎসপাঠৰ সমৰূপী হ'বলৈ হ'লে লক্ষ্যপাঠটোত উৎসপাঠটোৰ ভাষাৰ বাহিৰে আন সকলোবোৰ দিশ প্ৰকাশ পাব লাগিব। এইখিনিতে স্পষ্ট কৰি দিয়া উচিত যে এইক্ষেত্ৰত ভাষা বোলোঁতে অসমীয়া, ইংৰাজী, বড়ো, মালয়ালম, ফৰাছী, জাৰ্মান আদি ভাষাৰহে কথা কোৱা হৈছে (আন্তঃ-ভাষিক অনুবাদত দুটা ভাষাৰ মাজতহে যে অনুবাদ কাৰ্য সংঘটিত হয়, এই কথা আমি প্ৰথম গোটত পাই আহিছোঁ)। এইক্ষেত্ৰত “কবিতাটোৰ ভাষা বৰ জটিল”— এইধৰণৰ বাক্যত যি ভাষালৈ ইংগিত দিয়া হৈছে, সেইধৰণৰ ভাষাৰ কথা কোৱা হোৱা নাই।

আন সকলোবোৰ দিশৰ ভিতৰত কি কি পৰে? ভাব, ভাষা (জটিল বা অজটিল), মেজাজ, আংগিক, অলংকাৰ ইত্যাদি এইবোৰ দিশৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য। এই সকলোবোৰ অনুবাদত ৰক্ষিত হোৱাটো সহজ কথা নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে, ভাব ৰক্ষা কৰিবলৈ যাওঁতে সাধাৰণতে ছন্দ ৰক্ষা নপৰে, আৰু ছন্দ ৰক্ষা কৰিবলৈ যাওঁতে সাধাৰণতে ভাবৰ ক্ষেত্ৰত এৰা-ধৰা কৰাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰে। সেয়ে কোৱা হয়— অনুবাদ কষ্টসাধ্য।

সকলোবোৰ দিশ ৰক্ষা কৰিবলৈ হ'লে যিসমূহ চৰ্তৰ কথা আহি পৰে, সেইসমূহৰ প্ৰধান কেইটিমান তলত উল্লেখ কৰা হৈছে—

- অনুবাদকে উৎসপাঠটো ভালদৰে বুজি পাব লাগিব।
- তেওঁৰ বোধশক্তি প্ৰখৰ হ'ব লাগিব।
- তেওঁৰ অনুভৱ শক্তিও প্ৰখৰ হ'ব লাগিব।
- তাৰ বাবে তেওঁৰ উৎসভাষাত ভাল দখল থকাটো প্ৰয়োজনীয়।
- উৎসভাষা প্ৰয়োগৰ ইতিহাস তেওঁ ভালদৰে জানিব লাগিব।
- তেওঁৰ উৎসপাঠৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক ইত্যাদি প্ৰেক্ষাপটৰ বিষয়েও ভাল জ্ঞান থাকিব লাগিব।

- তেওঁ উৎসপাঠৰ কথাবোৰ লক্ষ্যপাঠত ভালদৰে প্ৰকাশ কৰিব পাৰিব লাগিব।
- তাৰ বাবে তেওঁৰ লক্ষ্যভাষাত ভাল দখল থকাটো প্ৰয়োজনীয়।
- লক্ষ্যভাষা প্ৰয়োগৰ ইতিহাস তেওঁ ভালদৰে জানিব লাগিব।
- লক্ষ্যপাঠৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, বাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক ইত্যাদি প্ৰেক্ষাপটৰ বিষয়েও তেওঁৰ ভাল জ্ঞান থাকিব লাগিব।
- তেওঁ সৃজনশীল প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী হ'ব লাগিব, ইত্যাদি।

৩.৫ সমৰূপতা, হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক

ওপৰত আমি সমৰূপতা সম্পৰ্কে কিছু কথা পাই আহিছোঁ। অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াত হোৱা হানি আৰু প্ৰাপ্তি সম্পৰ্কেও প্ৰসংগতঃ আলোচিত হৈছে। অনুবাদৰ বিশ্বাসযোগ্যতাৰ কথাটো অদ্যপি আলোচিত হোৱা নাই। অনুবাদৰ বিশ্বাসযোগ্যতা কি ?

অনুবাদৰ বিশ্বাসযোগ্যতা এটা গুণ। উল্লেখ্য যে এই বিশ্বাসযোগ্যতাৰ প্ৰসংগ আহে লক্ষ্যপাঠৰ প্ৰসংগতহে। অৰ্থাৎ লক্ষ্যপাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতাহে বিচাৰ্য। উৎসপাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতাৰ প্ৰশ্ন অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত বৰকৈ আলোচিত নহয়। উৎসপাঠত তথ্য উপস্থাপন কৰোঁতে ভুলো হ'ব পাৰে। পিছে তাৰ বিচাৰ কৰাটো সমালোচকৰহে কাম, অনুবাদকৰ কাম সাধাৰণতে নহয়।

লক্ষ্যপাঠ এটা কেতিয়া বিশ্বাসযোগ্য হয়? ই মূলৰ বা উৎসপাঠৰ ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি যিমানে ভালদৰে জ্ঞাপন কৰিব পাৰে, সিমানে ই বিশ্বাসযোগ্য হয়। পুনৰীক্ষণৰ সহায়ত ইয়াৰ জ্ঞাপন-গুণ বঢ়াব পাৰিলে ইয়াৰ বিশ্বাসযোগ্যতাও বাঢ়ে। সেয়ে অনুবাদৰ পুনৰীক্ষণৰ প্ৰয়োজন সততে অনুভৱ কৰা যায়।

উৎসপাঠ এটাৰ কেইবাটাও অনুবাদ হ'ব পাৰে। ফলত তাৰ কেইবাটাও অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠ থাকিব পাৰে। এই অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠসমূহে মূলৰ বা উৎসপাঠৰ ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি কম-বেছি পৰিমাণে জ্ঞাপন কৰে। সকলো অনুবাদৰে জ্ঞাপন-গুণ একে নহয়। এইক্ষেত্ৰত মূলৰ আটাইতকৈ কাষ চপা অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠটোক আটাইতকৈ বেছি বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ বুলি ধৰা হয়। আকৌ, মূলৰ পৰা আটাইতকৈ বেছি দূৰ আঁতৰি অহা অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠটোক আটাইতকৈ কম বিশ্বাসযোগ্য বুলি কোৱা হয়।

এতিয়া, সমৰূপতা, হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাজত সম্পৰ্ক লক্ষণীয়। হানি বা প্ৰাপ্তি যিমানে বেছি হ'ব, অৰ্পিত পাঠটো বা লক্ষ্যপাঠটো মূলৰ বা উৎসপাঠৰ পৰা সিমানে আঁতৰি যাব। হানি বা প্ৰাপ্তি কম হ'লে অৰ্পিত পাঠটো বা লক্ষ্যপাঠটো মূলৰ ওচৰ চাপিব। কথাটো এনেদৰেও কব পাৰি— হানি বা প্ৰাপ্তি কম হ'লে পাঠ দুটা সমৰূপতাৰ ফালে আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ ফালে বেছিকৈ আগুৱাব আৰু হানি বা প্ৰাপ্তি বেছি হ'লে পাঠ দুটা সমৰূপতাৰ পৰা বা বিশ্বাসযোগ্যতাৰ পৰা বেছিকৈ পিছুৱাই যাব

(তাৰ মানে হানি বা প্ৰাপ্তি আৰু সমৰূপতা পৰস্পৰ ব্যস্তানুপাতিক, আৰু হানি বা প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাও পৰস্পৰ ব্যস্তানুপাতিক)। আন কথাত, দুটা পাঠ যিমনে সমৰূপতাৰ ফালে ধাবিত হ'ব, সিমনে সিহঁতৰ বিশ্বাসযোগ্যতাও বাঢ়িব (তাৰ মানে সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতা পৰস্পৰ সমানুপাতিক)।

৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

সমৰূপতা অনুবাদৰ এটা গুণমান-নিৰ্দেশক অৱস্থা বা গুণ। বিশুদ্ধ সমৰূপতা সৃষ্টি কৰাটো কঠিন। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে উৎসপাঠ আৰু লক্ষ্যপাঠ সমৰূপতাৰ ফালে ধাবিতহে হয়, ঠিক সমৰূপতাৰ অৱস্থাত উপনীত নহয়গৈ বা লক্ষ্যপাঠে সমৰূপী গুণ আয়ত্ত নকৰেগৈ।

সমৰূপতাৰ হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সৈতে সম্পৰ্ক আছে। হানি-প্ৰাপ্তি কম-বেছি হ'লে সমৰূপতাৰ ফালে যোৱা মাত্ৰা বেছি-কম হয়। তেনেদৰে, “এইটো অৰ্পিত পাঠৰ বা লক্ষ্যপাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতা কম (বা বেছি)” — এনে কথাৰ অৰ্থ এয়ে যে এইটো অৰ্পিত পাঠৰ বা লক্ষ্যপাঠৰ সমৰূপতাৰ ফালে যোৱা মাত্ৰা কম (বা বেছি)।

সমৰূপতাৰ ধাৰণাৰ যোগেদি অৰ্পিত পাঠ অৰু অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াৰ মূল্যায়ন সম্ভৱ হয়।

৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। সমৰূপতা বুলিলে কি বুজা? ইয়াৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰা।
- ২। সমৰূপতাৰ সংজ্ঞা দি তাৰ প্ৰধান প্ৰকাৰ দুটা আলোচনা কৰা।
- ৩। সমৰূপতাৰ চৰ্তাৱলী সম্বন্ধে এটা নিবন্ধ প্ৰস্তুত কৰা।
- ৪। সমৰূপতা, হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক উদঙাই দেখুওৱা।

৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰা
অনুবাদ অধ্যয়নঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— মদন শৰ্মা
তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ কলা— কৰবী ডেকা হাজৰিকা
তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ— প্ৰফুল্ল কটকী
Translation Studies— Susan Bassnett
Translation, a Multidisciplinary Approach— J. House

*****

তৃতীয় বিভাগ যান্ত্ৰিক অনুবাদ আৰু এপচ্

বিভাগৰ গঠনঃ

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ যান্ত্ৰিক অনুবাদ
- ৩.৪ যান্ত্ৰিক অনুবাদত ব্যৱহৃত এপচ্
- ৩.৫ যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ
- ৩.৬ যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ ভৱিষ্যত
- ৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

ইতিমধ্যে আমি অনুবাদ অধ্যয়ন নামৰ নতুন বিদ্যায়তনিক জ্ঞানশাখাটিৰ চমু ইতিহাস আৰু অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহ সম্পৰ্কে পঢ়ি আহিছোঁ। অনুবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ সম্পৰ্কেও আমি অৱগত হৈছোঁ।

সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত অনুবাদ অধ্যয়নৰ আওতাত আলোচিত এটা নতুন অনুবাদ-প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব। এই নতুন অনুবাদ-প্ৰকাৰবিধ হৈছে যান্ত্ৰিক অনুবাদ। অধ্যায়টোত এপৰ মাধ্যমেৰে কৰা অনুবাদ যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ বিশেষ উদাহৰণ হিচাপে আলোচিত হ'ব। অধ্যায়টোৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ উন্মোচন কৰা হ'ব।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

সাম্প্ৰতিক বিভাগটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ হৈছে—

- অনুবাদ অধ্যয়নত আওতাত আলোচিত যান্ত্ৰিক অনুবাদ নামৰ নতুন অনুবাদ-প্ৰকাৰবিধ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা,
- এপৰ মাধ্যমেৰে কৰা অনুবাদক যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ বিশেষ উদাহৰণ হিচাপে আলোচনা কৰা,
- যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সুবিধা-অসুবিধাসমূহ প্ৰদৰ্শন কৰা, আৰু
- যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ ভৱিষ্যত সম্পৰ্কে অনুমান কৰা।

৩.৩ যান্ত্ৰিক অনুবাদ

যন্ত্ৰৰ মাধ্যমেৰে আমি বহু কাম সমাধা কৰোঁ। যন্ত্ৰ সভ্যতাৰ দান। এই দানৰ মূল্যায়ন ইতিবাচক আৰু নেতিবাচক উভয় ধৰণে কৰা হৈছে। কিছুমান যন্ত্ৰই মানুহে কৰিব নোৱৰা বহু কাম কৰিব পাৰে। কিছুমান যন্ত্ৰই আকৌ বহু মানুহে ধীৰে ধীৰে কৰিব পৰা বহু কাম অকলে অতি কম সময়তে কৰি অঁটাব পাৰে। যন্ত্ৰৰ সহায়ত এটা শক্তিক আন এটা শক্তিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিব পাৰি। এইবোৰ যন্ত্ৰৰ ইতিবাচক দিশ। পিছে যন্ত্ৰৰ ওপৰত বেছি নিৰ্ভৰশীল হ'লে মানুহৰ কাম নিজাকৈ কৰিব পৰা সামৰঞ্জ্য হেৰাই যাব পাৰে। যন্ত্ৰৰ মগজু নাথাকে, সেয়ে তাৰ সুকঞ্জ্ঞা বিচাৰবোধ, নৈতিক-দৃষ্টি, নন্দনতাত্ত্বিক অনুভৱ আদিও নাথাকে। যন্ত্ৰই কেৱল আদেশ অনুযায়ী কাম কৰিব পাৰে। সেয়ে যন্ত্ৰক সদায় অমানৱীয় আখ্যা দি অহা হৈছে। এইবোৰ যন্ত্ৰৰ নেতিবাচক দিশ।

এটা কথাও ঠিক যে যন্ত্ৰৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে মানুহৰ ধাৰণা সময়ৰ লগে লগে সলনি হ'ব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ভাৰতলৈ কম্পিউটাৰৰ প্ৰথম আগমন ঘটৰ সময়ত কম্পিউটাৰক একাংশ লোকে মানৱ সমাজৰ বাবে অশুভ বুলি অভিহিত কৰিছিল। কম্পিউটাৰৰ সহায়ত বহু মানুহৰ কাম অকলে কৰিব পাৰি, বহু সময়জোৰা কামো কম সময়তে আৰু কম আয়াসতে কৰি অঁটাব পাৰি। সেয়ে এইখিনি লোকে ভাবিছিলকি কম্পিউটাৰৰ আগমনে বৃজনসংখ্যক মানুহক কৰ্মহীন কৰি তুলিব। আজি পিছে দেখা গৈছেকি তেনে কৰ্মহীন হৈ পৰা মানুহ অন্যধৰণে সংস্থাপিত হৈছে। আনহে নালাগে, এচাম লোক আজি কম্পিউটাৰৰ যোগেদিও সংস্থাপিত হৈছে। বহু লোকে কম্পিউটাৰৰ সহায়ত নানা ধৰণৰ সৃষ্টি সম্ভৱ কৰি তুলিছে। কম্পিউটাৰৰ কিছু নেতিবাচক গুণ থকা সত্ত্বেও ই আদি বৃজনসংখ্যক মানুহৰ বাবে আশীৰ্বাদ বুলি বিবেচিত হৈছে।

আজিকালি যন্ত্ৰৰ সহায়ত অনুবাদো কৰিব পৰা হৈছে। যন্ত্ৰৰ সহায়ত কৰা অনুবাদক যান্ত্ৰিক অনুবাদ (Machine Translation) বোলে। এনে অনুবাদত 'কম্পিউচেশ্যনেল এলগৰিডম' বা কম্পিউটাৰৰ গাণিতিক পৰিভাষা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই অনুবাদৰ বাবে সাজু হোৱা প্ৰক্ৰিয়াত কম্পিউটাৰৰ গাণিতিক পৰিভাষাৰ সহায়ত এটা বিশাল ভাষা-ভাষাৰ সাজি লোৱা হয়। শব্দ-ভাষাৰ বোলোঁতে দুটা ভাষাৰ শব্দৰ গঠন আৰু প্ৰয়োগ, বাক্যৰ গঠন আৰু প্ৰয়োগ, অৰ্থসংযোগ পদ্ধতি, যতিচিহ্নৰ প্ৰয়োগ ইত্যাদিৰ বিশাল সমষ্টি এটাৰ কথা কোৱা হৈছে। এইবোৰ কম্পিউটাৰ-পদ্ধতিত এনেভাৱে সজোৱা হৈছে যে এটা নিৰ্দিষ্ট ঠাইত এটা ভাষাৰ এটা বা একাধিক বাক্য লিখিলে বা বাচিক চিহ্নৰে সংযুক্ত কৰিলে পদ্ধতিটোৱে মুহূৰ্তৰ ভিতৰতে আনটো ভাষাত বাক্যটোৰ বা বাক্যকেইটাৰ অনুবাদ জ্ঞাপন কৰিব পাৰে।

যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ নিদৰ্শন বিংশ শতিকাৰ ষষ্ঠ দশকৰে পৰা পোৱা গৈছে যদিও একবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় দশক দুটাত এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদৰ প্ৰচলন বেছি হৈছে। সম্প্ৰতি এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদ নিয়ম-আধাৰিত, বদলিকৰণ-আধাৰিত, আন্তঃভাষিক, অভিধান-আধাৰিত ইত্যাদি বিভিন্ন পন্থাৰে কৰা হয়। এইবোৰ কম্পিউটাৰ-বিজ্ঞানৰ

পৰিভাষা। ভাষা, সাহিত্য আৰু মানৱিকী বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদৰ বিভিন্ন পন্থাতকৈ তাৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে জনাটো আৰু তাৰ সুবিধা-অসুবিধা, বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ প্ৰয়োগ-সম্ভাৱনীয়তা ইত্যাদি বিষয়ে জনাটো বেছি উপযোগী।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বহুতে ছাৰ্চ ইঞ্জিন গুগলৰ দ্বাৰা পৰিচালিত গুগল ট্ৰেন্সলেটৰৰ ব্যৱহাৰ জানে। গুগল ট্ৰেন্সলেটৰত বহু ভাষাৰ মাজৰ পৰা যিকোনো দুটা বাছি লৈ এটাৰ পৰা আনটোলৈ এক বা একাধিক বাক্য অনুবাদ কৰিব পাৰি। এয়া যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সহজলভ্য উদাহৰণ। আজিকালি যান্ত্ৰিক অনুবাদ কৰিব পৰা বহু মোবাইল এপ্লিকেশ্বন বা চমুকৈ এপ ওলাইছে। এইসমূহৰ সহায়ত আজিকালি সহজতে অনুবাদ কৰিব পৰা হৈছে। এইসমূহৰ সহায়ত নজনা ভাষাৰ পৰাও বা নজনা ভাষালৈকো অনুবাদ কৰা সুবিধাজনক হৈ পৰিছে।

৩.৪ যান্ত্ৰিক অনুবাদত ব্যৱহৃত এপচ

আজিকালি যান্ত্ৰিক অনুবাদ কৰিব পৰা বহু এপ ওলাইছে, এই কথা আগেয়ে কৈ অহা হৈছে। এই এপসমূহৰ উদাহৰণ হিচাপে Google Translate, Microsoft Translator, iTranslate, DeepL Translator, Reverso, VoiceTra, Talk and Translate, Talking Translator, Instant Voice Translator আদিৰ কথা ক'ব পাৰি। উল্লেখ্য যে ইয়াৰে Google Translate, Microsoft Translator আদি এপত বাক্য টাইপ কৰি তাৰ অনুবাদ পাব পৰা যায়। আনহাতে, VoiceTra, Talk and Translate, Talking Translator, Instant Voice Translator আদি এপৰ সন্মুখত এটা ভাষাত কথা ক'লে বিচৰা আন এটা ভাষাত কোৱা কথাখিনিৰ অনুবাদ পাব পৰা যায়।

এই এপসমূহ কম্পিউটাৰত বা মোবাইলত অতি সহজে ডাউনলোড কৰি ইনষ্টল কৰি ল'ব পৰা যায়। এইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰাটোও সহজ। সেয়েহে যান্ত্ৰিক অনুবাদ আজিকালি সহজলভ্য হৈ পৰিছে।

৩.৫ যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ

৩.৫.১ সুবিধাসমূহ

- যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সহায়ত মানুহে নিজে বিশেষ কষ্ট নকৰাকৈ বা মগজু ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ অনুবাদ কৰিব পৰা হৈছে।
- এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদে কম সময়তে বহুখিনি অনুবাদ কৰিব পৰাৰ সুবিধা কৰি দিছে।
- মোবাইল এপৰ জৰিয়তে যান্ত্ৰিক অনুবাদ কৰিব পৰা হোৱা বাবে মানুহে অলৈ-তলৈ অহা-যোৱা কৰোঁতেও অনুবাদ কৰিব পৰা হৈছে।
- ভ্ৰমণকাৰীসকলে অচিন ঠাইৰ অজান ভাষিক পৰিস্থিতিতো মোবাইল এপৰ

জৰিয়তে তাৎক্ষণিকভাৱে যান্ত্ৰিক অনুবাদ কৰি মনৰ ভাব বিনিময় কৰিব পৰা হৈছে।

- তাৎক্ষণিক যান্ত্ৰিক অনুবাদে নজনা ভাষাৰ সাহিত্য-সংস্কৃতি, চলিচ্চিত্ৰ আদিৰ সৈতে পৰিচিত হবলৈ মানুহক সুবিধা দিছে, ইত্যাদি।

৩.৫.১ অসুবিধাসমূহ

- যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সহায়ত নিজে বিশেষ কষ্ট নকৰাকৈ বা মগজু ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ অনুবাদ কৰিব পৰা হোৱা বাবে ভাষা-চৰ্চা আৰু তুলনামূলক ভাষা-প্ৰয়োগ কমিছে আৰু অধিক কমাৰ দুৰ্ভাৱনাই দেখা দিছে।
- যান্ত্ৰিক অনুবাদ কম্পিউটাৰ-পদ্ধতিত সংযোগ কৰা ভাষা-ভাণ্ডাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। মানুহৰ সৃষ্টিশীলতা যন্ত্ৰৰ নাই বাবে যন্ত্ৰই মানুহে কৰাৰ দৰে নতুন ভাষা-প্ৰয়োগৰ অৰ্থ সাজি ল'ব নোৱাৰে।
- ভাষাৰ দ্ব্যৰ্থবোধকতা, শ্লেষ ইত্যাদি দূতৰপীয়া অৰ্থ নিষ্কাশন কৰিবলৈ যন্ত্ৰই অসুবিধা পায়।
- যান্ত্ৰিক অনুবাদে অনুবাদৰ প্ৰতি মানুহৰ আকৰ্ষণ হ্রাস কৰিছে, ইত্যাদি।

৩.৬ যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ ভৱিষ্যত

যান্ত্ৰিক অনুবাদ মানুহৰ দ্বাৰাই নিয়ন্ত্ৰিত। মানুহে যন্ত্ৰত যিধৰণে ভাষা-ভাণ্ডাৰ সৃষ্টি কৰিব, যন্ত্ৰই সেই ধৰণেই মানুহক অনুবাদ কৰি দিব। পিছে, মানুহৰ ভাষা-কথন বা ভাষাৰ তুলনামূলক অধ্যয়ন বা ভাষিক অনুবাদৰ বাবে যি প্ৰকৃতি-প্ৰদত্ত ক্ষমতা আছে, সেয়া ব্যাপক আৰু সূক্ষ্ম। মানুহৰ নন্দনতাত্ত্বিক বোধো আছে। যন্ত্ৰৰ এই বোধ নাই। এইবোৰ যন্ত্ৰলৈ স্থানচ্যুত কৰাটো সহজ কথা নহ'ব। সকলো মিলাই মানুহে যি সূক্ষ্মতাৰে আৰু যিমান সুন্দৰকৈ অনুবাদ কৰিব পাৰে, যন্ত্ৰই সিমান সূক্ষ্মতাৰে আৰু যিমান সুন্দৰকৈ অনুবাদ কৰিব পৰাৰ সম্ভাৱনা কম। অন্ততঃ অদূৰ ভৱিষ্যতে এই সম্ভাৱনা নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। গতিকে, সাহিত্যৰ সূক্ষ্ম অনুবাদ ভৱিষ্যতে মানুহেই কৰিব লাগিব। অৱশ্যে যান্ত্ৰিক অনুবাদ কাম চলা ধৰণৰ বা যোগাযোগমূলক উদ্দেশ্যৰ কামত ব্যৱহৃত হৈ থাকিব।

৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

যোৱা কেইটামান দশকত যন্ত্ৰৰ সহায়ত অনুবাদ কৰিব পৰাটো সম্ভৱ হৈ উঠিছে। যোৱা কেইবাটাও বছৰ বিভিন্ন ধৰণৰ এপৰ যোগেদি অনুবাদ কৰিব পৰা অৱস্থা এটাৰো সাক্ষী। এনেধৰণৰ যান্ত্ৰিক অনুবাদে অনুবাদ-কাৰ্য সহজ আৰু সুলভ কৰি তুলিছে, অৱশ্যে নিখুঁত আৰু মানুহে কৰাৰ দৰে সুন্দৰ কৰি তুলিব পৰা নাই। অনুবাদৰ বাবে মানুহৰ থকা

প্রতিভা প্রকৃতি-প্রদত্ত। যত্নলৈ এই প্রতিভা স্থানান্তৰ কৰাটো অদূৰ ভৱিষ্যতে সম্ভৱ নহ'ব। সেয়ে অদূৰ ভৱিষ্যতত মানুহে কৰা অনুবাদেই সাহিত্যিক মনোযোগ পাব। যান্ত্ৰিক অনুবাদে কেৱল কাম চলোৱাত বা যোগাযোগমূলক উদ্দেশ্যত সহায় কৰিব।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। যান্ত্ৰিক অনুবাদ কি আৰু ই কেনে ধৰণে কাম কৰে?
- ২। ছাৰ্চ ইঞ্জিনৰ দ্বাৰা পৰিচালিত যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ এটা উদাহৰণ দিয়া আৰু তাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।
- ৩। অনুবাদৰ বাবে কেনে কেনে ধৰণৰ এপ আছে, তাৰ এটা আভাস দিয়া।
- ৪। যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ সুবিধা-অসুবিধাসমূহ প্ৰদৰ্শন কৰা।
- ৫। যান্ত্ৰিক অনুবাদৰ ভৱিষ্যত সন্দৰ্ভত এটা টোকা লিখা।

৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

Machine Translation– Pushpak Bhattacharyya

Machien Translation– Thierry Poribea

Localizing Apps– Johann Roturier

*****

চতুৰ্থ বিভাগ অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচান

বিভাগৰ গঠনঃ

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ অনুবাদৰ লাভ বা প্ৰাপ্তি (gain)
- ৪.৪ অনুবাদৰ লোকচান বা হানি (loss)
- ৪.৫ অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচানৰ সৈতে অনুবাদৰ আন কিছুমান দিশৰ সম্পৰ্ক
- ৪.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদ অধ্যয়ন নামৰ নতুন বিদ্যায়তনিক জ্ঞানশাখাটিৰ চমু ইতিহাস জনাৰ পাছত আৰু অনুবাদৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহ সম্পৰ্কে পঢ়াৰ পাছত আমি অনুবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে, বিশেষকৈ যান্ত্ৰিক অনুবাদ সম্পৰ্কে আমি অৱগত হৈছোঁ। আমি ইতিমধ্যে সমৰূপতা সম্পৰ্কেও পঢ়িছোঁ। সমৰূপতা সম্পৰ্কে পঢ়োঁতে আমি তাক অনুবাদৰ লাভ-লোকচান আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ লগত সম্পৰ্কিত কৰি পঢ়িছোঁ।

এই অধ্যায়ত আমি অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ বিষয়টো বিতংকৈ পঢ়িম। অধ্যায়টোৰ মূল অংশৰ আৰম্ভণিত লাভ (gain) সম্পৰ্কে উদাহৰণসহ আলোচনা কৰা হ'ব। পৰৱৰ্তী অংশত থাকিব অনুবাদৰ লোকচান (loss) সম্পৰ্কে। অধ্যায়টোৰ শেষ অংশত অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ সৈতে সমৰূপতা (Equivalence) আৰু বিশ্বাসযোগ্যতা (Faithfulness)ৰ সম্পৰ্ক বিতংকৈ আলোচিত হ'ব।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

সাম্প্ৰতিক বিভাগটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ হৈছে—

- অনুবাদ অধ্যয়নত আওতাত আলোচিত অনুবাদৰ লাভ সম্পৰ্কে বিতংকৈ আলোচনা কৰা,
- অনুবাদৰ লোকচান সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা, আৰু
- লাভ-লোকচানৰ সৈতে সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সম্পৰ্ক বিতংকৈ আলোচিত হ'ব।

৪.৩ অনুবাদৰ লাভ বা প্ৰাপ্তি (gain)

অনুবাদে প্ৰধানকৈ এটা ভাষাৰ এটা পাঠক আন এটা ভাষাৰ এটা পাঠলৈ পাৰ্থমানে অবিহ্বিতভাৱে পৰিৱৰ্তন কৰাৰ প্ৰয়াস কৰে। অৱশ্যে কেতিয়াবা এটা ভাষাৰ এটা ৰূপ (পুৰণি ৰূপ বা উপভাষা)ৰ পৰা সেই ভাষাটোৰে আন এটা ৰূপ (নতুন ৰূপ বা আন এটা উপভাষা)লৈকো অনুবাদ কৰা হয়। প্ৰথমবিধ অনুবাদ (এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ কৰা অনুবাদ)ক আন্তঃভাষিক অনুবাদ (Interlingual Translation) আৰু দ্বিতীয়বিধ অনুবাদ (এটা ভাষাৰ এটা ৰূপৰ পৰা সেই ভাষাটোৰে আন এটা ৰূপলৈ কৰা অনুবাদ)ক অন্তঃভাষিক অনুবাদ (Intralingual Translation) বোলে। ৰোমান য়াকবছনে এই পাৰ্থক্য দেখুৱাই থৈ গৈছে। অনুবাদ অধ্যয়নত সাধাৰণতে আন্তঃভাষিক অনুবাদৰ কথা বেছিকৈ আলোচিত হয়।

দুটা ভাষা যিমনে ওচৰা-উচৰিকৈ থাকে, সিমনে সিহঁতৰ মাজত বেছি মিল দেখা যায়। দুৰৈৰ ভাষাৰ মাজত মিল কম। অনুবাদ অধ্যয়নৰ প্ৰথম পৰ্যায় (১৯৬০-৯০) ত অনুবাদৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক দিশবোৰৰ চৰ্চা বেছিকৈ হৈছিল। তেতিয়া ভাষাবোৰৰ মিল-অমিল, সিহঁতৰ কালিকাগত পাৰ্থক্য আদিৰ ফলত অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা সুবিধা-অসুবিধা ইত্যাদি দিশ বেছিকৈ আলোচিত হৈছিল। এই আলোচনাৰ আধাৰত আমি অসমীয়া আৰু বাংলা ভাষাৰ কালিকাগত পাৰ্থক্যৰ কথাটো অলপমান আলোচনা কৰিব পাৰোঁ। এটা সৰু উদাহৰণ— অসমীয়া ভাষাৰ নঞৰ্থক বাক্যত নঞৰ্থক প্ৰত্যয় ক্ৰিয়াপদৰ আগত বহে। ‘খাওঁ’ এটা ক্ৰিয়াপদ, ‘নাখাওঁ’ তাৰ নঞৰ্থক ৰূপ। পিছে, বাংলা ভাষাৰ নঞৰ্থক বাক্যত নঞৰ্থক প্ৰত্যয় ক্ৰিয়াপদৰ পাছত বহে। ‘খাবোঁ’ এটা ক্ৰিয়াপদ, ‘খাবো না’ তাৰ নঞৰ্থক ৰূপ। তেনেদৰে, ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্যৰ ঠাঁচ অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যৰ ঠাঁচতকৈ বেলেগ। উদাহৰণ স্বৰূপে, ইংৰাজী ভাষাত কৰ্তা-ক্ৰিয়া-কৰ্ম (I eat rice) সজ্জা আৰু অসমীয়া ভাষাত কৰ্তা-কৰ্ম-ক্ৰিয়া (মই ভাত খাওঁ) সজ্জা ব্যৱহৃত হয়। আকৌ, ইংৰাজী ভাষাত introductory there আৰু introductory it ৰ প্ৰচলন আছে, যেনে— ‘there is a playground in front of the school’, ‘It is raining.’ অসমীয়া ভাষাত এনে ব্যৱহাৰৰ প্ৰচলন নাই। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত এনে কালিকাসমূহে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। ‘It is raining’ বাক্যৰ অনুবাদ ‘এইটোৱে বৰষুণ দি আছে’ নহয়। ‘বৰষুণ দি আছে’— এয়াহে ‘It is raining’ বাক্যৰ শুদ্ধ অনুবাদ।

অনুবাদ অধ্যয়নৰ দ্বিতীয় পৰ্যায়টো (১৯৯০) আহিছিল উদ্ভৱ-ঔপনিৱেশিকতাবাদী ধ্যান-ধাৰণা বহুলভাৱে চৰ্চিত হোৱাৰ সময়ত। এই পৰ্যায়ত অনুবাদৰ সাংস্কৃতিক দিশসমূহে মনোযোগ লাভ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। দেখা যায় যে সংস্কৃতি হৈছে ভাষাৰ মূল আধাৰ। সংস্কৃতিৰ পাৰ্থক্যইহে ভাষাৰ পাৰ্থক্য সূচিত কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এটা সংস্কৃতিত যদি কোনো এটা বস্তু বা দস্তৰ নাথাকে, তেন্তে সেই সংস্কৃতিত সেই বস্তু বা দস্তৰ বুজাবলৈ কোনো শব্দ নাথাকে। ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমৰ সংস্কৃতিত কেক (cake)ৰ প্ৰচলন নাছিল। সেয়েহে আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেৰিসকলে অৰুণোদইত কেক বুজাবলৈ বিভিন্ন শব্দ

সৃষ্টি কৰি লবলগীয়া হৈছিল। তেনেদৰে, অসমৰ সংস্কৃতিত প্ৰচলিত বিভিন্ন পিঠাও ইংলেণ্ডৰ সংস্কৃতিত নাই। সেয়ে ইংৰাজী ভাষাত পিঠা বুজোৱা কোনো শব্দও নাই। আকৌ, ভাৰতীয় সংস্কৃতিত মায়াৰ ধাৰণাটো পুৰণি। মায়া-মোহ আদি ব্যঞ্জিত কৰি ইয়াত বিভিন্ন সাহিত্য ৰচিত হৈছে। এই ধাৰণা পশ্চিমৰ সংস্কৃতিত নাই। সেয়েহে মায়া বুজোৱা কোনো শব্দ পশ্চিমৰ ভাষাসমূহত নাই। তেনেদৰে, পাৰ্গাটৰি (Purgatory) এটা পশ্চিমীয়া ধৰ্মীয় ধাৰণা। ডাণ্টেৰ ডিভাইন কমেডিৰ এই শব্দটো আছে। এই ধাৰণা ভাৰতৰ সংস্কৃতিত নাই বাবে পাৰ্গাটৰি শব্দ বুজোৱা কোনো শব্দ ভাৰতীয় ভাষাসমূহত নাই। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত এনে বিশেষ সাংস্কৃতিক ধাৰণাসমূহে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, কবি নৱকান্ত বৰুৱাই ডাণ্টেৰ ডিভাইন কমেডি অনুবাদ কৰোঁতে পাৰ্গাটৰি শব্দটোৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ বিচাৰি নাপাই সেইটো পাৰ্গাটৰি বুলিয়েই উল্লেখ কৰিছিল।

এনে ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক কালিকাগত পাৰ্থক্যৰ বাবে অনুবাদকে কেতিয়াবা লক্ষ্যপাঠত উৎসপাঠৰ শব্দ, বাক্যৰ ঠাঁচ আদি অপৰিৱৰ্তিত কৰি ৰাখিব পাৰে। নৱকান্ত বৰুৱাই ডাণ্টেৰ ডিভাইন কমেডি অনুবাদ কৰোঁতে পাৰ্গাটৰি শব্দটো পাৰ্গাটৰি বুলিয়েই উল্লেখ কৰাৰ কথা আমি এইমাত্ৰ পাই আহিছোঁ। এইক্ষেত্ৰত অসমীয়া পাঠ এটা (লক্ষ্যপাঠ)ত পূৰ্বতে নথকা শব্দ এটা নতুনকৈ সংযোজিত হৈছে, বা অসমীয়া ভাষাটোলৈকে এটা নতুন শব্দৰ আগম ঘটিছে। শব্দ নহৈ কেতিয়াবা কোনো বাক্যৰ ঠাঁচ, ধাৰণা, আদৰ্শ আদিৰো আগম ঘটিব পাৰে। এনে নতুন সংযোজনসমূহ নতুন পাঠটো (লক্ষ্যপাঠ)ৰ প্ৰসংগত একো একোটা লাভ বা প্ৰাপ্তি (gain)।

কেতিয়াবা মতাদৰ্শগত কাৰণতো লক্ষ্যপাঠৰ ক্ষেত্ৰত লাভ বা প্ৰাপ্তিয়ে দেখা দিব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ধৰা হওক এটা বিশেষ মতাদৰ্শত বিশ্বাস কৰা অনুবাদক এগৰাকীয়ে তেনে মতাদৰ্শৰ প্ৰভাৱ নথকা পাঠ এটা অনুবাদ কৰিছে। অনুবাদকগৰাকীয়ে যদি লক্ষ্যপাঠৰ সম্ভৱপৰ স্কলসমূহত উৎসপাঠত নথকা সত্ত্বেও সেই মতাদৰ্শৰ সৈতে মিলা কথা কেতবোৰ সংযোগ কৰে, তেন্তে লক্ষ্যপাঠটোৰ প্ৰসংগত সেইবোৰ লাভ বা প্ৰাপ্তি হ'ব।

আদৰ্শ অনুবাদকে লক্ষ্যপাঠত কোনো লাভ বা প্ৰাপ্তি সংযোজিত হোৱাটো নিবিচাৰে। লাভ বা প্ৰাপ্তি সংযোজিত হোৱাৰ অৰ্থ হৈছে লক্ষ্যপাঠটো উৎসপাঠটোৰ দৰে আৰু হৈ নাথাকিল। লাভ বা প্ৰাপ্তিৰ সংযোগে লক্ষ্যপাঠক আদৰ্শ সমৰূপতাৰ পৰা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ পৰা আঁতৰাই আনে। এই বিষয়ে আমি অলপ পাছত বিতংকৈ আলোচনা কৰিম।

8.8 অনুবাদৰ লোকচান বা হানি (loss)

দুটা ভাষাৰ ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক কালিকাৰ পাৰ্থক্যৰ বাবে বহু কথাই অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়াত বাদ পৰি যাব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ছেমুৱেল বেকেট, ইউজিন আয়নেক্সো আদিৰ 'এবছাৰ্ড নাটক'ক বাংলা আৰু অসমীয়া উভয় ভাষাতে 'উদ্ভট নাটক' বুলি অনুবাদ

কৰা হৈছে। 'উদ্ভট' শব্দটোৱে 'এবছাৰ্ড'ৰ সকলোখিনি অৰ্থ ফুটাই তুলিব পৰা নাই, কেৱল এটা দিশহে প্ৰকট কৰিব পাৰিছে। অৰ্থাৎ এইক্ষেত্ৰত 'এবছাৰ্ড'ৰ বহু অৰ্থ অনুবাদত বাদ পৰি গৈছে। অনুবাদ অধ্যয়নৰ ভাষাত কবলৈ হলে, এনে অনুবাদত (বা এনে লক্ষ্যপাঠত) লোকচান বা হানি সংঘটিত হৈছে।

অনুবাদত লোকচান বা হানি আনধৰণেও হ'ব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, অনুবাদক এগৰাকীয়ে যদি উৎসপাঠত থকা কেতবোৰ কথা বেয়া পাই সেইবোৰ অনুবাদ নকৰাকৈ বাদ দিয়ে বা সম্পাদনা কৰি সজাই-পৰাই দিয়ে, তেন্তে সেইবোৰ লক্ষ্যপাঠটোৰ প্ৰসংগত সেইবোৰ লোকচান বা হানি হ'ব।

সঠিক প্ৰতিশব্দ বিচাৰি নাপাই দাঁতিকাষৰীয়া শব্দ প্ৰয়োগ কৰাৰ ফলতো লোকচান বা হানি হ'ব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, অসমীয়া পাঠ এটাত থকা পিঠা শব্দটো ইংৰাজীলৈ কেৰু বুলি অনুবাদ কৰিলে, ইংৰাজী অনুবাদটোত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ (পিঠাৰ বিশেষত্ব) অপ্ৰকাশিত হৈ ব'ল। এয়াও একধৰণৰ লোকচান বা হানি।

আদৰ্শ অনুবাদকে লক্ষ্যপাঠত কোনো লোকচান বা হানি সংঘটিত হোৱাটো নিবিচাৰে। লোকচান বা হানি সংঘটিত হোৱাৰ অৰ্থ হৈছে— লক্ষ্যপাঠটো উৎসপাঠটোতকৈ বেলেগ হ'ল আৰু আদৰ্শ সমৰূপতাৰ পৰা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ পৰা আঁতৰি গ'ল। ৰাই আনে। এই বিষয়ে আমি এতিয়া বিতংকৈ আলোচনা কৰিম।

৪.৫ অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচানৰ সৈতে অনুবাদৰ আন কিছুমান দিশৰ সম্বন্ধ

ওপৰত আমি অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচান সম্পৰ্কে কিছু কথা পাই আহিছোঁ। অনুবাদৰ সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতা সম্পৰ্কেও আলোচনা হৈছে। অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ সৈতে অনুবাদৰ সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সম্পৰ্ক আছে। তলত আমি এই সম্পৰ্ক ফঁহিয়াই দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিম।

অনুবাদৰ বিশ্বাসযোগ্যতা এটা গুণ। উল্লেখ্য যে এই বিশ্বাসযোগ্যতাৰ প্ৰসংগ আছে লক্ষ্যপাঠৰ প্ৰসংগতহে। অৰ্থাৎ লক্ষ্যপাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতাহে বিচাৰ্য। উৎসপাঠৰ বিশ্বাসযোগ্যতাৰ প্ৰশ্ন অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত বৰকৈ আলোচিত নহয়। উৎসপাঠত তথ্য উপস্থাপন কৰোঁতে ভুলো হ'ব পাৰে। পিছে তাৰ বিচাৰ কৰাটো সমালোচকৰহে কাম, অনুবাদকৰ কাম সাধাৰণতে নহয়।

লক্ষ্যপাঠ এটা কেতিয়া বিশ্বাসযোগ্য হয়? ই মূলৰ বা উৎসপাঠৰ ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি যিমানে ভালদৰে জ্ঞাপন কৰিব পাৰে, সিমানে ই বিশ্বাসযোগ্য হয়। পুনৰীক্ষণৰ সহায়ত ইয়াৰ জ্ঞাপন-গুণ বঢ়াব পাৰিলে ইয়াৰ বিশ্বাসযোগ্যতাও বাঢ়ে। সেয়ে অনুবাদৰ পুনৰীক্ষণৰ প্ৰয়োজন সততে অনুভৱ কৰা যায়।

উৎসপাঠ এটাৰ কেইবাটাও অনুবাদ হ'ব পাৰে। ফলত তাৰ কেইবাটাও অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠ থাকিব পাৰে। এই অৰ্পিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠসমূহে মূলৰ বা উৎসপাঠৰ

ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি কম-বেছি পৰিমাণে জ্ঞাপন কৰে। সকলো অনুবাদৰে জ্ঞাপন-গুণ একে নহয়। এইক্ষেত্ৰত মূলৰ আটাইতকৈ কাষ চপা অপৰ্দিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠটোক আটাইতকৈ বেছি বিশ্বাসযোগ্য অনুবাদ বুলি ধৰা হয়। আকৌ, মূলৰ পৰা আটাইতকৈ বেছি দূৰ আঁতৰি অহা অপৰ্দিত পাঠ বা লক্ষ্যপাঠটোক আটাইতকৈ কম বিশ্বাসযোগ্য বুলি কোৱা হয়।

এতিয়া, সমৰূপতা, হানি-প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ মাজত সম্পৰ্ক লক্ষণীয়। হানি বা প্ৰাপ্তি যিমানে বেছি হ'ব, অপৰ্দিত পাঠটো বা লক্ষ্যপাঠটো মূলৰ বা উৎসপাঠৰ পৰা সিমানে আঁতৰি যাব। হানি বা প্ৰাপ্তি কম হ'লে অপৰ্দিত পাঠটো বা লক্ষ্যপাঠটো মূলৰ ওচৰ চাপিব। কথাটো এনেদৰেও কব পাৰি— হানি বা প্ৰাপ্তি কম হ'লে পাঠ দুটা সমৰূপতাৰ ফালে আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ ফালে বেছিকৈ আগুৱাব আৰু হানি বা প্ৰাপ্তি বেছি হ'লে পাঠ দুটা সমৰূপতাৰ পৰা বা বিশ্বাসযোগ্যতাৰ পৰা বেছিকৈ পিছুৱাই যাব (তাৰ মানে হানি বা প্ৰাপ্তি আৰু সমৰূপতা পৰস্পৰ ব্যস্তানুপাতিক, আৰু হানি বা প্ৰাপ্তি আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাও পৰস্পৰ ব্যস্তানুপাতিক)। আন কথাত, দুটা পাঠ যিমানে সমৰূপতাৰ ফালে ধাবিত হ'ব, সিমানে সিহঁতৰ বিশ্বাসযোগ্যতাও বাঢ়িব (তাৰ মানে সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতা পৰস্পৰ সমানুপাতিক)।

8.9 সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদ এটা কঠিন প্ৰক্ৰিয়া। এই প্ৰক্ৰিয়াত মূল পাঠৰ, অৰ্থাৎ উৎসপাঠৰ সকলোখিনি (ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি) অপৰ্দিত পাঠত, অৰ্থাৎ লক্ষ্যপাঠত জ্ঞাপন কৰিব খোজা হয়। পিছে, ভাষাবৈজ্ঞানিক তথা সাংস্কৃতিক কালিকাগত পাৰ্থক্যৰ কাৰণে, লগতে আন কিছুমান কাৰণত, সকলোখিনি জ্ঞাপন কৰা সাধাৰণতে হৈ নুঠে, তাৰ অলপ হলেও হীন-দেঢ়ি বা সংযোগ-বিয়োগ ঘটে। অনুবাদ অধ্যয়ন বোলা বিদ্যায়তনিক শাখাটোত এইধৰণৰ সংযোগক অনুবাদৰ লাভ বা প্ৰাপ্তি আৰু এইধৰণৰ বিয়োগক অনুবাদৰ লোকচান বা হানি বোলা হয়। এইধৰণৰ লাভ আৰু লোকচান পাৰ্যমানে পৰিহাৰ কৰাটো বা পৰ্য্যন্তম কৰি ৰখাটো অনুবাদকৰ উদ্দেশ্য, কিয়নো লাভ আৰু লোকচানৰ পৰিমাণ বাঢ়িলে অনুবাদৰ সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সম্ভাৱনা কমে।

8.10 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- 1। অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচান বুলিলে কি বুজা, উদাহৰণসহ আলোচনা কৰা।
- 2। ভাষাৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক দিশসমূহ কিদৰে অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ কাৰক হ'ব পাৰে, দেখুওৱা।
- 3। ভাষাৰ সাংস্কৃতিক দিশসমূহ কিদৰে অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ কাৰক হ'ব পাৰে, দেখুওৱা।

8। অনুবাদৰ লাভ-লোকচানৰ সৈতে অনুবাদৰ সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰ সম্পৰ্ক প্ৰদৰ্শন কৰা।

8.9 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰা

অনুবাদ অধ্যয়নঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— মদন শৰ্মা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ কলা— কৰবী ডেকা হাজৰিকা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ— প্ৰফুল্ল কটকী

Translation Studies– Susan Bassnett

Translation, a Multidisciplinary Approach– J. House

*****

পঞ্চম বিভাগ

অৰলম্বন আৰু ভৱেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ উপন্যাসৰ আধাৰত নিৰ্মিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিমান'ৰ অধ্যয়ন

বিভাগৰ গঠনঃ

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

৫.৩ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ হিচাপে অৰলম্বন বা অভিযোজনা (Adaptation)

৫.৪ অৰলম্বন বা অভিযোজনাৰ মন কৰিবলগীয়া দিশবোৰ

৫.৫ অৰলম্বন বা অভিযোজনা হিচাপে ভৱেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ উপন্যাসৰ
আধাৰত নিৰ্মিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিমান'

৫.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

৫.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

৫.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

আমি ইতিমধ্যে তৃতীয় গোটৰ প্ৰথম বিভাগত অনুবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে
অৱগত হৈছোঁ। গোটটোৰ তৃতীয় বিভাগত আমি যান্ত্ৰিক অনুবাদ বোলা অনুবাদৰ প্ৰকাৰবিধ
সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰিছোঁ। সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত আমি অনুবাদৰ আন এটা
গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰকাৰ সম্বন্ধে অধ্যয়ন কৰিম। এই প্ৰকাৰবিধ হৈছে অৰলম্বন বা অভিযোজনা
(Adaptation)।

অৰলম্বন বা অভিযোজনা সন্দৰ্ভত পশ্চিমীয়া দেশসমূহত গুৰুত্বপূৰ্ণ অধ্যয়ন
সম্পন্ন হৈছে। উল্লেখ্য যে অনুবাদ অধ্যয়নৰ কোনো কোনো তত্ত্ববিদে এই প্ৰকাৰবিধক
কেতিয়াবা স্বতন্ত্ৰস্বয় সাহিত্য-বিধা শব্দসমূহ হিচাপেও আলোচনা কৰা কৰিছে আৰু
কেতিয়াবা তাক ঠিক অনুবাদ নহয়, বৰং এটা সৃষ্টিশীল কৰ্ম বুলিও ধৰিছে। পিছে ভালদৰে
চালে দেখা যায় যে ই অনুবাদৰে এটা প্ৰকাৰ। সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ত এই দিশসমূহলৈ লক্ষ্য
ৰাখি অৰলম্বন বা অভিযোজনাক অনুবাদৰ এটা প্ৰকাৰ হিচাপে আলোচনা কৰা হৈছে।

সাম্প্ৰতিক অধ্যায়ৰ শেষৰ ফালে ভৱেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ
উপন্যাসৰ আধাৰত নিৰ্মিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিমান'ক অৰলম্বন বা অভিযোজনাৰ উদাহৰণ
হিচাপে দেখুওৱা হৈছে।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

সাম্প্রতিক বিভাগটোৰ উদ্দেশ্যসমূহ হৈছে—

- অনুবাদ অধ্যয়নত আওতাত আলোচিত অৱলম্বন বা অভিযোজনা সম্পৰ্কে অৱগত হোৱা,
- অৱলম্বন বা অভিযোজনাক অনুবাদৰ এটা প্ৰকাৰ হিচাপে বিবেচনা কৰা,
- অৱলম্বন বা অভিযোজনাৰ বৈশিষ্ট্য সমূহ প্ৰদৰ্শন কৰা, আৰু
- ভৱেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ উপন্যাসৰ আধাৰত নিৰ্মিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিহীন'ক অৱলম্বন বা অভিযোজনাৰ উদাহৰণ হিচাপে দেখুওৱা।

৫.৩ অনুবাদৰ প্ৰকাৰ হিচাপে অৱলম্বন বা অভিযোজনা (Adaptation)

অনুবাদ-প্ৰক্ৰিয়াত সাধাৰণতে উৎসপাঠৰ সকলোখিনি (ভাব, অলংকাৰ, শৈলী ইত্যাদি) লক্ষ্যপাঠলৈ স্থানান্তৰিত কৰিব খোজা হয়। অৱশ্যে আমি ইতিমধ্যে এই কথা দেখি আহিছোঁ যে অনুবাদ-প্ৰক্ৰিয়াত উৎসপাঠৰ সকলো দিশ লক্ষ্যপাঠলৈ স্থানান্তৰিত নহয়। ঘাইকৈ ভাষাবৈজ্ঞানিক আৰু সাংস্কৃতিক কলিকাগত বিভিন্নতাৰ বাবে এই স্থানান্তৰণ প্ৰক্ৰিয়া বিশুদ্ধ আৰু পূৰ্ণ হৈ উঠিব নোৱাৰে। অনুবাদত সেয়ে বহু কথা বৈ যায় আৰু বহু কথা নতুনকৈ সংযোজিত হয়। এইবোৰেই অনুবাদৰ লাভ আৰু লোকচান বা হানি আৰু প্ৰাপ্তি। বিভিন্ন অনুবাদত লাভ আৰু লোকচানৰ পৰিমাণ বেলেগ বেলেগ হয়। ইয়াৰ ফলত এই অনুবাদসমূহৰ সমৰূপতা আৰু বিশ্বাসযোগ্যতাৰো তাৰতম্য ঘটে।

অৱলম্বন বা অভিযোজনা এনে এক প্ৰকাৰৰ অনুবাদ, য'ত লাভ আৰু লোকচান অৱশ্যন্তাৰী বুলি পূৰ্বতে গ্ৰহণ কৰি লোৱা হয়। অধিক কি, এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদত লক্ষ্যপাঠক উৎসপাঠৰ পৰা কিছু পৰিমাণে নিলগ কৰি সৃষ্টি কৰা হয়। তাৰ বাবে বহু পৰিৱৰ্তন ইচ্ছানুসৰি কৰি লোৱা হয়। লক্ষ্যপাঠক অৱশ্যে উৎসপাঠৰ সৈতে কিছু প্ৰকাৰে সম্পৰ্কিত কৰিও ৰখা হয়। সেয়ে এই প্ৰকাৰৰ অনুবাদত লক্ষ্যপাঠে উৎসপাঠৰ আৱৰ্ততে উৎসপাঠে নিদিয়া অভিজ্ঞতাৰে দৰ্শকসকলক সমৃদ্ধ কৰে, অথচ এই লক্ষ্যপাঠ সম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰীয়া হৈও নপৰে। লক্ষ্যপাঠলৈ অনা পৰিৱৰ্তনসমূহ উৎসপাঠৰ আৱৰ্ততে হ'ব লাগে— কথাটো লক্ষণীয়। এই পৰিৱৰ্তনে উৎসপাঠৰ অৰ্থ বা প্ৰতিপাদ্য কথা ব্যাহত কৰিব নালাগে।

এনেদৰে, অৱলম্বন বা অভিযোজনাই আন অনুবাদ-প্ৰকাৰসমূহৰ দৰে উৎসপাঠৰ অৰ্থ বা প্ৰতিপাদ্য কথাকে জ্ঞাপন কৰিব খোজে। অৱলম্বন বা অভিযোজনা যে এক প্ৰকাৰৰ অনুবাদহে মাত্ৰ, এই কথা এই জ্ঞাপন-উদ্দেশ্য পৰাই ধৰিব পাৰি। অৱলম্বন বা অভিযোজনা আন অনুবাদ-প্ৰকাৰসমূহতকৈ বহু বেলেগ বুলি ধাৰণা দিব পাৰিছে মূলতঃ তাত ইচ্ছানুসৰি পৰিৱৰ্তন সাধন কৰা হয় বাবে। এইবাবে ই এক ধৰণৰ সৃষ্টিশীল চৰ্চা হিচাপেও অনুবাদ অধ্যয়নৰ তত্ত্ববিদসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিছে।

৩.৪ অৱলম্বন বা অভিযোজনাৰ মন কৰিবলগীয়া দিশবোৰ

সাহিত্যিক অৱলম্বন বা অভিযোজনাত এটা সাহিত্য-কৰ্ম বিভিন্ন কাৰণত অন্য এটা সাহিত্য-কৰ্মলৈ পৰিৱৰ্তন কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, সাধাৰণ পঢ়ুৱৈৰ বাবে লিখা এখন কিতাপ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে অভিযোজিত হ'ব পাৰে। বজাৰত এনেদৰে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে অভিযোজিত উপন্যাস বহুত পোৱা যায়। যেনে, চাৰ্লছ ডিকেন্সৰ উপন্যাস আকাৰত ডাঙৰ বাবে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীয়ে সাধাৰণতে নপঢ়ে। এইবোৰ সাধাৰণ পঢ়ুৱৈৰ বাবে লিখা হলেও এইবোৰৰ বেছিভাগতে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক চৰিত্ৰ হিচাপে দেখুওৱা হৈছে বাবে এইবোৰৰ কাহিনী সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে পঠনীয় বুলি ধৰি লৈ সহজ-সৰল ভাষাত, চুটিকৈ লিখি কিতাপ আকাৰে প্ৰকাশ কৰা হৈছে। এনে কিতাপ কেতিয়াবা মূল ভাষাতে অভিযোজিত হৈছে (যেনে, ইংৰাজী উপন্যাস একোখন ইংৰাজীতে অভিযোজিত হৈছে), বা কেতিয়াবা আন ভাষাত অভিযোজিত হৈছে (যেনে, ইংৰাজী উপন্যাস একোখন অসমীয়াত অভিযোজিত হৈছে)। এনেদৰে, অভিযোজনা কেতিয়াবা একেটা ভাষাতে বা কেতিয়াবা বেলেগ বেলেগ ভাষাত কৰা হ'ব পাৰে।

চাৰ্লছ ডিকেন্সৰ অভিযোজিত উপন্যাস মাথোঁ এটা উদাহৰণহে। এনে অজস্ৰ উদাহৰণ চয়ন কৰিব পাৰি। মন কৰিবলগীয়া যে এইবোৰ অভিযোজনাৰ ক্ষেত্ৰত সাহিত্য-বিধা (genre)ৰ পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। উপন্যাস একোখন উপন্যাস হিচাপেই প্ৰকাশিত হৈছে, কেৱল সৰল আৰু চুটিকৈ প্ৰকাশ কৰা হৈছে। বিশেষ এশ্ৰেণী পঢ়ুৱৈ (সৰু ল'ৰা-ছোৱালী)ক উদ্দেশ্য কৰিয়েই এনে অভিযোজনা কৰা হৈছে।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই ৰামায়ণ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক উদ্দেশ্য কৰি জ্যোতি ৰামায়ণ নামেৰে অসমীয়ালৈ অভিযোজিত কৰিছিল। এই অভিযোজনাত কাব্য কাব্য হিচাপেই অভিযোজিত হৈছে, অৰ্থাৎ সাহিত্য-বিধাৰ পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। পিছে, এইক্ষেত্ৰত ভাষা পৰিৱৰ্তিত হৈছে— সংস্কৃত কাব্য অসমীয়ালৈ অভিযোজিত হৈছে।

অভিযোজনা কেতিয়াবা এটা সাহিত্য-বিধাৰ পৰা আন এটা সাহিত্য-বিধালৈ কৰা হ'ব পাৰে। প্ৰথিতযশা পণ্ডিত আৰু ৰাজনীতিবিদ চন্দ্ৰৰত্নী ৰাজাগোপালাচাৰীয়ে ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত ইংৰাজীলৈ অভিযোজিত কৰিছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা এই যে এই দুয়োখন কাব্য তেওঁ গদ্য হিচাপেহে অভিযোজিত কৰিছিল। আকৌ, দুয়োটা অভিযোজনাতে ভাষা পৰিৱৰ্তিত হৈছিল— সংস্কৃতৰ পৰা ইংৰাজীলৈ।

এটা বিধাৰ পৰা আন এটা বিধালৈ কৰা অভিযোজনাৰ সফল উদাহৰণ অলেখ। ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই তেওঁৰ নিজৰ বহু গল্প-উপন্যাস তেওঁ নিজে নাটক আৰু চলচিত্ৰলৈ অভিযোজিত কৰিছিল (ৰম্যভূমি উপন্যাস ৰম্যভূমি নামৰ নাটকলৈ, অন্তৰীপ উপন্যাসৰ প্ৰথমাংশ অগ্নিমান নামে চলচিত্ৰলৈ, এন্দুৰ গল্প কোলাহল চলচিত্ৰলৈ)। চলচিত্ৰৰ পৰা উপন্যাসলৈ অভিযোজিত হোৱাৰো উদাহৰণ আছে। জাহ্নু বৰুৱাৰ সাগৰলৈ বহুদূৰ চলচিত্ৰ মনোৰম গগৈয়ে একে নামৰ উপন্যাসলৈ অভিযোজিত কৰিছিল।

বহু অভিযোজনাত মূল পাঠৰ কাহিনীটো প্ৰায় একে ৰাখি চৰিত্ৰ আৰু পৰিৱেশ লক্ষ্যভাষাৰ সৈতে মিলাকৈ সলাই লোৱা হয়। লক্ষ্যভাষাৰ পঢ়ুৱৈ বা দৰ্শকৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এনে সাংস্কৃতিক সমিলকৰণ কৰা হয়। ইয়াৰ উদাহৰণ স্বৰূপে, দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ চন্দ্ৰাৱলী আৰু পদ্মাৱতী নাটক শ্বেইকছপীয়েৰৰ নাটকৰ অসমীয়া অভিযোজনা (এয়া নাটকৰ পৰা নাটকলৈ অভিযোজনাৰ উদাহৰণ)। তথাপি, ইয়াৰ পটভূমি অসমীয়া পঢ়ুৱৈৰ বাবে চিনাকি, আৰু ইয়াৰ চৰিত্ৰসমূহো অসমীয়া।

৫.৫ অৱলম্বন বা অভিযোজনা হিচাপে ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'অন্তৰীপ' নামৰ উপন্যাসৰ আধাৰত নিৰ্মিত চলচিত্ৰ 'অগ্নিস্নান'

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ অন্তৰীপ উপন্যাসৰ আধামানলৈকে এগৰাকী নাৰীৰ মনোবেদনা আৰু প্ৰতিবাদে প্ৰমুখ্য প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। নাৰীগৰাকীৰ নাম মেনকা। তেওঁৰ স্বামীৰ নাম মহীকান্ত। কেইবাটাও ল'ৰা-ছোৱালীৰে ভৰা সংসাৰ এখন থকাৰ পাছতো মহীকান্তই মেনকাৰ সন্মুখতে আন এগৰাকী ছোৱালীক বিয়া পাতিছে। মেনকাই মহীকান্তক শাৰিৰীক সংগ দিবলৈ এৰিছে, আৰু কেৱল মহীকান্তই জনাকৈ আন এগৰাকী পুৰুষৰ সৈতে সম্পৰ্ক কৰি এটি সন্তান জন্ম দিছে। তেওঁৰ অকাটা যুক্তি এই— তেওঁ সীতা হ'বলৈ হ'লে মহীকান্তও ৰাম হ'ব লাগিব, তেওঁ সাবিত্ৰী হ'বলৈ হ'লে মহীকান্তও সত্ৰাৱান হ'ব লাগিব। উপন্যাসখনৰ মাথোঁ এইছোৱাতে নিৰ্ভৰ কৰি তেওঁ নিজে অগ্নিস্নান চলচিত্ৰ নিৰ্মাণ আৰু পৰিচালনা কৰিছে। উল্লেখ্য যে এই চলচিত্ৰৰ চিত্ৰনাট্যও তেওঁৰ নিজৰ।

অগ্নিস্নান চলচিত্ৰখন এখন অভিযোজনা হিচাপে বিচাৰ কৰিলে পোনতে মনলৈ আহে এই কথা— উপন্যাসখনৰ ৰচকেই চলচিত্ৰখনৰ পৰিচালক। লেখক হিচাপে তেওঁ ৰাৰ উপন্যাসখন লিখি সুখী হোৱা নাছিল নেকি? নহ'লে একেটা কাহিনীকে তেওঁ দৃশ্য মাধ্যমেৰে ক'বলৈ গ'ল কিয়? তেওঁ বাৰে বাৰে নিজে কোৱা কাহিনীকে দৃশ্য মাধ্যমেৰে কৈছে। গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁ সুখী আছিল নে?

এইবোৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব পৰা নাযায়। সম্পৰীক্ষামূলক মন এটাৰেও তেওঁ দৃশ্য মাধ্যমেৰে পুনৰ-কথন কৰিব পাৰে। পিছে মন কৰিবলগীয়া কথাটো এই যে শব্দ-মাধ্যমেৰে কোৱা জটিল বা দীঘলীয়া কথা একোটা তেওঁ দৃশ্য মাধ্যমৰ সহায়ত বৰ সহজতে কৈ পেলাইছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণিতে মেনকাই গছ এজোপালৈ বাষ্পাকুল চাৰনিৰে চাই থকা অৱস্থাৰ বৰ্ণনা দিবলৈ যাওঁতে তেওঁ গোটেই গাওঁখনৰ বৰ্ণনা দিছ। এই বৰ্ণনা দীঘল, অৱশ্যে চিত্ৰাকৰ্ষক। চলচিত্ৰখনৰ আৰম্ভণিতে তেওঁ মাথোঁ কেইটামান চুটি চুটি দৃশ্যৰ সহায়ত, কেইছেকেওমানৰ ভিতৰতে গাওঁখন সম্বন্ধে এটা নিৰ্ভৰযোগ্য প্ৰতীতি দিব পাৰিছে।

উপন্যাসখনত ভাষাৰ জৰিয়তে দীঘলীয়াকৈ বুজাব খোজা একোটা কথা চলচিত্ৰখনত কেতিয়াবা একোটা প্ৰতীকধৰ্মী দৃশ্যৰেই কোৱা হৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এপাকত ক্ৰোজ শ্বটেৰে মেনকাৰ মুখখন ডাঙৰকৈ দেখুওৱা হৈছে। পৰিচালকে বিচাৰিছে—

দৰ্শকে তেওঁক মুখৰ অভিব্যক্তি ভাদলৰে লক্ষ্য কৰক। আন এপাকত তেওঁৰ মুখখনে গোটেই পৰ্দা ঢাকি ধৰিছে। এয়া তেওঁ পোৱা গুৰুত্বৰে পৰিচায়ক। আকৌ, এপাকত কানি খাবলৈ মেনকাৰ পৰা পইচা বিচৰা বয়সস্থ মহিলাগৰাকীয়ে সিদিনা পইচা নিবিচাৰি মহীকান্তই আকৌ বিয়া পাতিবলৈ ওলোৱা খবৰটো দিছে। মেনকাই অভ্যাসবশতঃ পইচাটো আনিছিল আৰু বাৰাণ্ডাতে থৈছিল। কেমেৰাই এইবাৰ এবাৰ মেনকাৰ মুখখন আৰু এবাৰ চৰতীয়া পইচাটো দেখুৱাইছে। ইয়াৰ অৰ্থ— মহীকান্তৰ চকুত মেনকাৰ মূল্য চৰতীয়াটোৰ দৰে কম হৈ গৈছে।

চলচিত্ৰখনত ব্যৱহৃত কেমেৰাৰ ভাষা মন কৰিবলগীয়া। এই ভাষা সাহিত্যৰ ভাষাতকৈ বেলেগ। জুম ইন, জুম আউট, ফেড ইন, ফেড আউট, ক্লোজ ষ্ট, লং ষ্ট আদিৰ বহুল প্ৰয়োগেৰে এই ভাষা সমৃদ্ধ। শইকীয়াই এই ভাষাৰে পুনৰ কথন পৰিৱৰ্তিত কৰিছে এক নতুন, শক্তিশালী কলালৈ।

৫.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

অভিযোজনা অনুবাদৰ এটা প্ৰকাৰ। অনুবাদৰ অন্য প্ৰকাৰসমূহতকৈ ই ভালেখিনি পৃথক। ই বহু পৰিমাণে সৃষ্টিধৰ্মী। বহু সময়ত ই উদ্দেশ্যপূৰ্ণ। অভিযোজনাৰ কেতবোৰ মন কৰিবলগীয়া দিশ আছে, যেনেই কেতিয়াবা একেটা ভাষাৰ ভিতৰতে, কেতিয়াবা আন এটা ভাষাত, কেতিয়াবা একেটা বিধাৰ ভিতৰতে, কেতিয়াবা আন বিধালৈ শ্ৰেণীভেদ কৰা হ'ব পাৰে।

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ অগ্নিস্নান নামৰ চলচিত্ৰখনো আন বিধালৈ শ্ৰেণীভেদ কৰা চলচিত্ৰলৈ পৰিণত কৰা অভিযোজনা। পূৰ্বতে নিজে কোৱা কাহিনী এটা তেওঁ ইয়াত চলচিত্ৰৰ ৰূপ দিছে। চলচিত্ৰৰ নিজা ভাষাৰে এই অভিযোজনা সমৃদ্ধ।

৫.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। অভিযোজনা যে অনুবাদৰে এটা প্ৰকাৰ, এই কথা সাব্যস্ত কৰা।
- ২। অনুবাদৰ অন্য প্ৰকাৰসমূহতকৈ অভিযোজনা কি ধৰণে বেলেগ, দেখুওৱা।
- ৩। বিভিন্ন উদাহৰণৰ সহায়ত অভিযোজনাৰ স্বৰূপ প্ৰদৰ্শন কৰা।
- ৪। অভিযোজনা হিচাপে ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ অগ্নিস্নান নামৰ চলচিত্ৰখনৰ এটা বিচাৰ আগবঢ়োৱা।

৫.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References and Suggested Readings)

অনুবাদঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰা

অনুবাদ অধ্যয়নঃ তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ— মদন শৰ্মা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ কলা— কৰবী ডেকা হাজৰিকা

তুলনামূলক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ— প্ৰফুল্ল কটকী

A Companion to Literature, Film and Adaptation– Deborah Cartmell

Adaptation : Film and Literature– John M. Desmond and Peter Joseph
Hawkes

A Theory of Adaptation– Linda Hutcheon

*****

চতুর্থ খণ্ড

প্ৰথম বিভাগ
মূল উপন্যাস 'মৃত্যুঞ্জয়' ৰ ইংৰাজী অনুবাদ (একে নাম)-ৰ
অনুবাদ মূল্যায়ন

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অনুদিত মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ সম্যক পৰিচয়
- ১.৪ মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা
  - ১.৪.১ অনুবাদৰ প্ৰাপ্তি
  - ১.৪.২ অনুবাদৰ হানি
  - ১.৪.৩ অনুবাদৰ বিভিন্ন সাংস্কৃতিক দিশ
  - ১.৪.৪ জতুৱা ঠাচৰ অনুবাদ
  - ১.৪.৫ অনুদিত পাঠত পৰিলক্ষিত হোৱা ব্যাপ্তি আৰু সমৃদ্ধি
  - ১.৪.৬ অনুবাদৰ ব্যকৰণগত দিশ
  - ১.৪.৭ অনুদিত পাঠত ভাষা ব্যৱহাৰ আৰু মূল পাঠৰ ভাবমূৰ্তিৰ ৰূপায়ণ
- ১.৫ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ১.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

অনুবাদৰ কেইবাটাও বিভাগৰ ভিতৰত সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ অনুবাদ এক অন্যতম বিষয় বিভাগ। প্ৰথিতযশা ঔপন্যাসিক বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য ৰচিত মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাস কেৱল অসমীয়া সাহিত্যৰে নহয় সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ভিতৰতে এক অনবদ্য সংযোজন। ১৯৭৯ চনত জ্ঞানপীঠ বঁটা পাবলৈ সক্ষম হোৱা উপন্যাসখনৰ প্ৰথম প্ৰকাশ হৈছিল ১৯৭০ চনত। ১৯৬১ চনত ঈয়াৰুইক্ষম উপন্যাসৰ বাবে তেখেতে সাহিত্য অকাডেমি বঁটা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। নামেৰে এই উপন্যাসৰ ইংৰাজী অনুবাদ ২০০৫ চনত প্ৰকাশ লাভ কৰে। তেখেতৰ অন্যান্য সাহিত্যকৰ্ম হ'ল — উপন্যাস-ৰাজপথে ৰিঙিয়ায়(১৯৫৫), আই (১৯৬০) (মালয়ালম আৰু হিন্দীলৈ অনুদিত হৈছে।), প্ৰতিপদ, শতগ্নী, (মালয়ালম, হিন্দী আৰু মাৰাঠীলৈ অনুদিত হৈছে।), নষ্টচন্দ্ৰ, শ্ৰী, শৰত কোঁৱৰ, 'পোহৰ', ভাৰতী, (হিন্দী, ইংৰাজী, উৰিয়া আৰু মালয়ালম ভাষালৈ অনুদিত হৈছে।) চিনাকি সুঁতি, ডাইনী, পাৰিৱাজক, কবৰ আৰু ফুল, বগ্নবী, এটি নিশা, টব আৰু

ইডা, 'আমাৰ প্ৰতিনিধি', ৰঙা মেঘ, মুনিচুনিৰ পোহৰ, আমাৰ প্ৰতিনিধি, ফুল কোঁৱৰৰ পক্ষী ঘোঁৰা, 'প্ৰকাশ', কালৰ ছমুনিয়া, বুঢ়ী আইতাৰ পুৰাণ ইত্যাদি। গল্প-পুথি- কলং আজিও বয়, সাতসৰী, খিৰিকী কাষৰ আসন। কবিতা পুথি- সান্ধ্যস্বৰ। ইয়াৰ উপৰিও কেইবাখনো নাটক, ভ্ৰমণ কাহিনী, অনূদিত গ্ৰন্থ, সাহিত্য-সংস্কৃতি বিষয়ক গ্ৰন্থই তেখেতৰ ব্যাপ্ত আৰু গভীৰ সাহিত্য প্ৰতিভাৰ স্বীকৃতি বহন কৰে।

ভট্টাচাৰ্যৰ উপন্যাস মৃত্যুঞ্জয় ৰ অনুবাদক হৈছে ধীৰেন্দ্ৰ নাথ বেজবৰুৱা। ১৯৩৩ চনত যোৰহাটত জন্মগ্ৰহণ কৰা বেজবৰুৱাই ব্ৰিটেইনৰ পৰা স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। শিক্ষাজীৱনৰ সমাপ্তি কৰি তেখেতে ১৯৮৩ চনত কাকতৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সম্পাদক হিচাপে দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে। বেজবৰুৱা প্ৰান্তিক আলোচনীৰ সৈতেও বিশেষভাৱে জৰিত আছিল। একেদৰে ৰ সভাপতি হিচাপেও তেখেতে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰখনত বিশেষ এক বিশেষ আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা বেজবৰুৱাৰ উল্লেখযোগ্য অনুবাদ কৰ্ম হৈছে- মৃত্যুঞ্জয় ৰ ইংৰাজী অনুবাদ, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্প সংকলনৰ 'দা কেভাৰ্ণ এণ্ড আদাৰ ষ্ট'ৰিজ' নামেৰে অনুবাদ, সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিৰাজি ৰ ইংৰাজী অনুবাদ আৰু বহুকেইগৰাকী বিশিষ্ট অসমীয়া কবিৰ কবিতা 'থ্ৰি স্কৰ- আছামিজ পয়েম' নামেৰে ইংৰাজী ভাষালৈ অনুবাদ ইত্যাদি। তেখেতে ভাৰত চৰকাৰৰ পৰা পদ্মশ্ৰী সন্মানৰ লগতে সাংবাদিকতাৰ বাবে বি ডি গোৱেংকা বঁটা, পঞ্চজন্য উইকলিৰ নাচিকেতা সন্মান আৰু অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আগবঢ়োৱা অৱদানৰ বাবে কথা বঁটাও লাভ কৰিছে। শেহতীয়া ভাৱে অসম চৰকাৰে দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাক ২০২৩ চনৰ চুকাফা বঁটাৰে বিভূষিত কৰে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই অধ্যায়টি পঠনৰ অন্তত আপোনালোকে—

- মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ ঔপন্যাসিক আৰু অনুবাদক গৰাকীৰ বিষয়ে সম্যক পৰিচয় লাভ কৰিব।
- উপন্যাসখনৰ কাহিনী আৰু তাৰ সৈতে সংলগ্ন সামাজিক সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপট সম্বন্ধে আৰু অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত তাৰ ক্ৰিয়া সম্বন্ধে জ্ঞাত হ'ব।
- অনুবাদ এটাৰ মূল্যায়নৰ বিভিন্ন দিশ আৰু একেসময়তে মূল্যায়ন পৰিক্ৰমাত তাৰ প্ৰয়োগ সম্বন্ধে জ্ঞাত হ'ব।
- অনুবাদৰ বিভিন্ন দিশসমূহ মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত কিদৰে ৰূপায়িত হৈছে তাৰ ধাৰণা লাভ কৰিব।
- মৃত্যুঞ্জয়ৰ অনুবাদৰ এক সম্যক মূল্যাংকন সম্বন্ধে ধাৰণা লাভ কৰিব।

১.৩ অনূদিত মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ সম্যক পৰিচয়

৪২ ৰ গণবিপ্লৱক কেন্দ্ৰ কৰি অসমৰ এক প্ৰান্তীয় অঞ্চল মায়াং অৰু ইয়াৰ উপকণ্ঠ এলেকাত সংঘটিত বিভিন্ন বাহ্যিক আৰু অভ্যন্তৰীণ ক্ৰিয়া প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ৰূপায়নেৰে মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ কাহিনীভাগ গঢ়ি উঠিছে। স্বাধীনতা আন্দোলনৰ টোৰে বিশেষকৈ ১৯৪২ চনৰ ভাৰত ত্যাগ আন্দোলনৰ সময়ত শিক্ষিত-অশিক্ষিত, ধনী-দুখীয়া, সামাজিকভাৱে প্ৰতিস্থিত বা অপ্ৰতিস্থিত প্ৰতিজনকে কিদৰে চুই গৈছিল আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াশীল কৰি তুলিছিল তাৰ যি অনুপম বৰ্ণনা সিয়ে মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসক এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। অহিংস আন্দোলনৰ সমান্তৰালভাৱে কিছু পাতলীয়াকৈ হলেও সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহৰ যি উকমুকনি চলিছিল তাৰ গইণা লৈ ৰে'ল এখন বগবোৱাৰ কাহিনীক কেন্দ্ৰত ৰাখি উপন্যাস খনৰ কাহিনীভাগ গঢ় লৈ উঠিছে। ধনপুৰ, গোঁসাই, ৰূপনাৰায়ণ, মধু কেওঁট, মাণিক বৰা, ভিভিৰাম, জয়ৰাম, দধি মাপ্তৰ, আহিনা কোঁৱৰ, ডিমি, গোঁসানী, অনুপমা, শইকীয়া দাৰোগা, টিকৌ আদি চৰিত্ৰক লৈ আগবঢ়া উপন্যাস খনত সমান্তৰালভাৱে ভাস্কৰ হৈ উঠিছে অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতি আৰু জনজাতীয় সমাজ সংস্কৃতিৰো এচোৱা। যিয়ে উপন্যাসখনৰ অনুবাদক যথেষ্ট তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কৰি তুলিছে। একেদৰে তদানীন্তন লোকমনৰ লোকবিশ্বাস, হিংসা-অহিংসা আদিৰ মাজৰ দ্বন্দ আৰু সেই দ্বন্দক নিৰ্বাসন কৰিবলৈ চৰিত্ৰসমূহে বুটলি লোৱা ধৰ্মগ্ৰন্থৰ বিভিন্ন পদ, যুক্তিযুক্ত আদিৰ উল্লেখে উপন্যাস খনক উপন্যাস হিচাপে যিদৰে সমৃদ্ধি আৰু ব্যাপ্তি দান কৰিছে অনুবাদকৰ বাবে ই হৈ উঠিছে সমানেই প্ৰত্যাহান পূৰ্ণ।

অনুবাদক বেজবৰুৱাই এই প্ৰত্যাহান কিদৰে গ্ৰহণ কৰিছে আৰু অনুবাদত মূলৰ নিৰ্বাসন অটুত ৰখাৰ লগে লগে ভৌগলিক, সাংস্কৃতিকভাৱে বহু দুৰৰ লক্ষ্য ভাষা এটাৰ মাধ্যমেৰে কিদৰে তাক উপভোগ্য কৰি তুলিছে সেয়া পাঠৰ পৰৱৰ্তী অংশত বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

১.৪ মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা

সহজ ভাষাত অনুবাদ হৈছে কোনো এটা ভাষাত কোৱা, লিখা বা ভৱা কথাক অন্য এটা ভাষালৈ সলাই প্ৰকাশ কৰা। অৰ্থাৎ অনুবাদৰ সৈতে সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সাংস্কৃতিক, অৰ্থনৈতিক আদি বহু দিশ জৰিত থাকে যদিও প্ৰধানতঃ অনুবাদ এক ভাষিক সালসলনিৰ প্ৰক্ৰিয়া। (অৱশ্যে অভিযোজনা আৰু আন্তঃসাংকেতিক অনুবাদৰ দৰে কেতবোৰ প্ৰক্ৰিয়াক অনুবাদৰ ভিতৰতে ধৰা হয়।) অৰ্থাৎ অনুবাদ এটা ভাষা (উৎস ভাষা)ৰ পৰা অন্য এটা ভাষা (লক্ষ্য ভাষা) লৈ ৰূপান্তৰণৰ এটা প্ৰক্ৰিয়া। এই প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজেদি যাওঁতে গ্ৰহণ, বৰ্জন আৰু প্ৰাপ্তিৰ মাজেদি গৈ যি এক ৰূপান্তৰিত পাঠ বা অনূদিত পাঠ সৃষ্টি হয়, সাহিত্যিক পাঠৰ ক্ষেত্ৰত তাৰ সফলতা বিফলতা কেইবাটাও এককৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। যিবোৰক আমি অনুবাদ বিশ্লেষণৰ মাত্ৰা হিচাপে লব পাৰোঁ। মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদ বিশ্লেষণৰ ক্ষেত্ৰত আমি দৃষ্টি ৰখা তেনে কেতবোৰ একক হ'ল—

সঠিক ৰূপ, শুদ্ধতা বা বিশ্বস্ততাঃ মূল পাঠৰ তথ্য, কথা, বক্তব্য, ভাব, ইংগিতৰ আনকি সুৰৰ সঠিক উপস্থাপন।

দ্বিতীয়তে, মূলৰ অৰ্থ ধৰি ৰাখিব পৰাকৈ উপযুক্ত শব্দ, শুদ্ধ আৰু গৃহীত বা স্বীকৃত পৰিভাষিক শব্দ ব্যৱহাৰ হৈছে নে নাই আৰু যদি হৈছে কেনেকৈ।

তৃতীয়তে, মূলৰ বিষয় বা বিষয় ক্ষেত্ৰ অনুসৰি যথোপযুক্ত ভাষা ব্যৱহৃত হৈছে নে নাই চাব লাগিব।

চতুৰ্থতে অনুদিত পাঠৰ বাক্যবোৰৰ মাজত ব্যাকৰণগত বা ৰূপতাত্ত্বিক সংগতি সাধিত হৈছে নে নাই সেয়া চাব লাগিব।

পঞ্চমতে অনুদিত পাঠৰ বিভিন্ন অংশৰ মাজত ভাবগত সংগতি আছেনে নাই।

ষষ্ঠতে, মূল পাঠৰ ভাৱমূৰ্তি অনুদিত পাঠত ৰক্ষিত হৈছে নে নাই।

আৰু একেবাৰে শেষত অনুদিত পাঠে মূল পাঠে কৰাৰ দৰে পাঠকৰ মনত সমপৰিমাণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া সৃষ্টি কৰিব পাৰিছে নে নাই আৰু মূলৰ সাৰ্বিক ওজন অনুদিত পাঠত ৰক্ষিত হৈছে নে নাই সেয়া চোৱাটোও জৰুৰী।

মৃত্যুঞ্জয়ৰ অনুবাদ সম্বন্ধে :

মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদ সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰিবলৈ যাওঁতে অনুবাদক ধীৰেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই পাতনিত লিখা কথাখিনি মন কৰিবলগীয়া। তেওঁ লিখিছে— “মৃত্যুঞ্জয়ৰ দৰে উপন্যাস এখনৰ অনুবাদকে ত্ৰিমাত্ৰিক বোজা বহন কৰিব লাগে- মূলনিষ্ঠা, উপন্যাসখনৰ ভাষা আৰু সেই সমাজখনক আৱৰি ৰখা সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপট আৰু একেবাৰে শেষত সেই লক্ষ্য ভাষাটোৰ প্ৰতি, য’ত ই প্ৰতিফলিত হ’ব, তাৰ প্ৰতি নিষ্ঠা। অৰ্থগত সূক্ষ্মতাৰ প্ৰতি গুৰুত্বৰ বাহিৰেও এই কামটোৱে এক আচৰ্যকৰ ভাষিক দক্ষতাৰ দাবী কৰে যিটো আমাৰ বহুতেই লাভ কৰিব পৰা নাই। এই নিষ্ঠাৰ দাবীৰ প্ৰতি সন্মান জনাই আমাৰ সংস্কৃতিৰ লগত ঘনিষ্ঠভাৱে জড়িত বহু অসমীয়া শব্দ অনুবাদ নকৰাকৈয়ে ৰৈ গৈছে যদিও বৰ্ণনাত্ৰিমক সজাই গ্ৰন্থখনৰ শেষৰ শব্দকোষত ৰাখা কৰা হৈছে।”

পাতনিত লিখা এই কথাখিনিত অনুবাদকৰ ভাৱমূৰ্তি আৰু অনুবাদ কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হওঁতে তেওঁ দৃষ্টি ৰখা দিশবোৰ সম্বন্ধে এটা ধাৰণা লাভ কৰিব পৰা যায়। এতিয়া আহো মূল অনুবাদ কৰ্মৰ আলোচনালৈ —

১.৪.১ অনুবাদৰ প্ৰাপ্তি :

ৱাল্টাৰ বেনিয়ামিন(১৮৯২-১৯৪০) ৰ মতে আচল অনুবাদ স্বচ্ছ। ই এই অৰ্থত স্বচ্ছ যে ই মূলক আঁৰ নকৰে। এই অৰ্থত মৃত্যুঞ্জয়ৰ অনুবাদত আমি অনুবাদৰ স্বচ্ছতা খুব প্ৰাণৱন্তভাৱে অনুভৱ কৰিব পাৰোঁ। অনুবাদ তত্ত্বৰ প্ৰতি বিশেষ বৰঙনি আগবঢ়োৱা আন

এগৰাকী চিন্তাবিদ জৰ্জ ষ্টাইনাৰে লিখিছে যে অনুবাদ কৰিবলগীয়া পাঠ এটা অনুবাদ কৰিলে, তাক আন এটা সংস্কৃতিত প্ৰতিষ্ঠাপন কৰিলে উৎস পাঠৰ পৰিসৰ বহলি যায়, সি সুকীয়া তাৎপৰ্য লাভ কৰে। অৰ্থাৎ মূলে সকলো নেহেৰুৱায়, অনুবাদত মূল পাঠৰ বিস্তাৰহে ঘটে। মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনূদিত পাঠত পাঠৰ অবয়বিক দিশলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথা সহজে বুজা যায় যে মূল পাঠতকৈ অনূদিত পাঠ যথেষ্ট ব্যাপ্ত। প্ৰথম অধ্যায়টোৱেই যদি মন কৰা যায় তেনেহলে আমি দেখা পাম যে উৎস পাঠত প্ৰায় পাঁচ হেজাৰ দশ শব্দ থকাৰ বিপৰীতে লক্ষ্য পাঠত আছে প্ৰায় ছহেজাৰ দশ শব্দ। সৰ্বাত্মকভাৱে চাবলৈ গ'লে মূলতঃ উৎস ভাষাৰ স্বচ্ছতা লক্ষ্য ভাষাত ধৰি ৰাখিবলৈ গৈ অনুবাদকে এই বিস্তৃতি ঘটাইছে বুলি বুজিব পাৰি। অৱশ্যে এই বিস্তৃতি ক'তোৱেই আমনিদায়ক অথবা পাঠকৰ ৰসগ্ৰহণত বাধা প্ৰদানকাৰক হৈ উঠা নাই। সামগ্ৰিকভাৱে বিচাৰ কৰিলে ইয়ো অনুবাদৰ এক প্ৰাপ্তি।

উৎস পাঠ— তেনেতে গোঁসানী আহি ক'লেহি, নবৌ, বিয়া-ঘৰত কি হৈছে শুনিছানে নাই?(ভট্টাচাৰ্য, ২৫০)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত উৎস পাঠ অনুযায়ী চাব গ'লে ঠিক তেনেতে হ'ব লাগিছিল। ঠিক তেনেদৰে শব্দৰ অৰ্থবোধক শব্দ লক্ষ্যভাষাত উপন্যাসিকে ব্যৱহাৰ কৰা নাই। তদুপৰি বাক্যাংশও অনুবাদকৰ পৰিস্থিতিবোধক সংযোজন। এই সংযোজন খিনিয়ে বৰ্ণিত পৰিস্থিতিটো পাঠকৰ আগত অধিক স্পষ্ট কৰি তুলি ধৰিছে যদিও অনুবাদত কিছু ব্যাপ্তি দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। একেদৰে ইংৰাজী জতুৱা ঠাচটোৰ অৰ্থ হৈছে অৰ্থাৎ বিচলিত,বিভ্ৰান্ত অথবা উদ্ভেজিত অৱস্থা। অনুবাদকে মূলৰ “তেনেতে গোঁসানী আহি ক'লেহি” বাক্যাংশৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ সৈতে অংশ সংযোগ কৰি পৰিস্থিতিটোক অধিক সজীৱ কৰি দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছে। এইখিনি অনুবাদৰ প্ৰাপ্তি।

অইন এটা উদাহৰণ লক্ষ্য কৰা যাওঁক—

উৎস পাঠ— মাণিক বৰা ভকত, কথাই কথাই প্ৰাদৰ কথা কয়ঙ্গ (ভট্টাচাৰ্য, ৭)

লক্ষ্য পাঠ —

ইয়াত ভকত বুজাবলৈ পোনপটীয়া ভাবে শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিলেই হ'লহেতেন যদিও পিছৰফালে প্ৰাদৰ প্ৰসংগ অহাত ভকতিৰ পৰকাষ্ঠা দেখুৱাবলৈ শব্দটো লগতে যুৰি দিছে।

অনুবাদ তত্ত্বত বিশেষভাৱে উচ্চাৰিত অনুবাদৰ সমতুল্যতা সম্বন্ধে অনুবাদকৰ সচেতন দৃষ্টিভংগীৰ আভাস আমি লক্ষ্য পাঠৰ প্ৰথম বাক্যাটিৰ পৰাই পাবোঁ। এইখিনিতে অনুবাদ বিশেষজ্ঞা মোনা বেইকাৰে কোৱা কথা এয়াৰ উল্লেখযোগ্য— “সমতুল্যতা কিছু পৰিমাণে পাব পাৰি যদিও ই আচলতে সদায় আপেক্ষিক, কিয়নো কেতবোৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক আৰু সাংস্কৃতিক কাৰকে তাক প্ৰভাৱিত কৰে (বেইকাৰ,৬)। উদাহৰণ—

উৎস পাঠ— 'কেঁচা বৰলক জোকাই ল'লে গা সাৰিবলৈ টান' কথাষাৰ কৈছিল ভিভিৰামে। (ভট্টাচাৰ্য, ১)

লক্ষ্য পাঠ—

উদাহৰণটোলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে ইয়াত মূলৰ শব্দ সংখ্যা অপৰিৱৰ্তিত ভাৱে বক্ষা হোৱা নাই যদিও, এজন গাৱলীয়া হোজা মানুহে কোৱা জতুৱা ভংগীৰ বাক্যাংশটো তাৰ ৰূপ, বস আৰু স্বাদ অনুবাদকে লক্ষ্য পাঠত ধৰি ৰাখিছে। কেৱল সমতুল্য কৰাৰ স্বার্থতে 'কেঁচা বৰল' ৰ সমধৰ্মী শব্দ বিছাৰি নাথাকি তেওঁ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছে। আকৌ 'জোকাই ল'লে অৰ্থত শব্দাংশ ব্যৱহাৰ কৰিছে আৰু ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্য গাৰ্থনিত আচহুৱা ন'হবলৈ ইয়াতে শব্দটো যোগ হৈছে। একেদৰে কথাষাৰ কৈছিল ভিভিৰামে বাক্যাংশ বুলি পোনপটীয়াকৈ অনুবাদ নকৰি উৎস ভাষাৰ সুৰ আৰু বাক্য গাঁথনিয়ে বহন কৰা বিশেষ অৰ্থ অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈকেই উপযুক্তভাৱেই ব্যৱহাৰ কৰিছে। গা সাৰিবলৈ টান এই বাক্যাংশৰ অৰ্থ যদি আমি চাওঁ তেনেহ'লে ই কিবা এটা এৰাই চলা বা আঁতৰি দিয়া বুজায়। এতিয়া অনুবাদকে ইয়াৰ সলনি ব্যৱহাৰ কৰা **dodge** শব্দটো যদি চাঁও ইয়াৰ সৈতে জৰিত এটি ইংৰাজী জতুৱা ঠাচ হৈছে যাৰ অৰ্থ অৰ্থাৎ নেতিবাচক বা ক্ষতিকাৰক পৰিস্থিতি এৰাই চলা। একেদৰে শব্দৰ সাধাৰণ অৰ্থ হৈছে— (দ্রুত গতিত ফালৰি কাটি কিবা এটা আঘাটৰ পৰা হাত সৰা, অপ্ৰীতিকৰ কিবা এটা এৰাই চলিবলৈ যত্ন কৰা)। অৰ্থাৎ বিশেষ জটিললৈ নোযোৱাকৈও কেৱল শব্দাংশৰেই লেখকৰ অভিপ্ৰেত অৰ্থ নিষ্পন্ন হৈছে। ইয়াৰ ফলত মূলৰো একো হানি হোৱা নাই আৰু লক্ষ্যভাষাৰ ঠাচ ও অটুত আছে। অনুবাদ কৰা মানেই যে লক্ষ্য ভাষাত মূলৰ অৰ্থ বুজি শব্দৰ সলনি শব্দ বা বাক্যৰ সলনি বাক্য বহুৱাই যাব লাগিব তেনে নহয়। বৰং মূলৰ স্বাদ অটুত ৰাখি লক্ষ্য ভাষালৈ তাক নিব পৰাতহে অনুবাদকৰ কৃতিত্ব যিটোত অনুবাদ বেজবৰুৱা সফল হৈছে।

১.৪.২ অনুবাদৰ হানি :

অনুবাদত প্ৰাপ্তি যিদৰে এক উল্লেখযোগ্য আৰু এৰাব নোৱাৰা দিশ ঠিক তেনেদৰে অনিচ্ছাকৃত ভাবে হ'লেও অনুবাদৰ হানিও এক স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়া। কেৱল এই হানি যিমানেই কম হয় সেয়া অনুবাদকৰ বাবে কৃতিত্ব বুলি ধৰা হয় তথা অনুবাদ কৰ্মৰ বিশ্বাসযোগ্যতা খৰ্ব হোৱাৰ সম্ভাৱনাও সিমানেই কম হয়। আলোচ্য উপন্যাস মৃত্যুঞ্জয় ও এই প্ৰক্ৰিয়াৰ পৰা বাহিৰত নহয়। ইংৰাজীৰ দৰে সাত সাগৰ তেৰ নদী সিপাৰৰ সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটৰ ভাষা এটালৈ মূল অসমীয়া পাঠক সংবহন কৰোতে কেইবা ঠাইতো আমি অনুবাদৰ হানি স্বাভাৱিকভাৱেই লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ। তেনে কেতবোৰ উদাহৰণ হ'ল—

উৎস পাঠ— ছোৱালীজনীৰ (সুভদ্ৰাৰ) হাতৰ আঙুলী কেইটা পাঁজীসেৰীয়া। বাৰপূজীয়াৰ ছোৱালীবোৰো বৰ কাজী। (ভট্টাচাৰ্য, ১০)

লক্ষ্য পাঠ—

অনুবাদকে ইয়াত পাঁজীসেৰীয়া আঙুলীৰ ঠাইত আৰু কাজী শব্দৰ পৰিৱৰ্তে ব্যৱহাৰ কৰিছে। কিন্তু ইংৰাজীত ক'লে যিখন ছবি আমাৰ চকুত ভাঁহি আহে সেয়া পাঁজীসেৰীয়া আঙুলী নিচেই নহয় আৰু একেদৰে কাজী শব্দৰ যথা অৰ্থ ও শব্দই প্ৰকাশ কৰিবলৈ অসমৰ্থ হৈছে। উল্লেখ যে প্ৰথম পাঁজীসেৰীয়া শব্দই শাৰিৰীক গঠনক বুজোৱাৰ পৰিৱৰ্তে কাজী শব্দই দক্ষতা বা পটুতাক বুজাইছে যদিও অনুবাদকে উৎস ভাষাত পাঁজীসেৰীয়া আৰু কাজী দুয়োটাৰে অৰ্থ প্ৰায় সমধৰ্মী কৰি ব্যৱহাৰ কৰিলে। অৰ্থাৎ কাজী মানেও ক্ষিণ বুলি ভাৰি শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছে। আন এটা উদাহৰণ—

উৎস পাঠ— ভিভিবামৰ মনেও গাজিছিল। মানুহে এটা কথা ক'বলৈ বৰ টান পায়, কলিজা ক'লা পৰি যায়। (ভট্টাচাৰ্য, ৯)

লক্ষ্য পাঠ—

অনুসৰি anguish শব্দৰ অৰ্থ হ'ল- (শাৰীৰিক বা মানসিক অঘাতৰ ফলত হোৱা অতি দুখৰ ভাব) মূল পাঠত 'গাজিছিল' শব্দই যি ব্যঞ্জনা আনিছে শব্দই সেই একেই ব্যঞ্জনা আনিব নোৱাৰিলেও সমধৰ্মী অৰ্থ প্ৰকাশত সক্ষম হৈছে। একেদৰে 'কলিজা পুৰি যায়' এই বাক্যাংশৰ যি ব্যঞ্জনা সেয়া শব্দই প্ৰকাশ কৰাত অক্ষম হৈছে।

একেদৰে,

উৎস পাঠ— পুহমহীয়া শান্ত সোঁত, দুপৰীয়াৰ ব'দ ঘন বনৰ ফাঁকেদি সৰকি মাজ সোঁতত পৰিছেহি। (ভট্টাচাৰ্য, ৪)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত মূল পাঠত ব্যৱহাৰ কৰা পুহ মাহৰ পৰিৱৰ্তে তাৰ প্ৰকৃতিলৈ চাই অনুবাদকে স্নিগ্ধ শীতৰ ( ) শব্দ দুটা আনিছে। একেদৰে ব'দ ঘন বনৰ সলনি উপযুক্ত ভাবেই ইংৰাজী জতুৱা শব্দ দুটা ব্যৱহাৰ কৰিছে। কিন্তু শীত কালৰ নদী যিহেতু শীৰ্ণ হয়, সেই সময়ত নদীৰ মাজভাগত হে গৈ সোঁত থাকে তাকে বুজাবলৈ মূলত ব্যৱহাৰ হোৱা মাজ সোঁতত বাক্যাংশ ইয়াত অপহৃত হৈছে। অৱশ্যে কব লাগিব যে এই বাক্যাংশৰ অনুপস্থিতিয়ে অনুবাদক বিশেষ ক্ষতি কৰা নাই।

ইতিমধ্যে আলোচনা কৰা প্ৰায়বোৰ হানিয়েই যথার্থ অৰ্থত হানি যদিও বহু সময়ত ই মূল পাঠৰ সামগ্ৰিক অভিব্যক্তি বিশেষ খৰ্ব কৰা নাই। কিন্তু দুই এক এনে উদাহৰণ পোৱা যায় যিয়ে মূলৰ অৰ্থৰো তাৰতম্য আনিছে। তেনে এক উদাহৰণ হ'ল—

উৎস পাঠ— “মৰিবৰ বেলা ইটো অজামিলে

নাৰায়ণ নাম লৈল।

কোটিজনমৰো যত মহাপাপ

তাৰো প্ৰায়শ্চিত্ত ভৈল।” (ভট্টাচাৰ্য, ২৫)

লক্ষ্য পাঠ— “অজামিল ভাগৱত পুৰাণৰ ‘অজামিল উপাখ্যান’ ৰ প্ৰাধান পুৰুষ চৰিত্ৰ। কাহিনী অনুসৰি সমগ্ৰ জীৱন পাপ কৰ্ম কৰাৰ অন্তত নিজৰ পুতেকৰ নাম নাৰায়ণ ৰখাৰ সূত্ৰে মৰিবৰ সময়ত পুত্ৰক উদ্দেশ্যি তেওঁ নাৰায়ণ নাম লয়। সেই প্ৰসংগতে তেওঁ অজ্ঞাতে হ’লেও হিন্দু ধৰ্মৰ ঘাই দেৱতা নাৰায়ণৰ নাম কীৰ্তন কৰাৰ ফলত পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ৰ হৈ মুক্তি লাভ কৰে। আনহাতে অজামিল শব্দৰ আক্ষৰিক অৰ্থলৈকো যদি আমি চাওঁ তেন্তে চন্দ্ৰকান্ত অভিধান অনুসৰি অজামিল শব্দৰ অৰ্থ হৈছে নিজৰ জাত-কুল ত্যাগ কৰা বা জাত-কুলৰ পৰা বহিস্কৃত লোক। এতিয়া অনুদিত পাঠলৈ যদি আমি লক্ষ্য কৰোঁ তেন্তে দেখিম যে ইয়াত অজামিল ৰ সলনি শব্দদুটা হে ব্যৱহাৰ হৈছে। যিটো নিঃসন্দেহে অনুবাদৰ হানি। কিয়নো মূলত অনা অজামিলৰ পাপ আৰু প্ৰায়শ্চিত্ৰৰ প্ৰসংগ ইয়াত অভিব্যঞ্জিত হোৱা নাই। তদুপৰি অৰ্থগত দিশৰ পৰা অনুবাদ কৰা বুলি ধৰি ললেও অজামিল শব্দটোৰ বাবে যথোপযুক্ত নহয়। গতিকে ইয়াত অজামিল ক অজামিল হিছাপেই ৰাখি প্ৰয়োজনবধে টীকা সংযোগ কৰাহে অধিক সমীচীন আছিল। লক্ষ্য পাঠলৈ এই পদ অংশৰ সঠিক সংবহন এইবাবেই জৰুৰী আছিল যে ৰে’ল বগবোৱাৰ দৰে হিংসাত্মক কাৰ্য সংঘটিত কৰিবলৈ যোৱাৰ আগত সাধাৰণ গাৱলীয়া সংস্কাৰাচ্ছন্ন চৰিত্ৰ সমূহৰ মনত সৃষ্টি হোৱা পাপ আৰু পুণ্য সম্বন্ধীয় দোমোজাক দেখুৱাবলৈ তথা তাক নিবাৰণৰ বাবে সাহস দিবলৈকেই এই পদফাঁকিৰ প্ৰসংগ অৱতাৰণা কৰা হৈছিল। তেনে ক্ষেত্ৰত এই পদফাঁকিৰ লগত জৰিত নামটোৰ ভুল ৰূপান্তৰণে কথাখিনি অজামিল সম্পৰ্কীয় কাহিনীৰ নিৰ্যাসৰ পৰা আঁতৰাই নিয়াৰ সুযোগ অধিক।

দেখা যায় কিছুমান যন্ত্ৰ বা বস্তুবিশেষৰ পৰিচালনাত উৎপত্তি হোৱা কেতবোৰ ধ্বনিৰ অনুকৰণত কিছুমান বিশেষ শব্দৰ ৰূপ প্ৰতিটো ভাষাতেই ব্যৱহাৰ হয়। তাৰ যোগেদিয়েই আমি সেই বিশেষ সামগ্ৰীবিধ চলি থকাৰ উমান পাব পাৰোঁ। অসমীয়া ভাষাত ৰে’ল চলি থকা বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ হোৱা তেনে এটা শব্দ হৈছে “জগবন্ধু ফটা ছাতি, জগবন্ধু ফটা ছাতি”। (বৰ্তমান ৰে’লৰ শব্দ বিশেষ বুজাবলৈ বাক্ বাক্ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও পুৰণি কয়লা চালিত ৰে’লৰ অনুকৃত ধ্বনি হিছাপে এই শব্দ অধিক প্ৰাসংগিক) ঔপন্যাসিকে পাঠান্তৰত এই ধ্বনি বিশেষ ব্যৱহাৰ কৰিছে(পৃ.১৭২)। পঠনৰ সময়ত এই কথা সহজে অনুমান হয় যে ঔপন্যাসিকে ইয়াত ৰে’লখন আহি আছে বুলিও লিখিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু সেয়া নকৰি তেওঁ ৰে’লৰ শব্দৰ প্ৰতীকি উপস্থাপনেৰে পৰিস্থিতিৰ বহুসময়তা আৰু উত্তেজনা অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। অনুবাদকৰ কাৰণে এতিয়া সমস্যা হয় যে ৰে’লৰ শব্দৰ অনুকৰণত সেই একেই ধ্বনি বিশেষ লক্ষ্য ভাষাত ব্যৱহাৰ হয় নে নহয়, যদি নহয় তেনেকুৱা অনুকৰণ ধ্বনি আছে নে? নে তাক ধ্বনি বিশেষ হিছাপে নিনি তাৰ অৰ্থগত অনুবাদ কৰিব। আমাৰ বোধৰ ধ্বনিময়তাৰ যি সাংকেতিক প্ৰকাশ সেয়া অৰ্থগত অনুবাদেৰে সিদ্ধ নহয়। বিপৰীতে তাক অপৰিৱৰ্তিত ৰাখি অনুবাদত এটা পাদটিকা যোগ কৰি দিয়া অধিক সমীচীন আছিল। অৱশ্যে অনুবাদকে ইয়াত অৰ্থগত ৰূপান্তৰন হে কৰিছে—

“ইয়ো অনুবাদৰ এক মনকৰিবলগীয়া হানি।”

১.৪.৩ অনুবাদৰ বিভিন্ন সাংস্কৃতিক দিশ :

আমি ইতিমধ্যেই উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে ঊনবিংশ শতিকাৰ মধ্যভাগৰ অসমীয়া গ্ৰাম্য সমাজ এখন আৰু তাৰ চৰিত্ৰ সমূহক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লৈ উঠা মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ কাহিনীভাগত গভীৰভাবে প্ৰোথিত হৈ আছে অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতি আৰু জনজাতীয় সমাজ সমাজ-সংস্কৃতিৰো বহুবোৰ দিশ। এটা জাতিৰ জাতীয় সংস্কৃতি ঘাইকৈ গভীৰভাবে সংলগ্ন হৈ থাকে সেই জাতিটোৰ গ্ৰাম্য আৰু চহা মানসিকতাত। আৰু চহা মনৰ সামগ্ৰিক অভিব্যক্তি তথা অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সামগ্ৰিক ৰূপ অপৰিৱৰ্তিত ৰূপত লক্ষ্য পাঠলৈ লৈ যাবলৈ অনুবাদতো তাক ধৰি ৰখাৰ নিত্যান্তই প্ৰয়োজন। অনুবাদক বেজবৰুৱাইয়ো ইয়াক ধৰি ৰখাৰ আন্তৰিক প্ৰয়াস কৰিছে। এইক্ষেত্ৰত তেওঁ প্ৰায় সফল। তলত আমি এইবিষয়ে কিছু আলোচনা কৰিছোঁ—

এইখিনিতে সাংস্কৃতিক প্ৰতিবন্ধকতাই অনুবাদকৰ সমুখত তুলি ধৰা প্ৰত্যাহ্বানৰ আন এটা উদাহৰণ দিব পৰা যায়।

উৎস পাঠ— লুংলুঙীয়া বাটটোৰ পৰা নামি যোৱা বিধৱাৰ সেওঁতাৰ পটীৰ দৰে এটা সৰু বাট। (ভট্টাচাৰ্য, ২৫০)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত উপন্যাসিকে অসমীয়া ভাষাৰ কালিকা ধৰি ৰাখিবৰ বাবে ‘ঠেক বাট’ শব্দটো ব্যৱহাৰ নকৰি ‘লুংলুঙীয়া বাট’ ব্যৱহাৰ কৰিছে। অনুবাদকে কিন্তু ইয়াত বিকল্প হিচাপে শব্দটোতে সঙ্কট থাকিব লগীয়া হৈছে। মন কৰিলে দেখা যায় যে ‘বিধৱাৰ সেওঁতাৰ পটীৰ দৰে’ শব্দৰ লগত ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক পৰম্পৰা এটা জৰিত হৈ আছে। হিন্দু ধৰ্মৰ নিয়ম অনুসৰি স্বামীৰ মৃত্যুৰ পিছত মহিলাগৰাকীয়ে শিৱত সেন্দুৰ বা ফেঁট লোৱা নিষেধ। গতিকে মূৰৰ সন্মুখ ভাগত দুফালে পেলাই চুলি ফনিয়াওঁতে যিখিনি ঠেক খালী ঠাইৰ সৃষ্টি হয় সেইখিনি একেবাৰেই উদং আৰু ফটফটীয়া হৈ থাকে। অনুবাদকে ইয়াত মূলৰ স্বাদ অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈকে বাক্যাংশ ব্যৱহাৰ কৰিছে যদিও ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ এই পৰম্পৰাৰ বিষয়ে অজ্ঞাত পাঠকে ইয়াৰ সৈতে সংযোগ স্থাপন কৰা কিছু পৰিমাণে বিফল হ’ব। একেদৰে,

উৎস পাঠ— ধনপুৰৰ অমৰাণ্ডীয়া চকুকেটা জোনাকেও ঢাকিব পৰা নাছিল। (ভট্টাচাৰ্য, ৯৫)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত অমৰাণ্ডীয়া চকুৰ সলনি বাক্যাংশ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

একেদৰে,

উৎস পাঠ— কৃষ্ণক চিন্তি কচোন মাৰেপোহা- (ভট্টাচাৰ্য, ৯৫)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত মাৰেপোহা শব্দটোৱে যি ক্ষোভ আৰু শ্লেষৰ দ্ব্যর্থকতা আনিছে তাত বাক্যাংশ যেন কিছু অধিক পোনপটীয়া হৈছে আৰু অৰ্থবোধৰ বাবে অকুলন হৈছে। একেদৰে “কটা জহনীত যোৱা” (ভট্টাচাৰ্য, ৯৫) ৰ সলনি ব্যৱহাৰ কৰিছে। ইয়াত জহনীত যোৱা শব্দৰে জহনী বা হাইজাত মৃত্যু হোৱাৰ কামনা কৰা হৈছে। অসমত হাইজা বেমাৰে যি মহামাৰীৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল তাৰ পৰিৱেশিক চিত্ৰৰ সৈতে লক্ষ্য ভাষাৰ পাঠক পৰিচিত ন’হব বুলি ভাৰি অনুবাদকে তাক পোনপটীয়াকৈ শব্দলৈ ভাঙিছে।

উৎস পাঠ— ধনপুৰে ক’লে, কাদম বাই, হৰত কোঁৱৰে কন্যা পোৱা কথাটো সঁচানে? (ভট্টাচাৰ্য, ৫)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত মূল পাঠৰ লেখকে জনজাতীয় কথন শৈলীৰ স্বাদ অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈকে তেওঁলোকৰ উচ্চাৰণৰ অনুৰূপ ‘হৰত কোঁৱৰ’ ব্যৱহাৰ কৰিছে যদিও দৰাচলতে মূল শব্দ হৈছে শৰত কোঁৱৰ। শৰত কোঁৱৰ এটা জনজাতীয় সাধুৰ চৰিত্ৰ যিটো অনুবাদকে বুদ্ধিমত্তাৰে সৈতে অনূদিত পাঠত অপৰিৱৰ্তিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিছে। ফলত মূলৰ নিৰ্যাস অটুত আছে।

আকৌ অইন এটা বাক্য মন কৰিবলগীয়া—

উৎস পাঠ— মাণিক বৰাই ধনপুৰলৈ চাই গহীনাই ক’লে, তইতো গুৰু-গোসাঁই একো নেমান। (ভট্টাচাৰ্য, ৭)

লক্ষ্য পাঠ—

উল্লেখিত বাক্যটোত গুৰু-গোসাঁই নমনা শব্দটোৱে কেৱল ভগবান বা অইন ধৰ্মগুৰুক নমনাটোৱেই বুজোৱা নাই বৰং অইন কোনো জেষ্ঠ্য ব্যক্তিক সন্মান নকৰা বা নিজৰটোৱেই কৰা বা কাৰো উপদেশ পৰামৰ্শক কাণ নিদিয়া অৰ্থ বুজোৱা হৈছে। যিটো অনূদিত পাঠৰ অংশই বহন কৰিবলৈ অসমৰ্থ হৈছে। মূলতঃ অসমীয়া সমাজৰ সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাক অনুবাদ কৰিবলৈ হোৱা প্ৰতিবন্ধকতাৰ বাবেই লক্ষ্য পাঠৰ অৰ্থৰ এই সংকীৰ্ণতা আমি দেখিবলৈ পাইছো। যিটোৰ বাবে অনুবাদককো একে আঘাৰে দোষী কৰিব পৰা নাযায়।

একেদৰে,

উৎস পাঠ— আচলত জীৰ বান্ধি ৰূপনাৰায়ণ গৈ ৰাতি আকাশৰ তৰা বিচৰা মানুহৰ দৰে সঞ্জীৱনী টোলৰ ওচৰত থিয় হ’ল। (ভট্টাচাৰ্য, ২০৯)

লক্ষ্য পাঠ—

অনুবাদকৰ দক্ষতা ইয়াত শলাগিবলগীয়া। আচলত জীৰ বন্ধাৰ যি অৰ্থ তাক অনুবাদকে লৈ ভাঙিছে। কিন্তু টোলৰ ওচৰত বাক্যাংশ ভাঙিবলৈ কি দিঘলীয়া প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰয়োজন হৈছে। অৱশ্যে ইয়াত নাম বাচক সঞ্জীৱনী শব্দটো উহ্য আছে। আচলৰ ধন বুলি কলে যি বুজাই সেয়া মাজেৰে প্ৰকাশ হ’লেও অসমীয়াত এই বাক্যাংশৰ যি বহুধা অৰ্থ সেয়া কিছু পৰিমাণে ব্যাহত হৈছে।

১.৪.৪ জতুৰা ঠাচৰ অনুবাদ :

জতুৰা ঠাচ, প্ৰবাদ প্ৰবচনৰ প্ৰাসংগিক ব্যৱহাৰ অসমীয়া গ্ৰাম্য লোকমনৰ কথনশৈলীৰ এক উল্লেখযোগ্য দিশ। মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ পাতে পাতে এনে ব্যৱহাৰ সুলভ। অনুবাদকৰ ভাষাগত দক্ষতাৰ লগতে পশ্চিমীয়া সমাজৰ লগত থকা ওচৰ সম্বন্ধই এই ক্ষেত্ৰত অনুবাদকক এনে প্ৰত্যাহান অতিক্ৰম কৰাত সহায় কৰিছে। জতুৰা ঠাচৰ ব্যৱহাৰ আৰু তাৰ পাঠান্তৰৰ এনে কেতবোৰ উদাহৰণ হ'ল—

উৎস পাঠ— ধনপুৰৰ অৱস্থা 'ফাঁট মেলা বসুমতী পাতালে লুকাওৰ দৰে ।
(ভট্টাচাৰ্য, ৪)

লক্ষ্য পাঠ—

অনুবাদকে লক্ষ্য ভাষাত জতুৰা ঠাচৰ ভিতৰৰ অৰ্থটো প্ৰকাশ কৰিবলৈ অসমৰ্থ হৈছে যদিও ইয়াত আক্ষৰিক অৰ্থটো বক্ষিত হৈছে। একেদৰে অইন এটা উদাহৰণ লক্ষ্য কৰিব পাৰি—

উৎস পাঠ— কলী বাইদেউলৈ ডাঁৰৰ বাতৰি ডাঁৰে আহি থাকে। (ভট্টাচাৰ্য, ৭)

লক্ষ্য পাঠ—

এই জটুৰা ঠাচটো বুজাবলৈ ইংৰাজীত যিহেতু সমধৰ্মী জটুৰা ঠাচ নাই গতিকে অনুবাদকে ইয়াত আৰু শব্দৰে তাৰ পৰিপূৰ্তি কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। এনেদৰে লক্ষ্য ভাষাত উৎস ভাষাৰ জটুৰা ঠাচ নোহোৱা কাৰণে সেই ঠাইত অনুবাদকে আক্ষৰিক অনুবাদৰ সহায় লৈ হলেও মূল কথাটোক ফুটাই তোলাৰ চেষ্টা কৰা বহু ঠাইত দেখা গৈছে। এনে ধৰণৰ আক্ষৰিক অনুবাদে বহুক্ষেত্ৰত অনুবাদকৰ দক্ষতা বঢ়াইছে যদিও কিছু কিছু ক্ষেত্ৰত আক্ষৰিক অনুবাদে অনুবাদকৰ দক্ষতাক স্নানো কৰিছে।

অসমীয়া কালিকা থকা বা কাব্যিক অনুভূতি সম্পন্ন শব্দৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত অনুবাদকে ব্যৱহাৰ কৰা কৌশল মন কৰিবলগীয়া। উদাহৰণস্বৰূপে—

উৎস পাঠ— মকৰধ্বজ মৰাৰ লগে লগে ঘৈণীয়েকৰ নিসহায় মুখখন চেৰেং চেৰেংকৈ মনত পৰিবলৈ ধৰিলে। (ভট্টাচাৰ্য, ১১৭)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত অনুবাদকে 'মকৰধ্বজ মৰাৰ লগে লগে ঘৈণীয়েকৰ নিসহায় মুখখন' বাক্যাংশৰ ক্ৰমো অনুবাদত ধৰি ৰাখিবলৈ সক্ষম হৈছে। বিপৰীতে চেৰেং চেৰেং কৈৰ সলনি বাৰে বাৰে মনলৈ অহা বুজাবলৈ টো ব্যৱহাৰ কৰিছে। মকৰধ্বজ শব্দটো অপৰিৱৰ্তিত ভাবে ৰাখি শেষত পাদটীকাত সেয়া সংযোগ কৰি অনুবাদকে কুশলতাৰ পৰিচয় দিছে। বহু সময়ত উৎস পাঠত থকা জতুৰা ঠাচ লক্ষ্য পাঠত সমগোত্ৰীয় অনুবাদ কৰিবলৈ গৈ অনুবাদকে পাঠলৈ ব্যাপ্তি আনিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে—

উৎস পাঠ— 'বিয়া গুচি বিহ হ'ল' (ভট্টাচাৰ্য, ২৫০)

লক্ষ্য পাঠ—

১.৪.৫ অনূদিত পাঠত পৰিলক্ষিত হোৱা ব্যাপ্তি আৰু সমৃদ্ধি :

অনূদিত পাঠত সদায় যে হানিয়েই আহিব বা মূল পাঠক বিক্ষিপ্তই কৰিব তেনে নহয় বুলি আমি ইতিমধ্যেই উল্লেখ কৰি আহিছোঁ। কেতিয়াবা দেখা যায় যে অনুবাদকৰ দক্ষতা আৰু ভাবসাম্যযুক্ত সৃজনশীলতাই অনূদিত পাঠক মূলৰ দৰেই বা কোন ক্ষেত্ৰত মূলতকৈও সমৃদ্ধ কৰিব পাৰে। অনুবাদক বেজবৰুৱাৰ এনে দক্ষতা প্ৰকাশ কৰিব পৰা এনে কেতবোৰ বাক্য বা অংশ আছে যিবোৰ অনুবাদ কৰোঁতে অনুবাদকে বহু ঠাইত উৎস পাঠতকৈও সুন্দৰকৈ বাক্য ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। যিয়ে সৃষ্টিশীল ৰচনা হিচাপে ইয়াৰ ন্যায্যতা অধিক বঢ়াই তুলিছে। উদাহৰণ—

উৎস পাঠ— অনুপমাৰ চিলমিলকৈ টোপনি আহিছিল। (ভট্টাচাৰ্য, ২৫০)

লক্ষ্য পাঠ—

অনুপমাৰ উৎস পাঠৰ চিলমিল টোপনিক অনুবাদকে drifted অৰ্থাৎ পাতল টোপনিত ডুব যোৱা বুলি অনুবাদ কৰিছে। যদিও বাক্যটো বুলিও অনুবাদ কৰিব পাৰিলে হেতেন কিন্তু তাতকৈ অধিক গুৰুতা হ'বৰ বাবে অনুবাদকে সাহিত্যিক ভাষাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে।

একেদৰে অন্য উৎস পাঠৰ অন্য এক জটিল অংশত অনুবাদকৰ কুশলতাৰ পৰিচয় পাব পাৰি।

উৎস পাঠ— লৰায় মানে দেহলাও কঁপাই তুলি লেতুসেতু কৰি পেলায়।

লক্ষ্য পাঠ—

অনুবাদকে ইয়াত লৰায় মানে ৰ সলনি ও কৰিব পাৰিলেহেতেন কিন্তু তাকে নকৰি প্ৰসংগৰ যোৰ অটুত ৰাখিবলৈ ইয়াক দুটা বাক্যত ভাঙি উচিত ভাবেই তাক ৰূপান্তৰ কৰিছে। লগতে আমি এটা কথাও স্বীকাৰ কৰি লাগিব যে সাংস্কৃতিক পৰিৱেশ অনুযায়ী গঢ় লৈ উঠা ভাষা এটাৰ কিছুমান ঠাচ লক্ষ্য ভাষাত ঠিক একেদৰেই পোৱাটো সম্ভৱ নহয়। গতিকে লেখকে ইয়াত দেহলাও ৰ অৰ্থবোধক বাক্যাংশ ব্যৱহাৰ কৰিছে। সামগ্ৰিকভাৱে অনুবাদ সুন্দৰ আৰু মূলৰ অৰ্থ সম্পূৰ্ণ ৰূপে লক্ষ্য ভাষালৈ প্ৰৱাহিত হৈছে।

একেদৰে অইন এটা বাক্য আমি মন কৰিব পাৰোঁ।

উৎস পাঠ— হাবিৰ সুৰুঙাইদি জোনাকৰ ফুলকটা পোহৰ আহি ডিম্বিৰ মুখত পৰি ছঁয়াময়া ৰহস্য ফুটাই তুলিছিল। (ভট্টাচাৰ্য, ১২৬)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত অনুবাদকে 'ফুলকটা পোহৰ' শব্দাংশ ৰ পৰিৱৰ্তে শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। অইন এটা উদাহৰণলৈ লক্ষ্য কৰা যাওঁক—

উৎস পাঠ— ৰহাত নেচনেল ৱাৰ 'ফৰেণ্ট' ৰ এখন মিটিং হৈছিল। (ভট্টাচাৰ্য, ২১২)

লক্ষ্য পাঠ—

এইবাৰ মূল পাঠত পোনপটীয়াকৈ বহাত বুলি চৰিত্ৰটোৱে উত্তৰ দিছে। কিন্তু অনূদিত পাঠত ইয়াক বুলি কৰা হৈছে। অৰ্থাৎ বহাৰ বাদে আৰু ক'ত হ'ব এনে ধৰনৰ ভাব এটা দিবলৈ অনুবাদকে যত্ন কৰিছে। পাঠাংশ ৰ ঠিক আগৰ সংলাপটো মন কৰিলে আমি দেখিম যে তাত “এসপ্ৰাহ মানৰ আগতে আমি হেৰিয়ালৈ গৈছিলো—” অসমীয়া কথনশৈলীত কোনো এটা কথা যেতিয়া মনলৈ আহে কিন্তু মুখলৈ নাহে তেতিয়া ‘হেৰি, হেৰিয়া, কি বুলি কয়’ এনে ধৰণৰ বাক্যাংশ ব্যৱহাৰ কৰে। প্ৰায় যেন যাঠেপ্ত পৰিচিত শব্দ আৰু শ্ৰোতা জনেও সেয়া অনুমান কৰিব পৰাই তেনে ধৰণৰ পৰিস্থিতি ইয়াৰ ব্যৱহাৰ হয়। অৰ্থাৎ বক্তাই প্ৰকাশ কৰিব বিচাৰিছে যে সেইটো ঠাই বহাত বাদে আৰু কি হ'ব। কিন্তু শ্ৰোতাই যিহেতু পুনৰ প্ৰশ্ন কৰিছে গতিকে অনুবাদকে সেই ভাব অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈকেই পোনপটীয়াকৈ বহা বুলি নকৈ বুলি অনুবাদ কৰিছে। বিপৰীতে মূল পাঠত কেৱল মাত্ৰ বহা বুলিহে উত্তৰ দিছে। একেদৰে ফ্ৰণ্ট শব্দটোৰ চহা মানুহৰ মুখত পৰি যি শব্দ বিপৰ্যয় ঘটিছে তাত অনুবাদকে হস্তক্ষেপ নকৰি অনুৰূপ ভাবে ব্যৱহাৰ কৰিছে।

১.৪.৬ অনুবাদৰ ব্যাকৰণগত দিশ :

আমি জানোঁ যে অসমীয়া ভাষাত কোনো বৃত্তান্ত বা কাহিনী ক'লে সি অতীত কালৰ হ'লেও বৰ্ণনাৰ সময়ত তাক বৰ্তমান হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি যিহেতু পাঠক বা শ্ৰোতা জ্ঞাত যে কথাংশৰ মূল জুমুঠিটো অতীত কালৰ। কিন্তু ইংৰাজী ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত এনে নহয়। গতিকে উচিতভাৱেই অনুবাদকে এনে বাক্যক অতীত কালৰ ক্ৰিয়া ব্যৱহাৰ কৰি অনুবাদ কৰিছে—

উৎস পাঠ— ম'হৰ শিঙৰ পেঁপাৰ মাত উঠিছে, নামিছে, কোমল হৈ চৌদিশে উপচি পৰিছে আৰু একোবাৰ তানবোৰ ঘন হৈ থিৰ হৈ পৰা যেন বোধ হৈছে।

লক্ষ্য পাঠ—

উল্লেখযোগ্য যে জটুৱা ঠাচ ৰ জটুৱা অনুবাদৰো ই এক উদাহৰণ হ'ব পাৰে। অৱশ্যে ক্ৰিয়াৰ এনে ব্যৱহাৰ সদায়েই যে সঠিক হৈছে তেনে নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে লক্ষ্য কৰা যাওঁক—

উৎস পাঠ— মাণিক বৰা ভকত, কথাই কথাই প্ৰাণদৰ কথা কয়ঙ্গ (ভট্টাচাৰ্য, ৭)

লক্ষ্য পাঠ —

ইয়াত লক্ষ্য কৰিলে দেখা যাব যে মূল পাঠত বাক্যটো বৰ্তমান কালত চলি আছে। কিন্তু অনূদিত পাঠত ই অতীত কালত পৰিণত হৈছে।

বাক্যৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাত দেখা যায় যে কেতিয়াবা কেতিয়াবা ক্ৰিয়া উহা থাকে। ইংৰাজী ভাষাত কিন্তু তেনে নহয়।

উৎস পাঠ— ধনপুৰ লক্ষৰ চফল ডেকা। (ভট্টাচাৰ্য, ১)

লক্ষ্য পাঠ—

উপন্যাস খনত কেতবোৰ ঠাইত কেইবাটাও বাক্য লগ লগাই একেটা দীঘল বাক্যতে জোৰাই দিয়া হৈছে। যেনে—

উৎস পাঠ— সেই পহৰীয়াবোৰ পৰে পৰে সলনি হৈ থাকে। এটা চকীৰ পৰা আন এটা চকীলৈ যাবলৈ হ'লে কিমান সময় লাগে, ঘোৰটো কিমান সময় পহৰীয়াৰ চকুত নপৰাকৈ থাকে, ফিচপ্লেটচটা তুলিবলৈ কিমান সময় লাগিব, তাৰ পিছত কাম সমাধা কৰি টিলাত উঠিবলৈ কিমান পৰ ল'ব, এইবোৰ হিচাপ তাক কৰিবলৈ দিছোঁ। (ভট্টাচাৰ্য, ৬০)

লক্ষ্য পাঠ—

ইয়াত চুটি চুটি কেইবাটাও বাক্য একঘোঁট কৰি একেটা বাক্যতে গাঁঠি দিয়া হৈছে। মূল উপন্যাস খনত কেতবোৰ ঠাইত আকৌ দুটা শব্দৰেও এটা বাক্য সজোঁৱা হৈছে। কথোপকথনৰ পৰিৱেশ অক্ষুন্ন ৰাখিবলৈকে উপন্যাসিকে এনেকুৱা কৰিছে। অনুবাদক বেজবৰুৱাইও মূলৰ এই সুৰ অক্ষুন্ন ৰাখিবলৈকেই এই পক্ৰিয়াত হস্তক্ষেপ কৰা নাই। তেনেকৈয়েই তাক অনুবাদলৈ লৈ আহিছে।

১.৪.৭ অনূদিত পাঠত ভাষা ব্যৱহাৰ আৰু মূল পাঠৰ ভাবমূৰ্তিৰ ৰূপায়ণ :

এইবাৰ আহোঁ বিষয় ক্ষেত্ৰ অনুসৰি যথোপযুক্ত ভাষা ব্যৱহাৰৰ প্ৰসংগলৈ। মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ পঠনৰ পিছত এটা কথা স্পষ্ট হয় যে ইয়াৰ পূৰ্ণ বসগ্ৰহণৰ বাবে পাঠকক অসমীয়া ভাষাৰ কথন ভংগীৰ ওপৰত বিশেষ দখল থকাৰ প্ৰয়োজন হয়। উপন্যাসিকে কাহিনীৰ বসস্বাদন বিদ্বীত ন'হ'বলৈ কথোপকথনৰ ক্ষেত্ৰত আৰু অন্য সময়তো তদানীন্তন সময়ৰ শব্দ বাক্য প্ৰণালী ব্যৱহাৰ কৰিছে। তথা এনে শব্দ, বাক্যাংশৰ সংকেতপূৰ্ণ অৰ্থবোধেহে পাঠকক পূৰ্ণস্বাদ দিবলৈ সক্ষম হয়। ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰোঁতেও সেয়ে লক্ষ্য ভাষাটোৰ জ্ঞান অথবা এখন দ্বিভাষিক অভিধানেই অনুবাদকৰ বাবে যথেষ্ট নহয়। উদাহৰণ স্বৰূপে আমি পূৰ্বৰ বাক্যটোকে লব পাৰোঁ। “কেঁচা বৰলক জোকাই ললে গা সাৰিবলৈ টান”- ভিভিৰামৰ মুখত দিয়া এই সংলাপেই আছিলতে উপন্যাসখনৰ মুখ্য মন্তব্য। অৰ্থাৎ ব্ৰিটিছে জনগনক জোকাই লৈছে। গতিকে ব্ৰিটিছ শাসন যন্ত্ৰ আৰু তেওঁলোকৰ সমৰ্থক সকল ৰাইজৰ ৰোষৰ পৰা সাৰি যাব নোৱাৰে। আৰু কাহিনীভাগত দৰাছিলতেই আমি দেখিছোঁ যে শান্তি প্ৰয়াসী জনগনৰ শান্তি ভংগ কৰা ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে ধনী, দুখীয়া, শিক্ষিত-অশিক্ষিত সকলো লগ হৈ প্ৰাণ প্ৰণে যুঁজিছে। বৰলে সাধাৰনতে অগতীয়াকৈ কাকো আক্ৰমণ নকৰে কিন্তু সিহঁতৰ শান্তি বিদ্বীত কৰিলে সতকাই এৰিও নিদিয়। গতিকে বৰল ইয়াত স্বাধীনতাকামী জনগনৰ প্ৰতিকী প্ৰকাশ হৈ উঠিছে। অনুবাদকে ইয়াত কেঁচা বৰল ৰ ঠাইত বৰল শব্দটো যথোপযুক্ত ভাবেই ব্যৱহাৰ কৰিছে। অন্যথা বৰল ৰ সলনি অইন শব্দৰে এই প্ৰতিকী ৰূপায়ণ অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰ'ল হেঁতেন।

মুখ্যতঃ এই বাক্যশাৰীয়েই মূল পাঠতো আৰু অনুদিত পাঠতো সমগ্ৰ উপন্যাসখনৰ অভিব্যক্তিক ধৰি ৰাখিবলৈ সক্ষম হৈছে।

১.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

মৃত্যুঞ্জয় ৰ দৰে অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতি, জীৱনবোধ আৰু সৰ্বোপৰি গ্ৰাম্যভাৱনা গ্ৰথিত হৈ থকা উপন্যাস এখনক ইংৰাজীৰ দৰে এটা ভাষিক, সাংস্কৃতিক আৰু ভৌগলিক দিশৰ পৰাও দুৰৰ ভাষালৈ অনুবাদ কৰাটো নিশ্চিতভাৱেই এক জটিল আৰু প্ৰত্যাহ্বানপূৰ্ণ কাম। অনুবাদক বেজবৰুৱাই যথেষ্ট সফলতাৰে এই কাম সম্পূৰ্ণ কৰিছে। অধ্যয়ন সম্পৰ্কত পশ্চিমীয়া দেশত বহুদিন বাস কৰা আৰু ভাষিক কৌশলে এই কামত নিসন্দেহে তেওঁক সহায় কৰিছে। তদুপৰি ইতিমধ্যে উদ্ধৃত পাতনিৰ কথাখিনিৰ পৰা এই কথাও স্পষ্ট হয় যে মূল লেখকৰ সৃষ্টি কৰ্মৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধা আৰু উৎস ভাষাটোৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতাইয়ো তেখেতক এই ক্ষেত্ৰত মূলৰ প্ৰতি বিশ্বাসযোগ্য হৈ থকাত অবিহণা যোগাইছে।

অনুবাদ কৰা মানে যে মূলৰ শব্দৰ অৰ্থ বুজি যান্ত্ৰিকভাৱে সেই অৰ্থ বুজোৱা লক্ষ্য ভাষাৰ শব্দ অৰ্থাৎ সমতুল্য ভাষিক সমল বিচাৰি বহুৱাই যোৱা যে হ'ব নোৱাৰে তাৰ এক অনুপম উদাহৰণ হৈছে দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই কৰা মৃত্যুঞ্জয় ৰ ইংৰাজী অনুবাদ। বিশেষকৈ সৃষ্টিশীল ৰচনাৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত এই কথাষাৰ অধিক বেছি প্ৰাসংগিক হৈ পৰে। কেতিয়াবা দেখা যায় যে এনে ধৰনৰ ৰচনাত শব্দ বা বাক্যবিশেষৰ পোনপটীয়া অৰ্থতকৈ তাৰ ব্যঞ্জিত অৰ্থটোহে অধিক অৰ্থময় হৈ পৰে। তেনেক্ষেত্ৰত উৎস পাঠৰ শাব্দিক ৰূপান্তৰতকৈ অৰ্থগত দিশটোৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি অনুবাদ কৰাটোহে অধিক সমীচিন হয়। অনুবাদক বেজবৰুৱা এই কামত অধিকাংশ সফল হৈছে। তাৰ প্ৰমাণ আমি আৰম্ভণিৰ বাক্যটোৰ পৰাই পাব পাৰোঁ। শব্দৰ জটুৱা প্ৰয়োগ আৰু ভাষিক কালিকা সাহিত্যিক পাঠৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত আন এক মন কৰিবলগীয়া দিশ। বহুসময়ত লক্ষ্য ভাষাত সমধৰ্মী জটুৱা ঠাচ উপলব্ধ নোহোৱা বাবে অনুবাদকৰ এই প্ৰচেষ্টা ব্যাহত হৈছে যদিও সম্ভৱপৰ সকলো ঠাইতে অনুবাদকে উৎস ভাষাৰ জটুৱা সুৰ ধৰি ৰাখিবলৈ চেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছে। কালিকা থকা শব্দবোৰ সাধাৰনতে ভাষা এটাৰ নিজা ৰূপ ৰং মিশ্ৰিত শব্দ ইয়াক একে পৰ্যায়তে অইন এটা ভাষালৈ নিয়াতো প্ৰায় অসম্ভৱৰ দৰে কাম। অনুবাদক বেজবৰুৱাই এই কাম কৌশলৰে সমাধা কৰিছে। তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে ক'ৰবাত তেওঁ মূল শব্দটোৰ বীপৰিতে সি ব্যঞ্জিত কৰা অৰ্থটো অনুদিত পাঠলৈ লৈ আহিছে আৰু ক'ৰবাত একে অৰ্থবোধক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি ইংৰাজীলৈ ভাঙিছে। অৱশ্যে সকলো সময়তে সি মূলৰ ৰং-ৰূপ অক্ষুন্ন ৰাখিব পৰা নাই, যিটো প্ৰায় অসম্ভৱ বুলি আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰিছোঁ। অনুবাদৰ সাংস্কৃতিক বাধা অতিক্ৰমণৰ ক্ষেত্ৰতো অনুবাদকে একেধৰণৰেই প্ৰচেষ্টা হাতত লোৱা দেখা গৈছে। জনজাতীয় সংস্কৃতিৰ কেতবোৰ বিশেষ আচাৰ বা সাংস্কৃতিক আচৰণ বুজোৱা শব্দবোৰ মূল উপন্যাসৰ লিখকে ৰখাৰ দৰেই তেখেতে অপৰিৱৰ্তিত

ৰূপত ৰাখিছে আৰু পাদটিকা ব্যৱহাৰ কৰিছে। উপন্যাসখনত চৰিত্ৰসমূহৰ মুখত বিভিন্ন সময়ত কেতবোৰ ঘোষা, পদ আদি আঁৰি দিয়া হৈছে। অনুবাদকে সাৱধানেৰে তাক অনুবাদ কৰিছে। অৱশ্যে বহু সময়ত শব্দৰ সংখ্যা পৰ্য্যাপ্ত একে ৰাখিবলৈ প্ৰয়াস কৰা স্বত্তেও অসমীয়া ভাষাত সেই পদসমূহৰ কঠোচ্চাৰণে যি লালিত্য দিব পাৰে সেয়া লক্ষ্য ভাষাটোৱে সম্পূৰ্ণ ধৰি ৰাখিব পৰা নাই। এইটোক অনুবাদকৰ অপৰাগতা বুলি একে আধাৰে ক'ব পৰা নাযায়।

উৎস পাঠতকৈ লক্ষ্য পাঠৰ ব্যাপ্তি অধিক হোৱাটো স্বচ্ছ অনুবাদৰ লক্ষণ বুলি আমি ইতিমধ্যে কৈ আহিছোঁ। সেই ধাৰনাৰেই চাবলৈ গ'লে এই কথা নিসন্দেহে ক'ব পৰা যায় যে উৎস ভাষা অসমীয়াত মূল উপন্যাসখন পঢ়া পাঠকৰ বাবেও অনুদিত পাঠটো সমানেই উপভোগ্য আৰু সুগম্য যে বোধ হয়। ক'ব পাৰি যে অনুবাদক হিচাপে দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ এইটোৱেই সৰ্বোপৰি সফলতা।

১.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১) অনুবাদ বিশ্লেষণৰ বিভিন্ন দিশ আৰু 'মৃত্যুঞ্জয়' উপন্যাসৰ তাৰ ৰূপায়ন কিদৰে হৈছে বিচাৰ কৰক।
- ২) অনুবাদৰ হানি আৰু প্ৰাপ্তি সম্বন্ধে লিখা 'মৃত্যুঞ্জয়' উপন্যাসৰ অনুবাদত তাৰ ক্ৰিয়া প্ৰদৰ্শন কৰক।
- ৩) সাংস্কৃতিক অভিঘাত কিদৰে উত্তম অনুবাদৰ প্ৰতিবন্ধক হ'ব পাৰে লিখি 'মৃত্যুঞ্জয়' ৰ অনুদিত পাঠৰ আধাৰত তাক বিশ্লেষণ কৰক।
- ৪) অনুবাদক বীৰেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ অনুবাদ দক্ষতা সম্পৰ্কে মৃত্যুঞ্জয় ৰ অনুবাদৰ আধাৰত এটি আলোচনা যুগুত কৰক।
- ৫) টোকা লিখক—
  - ক) মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদত পৰিলক্ষিত ব্যাকৰণগত দিশ।
  - খ) মৃত্যুঞ্জয় উপন্যাসৰ অনুবাদত পৰিলক্ষিত ব্যাপ্তি আৰু সমৃদ্ধি।

১.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

শৰ্মা, গোবিন্দ প্ৰসাদ (১৯৮৩) বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য : ঔপন্যাসিক, বৰুৱা এজেণ্টী, গুৱাহাটী।

শৰ্মা, মদন(২০১৭) অনুবাদ অধ্যয়ন তত্ত্ব আৰু প্ৰয়োগ, বান্ধৱ, পানবজাৰ, গুৱাহাটী-১

×××

দ্বিতীয় বিভাগ

হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ নিৰ্বাচিত কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্য্যই কৰা ইংৰাজী সংকলন
'Ancient Gongs'-ৰ অনুবাদ মূল্যায়ন কল্পজ্যোতি বায়

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ কবি আৰু অনুবাদকৰ চমু পৰিচয়
- ২.৪ অনূদিত পাঠ 'Ancient Gongs'-ৰ সামগ্ৰিক আলোচনা
- ২.৫ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ২.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ নিৰ্বাচিত কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্য্যই কৰা ইংৰাজী অনুবাদৰ সংকলন 'Ancient Gongs' প্ৰথম প্ৰকাশ পায় ১৯৮৫ চনত। ২০১৮ চনত গুৱাহাটীস্থিত প্ৰকাশন-গোষ্ঠী 'পেপিৰাছ'-এ এই সংকলনটো পুনৰ প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। শেহতীয়াকৈ ইয়াৰ দ্বিতীয় পেপিৰাছ সংস্কৰণো মুকলি হৈছে ২০২২ চনত। সৃজনশীল অসমীয়া সাহিত্যৰ অনুবাদৰ প্ৰসংগত এই সংকলনটো কেইবাটাও কাৰণত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। পঞ্চাশৰ দশকত সূচনা হোৱা আধুনিকতাবাদী অসমীয়া কবিতাৰ অনুবাদ সময়ে সময়ে হৈ আহিছিল যদিও কোনো কবিৰ নিৰ্বাচিত বা একক অনুবাদ সংকলন ইয়াৰ আগলৈকে পাবলৈ নাছিল। আধুনিকতাবাদী কবি নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ সংকলন 'Selected Poems of Navakanta Barua' প্ৰকাশ পাইছে ১৯৯০ চনত। আন এগৰাকী প্ৰধান অসমীয়া আধুনিক কবি অজিত বৰুৱাৰ কবিতাৰ স্ব-অনূদিত ইংৰাজী সংকলন 'Translation of Ajit Barua's Assamese Verse' প্ৰকাশ পাইছে ১৯৯০ চনত। বয়সৰ ফালৰ পৰা ভট্টাচাৰ্যৰ সমসাময়িক প্ৰসিদ্ধ কবি নীলমণি ফুকনৰ কবিতাৰ ইংৰাজী অনুবাদ 'Selected Poems of Nilmoni Phookan' (অনুবাদক : কৃষ্ণ দুলাল বৰুৱা) প্ৰকাশ পাইছে ২০০৭ চনতহে। হৰেকৃষ্ণ ডেকাৰ কবিতাৰ বিভিন্ন অনুবাদকে কৰা ইংৰাজী অনুবাদৰ সংকলন 'Sea-Scare'ৰ প্ৰকাশ ২০০০ চনত। সেয়ে, কোনো এগৰাকী আধুনিক অসমীয়া কবিৰ কবিতা সৰ্বভাৰতীয় পৰ্যায়লৈ অথবা বিশ্বৰ পঢ়ুৱৈৰ ওচৰলৈ লৈ যোৱাৰ মহৎ প্ৰয়াসৰ বাবে প্ৰদীপ আচাৰ্য্যৰ 'Ancient Gongs' ৰ এটা ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য আছে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

ইতিমধ্যে আপোনালোকে জানি আহিছে যে, অনুবাদ সাধাৰণতে দুই প্ৰকাৰৰ। সেয়া হ'ল : জ্ঞানমূলক লেখাৰ অনুবাদ আৰু সাহিত্য পাঠৰ অনুবাদ। এই দুই প্ৰশস্ত বিভাজনৰ মাজত কেতবোৰ প্ৰভেদ থকাটো তেনেই স্বাভাৱিক। সৃজনীশীল সাহিত্যৰ অনুবাদ সাহিত্য পাঠৰ অনুবাদৰেই ভিতৰুৱা। আকৌ, সৃজনীশীল সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ আন ঠাল যেনে গল্প, উপন্যাস, নাটক আদিৰ তুলনাত কবিতাৰ অনুবাদ তুলনামূলকভাৱে কঠিন। গদ্যৰ অনুবাদৰ সাৰ্থকতা মূলতঃ বাক্যাংশ বা অনুবাদ-গোটৰ ওপৰতেই বেছ নিৰ্ভৰ কৰে। তাৰ বিপৰীতে কবিতাৰ অনুবাদত অনুবাদ-গোটৰ লগতে মূল পাঠৰ সুৰ, লয় আদিৰ কথাটোও বিচাৰ কৰি চাবলগীয়া হয়। এই বিভাগত আমি হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্যই কৰা ইংৰাজী অনুবাদৰ সংকলন 'Ancient Gongs'ৰ আধাৰত কবিতাৰ অনুবাদত অনুবাদকৰ মৌলিকত্ব, অনুবাদৰ হানি-প্ৰাপ্তি আৰু অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত সাংস্কৃতিক প্ৰসংগৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিব পাৰিম।

২.৩ কবি আৰু অনুবাদকৰ চমু পৰিচয়

ক) হীৰেন ভট্টাচাৰ্য (১৯৩২-২০১২): আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ এগৰাকী প্ৰধান কবি হীৰেন ভট্টাচাৰ্যই গীতিধৰ্মী কাব্য-ভাষাৰে অসমীয়া কবিতাক সমৃদ্ধ কৰিছে। সমালোচক এম. কামালুদ্দিন আহমেদৰ ভাষাত, "হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতা এলিয়ট কথিত 'কবিৰ নিজৰ সৈতে কথোপকথন', এই অৰ্থতেই তেওঁ আধুনিক অসমীয়া দুগৰাকী কবিৰ এগৰাকী প্ৰধান গীতিধৰ্মী আবেগৰ কবি, আনগৰাকী নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈ (আধুনিক অসমীয়া কবিতা, ২০১৫, পৃ. ১২৭)।" তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য কবিতা সংকলন হ'ল- 'মোৰ দেশ মোৰ প্ৰেমৰ কবিতা', 'বিভিন্ন দিনৰ কবিতা', 'সুগন্ধি পখিলা', 'শইচৰ পথাৰ মানুহ', 'মোৰ প্ৰিয় বৰ্ণমালা', 'ভালপোৱাৰ দিকটো বাটেৰে', 'বাচকবনীয়া কবিতা', 'সুগন্ধি শিপা', 'শিপাৰ পৰা পাতলৈ' ইত্যাদি। কবি ভট্টাচাৰ্যই ১৯৭৬ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ ৰঘুনাথ চৌধাৰী বঁটা, ১৯৮৫ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ বিষ্ণুৰাভা বঁটা, ১৯৮৭ চনত চোভিয়েট দেশ নেহৰু বঁটা, ১৯৯২ চনত সাহিত্য অকাদেমি বঁটা, ২০০০ চনত অসম উপত্যকা সাহিত্য বঁটা, ২০০৯ চনত অসম চৰকাৰৰ গণেশ গগৈ বঁটা আৰু ২০১২ চনত পদ্মনাথ বিদ্যাবিনোদ সাহিত্য পুৰস্কাৰ লাভ কৰিছিল।

খ) প্ৰদীপ আচাৰ্য (জন্ম ১৯৪৮): সমালোচক আৰু অনুবাদক হিচাপে পৰিচিত প্ৰদীপ আচাৰ্যই কটন কলেজৰ ইংৰাজী বিভাগৰ অধ্যাপক হিচাপে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰিছে। অন্তৰ্দৃষ্টি-সম্পন্ন আলোচনাৰে দীৰ্ঘদিনৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্য সমালোচনাৰ জগতখনক তেওঁ সমৃদ্ধ কৰি আহিছে। শেহতীয়াকৈ, তেওঁৰ বিভিন্ন সময়ত প্ৰকাশিত সাহিত্য সমালোচনা-মূলক প্ৰবন্ধসমূহৰ সংকলন 'পৰিহাৰ্য'(২০২৪) প্ৰকাশ কৰি পাইছে। অনুবাদক হিচাপে অসমীয়া সাহিত্যৰ

নিৰ্বাচিত কেতবোৰ পাঠ আচাৰ্য্যই অনুবাদ কৰি উলিয়াইছে। তেওঁৰ প্ৰকাশিত অনূদিত গ্ৰন্থসমূহ হ'ল- 'এনচিয়েণ্ট গংছ' (১৯৮৫), ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ অনুবাদ 'হোৱেৰ ছীজ মীট'(১৯৯৩), 'লঙিং ফব্ ছানশ্বাইন'(২০০১), মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ উপন্যাস 'তেজ আৰু ধূলিৰে ধূসৰিত পৃষ্ঠা'ৰ ইংৰাজী অনুবাদ 'পেজেছ ষ্টেইণ্ড উইথ ব্লাড'(২০০২), প্ৰসেনজিৎ দুৱৰাৰ কবিতা 'মনবননিৰ সুৰ'ৰ ইংৰাজী অনুবাদ 'মাইণ্ডস্কেচ্ছ'(২০০৪), উমাকান্ত শৰ্মাৰ উপন্যাস 'ভাবগু পখীৰ জাক'ৰ ইংৰাজী অনুবাদ 'অৰিয়'নছ্ ছ'ৰ্ড' আৰু 'ছিলেকটেড্ পোয়েমছ্ অব্ নৰকান্ত বৰুৱা'।

২.৪ অনূদিত পাঠ 'Ancient Gongs'ৰ সামগ্ৰিক আলোচনা

হীৰেন ভট্টাচাৰ্য্যৰ নিৰ্বাচিত কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্য্যই কৰা অনুবাদ 'Ancient Gongs'ত সৰ্বমুঠ ৯৮ টা কবিতা সংকলিত হৈছে। সংকলনটোৰ সৰহসংখ্যক কবিতাৰে অনুবাদ মূলানুগ। মূলৰ ভাৱ-ভাষা, সুৰ, সন্দৰ্ভ আদি প্ৰায়বোৰ দিশতে অনুবাদৰ যথার্থতা বা সমতুল্যতাৰ স্বাক্ষৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে অনুবাদকে মূলৰ শব্দ-সংযম অনুবাদতো বক্ষা কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। তেনে এটি যথার্থ অনুবাদৰ মাজৰ পৰা এটি উদাহৰণ 'The Dream' শীৰ্ষক চুটি কবিতাটো।

সপোন

স্নায়ুৰ শিথিল তৰংগেৰে
হীৰাৰ দৰে উজ্জ্বল এটা সপোন
অকস্মাৎ আহি
মোৰ হৃদয়ত আশ্ৰয় ল'লে।
শস্যৰ সুঘ্ৰাণ, মাটিৰ লুণীয়া স্বাদ
বিয়পি পৰিল
শৰীৰৰ তন্তুৱে-তন্তুৱে।

অনুবাদঃ

through loose ripples of nerves
a dream bright as diamond
comes suddenly
and shelters in my heart.

The fragrance of crops, the salty taste of soil
spread in the veins of my body.

২৪টা শব্দৰে 'সপোন' নামৰ মূল কবিতাটো অনুবাদত ৩২টা শব্দৰ মাজেৰে একেই ভাৱ-ভাষা আৰু শব্দ-সংযমেৰে মূৰ্ত হৈ উঠিছে। উৎস পাঠৰ শেষ দুটা শাৰীত

ক'ৰাৰ ব্যৱহাৰেৰে যি লয়ৰ সৃষ্টি হৈছে অনুবাদত একেই ধৰণৰ লয় অনুভূত হৈছে। প্ৰদীপ আচাৰ্যৰ অনুবাদ বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতেই মূলানুগ; কিন্তু তাক আক্ষৰিক অনুবাদ বুলিও কোৱা নাযায়, কিয়নো মূলৰ ব্যঞ্জনা অনুবাদত ৰৈ গৈছে। 'ৰৌদ্ৰকামনা' কবিতাটো চুটি কবিতা কাৰণেই যে তাৰ অনুবাদ যথার্থ বা সমতুল্য তেনে নহয়। প্ৰসংগভেদে আক্ষৰিক অনুবাদৰ বিপৰীতে তেওঁ একেই অৰ্থ বহন কৰিব পৰা আন শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। মাথোন ২০টা শব্দৰ মূল কবিতাটোৰ অনুবাদত অনুবাদকে শব্দ-সংযমো ৰক্ষা কৰিছে। কিন্তু অনুবাদকৰ কৃতিত্ব ফুটি উঠিছে নিজস্ব শব্দচয়নত। কবিতাটোৰ দ্বিতীয় স্তৰকটো আৰু তাৰ অনুবাদলৈ মন কৰা যাওক :

মূল :

অযুত তৰাৰ ঘুমটি ভাঙি
যেন সূৰ্য আহিছে নামি।

অনুবাদ :

As if the sun is coursing down
the sleep of a thousand stars.

মূলৰ 'ঘুমটি ভাঙি' বাক্যাংশৰ ঠাইত অনুবাদত ব্যৱহৃত হৈছে 'coursing' শব্দটো। 'ঘুমটি ভাঙি' বাক্যাংশত কেৱল সাধাৰণ অৰ্থৰ টোপনি ভঙা কাৰ্যৰ ইংগিত নাই। তাত এক ধৰণৰ ব্যঞ্জনা আছে আৰু 'coursing' শব্দটোৱে সেই ব্যঞ্জনাৰ তাৎপৰ্যলৈ উত্তোলিত কৰিছে। আনহাতে, 'অযুত তৰা'ৰ সমাৰ্থক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ বিপৰীতে ব্যৱহাৰ কৰিছে 'thousand stars' শব্দদুটা। কিয়নো মূলত থকা 'অযুত' শব্দই যি বহুত্বৰ ইংগিত দিয়ে তাক 'thousand' শব্দয়ো যথাযথভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। 'এজোপা গোলাপ'ৰ অনুবাদ 'A Rose Tree'ৰ এটি স্তৰকৰ ক্ৰিয়াপদৰ অনুবাদলৈ চোৱা যাওক :

“এন্ধাৰে-এন্ধাৰে
এটি জোনাকী
উৰি আহি
মোৰ বুকুত শুলে।”

অনুবাদ :

“Flying through darkness
a glow-worm came and nestled in my heart.”

মূলৰ 'শুলে' ক্ৰিয়াত নিহিত ব্যঞ্জনা ইংৰাজীত কেৱল 'slept' ক্ৰিয়াৰ মাজেৰে অনুদিত পাঠলৈ কঢ়িয়াই নিয়াটো সম্ভৱ নহয়। তাৰ কাৰণে অনুবাদকে চয়ন কৰিছে 'nestled' (বাহ সাজিলে) ক্ৰিয়াপদটো। ই মূলৰ অৰ্থৰ পৰা সামান্যও আঁতৰি যোৱা নাই, বৰং মূলতকৈ উচ্চতৰ তাৎপৰ্য লাভ কৰিছে। আপাতঃ অৰ্থত ই অনুবাদৰেই এক প্ৰকাশৰ প্ৰাপ্তি। তেনে আন এটি উদাহৰণ ল'ব পাৰি 'ধুমুহা' (The Storm) কবিতাৰ অনুবাদৰ পৰা।

মূল :

যৌৱনৰ স্তম্ভিত স্তম্ভত
থিয় দি মই ভাবিছোঁ :
এদিন মেঘ হ'ব খুজিছিলো।

অনুবাদ :

Standing on the heaped surprises of youth
I wonder that I had wanted to be
a cloud once!

স্তৱকটোৰ 'মই ভাবিছোঁ' বাক্যাংশত কেৱল সৰল অৰ্থত চিন্তা কৰাৰ ইংগিত নাই, তাত এক ধৰণৰ আশ্চৰ্যৰ ভাৱ নিহিত আছে। সেয়ে অনুবাদকে ব্যৱহাৰ কৰিছে 'I wonder' বাক্যাংশ। 'আবেলিৰ বেলি' কবিতাটোৰ এটি স্তৱকৰ অনুবাদতো এনে সূক্ষ্মতাৰ আভাস পোৱা যায়। মূলত আছিল : "প্ৰথমে বুকুত, অগুৰে-অগুৰে/অনুভৱ কৰিলো সেই বিষ।" অনুবাদত পোৱা যায় :

First on my chest
then in evry fibre
I felt this hurt.

আক্ষৰিক যেন লাগিলেও 'অগুৰে-অগুৰে' শব্দৰ ইংৰাজীৰ প্ৰতিশব্দ 'molecule' ব্যৱহাৰ নকৰি শৰীৰৰ লগত খাপ খোৱাকৈ 'fibre' শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছে।

কেৱল শব্দৰ চয়নতেই নহয়, বাক্য আৰু বাক্যাংশৰ অনুবাদতহে কবিতাৰ অনুবাদৰ সাৰ্থকতা। প্ৰদীপ আচাৰ্য্য কেৱল চুটি কবিতাৰ অনুবাদত বা চুটি বাক্যাংশৰ অনুবাদতহে সফল তেনে নহয়। দীৰ্ঘাৱয়ব কবিতাৰ দীঘলীয়া বাক্যাংশৰ সাৱলীল অনুবাদতো অনুবাদকৰ কৃতিত্ব ফুটি উঠিছে। উদাহৰণস্বৰূপে :

“...স্বভাৱে পাহৰা স্মৃতি

অন্ধকাৰ বিশাল প্ৰদেশ জুৰি বাজি উঠে শংখৰ দৰে”

অনুবাদ :

“habitually forgotten memories resound like conch shells,
through the dark immense province.”

সৃজনীশীল সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত উৎস পাঠত নিহিত সুৰৰ প্ৰাসংগিকতা থাকে। কৃতি অনুবাদক আচাৰ্য্যৰ অনুবাদত তেনে প্ৰয়াস লক্ষ্য কৰিব পাৰি। কবি ভট্টাচাৰ্য্যৰ সমাদৃত কবিতা 'ভোগালি'ৰ বিষয়ীৰ কণ্ঠস্বৰত যি নিঃস্বতা আৰু লঘিমাৰ অনুৰণন আছে, অনুবাদতো তাৰ মাহাত্ম্য বক্ষিত হৈছে।

মূল :

“প্ৰেম নিশ্চয় এনেকুৱাই
আৱৰণ খুলি হৃদয় জুৰায়।”

অনুবাদ :

“Love must be like this
It removes the covers
to sooth the heart”

এই প্ৰসংগতে ‘প্ৰতিবাদ’ শীৰ্ষক কবিতালৈও মন কৰিব পাৰি। ‘A Protest’ নামেৰে কৰা অনুবাদ মূলৰ তেনেই ওচৰ চপা। মাত্ৰ তিনিটা স্তবকৰ চুটি এই কবিতাটোত বিপ্লৱ-ভাৱনা আৰু কাৰুণ্যৰ এক ধৰণৰ যুগপৎ উপস্থাপন ঘটিছে। সেয়া কবিতাটোৰ সৌন্দৰ্য। অনুবাদকে কবিতাৰ এই ভাৱ আৰু সুৰ উভয়কে লক্ষ্যপাঠলৈ কঢ়িয়াই লৈ গৈছে।

মূল :

“আলেঙে-আলেঙে ঘূৰি ফুৰা ল’ৰাটো
মাকৰ ইমান ওচৰত
আজি বহুদিনৰ মূৰত শুইছে।
তাৰ বস্ত্ৰাঙ্ক দেহত
এতিয়াও দপদপকৈ জ্বলি আছে
ওঠৰ বছৰৰ এটি সাঁচতীয়া সপোন।”

অনুবাদ :

“The errant child
is so intimately
near his mother tonight
In his blood-soaked burning
of a dream
saved all these eighteen years.”

নিষ্পেষিত কৃষকৰ অসহায়তা ভট্টাচাৰ্যৰ ‘লখিমী’ কবিতাত বিষয়ীৰ নিঃস্ব আৰু অনুচ্চকণ্ঠস্বৰেৰে মূৰ্ত হৈছিল। তাৰ লগতে কবিতাটোৰ ভাষাত দৈনন্দিন জীৱনৰ ভাষাৰো নিৰ্যাস আছে। এই প্ৰকাশভংগীৰ অনুবাদো আচাৰ্যই সাৱলীলভাৱে কৰিছে।

মূল :

“বন্দুকতো দুৰৰে কথা
ধনুকাঁড়ো জুৰিব নোৱাৰে।”

অনুবাদ :

“Not to talk of loading a gun,
I can’t even draw a bow.”

কবিতাৰ সাৰ্থক অনুবাদত মূল বা উৎস-পাঠৰ লয়ৰ প্ৰসংগটোও বিচাৰ্য। আলোচ্য সংকলনৰ কেইবাটাও কবিতাৰ অনুবাদত মূলৰ লয় অক্ষুণ্ণ আছে। তলত তাৰ এটা উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ’ল।

মূল :

“মোৰ
শুকান ঔঠত
এপাহ-দুপাহকৈ
সাতোপাহ কৰুণ গোলাপ”

অনুবাদ :

“In my dry lips
One, two, some seven sad roses.”

বিশেষকৈ মূলৰ তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ শাৰীত ‘এপাহ-দুপাহকৈ সাতোপাহ কৰুণ গোলাপ’ বাক্যাংশৰ লয় অনুবাদত ‘One, two, some seven sad roses’ ৰ মাজেৰে সঞ্চাৰিত হৈছে।

আধুনিক কবিতাৰ অনুবাদত সাধাৰণতে ছন্দৰ ক্ষেত্ৰত সমস্যাৰ সৃষ্টি হয়। কিয়নো মূলৰ ছন্দ অনুবাদলৈ লৈ যোৱাটো তেনেই কঠিন। কিন্তু প্ৰদীপ আচাৰ্য্যৰ অনুবাদত কেতিয়াবা মূল কবিতাৰ ছন্দ-সুষমা লক্ষ্যপাঠতো ধ্বনিত হৈছে। ৩০ টা শব্দৰ তেনে এটি কবিতা ‘তেজৰ আখৰেৰে’ৰ অনুবাদ সম্ভৱ হৈছে ৩৯টা শব্দত। লক্ষ্যণীয়ভাৱে অনুবাদত মূলৰ সমানেই শাৰী আছে আৰু স্তৰকৰ বিন্যাসো একে। ছন্দৰ প্ৰসংগটো ফঁহিয়াই চাবলৈ তলত মূল কবিতা আৰু অনুবাদ দুয়োটাই উদ্ধৃত কৰা হ’ল :

মূল :

“ইমান অলপতে বিচলিত হ’লে
তোমাৰ বাক কেনেকৈ চলে?”
শিলুৱা আন্ধাৰে মোক এই বুলি ক’লে।
কবি মই নাছিলো কোনোকালে
ব্যৰ্থতাৰ আন্ধাৰে মোক মাথোঁ
সত্যক সহজে ল’বলৈ শিকালে।
কবি মই নাছিলো কোনোকালে।”

অনুবাদ :

In Letters of Blood

How will it do
if you are perturbed so easily
The stony darkness told me so.
I was never a poet.
Only the darkness of failure
taught me to take truth in my stride.
I was never a poet.”

মূল কবিতাটোৰ সুখপাঠ্যতাৰ আঁৰত আছে কবিতাটোৰ ছন্দ। এই মাধুৰ্য নিহিত আছে কবিতাটোৰ ‘হ’লে-ক’লে’, ‘কোনোকালে-শিকালে’ ছন্দসজ্জাত। অনুবাদকৰ দক্ষতাই লক্ষ্যভাষাত সেই ছন্দৰ অভিঘাত আনিছে ‘do-so’, ‘poet-stride’ সজ্জাৰে। ‘এজোপা গোলাপ’ শীৰ্ষক কবিতাৰ ভাষাতো ছন্দ-স্পন্দনৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। কবিতাটোৰ দুটা স্তবকত ‘কোঁহে-কোঁহে’ আৰু ‘কোনে ৰূলে’ৰ ছন্দগত মিলে কবিতাটোত নান্দনিকতাৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই স্তবক দুটাৰ অনুবাদত অনুবাদকে সেই ছন্দসজ্জাৰ অভিঘাত ‘blood-heart’ সজ্জাৰ মাজেৰে কঢ়িয়াই লৈ যোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছে :

“A swarm of fireflies glows
in the niches of my blood

Who planted a rose tree in my heart? ”

আধুনিক কবিতাৰ অনুবাদত এনে ছন্দ-প্ৰয়াস অনুবাদক হিচাপে প্ৰদীপ আচাৰ্যৰ কৃতিত্ব। একোটা ধ্বনিৰ সন্মিকট প্ৰয়োগত সৃষ্টি হোৱা ধ্বনি-স্পন্দন হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতাৰেই স্বকীয়তা। সমালোচক হৰেকৃষ্ণ ডেকাই ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতাৰ এই দিশটোৰ প্ৰতি বেছ গুৰুত্বসহকাৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছে (দ্রষ্টব্য : ডেকাৰ ‘আধুনিকতাবাদ আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ (১৯৯৮, ২০১১) গ্ৰন্থত সন্নিৱিষ্ট ‘হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতা : ব্যঞ্জনাৰ কেইটিমান দিশ’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ)। উদাহৰণস্বৰূপে, ‘ঘৰ-জেউতি’ নামৰ কবিতাটোলৈ মন কৰক :

“এটি ৰূপালী হাঁহ
হৃদয় হৃদত
লুকাই আছেহি
বাৰটি মাহ।
য’ত
হেঙুলী বেলিয়ে
দিয়েহি আবেলি লাহ।
ৰূপালী এটি হাঁহ।”

মাত্ৰ ১৮টা শব্দৰ এই কবিতাতোত 'হ' উচ্চাৰিত হৈছে ১১বাৰ। ইয়াৰ পৰা এক ধৰণৰ ধ্বনি-স্পন্দনৰ সৃষ্টি হৈছে আৰু ই কবিতাতোক এটা নান্দনিক মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। এতিয়া কবিতাটোৰ অনুবাদলৈ মন কৰক :

The Guardian Angel

A silvery duck

lurks

in the lake of heart

all seasons.

Where,

the crimson sun

dips

of afternoon.

Silvery a duck.

অনুবাদত শব্দসংখ্যা ২২, মূলতকৈ চাৰিটা শব্দ বেছি। নিবিড় পাঠৰ জৰিয়তে অনুধাৰন কৰিব পাৰি যে মূলৰ অনুৰূপ লয় অনুবাদতো মূৰ্ত হৈছে। লক্ষ্যণীয়ভাৱে অনুবাদকে মূলৰ সমানে নহ'লেও 'l' আৰু 's' ধ্বনিৰ যোগেদি অনুবাদতো তেনে অভিঘাত প্ৰদান কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। এই প্ৰসংগতে 'লখিমী' কবিতাৰ অনুবাদ 'The Good Lady' লৈও মন কৰিব পাৰি। কবিতাটোত সন্নিহিতভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা 'ডাঙৰি' আৰু 'ডাঙৰীয়া'ৰ 'ঙ' ধ্বনিয়ে এক ধৰণৰ স্ৰুতিমাধুৰ্যৰ সৃষ্টি কৰে। অনুবাদতো তেনে মাধুৰ্যৰ সঞ্চাৰ হৈছে 'grain' আৰু 'grandee' শব্দৰ সন্নিহিত প্ৰয়োগত। 'ডাঙৰীয়া' বুজাবলৈ অন্য বহু বিকল্পৰ পৰা অনুবাদকে লৈ আহিছে 'grandee' শব্দটো। কিন্তু এই শব্দটো ইংৰাজ সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটৰ সৈতে পোনপটীয়াকৈ সম্পৰ্কিত নাছিল। স্পেইন আৰু পৰ্তুগালতহে মহৎ উচ্চস্তৰীয় লোকক বুজাবলৈ এই শব্দটো ব্যৱহৃত হৈছিল। এনে কৌশলী শব্দচয়নে অনুবাদকৰ দক্ষতাৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰে।

কেতবোৰ কবিতাৰ অনুবাদত প্ৰদীপ আচাৰ্যই মূলৰ স্তৱকৰ গাঁথনি ইচ্ছাকৃতভাৱে সলনি কৰিছে। স্তৱকৰ এনে বিভংগনে মূলৰ ভাৱ-ভাষা আৰু অৰ্থৰ ক্ষতিসাধন কৰা নাই, বৰং মূলৰ নিৰ্যাসক অধিক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কৰি তুলিছে। 'প্ৰাচীন কাঁহ' শীৰ্ষক কবিতাৰ অনুবাদ 'Ancient Gongs'ৰ পৰা উদ্ধৃত কৰা তলৰ উদাহৰণলৈ মন কৰক :

মূল :

“মই ঘৰলৈ ওভৰ্তোঁ; প্ৰাচীন কাঁহত বাজে বাস্তৱ।

দীঘল হৈ আহে মোৰ নষ্ট ভৰিৰ খোজ...।”

অনুবাদ :

“Reality rings in ancient gongs’.

I return home:

My wayward legs begin to take longer strides.”

‘বিষল বাতিৰ ফুল’ কবিতাৰ তিনিটা শাৰীৰে সজোৱা আৰু দুটা বাক্যৰে গঁথা শেষ স্তৱকটোৰ সজ্জা অনুবাদত ভাঙি পেলোৱা হৈছে। তাৰে প্ৰথম বাক্যটো ওপৰৰ স্তৱকৰ লগত সাঙুৰি দি শেষ বাক্যটোৰে লক্ষ্যপাঠত কবিতাটো সামৰণি মাৰিছে।

মূল :

“সেই তদ্ৰাহীন অন্তৰংগ মুহূৰ্তৰ তোমাৰ অতনু সুৰভিয়ে
মোক আচ্ছন্ন কৰে। প্ৰাণৰ বাটচ’ৰা
ফুলেৰে দোৰোল খাই পৰে।”

অনুবাদ :

“...
in that intimate moment of sleeplessness
your disembodied fragrance
envelopes me.
The gateway to my heart
weighs down
With flowers.”

এনে বিভংগনে মূলৰ তাৎপৰ্যক উচ্চতৰ স্তৰলৈহে উত্তোলিত কৰিছে।

উৎস-ভাষাৰ স্থানিক আৰু সাংস্কৃতিক কেতবোৰ উপাদান বা নাম-পদৰ অনুবাদত অনুবাদকে লক্ষ্যভাষাৰ সৈতে খাপ খোৱা ধৰণৰ শব্দ বা শব্দগুচ্ছ ব্যৱহাৰ কৰিছে। অসমৰ ভৌগোলিক প্ৰেক্ষাপটত আহিন মাহ মনোৰম সময় আৰু ইয়াক শৰৎ ঋতুৰ ভিতৰত ধৰা হয়। ‘আহিনৰ লেণ্ডস্কেপ’ কবিতাৰ অনুবাদত অনুবাদকে ‘আহিন’ শব্দটো ৰখা নাই বা পাদটীকাৰো সহায় লোৱা নাই। মাদকতা ভৰা এই ‘আহিন’ বুজাবলৈ autumn শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছে। ইয়াত মূলৰো কোনো হেৰ-ফেৰ হোৱা নাই আৰু লক্ষ্য-ভাষাতো সাৱলীলতা ৰক্ষা পৰিছে। ‘কছৱা’ শব্দৰ বিপৰীতে ব্যৱহাৰ কৰিছে ‘soft white-flowered grass’ শব্দগুচ্ছ। ‘এদিন শৰৎ’ (A Day in Autumn)ৰ অনুবাদত শেৰালী ফুলৰ সলনি ব্যৱহাৰ কৰিছে ‘jasmine’ ফুলৰ অনুযুগ। অসমীয়া সমাজ জীৱনত তুলসী পবিত্ৰতাৰ প্ৰতীক। সেয়ে, ‘থাকে বুকু জুৰি’ (Fills the Heart)ত ‘তুলসীতলৰ গধূলি’ৰ সমাৰ্থক হিচাপে তুলসী অনুযুগ বৰ্জন কৰি ‘the evening around holy plant’ বাক্যাংশ প্ৰয়োগ

কৰিছে। 'সংহত শব্দ' (A Word) কবিতাৰ অনুবাদত 'জপমালাৰ মণি'ৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে 'beads of rosary' বাক্যাংশ। ধাৰণাটো একেই আৰু ই ৰোমান কেথ'লিকসকলে প্ৰাৰ্থনাত ব্যৱহাৰ কৰা মালাক বুজায়। ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ এই অনুষ্ৰংগৰ অনুবাদত অনুবাদকে খ্ৰীষ্টীয় ধাৰণাৰ সৈতে খাপ খোৱাকৈ এই বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। কেতিয়াবা মূলৰ স্থাননাম অবিকল ৰাখিছে যদিও তাৰ পাদটীকাৰ বিপৰীতে লক্ষ্যপাঠতেই সেই আসৌৰাহ আঁতৰাইছে। যেনে : 'কবিৰ সভাত' (In the Assembly of Poets) শীৰ্ষক কবিতাত দিখৌ আৰু ভোগদৈ যে দুখন নদী সেই কথা স্পষ্ট কৰিবলৈ অতিৰিক্ত দুটা শব্দ যোগ দিছে : 'some river, Dikhou or Bhogdoi'. 'মৃত্যু' কবিতাৰ অনুবাদ (Death)ত বিছ্ৰা-পেঁপাৰ অনুষ্ৰংগ আছে, কিন্তু সি কবিতাটোৰ বক্তব্যৰ ক্ষেত্ৰত গৌণ। সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপট সেয়ে ইয়াত বিশেষ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ নহয়। সেয়ে অনুবাদকে তাৰ ঠাইত ব্যৱহাৰ কৰিছে 'festive pipe' শব্দগুচ্ছ। পাবলো নেকডাক সুঁৱৰি হীৰেন ভট্টাচাৰ্যই লিখা 'প্ৰয়াত কবিৰ স্মৰণত' নামৰ কবিতাটোৰ এটা শাৰী এনে ধৰণৰ : 'সম্যাসে শোভা কৰে জানো কবিক'। সম্যাস ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ বস্তু, লক্ষ্যভাষালৈ লৈ যাওঁতে অনুবাদকে এই ধাৰণাটো সৰলীকৃত কৰি আগবঢ়াইছে এনেদৰে : 'does it befit a poet to renounce the world'. 'স্মৃতি তাৰ সুগন্ধি পখিলা' (Remembrance its Fragrant Butterfly)ৰ এটা শাৰী মন কৰিব পাৰি : "এতিয়াও যাৰ পোছাকী নাম দিয়া হোৱা নাই"। এই নামকৰণ বুজাবলৈ অনুবাদত ব্যৱহাৰ কৰিছে 'christened' শব্দটো, যাৰ অৰ্থ খ্ৰীষ্টীয় গীৰ্জাত প্ৰবেশ কৰাই কোনো শিশুৰ নাম দিয়া প্ৰক্ৰিয়া। অনুবাদত এনে শব্দচয়নে অনুবাদকৰ লক্ষ্যভাষাৰ প্ৰেক্ষাপট সম্পৰ্কীয় জ্ঞানকো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্য্যই কৰা অনুবাদৰ বিষয়ে উদাহৰণসহ এতিয়ালৈকে যিখিনি কথা কোৱা হৈছে, তাৰ আধাৰত অনুবাদৰ যথার্থতা, সমতুল্যতাৰ লগতে অনুবাদকৰ দক্ষতাৰ বিষয়ে এটা আভাস পোৱা গৈছে। লগতে প্ৰাৰম্ভিক অধ্যায়সমূহত আপোনালোকে সাহিত্য-পাঠৰ অনুবাদত উদ্ভৱ হোৱা হানি আৰু প্ৰাপ্তিৰ কথাও ইতিমধ্যে অৱগত হৈছে। 'Ancient Gongs'তো তেনে কিছুমান হানি-প্ৰাপ্তিৰ প্ৰসংগ আছে। 'A memento' (অভিজ্ঞান) কবিতাৰ শেষ স্তৱকটোৰ দুটা কথা মন কৰা যাওক।

মূল :

“মই সেইদিনা অনুভৱ কৰিছিলোঁ
এটা বেদনাহত ৰাতিৰ বুকুত শুই থকা প্ৰাণ-সূৰ্যৰ উত্তাপ।
আৰু শুকান ডালে-ডালে বৈ অহা
দুঃসাহসিক পাতৰ প্ৰত্যয়-দীপ্ত সেউজীয়া তৰংগ।”

অনুবাদ :

“That day I felt the warmth of the sun, my life,
sleeping in the heart of a night dying in pain
and, flowing down dry branches
green waves of desperate leaves.”

মূলৰ দ্বিতীয় শাৰীত থকা ‘প্ৰাণ-সূৰ্য’ এটা যৌগশব্দ আৰু সেয়ে ‘প্ৰাণ-সূৰ্যৰ উদ্ভাপ’ বাক্যাংশত এটা আন্তঃক্ৰিয়াজনিত অভিঘাত আছে। এই উদ্ভাপ কেৱল প্ৰাণৰ নহয় বা কেৱল সূৰ্যৰ নহয়, প্ৰাণ-সূৰ্যৰহে। কিন্তু অনুবাদত তাক ভাঙি কৰা হৈছে ‘warmth of the sun, my life’। আপাততঃ উৎস-পাঠত নিহিত নিৰ্যাস অনুবাদত যথাযথ ৰূপত ফুটি উঠা নাই। এই অনুবাদৰ পৰা পুনৰ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিলে এনে এটা পাঠহে পোৱা যাব :

মই সেইদিনা অনুভৱ কৰিছিলোঁ,— এটা বেদনাত বাতিৰ বুকুত শুই থকা সূৰ্যৰ উদ্ভাপ, মোৰ জীৱন লগতে, শেষ শাৰীটোত সেউজীয়া তৰংগৰ আগত যি ‘প্ৰত্যয়-দীপ্ত’ আৰু ‘দুঃসাহসিক’ বিশেষণ আছে, অনুবাদত কেৱল মাত্ৰ desperate শব্দৰেই সেয়া প্ৰকাশিত হৈছে। ইয়াক অনুবাদৰ প্ৰাপ্তি বুলিয়ে কোৱা হয়। ‘চিকাৰী’ (Hunter) কবিতাত থকা ‘বা-তিৰবিৰ’ত এক ধৰণৰ মৃদু বতাহৰ ইংগিত আছে। তাৰ বিপৰীতে অনুবাদত ব্যৱহাৰ কৰা windy বিশেষণে মৃদু বতাহতকৈ ডাঙৰ বতাহৰ ইংগিতহে বহন কৰিছে। দেখাত সূক্ষ্ম যেন লাগিলেও এয়া অনুবাদৰ হানি। ‘প্ৰস্তাবনা’ নামৰ মূল কবিতাটোৰ এটা শাৰী হৈছে : “মোৰ তেজৰ শিখাত বাৰুদ-ভৰা স্বপ্নৰ যন্ত্ৰণা”। অনুবাদ (Prelude)ত তাৰ সমাৰ্থক হিচাপে দিয়া হৈছে :

In the flame of my blood,
the hurt of loaded dreams.

মূলত যি স্বপ্নৰ কথা কোৱা হৈছে সেই সপোন ‘বাৰুদ-ভৰা’। এই বিশেষণত একধৰণৰ প্ৰাবল্যৰ ব্যঞ্জনা আছে। অনুবাদত কেৱল ‘loaded dreams’ৰ ব্যবহাৰে মূলৰ অৰ্থক সংকুচিত কৰিছে।

‘কবিতাৰ কাৰণে : একক প্ৰাৰ্থনা’ (The Lone Prayer for Poetry)ৰ এটা শাৰী এনে ধৰণৰ : কলমৰ আগত কঁপে প্ৰতিশ্ৰুত কবিতা, কবিৰ সত্তা’। অনুবাদত পোৱা গৈছে : ‘On the tip of the pen, the poet’s soul,/The promised poem’। অনুবাদৰ স্বাৰ্থত বাক্যাংশৰ সালসলনি অনুবাদৰ স্বকীয়তা। কিন্তু এই অনুবাদত মূলৰ ‘কঁপে’ ক্ৰিয়াপদৰ সমাৰ্থক শব্দ নাই। কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত একো একোটা শব্দৰ অৰ্থ আৰু ব্যঞ্জনা লক্ষ্যভাৱলৈ অনুদিত নহ’লে সেয়া অনুবাদৰ হানি। একেদৰে, ‘দেশ আৰু অন্যান্য বিষয়ক’ কবিতাৰ দুটা শাৰীৰ অনুবাদ উদ্ধৃত কৰিব পাৰি।

মূল :

“সতৰ্ক প্ৰহৰী বতাহ/হঠাৎ কৌতুহলী হৈ পানীত নচুৱায় মাছ”।

অনুবাদ :

“As the alert guarding wind with sudden curiosity,
dives into and make fish dance in water.”

কেৱল ‘পানীত ... নচুৱায়’ৰ আক্ষৰিক অনুবাদে লক্ষ্যভাষাত তাৰ তাৎপৰ্য দাঙি ধৰিব নোৱাৰে। সেয়ে ‘dives into’ বাক্যাংশ ওপৰঞ্চি যোগ কৰি মূলৰ তাৎপৰ্যক অবিকৃত ৰাখিছে। এয়া অনুবাদৰ প্ৰাপ্তি।

জানি থোৱা ভাল :

- ১) প্ৰদীপ আচাৰ্য্য অনুদিত আন এটি আধুনিক কবিতাৰ সংকলন হৈছে ‘Selected Poems of Navakanta Barua’.
- ২) কবি হীৰেন ভট্টাচাৰ্য্য নিজেও এগৰাকী অনুবাদক। তেওঁ নিজৰ কবিতা বাংলালৈ অনুবাদ কৰি ‘শিকড় থেকে পাতা অন্দি’(২০১১) নামেৰে এটি সংকলন প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছে।
- ৩) কবি অজিৎ বৰুৱাৰ কবিতাৰ ইংৰাজী অনুবাদ সংকলন ‘Translation of Ajit Barua’s Assamese Verse’ (1990)ৰ অনুবাদক কবি নিজেই।
- ৪) কৃষ্ণ দুলাল বৰুৱা অনুদিত ‘Selected Poems of Nilmoni Phookan’ প্ৰকাশ পাইছে ২০০৭ চনত।
- ৫) বিভিন্ন অনুবাদকৰ দ্বাৰা অনুদিত হৰেকৃষ্ণ ডেকাৰ কবিতাৰ ইংৰাজী সংকলনটোৰ নাম হ’ল ‘Sea-scare’ (২০০০)।

২.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

আধুনিকতাবাদী অসমীয়া কবিতাৰ অনুবাদৰ সংকলন হিচাপে প্ৰদীপ আচাৰ্য্যৰ ‘Ancient Gongs’-ৰ এটা ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য আছে। হীৰেন ভট্টাচাৰ্য্যৰ আগৰ চাম বা সমসাময়িক আধুনিক কবিকুলৰ ভিতৰত এইখনেই প্ৰথমে প্ৰকাশিত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ অনুদিত সংকলন। অনুবাদক প্ৰদীপ আচাৰ্য্যৰ অনুবাদৰ যথার্থতাৰ লগতে কেতবোৰ স্বকীয় অস্তৃষ্টিৰ সাঁচ এই সংকলনটোৱে বহন কৰিছে। সৃজনীশীল সাহিত্যৰ অনুবাদৰ ভিতৰত কবিতাৰ অনুবাদেই সবাতোকৈ জটিল বুলি কোৱা হয় যদিও অনুবাদক আচাৰ্য্যই এই সীমাৱদ্ধতা অতিক্ৰম কৰি কবিতাৰ অনুবাদৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে। ইয়াৰ মূলতে আছে তেওঁৰ উৎস-ভাষা আৰু লক্ষ্য-ভাষা উভয়ৰ ওপৰত দখলৰ লগতে তাৰ সমাজ-সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটৰ যথাযথ জ্ঞান। সেয়ে, অনুবাদৰ ভাষিক-সাংস্কৃতিক সমস্যাক তেওঁ অনায়াসে অতিক্ৰম কৰিব পাৰিছে।

২.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

১. 'Ancient Gongs' অনুবাদ সংকলনৰ মাজেৰে অনুবাদক হিচাপে প্ৰদীপ আচাৰ্য্যৰ কৃতিত্ব কেনেদৰে ফুটি উঠিছে বহলাই আলোচনা কৰক।
২. হীৰেন ভট্টাচাৰ্য্যৰ কবিতাৰ অনুবাদ 'Ancient Gongs'ৰ মাজেৰে অনুবাদৰ কেনে ধৰণৰ হানি-প্ৰাপ্তি হৈছে চমুকৈ আলোচনা কৰক।
৩. কবিতাৰ অনুবাদৰ বেলিকা কি কি প্ৰকাৰৰ সাংস্কৃতিক প্ৰসংগ আহি পৰে 'Ancient Gongs'ৰ আধাৰত আলোচনা কৰক।

২.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

×××

তৃতীয় বিভাগ
মোহন বাকেশৰ 'আষাড় কা এক দিন'
(হিন্দীৰ পৰা অসমীয়ালৈ হোৱা অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কীয় আলোচনা)

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ ভাৰতীয় ভাষাত অনুবাদ : এটি পর্যালোচনা
- ৩.৪ মোহন বাকেশ : পৰিচয়
- ৩.৫ আহাৰ মাহৰ এদিন : বিষয়বস্তু
- ৩.৬ অনুবাদ তত্ত্বৰ আধাৰত 'আহাৰ মাহৰ এদিন'
  - ৩.৬.১ নাটকখনৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কীয় আলোচনা
- ৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)
- ৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction) :

আধুনিক হিন্দী নাট্যকাৰ মোহন বাকেশৰ 'আষাড় কা এক দিন' শীৰ্ষক নাটকখনি হিন্দীভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰি উলিয়াইছে নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাই। কালিদাসৰ জীৱন প্ৰসংগত আধুনিক মানুহৰ সুখ-দুখ অনুভৱৰ সমাহাৰেৰে এই নাটকৰ কথাবস্তু সমৃদ্ধ হৈ উঠিছে। সময়ৰ আহানত জীৱনৰ জয়, পৰাজয়ৰ গভীৰতাৰ ছবিৰে নাটকখনে বহু সময়ত আধুনিক মানুহৰ জীৱন-যন্ত্ৰনাৰ বাস্তৱ ছবি এখন তুলি ধৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। প্ৰকৃততে, ভাৰতবৰ্ষৰ ভিন ভিন অঞ্চলত কেনেধৰণৰ সাহিত্য সৃষ্টি হৈছে বা সেইবোৰ অঞ্চলত সাহিত্যৰ ধাৰা কেনেকুৱা সেই কথা আন এটা অঞ্চলৰ ভাষিকগোষ্ঠীয়ে অৱগত হোৱাৰ সুযোগ লাভ কৰে অনুবাদৰ জৰিয়তে। এই অনুৰূপ কথা অনুভৱ কৰিব পাৰি 'আষাড় কা এক দিন' নাটকৰ মূলৰ পৰা অসমীয়ালৈ হোৱা অনুবাদৰ অধ্যয়নৰ দ্বাৰা। মূল হিন্দী অনুবাদৰ অনুকূলে অসমীয়া ভাষাত অনুবাদিকাই যথাযথ অনুবাদৰ প্ৰয়াস কৰিছে। সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ অনুবাদত বিশেষকৈ নাটকৰ অনুবাদ জটিল আৰু কষ্টসাধ্য কাৰ্য। কিয়নো অনুবাদৰ সময়ত অহা এটা প্ৰত্যাহ্বান হ'ল দুটা ভিন্ন ভাষাৰ সাংস্কৃতিক দিশৰ বিচাৰ কৰা কাৰ্যটো। অৱশ্যে, সাংস্কৃতিক দিশৰ বিচাৰ হ'লেহে আমি সেই সমাজখনৰ লগত আমাৰ সমাজখনৰ সাদৃশ্যক অনুভৱ কৰিব পাৰিম আৰু আমাৰ লগত থকা অমিল বিষয়বোৰক উপলব্ধি কৰিব পাৰিম। অনুবাদে প্ৰকৃততে বিভিন্ন ভাষাৰ

সাহিত্যৰ বসাস্বাদনৰ লগতে আন এখন ঠাইৰ লগত পাৰস্পৰিক বুজাবুজিৰ বান্ধ দৃঢ় কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সম্ভাৱনা আনি দিয়ে। ভাৰতবৰ্ষৰ দৰে বহুভাষিক-বহুসাংস্কৃতিক দেশখনত অন্য এখন ঠাইৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক বোধগম্যতাৰ বাবেও ভিন্ন ভাষাৰ মাজৰ আন্তঃভাষিক অনুবাদৰ যথেষ্ট প্ৰয়োজন আছে। সেয়ে এনে দিশবোৰৰ আধাৰত এই বিভাগটিত উল্লেখিত নাটকৰ কথাবস্তু, নাট্যকাৰৰ পৰিচয়, নাটকখনৰ অনুবাদ ৰীতি, ভাৰতীয় ভাষাত অনুবাদৰ ভূমিকা আদি সম্পৰ্কে বিস্তৃত আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব।

৩.২ উদ্দেশ্য (Summing Up) :

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে নিম্নোক্ত দিশবোৰ বিচাৰ কৰিব পাৰিব—

- এই বিভাগত ভাৰতবৰ্ষৰ ভাষিক বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত অনুবাদৰ বিশেষ ভূমিকাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব;
- বিশেষকৈ সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ অনুবাদ সম্পৰ্কীয় জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিব আৰু এই দিশটি অনুধাৱন কৰিব পাৰিব উল্লেখিত নাটকৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কীয় আলোচনাৰ জৰিয়তে;
- আধুনিক হিন্দী নাটক আৰু নাট্যকাৰ মোহন ৰাকেশৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৩.৩ ভাৰতীয় ভাষাত অনুবাদ— এটি পৰ্যালোচনা :

ভাৰতবৰ্ষ এখন বহুভাষিক দেশ। বিভিন্ন আঞ্চলিক ভাষাই ইয়াৰ আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যবোৰ কঢ়িয়াই আছে। প্ৰতিটো অঞ্চলৰ মানুহৰ সমস্যা, আশা-আকাংক্ষা, সমাজ-সংস্কৃতিৰ ৰূপ-অপৰূপবোৰ সেই অঞ্চলৰ ভাষাৰ সাহিত্যৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হয়। সেয়ে ভাৰতীয় হৈও আঞ্চলিক ভাষাৰ সাহিত্যসমূহ স্বতন্ত্ৰ। ভাৰতবৰ্ষৰ এই ভাষিক বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত অনুবাদৰ এক বিশেষ ভূমিকা আছে। অনুবাদ এনে এটা প্ৰক্ৰিয়া, য'ত এটা ভাষাৰ বক্তব্যক অন্য এটা ভাষাত প্ৰকাশ কৰা হয়। অৱশ্যে, এই ক্ষেত্ৰত মনকৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল তাৰ অৰ্থৰ যাতে পৰিৱৰ্তন নহয় সেই দিশটোত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা। অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰাই সংস্কৃত ভাষাৰ সাহিত্য বিভিন্ন আঞ্চলিক ভাষালৈ অনুবাদ হোৱাৰ পৰম্পৰা চলি আহিছে। আধুনিক ভাষাসমূহৰ উৎপত্তিৰ লগে লগে প্ৰত্যেক ভাৰতীয় ভাষাই সংস্কৃত, প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশ সাহিত্যৰ অনুবাদেৰে নিজৰ ভাষা-সাহিত্যক সমৃদ্ধ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। ৰামায়ণ, মহাভাৰত, ভগৱৎ গীতা, উপনিষদ, কালিদাসৰ ৰচনাৱলী, পঞ্চতন্ত্ৰ, জয়দেৱৰ গীতগোবিন্দ আদি সংস্কৃতৰ পৰা বিভিন্ন আধুনিক ভাৰতীয় ভাষালৈ অনুবাদ কৰা হৈছে। সংস্কৃতলৈ অনুবাদ হোৱা বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ ভিতৰত শ্বেইঙ্গপীয়েৰৰ হেমলেট, টেম্পেষ্ট, গ্যেটৰ ফাউণ্ট, ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ কালৰ যাত্ৰা, ওমৰ খৈয়ামৰ ৰুবায়ত আদি উল্লেখযোগ্য। তদুপৰি বাইবেলৰ প্ৰায় বিশটামান সংস্কৃত অনুবাদ পোৱা যায়। পৰৱৰ্তী সময়তো ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন ভাষাসমূহৰ মাজত অনুবাদ প্ৰক্ৰিয়া চলিছে। হিন্দী, গুজৰাটী, কানাড়া, তামিল আদি ভাষাৰ বিভিন্ন উল্লেখনীয় সাহিত্যৰাজি আন আন আঞ্চলিক

ভাষাসমূহলৈ অনুবাদ কৰাও পৰিলক্ষিত হৈছে। ইয়াৰ জৰিয়তে ভাষা সমূহৰ মাজত এহাতে আন্তঃসম্পৰ্ক ঘটিছে, আনহাতে আঞ্চলিক সাহিত্যসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক যোগসূত্ৰ ঘটিছে। ভাৰতবৰ্ষৰ বহুভাষিক স্থিতিৰ মাজতো আন আন অঞ্চলৰ সাহিত্যক নিজৰ স্থানীয় ভাষাত জনাৰ বাবে, বুজাৰ বাবে কেৱল অনুবাদৰ জৰিয়তে সম্ভৱ হৈ উঠিছে।

প্ৰকৃততে ভাৰতীয় ভাষা বুলি ক'লে আমি এটা নিৰ্দিষ্ট ভাষাৰ বিষয়ে ক'ব নোৱাৰো। একেদৰে ভাৰতীয় সাহিত্যও এক সাহিত্য নহয়। ইয়াৰ আঞ্চলিক ৰূপটোৱেহে সামগ্ৰিকভাৱে ভাৰতীয় সাহিত্যক বুজায়। ভাৰতবৰ্ষৰ সমাজ-সংস্কৃতিৰ বৈচিত্ৰতাৰ লগতে ইয়াৰ ভাষা-সাহিত্যও বৈচিত্ৰপূৰ্ণ। আকৌ, প্ৰত্যেকটো ভাষাৰে সাহিত্যৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্য থাকিলেও তাৰ মাজতে এক ভাৰতীয় সুৰ এটাও আমি দেখিবলৈ পাওঁ। এই এক ভাৰতীয় সুৰক জানিবলৈ হ'লে বহুভাষিকাতৰ মাজতো ঐক্যৰ বিচাৰ প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰে। এয়া বিচাৰ কৰিবলৈ গ'লে নিশ্চিতভাৱে সাহিত্যৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ থকা নিৰ্দিষ্ট সমাজখনৰ সামাজিক পৰিৱেশ, পৰম্পৰা, মূল্যবোধক আদিক বিচাৰ কৰি চাবই লাগিব। সাহিত্যকৰ্মৰ বিচাৰৰ মাজেৰেহে আমি আমাৰ ভাৰতীয়তাবোধক অধিক শক্তিশালী ৰূপত দাঙি ধৰিব পাৰিম আৰু এই বিচাৰ কেৱল অনুবাদৰ দ্বাৰাহে সম্ভৱ, এই ক্ষেত্ৰত আহক আমি অনুবাদৰ সম্ভাৱনাৰ বিষয়ে কেইটামান দিশৰ বিচাৰ কৰিব চাওঁ—

১. সাহিত্য একাডেমি আৰু নেচনেল বুক ট্ৰাস্টে ইতিমধ্যে বিদেশী তথা আমি নজনা আন আন ভাৰতীয় ভাষাৰ বিভিন্ন উল্লেখনীয় গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি উলিয়াইছে। যাৰ জৰিয়তে আমি নিজৰ মাতৃভাষাত আন আন সাহিত্যৰ বিষয়ে জনাৰ এক সম্ভাৱনা দেখিবলৈ পাওঁ।
২. ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ভাষাবোৰৰ সাহিত্য অধ্যয়ন কৰিবলৈ হ'লে নিশ্চিতভাৱে অনুবাদৰ কাষ চাপিবই লাগিব। এই ক্ষেত্ৰত ভাষা শিক্ষণৰ জৰিয়তে অনুবাদ কাৰ্য অধিক সৰল কৰি তোলাৰ উপায় আছে। যেনে- উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ ভিতৰত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা আৰু সাহিত্য অধ্যয়ন বিভাগত উড়িয়া, নেপালী, তামিল আদি ভাষা শিকাৰ সুযোগ আছে। এই বিভাগত তুলনাত্মক ভাৰতীয় সাহিত্য বিষয়ৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্ৰমত উল্লেখিত ভাষাসমূহ অধ্যয়নৰ বাবে এখন নিৰ্দিষ্ট কাকতৰ লগতে এবছৰীয়া ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰমো যুগুত কৰা হৈছে।
৩. বিশেষকৈ তুলনাত্মক সাহিত্য অধ্যয়নত অনুবাদ এক অপৰিহাৰ্য বিষয়। তুলনাত্মক সাহিত্যৰ প্ৰথম কথাটোৱেই হৈছে আমি নিজৰ ভাষিক আৰু ভৌগোলিক গণ্ডী অতিক্ৰম কৰাৰ প্ৰচেষ্টা। অনুবাদেই এই ক্ষেত্ৰত আমাক সম্ভাৱনাৰ বাট মুকলি কৰি দিয়ে। সেয়ে তুলনাত্মক সাহিত্য অধ্যয়নক আমি অন্যতম বিষয়ৰূপে বিবেচনা কৰিব পাৰোঁ।
৪. বিদেশী তথা আন আন ভাৰতীয় ভাষা অধ্যয়ন তথা তাৰ ভাষাজ্ঞান আয়ত্ব কৰি আমাৰ নিজ সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ কৃতিসমূহ সেই ভাষালৈ অনুবাদ কৰি আমাৰ

সাহিত্যৰাজিক আন ভাষাত প্ৰকাশ কৰাৰ সম্ভাৱনাও আছে।

৩.৪ মোহন বাকেশ : পৰিচয়

১৯২৫ চনৰ ৮ জানুৱাৰী তাৰিখে পঞ্জাবৰ অমৃতসৰত বাকেশৰ জন্ম হয়। প্ৰাৰম্ভিক শিক্ষা সমাপ্ত কৰি তেওঁ লাহোৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা সংস্কৃতৰ স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী আৰু পঞ্জাব বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা হিন্দী বিষয়ত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। জলন্ধৰ, দিল্লী আৰু বোম্বাইত জীৱনৰ বেছিভাগ সময় অতিবাহিত কৰে যদিও জীৱিকাৰ বাবে বিভিন্ন বিদ্যালয়-মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰে। হিন্দী গল্পৰ প্ৰসিদ্ধ আলোচনী 'সাৰিকা'ৰ তেওঁ সম্পাদনা কৰিছিল। ১৯৫৮ চনত তেওঁৰ 'আষাড় কা এক দিন' নামৰ নাটকখনে ললিত কলা একাডেমি'ৰ দ্বাৰা শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰৰ সন্মান লাভ কৰিছিল। ইয়াৰ প্ৰায় এবছৰ পিছত ১৯৬৮ চনত 'সংগীত নাটক একাডেমি'ৰ দ্বাৰা তেওঁ শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰৰ সন্মান লাভ কৰিছিল। ১৯৭২ চনৰ ৩ ডিচেম্বৰত নতুন দিল্লীত আকস্মিকভাৱে পৰলোকগামী হয়। মৰণোত্তৰভাৱে তেওঁক হিন্দী নাট্য সংস্থা 'সংগীত কলা মন্দিৰে' শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰৰ বঁটা প্ৰদান কৰা হৈছিল। হিন্দী সাহিত্যত মোহন বাকেশে এজন গল্প লেখক হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল যদিও ছাত্ৰবৃত্তাৰে পৰা নাটকৰ প্ৰতি বিশেষ ৰাপ থকা বাকেশে আধুনিক হিন্দী নাটকৰ ইতিহাসৰ এজন প্ৰসিদ্ধ নাট্যকাৰৰ খিতাপ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। আধুনিক হিন্দী নাটকৰ বীজ অংকুৰিত হৈছিল ভাৰতেন্দু হৰিশ্চন্দ্ৰ(১৮৫০-১৮৮৫)ৰ হাতত। এই সময়ৰ আন আন নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত প্ৰতাপ নাৰায়ণ মিশ্ৰ, ৰাধাকৃষ্ণদাস, বালকৃষ্ণ ভট্ট আদি প্ৰসিদ্ধ নাট্যকাৰসকলৰ যুতীয়া প্ৰচেষ্টাত হিন্দী নাট্যকলা সমৃদ্ধ হৈ উঠিছিল। তেওঁলোকে আদৰ্শবাদী নাট্য আন্দোলনৰ সূচনা কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত বিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয় দশকত হিন্দী নাট্যকলাত নব্য নাট্যশৈলীৰ পথ প্ৰশস্ত কৰাত একাণপতীয়াভাৱে গুৰু দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে জয়শংকৰ প্ৰসাদে (১৮৮৯-১৯৩৭)। এই প্ৰথিতযশা নাট্যকাৰজনে কাব্যাত্মক দৃষ্টিভংগী, দেশপ্ৰেমৰ চিত্ৰ, নাৰী চৰিত্ৰৰ শক্তিশালী দিশ, জীৱনত সংঘৰ্ষৰ দ্বাৰা মূলতঃ বিচাৰ আদি সম্পৰীক্ষামূলক নাট্যানুসন্ধানৰ প্ৰতি আন আন হিন্দী নাট্যকাৰসকলৰ মন আকৰ্ষিত কৰিলে। মনকৰিবলগীয়া যে, এই নাট্যানুসন্ধানৰ মাজত লুকাই আছিল ৰংগশিল্পৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কীয় সম্ভাৱনাসমূহে। যি দিশত মোহন বাকেশে নতুন দিগন্তৰ সূচনা কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

তেওঁৰ ৰচনা কৰা নাটকসমূহ হ'ল - পূৰ্ণাংগ নাটক- আধে-অধুৰে, লহৰৌ কা ৰাজহংস আৰু আষাড় কা এক দিন, পৈৰ তলেকী জমীন (অসম্পূৰ্ণ নাটক), একাংকিকা নাটক - অণ্ডে কে ছিলকে, ৰেডিঅ' নাটক- ৰাত বীতনে কি তক আদি।

৩.৫ আহাৰ মাহৰ এদিন : বিষয়বস্তু

চৰিত্ৰসমূহ-

কালিদাসঃ কবি, নায়ক

মল্লিকাঃ কালিদাসৰ প্ৰেৰণাময়ী প্ৰেমিকা তথা অম্বিকাৰ কন্যা

বিলোমঃ কালিদাসৰ স্বযোষিত বন্ধু, পিছত তেওঁ মল্লিকাক বিয়া কৰায়
বংগিনি আৰু চাংগিনীঃ চহৰীয়া ছোৱালী
অম্বিকাঃ মল্লিকাৰ মাতৃ
মাতুলঃ কালিদাসৰ মোমায়েক
প্ৰিয়ংগুমঞ্জৰীঃ ৰাজকুমাৰী, কালিদাসৰ পত্নী
দম্ভলঃ ৰাজপৰিয়ালৰ এজন ভদ্ৰলোক
অনুশ্বৰ আৰু অনুনাছিকঃ ৰাজ্যিক বিষয়া
নিক্ষেপঃ গাঁৱৰ এজন মানুহ

নাটকখন তিনিটা অংকত বিভক্ত। প্ৰথম অংকৰ আৰম্ভণিতে আহাৰ মাহৰ এটি বৰ্ষামুখৰ ৰাতি মল্লিকা বৰষুণত সম্পূৰ্ণৰূপে তিত্তি নিজৰ জুপুৰিটোত প্ৰবেশ কৰে। তাই কালিদাসৰ সৈতে পৰ্বতশিখৰৰ প্ৰাকৃতিক শোভা উপভোগ কৰিবলৈ গৈছিল। ঘৰ সোমোয়েই কালিদাসৰ কবিতা গাই তাই আনন্দত বিভোৰ হৈ পৰিছিল। তাইৰ শৰীৰ আৰু আত্মাৰ প্ৰতিটো ইঞ্চিয়েই যেন ঐশ্বৰিক সুখ অনুভৱ কৰিছিল। কিন্তু অম্বিকা, তাইৰ মাকে তাইক কালিদাসৰ লগত মুকলিকৈ ঘূৰি ফুৰাটো ভাল নাপায়। তাই জানে পৃথিৱীৰ কণ্টকময় পথৰ অভিজ্ঞতাৰ কথা। মাতৃৰ মনে তাইৰ সন্তানটি মনৰ জোখাৰে সুখী হোৱাটোকেই বিচাৰে, তাই কামনা কৰে মল্লিকাৰ কালিদাসৰ সৈতে বিবাহ পাশত আৱদ্ধ হওঁক। কিন্তু, বিড়ম্বনাৰ কথাটো হ'ল কালিদাসে জীৱিকা উপাৰ্জনৰ বাবে একো কাম নকৰে। তেওঁ এজন কবি, কিন্তু তেওঁৰ কবিতাই জানো জীৱন জীয়াবলৈ পৰ্যাপ্ত হ'ব পাৰে? এনে ভাৱনাৰে তেওঁ বহু সময়ত চিন্তামগ্ন হ'বলগীয়াত পৰে যাৰ ফলত তেওঁ মল্লিকাক বিয়া দিবলৈ দ্বিধাবোধ কৰে।

আনহাতে, কালিদাসৰ অনুৰক্তা মল্লিকাক বিবাহৰ স্বীকৃতিৰ প্ৰয়োজন নাই। কাৰণ তাইৰ বাবে কালিদাসৰ প্ৰতি নিজৰ মন সমৰ্পণ কৰাটোৱেই যেন জীৱনৰ সাৰ্থকতা। তাই তেনে অনুভৱৰ লগত জীয়াই থাকিবলৈ বিচাৰে আৰু কালিদাসৰ জীৱনৰ উত্তৰোত্তৰ কামনা কৰে। নাটকখনৰ খলনায়ক বিলোমে মল্লিকাক ভাল পায় আৰু তাইক বিয়া কৰাব বিচাৰে। কালিদাসৰ লগত থকা প্ৰেমৰ বাবেই তেওঁ অম্বিকাক ঠাট্টা কৰি থাকে যে তাইৰ ছোৱালীজনী চহৰৰ চৰ্চাৰ বিষয়। অম্বিকাই কালিদাসক স্বাৰ্থপৰ আৰু দায়িত্বহীন মানুহ বুলি অনুভৱ কৰে। তাই কয়, “তেওঁ আত্মকেন্দ্ৰিক। তেওঁৰ নিজৰ বাহিৰে পৃথিৱীৰ কাৰো প্ৰতি প্ৰেম নাই”। এগৰাকী সংসাৰিক অভিজ্ঞতালব্ধ মহিলা তথা মাতৃ হিচাপে নিজৰ কন্যাক লৈ তাই চিন্তিত হৈ পৰে। সেয়ে তাই মল্লিকাক বুজাবলৈ বহুত চেষ্টা কৰে যে জীৱনটো কেৱল প্ৰেমেৰে চলাই যাব নোৱাৰিব।

কিন্তু কালিদাসৰ অনুৰক্তা মল্লিকাই মাকৰ কথা নুশুনে বা আশে-পাশে উৰাবাতৰিৰ প্ৰতিও গুৰুত্ব নিদিয়ৈ। মাকৰ অপছন্দ আৰু গাঁৱৰ মানুহৰ গুজৰক সম্পূৰ্ণৰূপে আওকাণ কৰি তাই কালিদাসৰ সৈতে সম্পৰ্ক অব্যাহত ৰাখে। তাই কয়, “কি কয় সিহঁতে ?

কিবা কোৱাৰ কি অধিকাৰ তেওঁলোকৰ? মল্লিকাৰ জীৱনটো তাইৰ নিজৰ চিন্তা। যদি তাই ইয়াক নষ্ট কৰিব বিচাৰে তেন্তে তাইক সমালোচনা কৰাৰ কি অধিকাৰ আছে?’

কাহিনীটোৱে হঠাতে নতুন মোৰ লয়, যেতিয়া ‘স্বত্বসংহাৰ’ লিখি কবিত্ব শক্তিৰে দশোদিশ বিয়পি পৰা কালিদাসক উজ্জয়িনীৰ ৰজাই ৰাজকবিৰ সন্মান জনাবই তেওঁক ৰাজসভালৈ আমন্ত্ৰণ জনাবলৈ বৰঞ্চকিক পঠিয়াইছিল তেতিয়া মল্লিকা আনন্দত আত্মহাৰা হৈ পৰিছিল। কিন্তু পিতৃ-মাতৃহীন কালিদাসে মোমায়েকৰ ঘৰত আৰু বাহিৰত সদায় অসন্মান লাভ কৰি আহিছিল, যাৰ বাবে হঠাৎ অহা খবৰটিয়ে তেওঁক ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিছিল সেয়ে তেওঁ জগদম্বাৰ মন্দিৰত গৈ লুকাই আছিল। পিছে তেওঁৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যতৰ আগজাননী পাই মল্লিকাই তেওঁক যাবলৈ বাধ্য কৰায়। কিয়নো তাই গভীৰভাৱে এই কথাটোত বিশ্বাসী যে কালিদাসৰ সফলতাতহে তাইৰ প্ৰেমৰ পূৰ্ণতা আৰু জীৱনৰ সাৰ্থকতা লুকাই আছে।

নাটকখনৰ দ্বিতীয় খণ্ডত উজ্জয়িনৰ দৰবাৰত কালিদাসৰ জীৱনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। তেওঁ এতিয়া খ্যাতিমন্ত কবি, ‘কুমাৰসম্ভৱ’ আৰু ‘মেঘদূতম’ নামৰ দুখন নতুন কাব্যৰ স্ৰষ্টা। তেওঁৰ খ্যাতি বাঢ়ি যায় আৰু আনপিনে তেওঁ এতিয়া এজন সাধাৰণ গাঁৱৰ মানুহৰ পৰা ৰাজকবিৰ মৰ্যাদা পাইছে। আকৌ, বিলাসী জীৱনৰ অধিকাৰী, উজ্জয়িনীৰ ৰাজকুমাৰীক বিয়া পাতি তেওঁ জীৱনৰ প্ৰথম প্ৰেম মল্লিকাৰ সকলো কথা পাহৰি পেলায়।

নাটকখনৰ তৃতীয় খণ্ডত কালিদাস নিজৰ জন্মস্থানলৈ উভতি অহাৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এজন ৰাষ্ট্ৰনেতাৰ কৃত্ৰিম জীৱনত বিৰক্ত হৈ তেওঁ কবিতাৰ প্ৰতি সকলো আগ্ৰহ হেৰুৱাই পেলাইছে। প্ৰেৰণাময়ী প্ৰেমিকা মল্লিকাৰ অনুপস্থিতিত তেওঁৰ কল্পনাশক্তি আৰু সৃষ্টিশীল শক্তি ক্ৰমাৎ হেৰুৱাই পেলাইছে। পত্নী প্ৰিয়াংগুমঞ্জাৰীয়ে তেওঁক প্ৰাকৃতিক পৰিবেশৰ সৈতে একাত্ম কৰাবলৈ চেষ্টা কৰে যদিও তেওঁ মল্লিকাৰ বিকল্প হ’ব নোৱাৰে। অৱশেষত তেওঁ মল্লিকাৰ ওচৰলৈ উভতি যোৱাৰ সিদ্ধান্ত লয়। লাজে-অপমানে তেওঁৰ পুনৰ মল্লিকাক লগ কৰিবলৈ আহিবলৈ প্ৰথমৰহাত সাহস গোটাব পৰা নাছিল যদিও এদিন সাহস গোটাই তেওঁ মল্লিকাৰ জুপুৰিলৈ আহে আৰু মল্লিকাক তেওঁৰ সৈতে একেলগে এটি নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰিবলৈ কাতৰ আহ্বান কৰে। সেই মুহূৰ্ততে তেওঁ মল্লিকাৰ জুপুৰিটোত এটা শিশুৰ কান্দোন শুনিবলৈ পায়। পিছলৈ বিলোমৰ প্ৰৱেশে তেওঁক সকলো স্পষ্ট কৰি দিয়ে যে সময়ে কেতিয়াও কাৰো বাবে অপেক্ষা নকৰে আৰু অসহায়, অকলশৰীয়া মল্লিকায়ো জীৱনৰ কঠিন সত্যক মানি লৈ বিলোমৰ সৈতে বৈবাহিক জীৱনৰ আৰম্ভ কৰিছে। শোকত শ্ৰিয়মান হৈ তেওঁ কোনো শব্দ নকৰাকৈয়ে জুপুৰিটোৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই যায়। এইদৰে নাটকখনৰ যৱনিকা পৰে আৰু দুয়োগৰাকী প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাই চিৰদিনৰ বাবে ইজনে সিজনৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ পৰে।

‘আহাৰ মাহৰ এদিন’ পঢ়ি এই কথা সহজেই উপলব্ধি হয় যে এয়া কালিদাসৰ জীৱনৰ পুনৰ নিৰ্মাণ। কিন্তু কালিদাস এই নাটকখনৰ মুখ্য ভূমিকাত থকাৰ পিছতো সমগ্ৰ নাটকৰ মূল কথাবস্তুৱে মল্লিকাৰ প্ৰতি পাঠকক আকৰ্ষিত কৰি ৰাখিছে। এগৰাকী

প্ৰেমিকাৰ আবেগ-অনুভূতিৰ ক্ষুদ্ৰাদিক্ষুদ্ৰ বিষয়সমূহক লেখকে বিশেষভাৱে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। ইয়াত মল্লিকাৰ প্ৰেম আৰু অনুভূতিৰ জগতখন আৰু প্ৰকৃত জগতখনৰ মাজত ভাৰসাম্য বন্ধাৰ সংগ্ৰামৰ জটিলতাৰ চিত্ৰণ কৰা হৈছে। প্ৰেমৰ মূৰ্ত প্ৰতীক তাই। দৰিদ্ৰতা আৰু বদনামৰ জীৱন কটাবলগীয়া হৈ পৰম ধৈৰ্য আৰু আত্মবিশ্বাসেৰে তাই সকলো দুখ-কষ্ট সহ্য কৰে। তাইৰ জীৱনৰ অস্তিত্বৰ অন্বেষণৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্তই যেন কালিদাসক কেন্দ্ৰ কৰি ঘূৰি থাকে। তাইৰ কালিদাসৰ প্ৰতি থকা প্ৰেম আৰু ভক্তি তাইৰ বাবে আন যিকোনো সম্পৰ্কতকৈ উচ্চ। তাই কেৱল এগৰাকী প্ৰিয়তমা আৰু প্ৰেৰণাৰ উৎস নহয় তাই হ'ল এগৰাকী সাহসী, ধীৰ-স্থিৰ আৰু অটল বিশ্বাসী ব্যক্তিসত্তাৰ প্ৰতিভা। যি বাহ্যিকভাৱে শুকাই যাব খুজিলেও শিপাৰ পৰা কেতিয়াও বিচ্ছিন্ন নহয়। প্ৰেমৰ শক্তিয়ে তাইক মহীয়ান কৰি ৰাখিছে।

আনহাতে কালিদাস যদিও এজন মহান কবি আৰু ৰাষ্ট্ৰনেতা কিন্তু দুৰ্বল মানুহ। উজ্জয়িনীলৈ যোৱাৰ পিছত তেওঁ শৈশৱৰ সকলো কথা পাহৰি যায়। তেওঁৰ জৰিয়তে প্ৰকাশি উঠিছে আবেগ আৰু আভ্যন্তৰীণ সংঘাতৰ ছবি। তেওঁ নিজৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে জীয়াই থাকে। তেওঁ উজ্জয়িনীলৈ যাব নিবিচাৰে কিন্তু যাবলগাত পৰে, প্ৰিয়াংগুমঞ্জৰীক বিয়া কৰাব নিবিচাৰে কিন্তু বিয়া হয়, শিপালৈ ঘূৰি যাব বিচাৰে কিন্তু কাৰ্যত সেয়া সম্ভৱ নহয়। সকলো খ্যাতি আৰু বিলাসীতাৰ মাজতো তেওঁ দুখী আৰু অসন্তুষ্ট হৈয়েই আছে। তেওঁ যিখিনি এৰি থৈ গৈছে তাৰ বাবে অনবৰতে শোক কৰে। জীৱনৰ একমাত্ৰ প্ৰেম মল্লিকাক পাহৰিবলৈ গৈ বেদনাত হয়। বৰষুণ, ডাৱৰ, হৰিণ, পাহাৰ আৰু প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰ লগত জড়িত সকলো বস্তুৱেই তেওঁক প্ৰেৰণাময়ী প্ৰেমিকাৰ কথা মনত পেলাই দিয়ে। এই অৰ্থত নাটকখনত কালিদাস আৰু মল্লিকা দুয়োজনেই প্ৰেমৰ মহানতাৰ বাবে দুই পক্ষই হাত আগবঢ়োৱা সিদ্ধান্তৰ বাবে যি ব্যক্তিগত মূল্য দিবলগীয়াত পৰিছে সেয়া চিত্ৰিত কৰিছে। সফলতা লাভ কৰাৰ পিছতো কালিদাসে জীৱন যুদ্ধত পৰাজিত হৈছে, তেওঁ পুনৰ নিজৰ জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভিক সময়খিনি ঘূৰাই আনিবলৈ মল্লিকাৰ কাষ চাপিছে অথচ মল্লিকাই অসফল হৈয়ো যেন সময়ৰ দ্বন্দ্বত অৱশেষত জয়ী হৈছে, কিয়নো তাই নিজৰ সন্তানৰ মোহত নিজৰ স্থিতিত অটল হৈ থাকিবলৈ দৃঢ় হৈছে।

নাটকখনে পৰম্পৰা আৰু আধুনিকতাৰ সংঘাত, আধুনিক পুৰুষৰ দ্বিধাদ্বন্দ্ব আৰু সন্দেহ, নাৰীৰ অৱস্থা, পুৰুষ আৰু নাৰীৰ সম্পৰ্কৰ জটিলতা, দুটা প্ৰজন্মৰ মাজত সংঘৰ্ষ আদিৰ দৰে বহু আধুনিক বিষয়ৰ ওপৰত বিশেষভাৱে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। নাটকখনৰ উৎস হৈছে কালিদাসৰ 'মেঘদূতম'। য'ত প্ৰেমত আঘাতপ্ৰাপ্ত যক্ষিণীয়ে অন্ধকাৰৰ মাজেৰে স্বামী যক্ষলৈ বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰে বাৰিষাৰ ডাৱৰৰ সহায়েৰে। কল্পনাৰ সু-প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা মোহন ৰাকেশে কালিদাসক নাটকৰ নায়ক হিচাপে প্ৰক্ষেপ কৰিছে। 'মেঘদূতম' ইয়াৰ উৎস হোৱাৰ বাবে নাটকৰ কাহিনী প্ৰাচীন। ইয়াত মেঘদূতম ৰচনা কৰা সকলো পৰম্পৰা আৰু শৈলী অনুসৰণ কৰা হৈছে। কাহিনী, পটভূমি, পৰিবেশ সকলোৱেই আমাক মূল মহাকাব্যখনৰ কথা মনত পেলাই দিয়ে। কিন্তু সমান্তৰালভাৱে ই আধুনিক

জীৱনৰ অসামঞ্জস্য, অস্থিৰতা আৰু আধুনিক মানুহৰ আভ্যন্তৰীণ সংঘাতকো উপস্থাপন কৰে। কালিদাসৰ চৰিত্ৰৰ জৰিয়তে, ৰাকেশে আজি আমাৰ সকলোৰে যান্ত্ৰিক জীৱনত মনোনিৱেশ কৰিছে। বস্তুবাদী পৃথিৱীত কিছু ক্ষণস্থায়ী সুখৰ সন্ধানত আজিৰ মানুহে মানসিক শান্তি হেৰুৱাই পেলাইছে। যদিও কেইবাজনো আত্মীয় আৰু শুভাকাংক্ষীয়ে আঙুৰি ধৰি ৰাখি তথাপি যেন আমি ভীৰৰ মাজত অকলশৰীয়া হৈ পৰোঁ।

নাটকখনে স্পৰ্শ কৰা আন এটা বিষয় হ'ল দুটা প্ৰজন্মৰ সংঘৰ্ষ। অম্বিকা আৰু মল্লিকাৰ মাজত তেওঁলোকৰ পছন্দ-অপছন্দ, বিশ্বাস, ধাৰণা, মতামত সন্দৰ্ভত এনে যুক্তি-যুক্ততাই তেনে দিশক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। নাটকখনৰ অসমীয়া অনুবাদটি পঢ়ি যিকোনো এজন সাধাৰণ পাঠকে মল্লিকাৰ প্ৰতি আৱেগিক হৈ উঠিব কিয়নো তাৰ ভাৱ, বৰ্ণনাৰীতি তথা প্ৰকাশভংগী সৰল আৰু সুস্পষ্ট। অৱশ্যে নাটকৰ পৰিৱেশ আৰু কাহিনীৰ নিৰমতৰ গতি অক্ষত ৰাখিবলৈ অনুবাদকে 'আচাৰ্য', 'ভোজপাত্ৰ', 'শাস্ত্ৰ' আদি শব্দবোৰ মূলত যিদৰে আছে তেনেদৰেই ৰাখিছে। আকৌ, সংলাপবোৰ চুটি, সহজ আৰু তাৎপৰ্যপূৰ্ণ হোৱাৰ বাবে নাটকখন সহজে পৰিবেশন কৰিব পৰা বিধৰ। মল্লিকাৰ একক বক্তৃতাবোৰ সজীৱ, স্বাভাৱিক আৰু গভীৰ অৰ্থপূৰ্ণ যিয়ে কালিদাস আৰু বিলোমৰ সৈতে মল্লিকাৰ সম্পৰ্ক অতি স্পষ্টভাৱে প্ৰদৰ্শন কৰে। এই অৰ্থত এই নাটকখন কেৱল কিতাপৰ নাটকেই নহয়, মঞ্চৰ নাটকও। ই নিশ্চিতভাৱে পৰিবেশন কলাৰ সমগ্ৰ ধাৰণাটোৰ বাবে এক নতুন পথ প্ৰশস্ত কৰা বুলি স্বীকাৰ কৰিব পাৰি।

৩.৬ অনুবাদ তত্ত্বৰ আধাৰত 'আহাৰ মাহৰ এদিন'

অনুবাদৰ সময়ত বিভিন্ন জটিলতা আহি পৰিলেও অনুবাদ কাৰ্য গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি সমালোচকসকলে স্বীকাৰ কৰে। নিঃসন্দেহে সমস্যাসমূহৰ যথোচিত সম্ভাৱনা নাইবা সমাধানৰ দ্বাৰাই অনুবাদ কাৰ্য নিৰন্তৰে চলি আহিছে। বৰ্তমান সময়ত সাহিত্যৰ আলোচনাত অনুবাদ বিষয়টো বৰ জনপ্ৰিয় তথা গুৰুত্বপূৰ্ণ অংগ হৈ পৰিছে। আনফালে, প্ৰত্যেক ভাষাৰে নিজস্ব সৌন্দৰ্য আছে। সাহিত্যৰ লগতে সেই অঞ্চলৰ সমাজখনো সম্পৃক্ত হৈ থাকে। গতিকে সমাজ এখনক বুজিবলৈ সেই অঞ্চলৰ ভাষাৰ সাহিত্য অধ্যয়ন অতিশয় প্ৰয়োজনীয়। কিন্তু এটা ভাষাৰ পৰা সাহিত্যবস্তুক আন এটা ভাষালৈ নিয়া কাৰ্য্যটো এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া। এটা ভাষাৰ পৰা অন্য এটা ভাষালৈ সাহিত্যৰ অনুবাদৰ সময়ত আন কেতবোৰ কথাও জড়িত হৈ থাকে। সাহিত্যৰ মাজেৰে যিহেতু এটা ভাষাগোষ্ঠীৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক জীৱন প্ৰতিফলিত হয় সেয়ে অনুবাদ কৰিবলৈ ওলোৱা ভাষাটোৰ চিনাকি ৰূপ এটা নিৰ্মান কৰিলেহে অনুবাদ কাৰ্য সহজে বুজিব পাৰি। এই দিশত প্ৰত্যেকটো ভাষাগোষ্ঠীৰে নিজৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক ৰুচি সুকীয়া সুকীয়া। অৱশ্যে নিজৰ ভাষাৰ লগত মিল থকা বা প্ৰতিবেশী ভাষা এটাৰ পৰা হোৱা অনুবাদ আপেক্ষিকভাৱে সহজ। আপেক্ষিকভাৱে সহজ হ'লেও জটিলতাদায়ক নহয়। এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখনীয় দৃষ্টান্তটিয়েই হ'ল- 'আহাৰ মাহৰ এদিন'।

৩.৬.১ নাটকখনৰ অনুবাদ বীতি সম্পৰ্কীয় আলোচনা :

মোহন বাকেশৰ 'আষাড় কা এক দিন' নাটকৰ অনুবাদত অনুবাদিকাই মূলৰ অনুকূলে যথাযথ অনুবাদৰ প্ৰয়াস কৰিছে। প্ৰয়োজন অনুসৰি তেওঁ শব্দানুবাদৰ পৰিৱৰ্তে ভাবানুবাদৰো সহায় লৈছে। এইক্ষেত্ৰত অনুবাদিকাই কৈছে যে "অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত নিম্নলিখিত বিষয়কেইটাৰ প্ৰতি বিশেষ লক্ষ্য ৰখা হৈছে —

- (১) অনুবাদ যাতে মূলৰ অবিকৃত হয়,
- (২) বাকেশৰ শৈলীৰ সৌন্দৰ্য্য যথাসম্ভৱ ৰক্ষিত হয়, আৰু শেষত
- (৩) অসমীয়া পাঠক তথা নাট্য কৰ্মীসকলৰ কাৰণে যাতে অনুবাদ সহজ-সৰল আৰু স্বাভাৱিক প্ৰতীত হয়। এই তিনিটা প্ৰধান উদ্দেশ্য আগত ৰাখি অধিক ক্ষেত্ৰতে শব্দানুবাদৰ নীতিকে গ্ৰহণ কৰা হৈছে যদিও প্ৰয়োজনসাপেক্ষে ঠায়ে ঠায়ে ভাবানুবাদৰো সহায় লোৱা হৈছে।"

দৰাচলতে শব্দানুবাদ আৰু ভাবানুবাদ দুয়োটাই অনুবাদৰ প্ৰক্ৰিয়াত বিশেষ গুৰুত্ব বহন কৰে, কিন্তু সাহিত্যিক আৰু সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত ভাবানুবাদৰ ভূমিকা উল্লেখযোগ্য। ভাবানুবাদৰ দ্বাৰা কবিতা, উপন্যাস, আৰু নাট্যৰ দৰে সাহিত্যৰ অনুবাদত মূল ৰচনাৰ অন্তঃস্থ ভাৱ সহজে বুজিব পাৰি।

এই নাটকৰ মূল ভাৱ একে ৰাখি নাট্যকাৰৰ বক্তব্যৰ কোনো সালসলনি নোহোৱাকৈ অনুবাদকৰ্ম সম্পন্ন কৰাত অনুবাদিকাই যথাসাধ্য চেষ্টা কৰিছে। অনুবাদকৰ্ম দৰাচলতে একপ্ৰকাৰৰ পুনৰ্নিৰ্মাণ আৰু এনে পুনৰ্নিৰ্মাণৰ কাৰণে অনুবাদকৰ সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাৰ প্ৰয়োজন। অনুবাদিকাই নাটকখনৰ ভাৱৰ সৌন্দৰ্য্য অনুবাদতো অটুট ৰাখিবলৈ সক্ষম হৈছে। অনুবাদিকাই এই সম্পৰ্কে অনুবাদকীয়ত এই কথা উল্লেখ কৰিছে যে— "অনুবাদকৰ কাৰ্য হ'ল মূললেখকৰ অনুভূতি-অনুভৱক সম্পূৰ্ণ আত্মসাৎ কৰি পুনৰ অন্য এক অভিব্যক্তি প্ৰদান। মূলসৃজন আৰু পুনঃসৃজনৰ মাজত সামঞ্জস্য স্থাপন কৰিবৰ কাৰণে সৃজনৰ সময়ত স্ৰষ্টামানসত ঘটিত হোৱা বিশেষ সূক্ষ্ম মানসিক প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত পুনঃসৃজনৰ সময়ত অনুবাদকে পূৰ্ণ সামঞ্জস্য অনুভৱ কৰিব লাগিব। তেতিয়াহে সফল অনুবাদ আশা কৰিব পৰা যাব।" - ইয়ে সঁচাকৈয়ে অনুবাদিকাৰ নাট্যকলাৰ প্ৰতি ৰুচি তথা আগ্ৰহক সূচায়। এতিয়া নাটকখনৰ অনুবাদ বীতি সম্পৰ্কে কেইটামান দিশ দাঙি ধৰা হ'ল।

- (ক) অনুবাদত সাংস্কৃতিক দিশৰ ভূমিকা অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ। যিয়ে এটা ভাষাৰ নিজস্ব সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। মূল নাটকখনত নাট্যকাৰে লিখিছে—
'বাৰোখে সে সতা ছৰা এক লকড়ী কা আসন হে জিসপৰ বাঘ ছাল বিচি হে। চুল হে কে নিকট দো এক চৌকিয়া পড়ি হে। উনহি মে চে এক পৰ বেঠি অম্বিকা সাজ মে ধান ফটক ৰহি হে।'

অসমীয়া অনুবাদ- খিড়িকীতে লগাই এখন কাঠৰ ওখ আসন। তাত বাঘৰ ছাল এখন পাৰি থোৱা আছে। চৌকাৰ ওচৰত দুখন পীৰা। তাৰে এখনত বহি অম্বিকাই কুলা এখনত

ধান লৈ জাৰি আছে।

ইয়াত হিন্দী সাজ আৰু অসমীয়া কুলা শব্দই দুখন ঠাইৰ সাংস্কৃতিক পৰিবেশ অনুযায়ী ব্যৱহৃত শব্দক সূচায়। সাজ শব্দটো আমাৰ অসমীয়া পৰিবেশত অচিনাকী অথচ কুলা বুলি ক'লেই আমি সেয়া সহজে বোধগম্য।

(খ) অনুবাদকৰ দক্ষতা তেতিয়াহে প্ৰতিপন্ন হয় যেতিয়া লক্ষ্যভাষাৰ পাঠকৰ মন গ্ৰহণৰ সৈতে একাত্ম হৈ পৰিবলৈ সক্ষম হয়। এই দিশত অনুবাদকৰ সৃজনশীলতা তথা লক্ষ্যভাষাৰ ব্যাকৰণগত নিয়ম, শব্দ-সম্ভাৰৰ উপযুক্ত স্থান অনুযায়ী ব্যৱহাৰৰ জ্ঞান থকাটো অতিশয় জৰুৰী। তেনে উল্লেখনীয় দিশ নাটকখনৰ অনুবাদত পৰিলক্ষিত হৈছে এইদৰে—

মূল- 'মেনে জীৱন মে পহলী বাৰ সমঝ কি কियो পৰ্বত-শিখৰো কে সহলাতী মেঘ-মালাও মে খো জাতা হে, কियो কিসী কী অপনে তন-মন কী অপেক্ষা আকাশ মে বনতে-মিততে চিন্তো কা ইতনা মোহ হো বহতা হে।... কিয়া বাত হে মা? ইস তৰহ চুপ কियो হো?

অনুবাদ- 'মনৰ ভাৱনাবোৰক কেনেকৈনো কবিতাৰ ৰূপ দিব পাৰি সেই কথা তেতিয়া মই অনুভৱ কৰিব পাৰিছিলোঁ। জীৱনত এয়া প্ৰথমবাৰ বুজিলোঁ- কোনোবা কিয় পৰ্বত-শিখৰত হাত ফুৰাই যোৱা মেঘমালালৈ চাই চাই আপোন পাহৰা হয়। কোনোবাই কিয় আকাশত ডাৱৰে সজোৱা-ভঙোৱা ছবিবোৰ চাই চাই নিজৰ দেহ-মনৰ কথা পাহৰি যায়।' ইয়াত দেখা যায় যে কবিয়ে মূলৰ তেনেদৰে 'খো জাতা হায়'ৰ অৰ্থ কৰিছে 'আপোন পাহৰা হওঁ' ইত্যাদি। ইয়াতে অনুবাদৰ বিশ্বাসযোগ্যতা প্ৰতিপন্ন হয়।

(গ) প্ৰয়োজন অনুসৰি নতুন শব্দৰ ব্যৱহাৰে অনুবাদক অধিক বিশ্বাসযোগ্য আৰু সাৱলীল কৰি তোলে। মূলৰ এঠাইত নাট্যকাৰে কৈছে—

বিলাম- কুকি তুম যহা লৌত আয়ে হো? ... পৰম্ব সময় নিৰ্দয় নহী হে। উচনে ঔৰো কো ভি সত্তা দি হে। অধিকাৰ দিয়ে হে। ৰহ ধূপ ঔৰ নৈবেদ্য লিয়ে ঘৰ কী দেহলী পৰ ৰুকা নহী ৰহা। উচনে ঔৰো কো অবসৰ দিয়া হে। নিৰ্মান কিয়া হে।...

অনুবাদ- তুমি যে উভতি আহিছা সেই কাৰণে?... কিন্তু সময় তেনেকুৱা নিৰ্দয় নহয়। সময়ে আনকো প্ৰভুত্ব দিছে, অধিকাৰ দিছে। ধূপ-দীপ লৈ সময় দুবাৰদলিতে বৈ থকা নাই। সময়ে আনকো সুযোগ সুবিধা দিছে। নতুন নিৰ্মাণ কৰাইছে।...

ইয়াত নতুন নিৰ্মাণ শব্দটিয়ে সময়ৰ গতিপথক বুজোৱাত জোৰ দিছে। যিয়ে বাক্যটোক অধিক প্ৰভাৱশালী কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে।

(ঘ) আকৌ এঠাইত মোহন ৰাকেশে লিখিছে—

মল্লিকা: মে জানতী ছ মা, অপবাদ হোতা হে। তুমহাৰে দুখ কী বাত ভী জানতী ছ। ফিৰ

ভী মুৰো অপৰাধ কা অনুভৱ নহী হোতা ।...

অনুবাদ -

মল্লিকাঃ মই জানো মা, মোৰ বদনাম ওলাইছে। তোমাৰ দুখৰ কাৰণো বুজিছোঁ। তথাপি মই দোষ কৰিছোঁ বুলি ভবা নাই। মই ভাৱনাৰে এটা ভাৱনাক বৰণ কৰিছোঁ ।...

মূল নাটকত নাট্যকাৰ মোহন বাকেশে 'অপৰাধ কা অনুভৱ নহী হোতা' বুলি কোৱা কথাখিনি অনুবাদিকাই 'তথাপি মই দোষ কৰিছোঁ বুলি ভবা নাই' কৰিছে। কিয়নো, 'দোষ কৰা' আৰু 'অপৰাধবোধ হোৱা' দুয়োটাৰ মাজত সামঞ্জস্য বন্ধিত হৈছে।

এনেদৰে অনুবাদকে মূলৰ অনুকূলে অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে। অসমীয়ালৈ হোৱা অনুবাদ গ্ৰন্থখনৰ প্ৰস্তাৱনাত নগেন শইকীয়াই উল্লেখ কৰিছে যে— ডঃ নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাই মোহন বাকেশৰ এক অনুপম সৃষ্টি "আষাঢ় কা একদিন" অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি অসমীয়া পাঠকক এই 'কাব্যখনি'ৰ সোৱাদ ল'বলৈ সুযোগ দিয়াৰ বাবে ধন্যবাদৰ পাত্ৰী হৈ ৰ'ব। তেওঁ অনুবাদ যে নিৰ্ভৰযোগ্য হৈছে সেই সম্পৰ্কে মোৰ মনত বিন্দুমাত্ৰ সন্দেহ নাই। বিশেষকৈ নাটকখনিৰ ভাৱৰ সৌন্দৰ্য আৰু ঐশ্বৰ্য দুয়োটাই হৃদয় স্পৰ্শ কৰিব পৰাকৈ অনুবাদতো প্ৰকাশিত হৈছে- এয়া সঁচাকৈয়ে প্ৰশংসনীয় কাৰ্য।

জানি থওঁ আহক

- (ক) মোহন বাকেশৰ 'আষাঢ় কা এক দিন' অসমীয়ালৈ নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰাই 'আহাৰ মাহৰ এদিন' নামেৰে অনুবাদ কৰিছে।
- (খ) উল্লেখনীয় যে, এই নাটকখনৰ বাবে মোহন বাকেশে ১৯৫৮ চনত ললিত কলা একাডেমি'ৰ দ্বাৰা শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰৰ সন্মান লাভ কৰিছিল।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

প্ৰশ্ন : 'আধুনিক হিন্দী নাট্যকাৰ হিচাপে মোহন বাকেশ' - এটি আলোচনা যুগুত কৰক।

আত্ম মূল্যায়ন প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন : ভাৰতীয় ভাষাত অনুবাদৰ প্ৰাসংগিকতা সম্পৰ্কে আপোনাৰ মতামত প্ৰকাশ কৰক। (১০০ টা মান শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)।

৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

অনুবাদতত্ত্বৰ আধাৰত বিচাৰ কৰিলে অনুমান কৰিব পাৰি যে অসমীয়া অনুবাদটিত অনুবাদিকাই প্ৰয়োজন অনুসৰি শব্দানুবাদৰ আশ্ৰয় লৈছে যদিও ভাবানুবাদৰ প্ৰয়োগ অধিক। যাৰ বাবে অনুবাদটি পাঠকৰ হৃদয়ৰ ওচৰচপা হৈছে। ইয়ে নিশ্চিতভাৱে অনুবাদকৰ দক্ষতাক ইংগিত দিয়ে। এই অনুবাদে মূলৰ সজীৱতা অব্যাহত ৰাখিছে। আনফালে, ভাৰতীয় ভাষাত অনুবাদে দৰাচলতে ভাৰতবৰ্ষখনক বুজাত সহায় কৰিছে। বৰ্তমান সময়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত অনুবাদৰ গুৰুত্ব আগৰ তুলনাত বৃদ্ধি হোৱা দেখা গৈছে। হিন্দী ভাষাৰ পৰা অসমীয়ালৈ হোৱা এনে অনুবাদে প্ৰকৃত অৰ্থত এক নতুন সাহিত্য অধ্যয়নৰ বাতাবৰণ গঢ়ি তুলিছে। সাম্প্ৰতিক সময়ত কেৱল সাহিত্য অধ্যয়নেই নহয় দেশৰ ভিন্নভাষী লোকৰ মাজত সহযোগিতা আৰু একতাৰ ভাব বিস্তাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অনুবাদ সম্পৰ্কীয় এনেধৰণৰ আলাপ-আলোচনাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- (ক) মোহন ৰাকেশৰ 'আষাড় কা এক দিন' নাটকৰ অসমীয়া অনুবাদত অনুবাদিকাই মূলৰ অনুকূলে যথাযথ অনুবাদৰ প্ৰয়াস কৰিছে- এই বিষয়ে আপোনালোকৰ মতামত প্ৰকাশ কৰক।
- (খ) 'আষাড় কা এক দিন' নাটকৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কে এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক।
- (গ) হিন্দী নাট্যজগতৰ এজন অভিনৱ নাট্যকাৰ মোহন ৰাকেশৰ নাট্যকৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়াওক।
- (ঘ) নাটকখনৰ কাহিনী আৰু বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে এটি আলোচনা যুগুত কৰক।

৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১. তুলনাত্মক সাহিত্য আৰু অনুবাদ বিচাৰ : ড° প্ৰফুল্ল কটকী, জ্যোতি প্ৰকাশন, ২০১৮
২. তুলনামূলক ভাৰতীয় সাহিত্য বিচাৰ আৰু বিশ্লেষণ : ড° প্ৰফুল্ল কুমাৰ নাথ, বনলতা, ২০২৪
৩. তুলনাত্মক সাহিত্য : ড° দিলীপ বৰা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০১৬
৪. আহাৰ মাহৰ এদিন : নীৰাজনা মহন্ত বেজবৰা, বনলতা, ২০০০
৫. Asad ka ek din - Rakesh Mohan, Rajpal Publishing- New Delhi, 2014
৬. One Day in Ashadha : Sarah K Enslay(translation), New Delhi: National School of Drama, 2000